

אגיש מקע ווארט

ליל הסדר - הגדה של פסח - שיעור של פסח גליון תש"נ חג הפסח תשפ"ד

גליון חג הפסח נודב ע"י החפצים בעילום שמם לכבוד חג הפסח.

ולכבוד אוהבי תורה ולומדיה לזיכוי הרבים

ויה"ר שזכות אלפי הלומדים יעמוד להם ולזרעם, ויזכו לאכול מן הזבחים ומן הפסחים ומשך עליהם ועל זרעם כל ההשפעות של קדושת חג הפסח בשמחה ובחדוה גדולה בבני חיי ומזוני ריחי בניסים ונפלאות ובכל הישועות. אכ"ר

מחולק חינם לזכוי הרבים

וות ליל הסדר מצוות אנשים מלומדה ללא הבנה והיה קורא את ההגדה בקריאה בעלמא ואף בנו שהיה עמו בליל הסדר היה עם הארץ לא פחות מאביו ולא היה מבין מאומה לימים נפטר האב וניהול ליל הסדר עבר לבן שלא ידע מאומה מהלכות ועניני הסדר אך זכר שאביו נוחו עדן היה מוציא מהספריה ספר כריכה ירוקה וממנו היה קורא בליל הסדר הלך לספריה ומצא את הספר הירוק ובטעות לקח את ספר הסליחות שאף הוא היה כרוך כך וכך בליל הסדר לקרא סליחות אל מלך יושב על כסא רחמים ובו' ויעבור על פניו וגו' ושאר תחינות והנה עלה בזכרונו שבאמצע ההגדה היה עם אותיות גדולות מאוד ואז היה אביו ע"ה שופך מעט מן היין כשהיה אומר כל מילה מה היה בקריאת עשר המכות דם צפרדע וכו' והנה קורא דף אחר דף ולא מגיע למקום זה עד שקם הנכד הקטן ושאל זכורני שהסבא נוחו עדן היה שופך מעט יין באמצע ההגדה השתיקו ואמר לו בחוסר בטחון אל תדאג בני עוד נגיע לזה והמשיכו לומר כמה מפיזי הסליחות והנה אורו פניו של האב לשמחתו הרבה הוא את הוידי שבסליחות כתוב באותיות גדולות מיד אמר לבנו הנה הגענו ובשמחה גלויה החל לשפוך מהיין שבכוסו על כל מלה מהוידיי אשמנו בגדנו גזלנו עד תעינו ותעתענו קפץ בנו הקטן ואמר אבא יש לי עוד קושיה אני זוכר שהסבא היה שופך עשר פעמים בדיוק כנגד עשר המכות ואיך השנה אתה שופך יותר מעשרים פעמים השיבו האב באר- שת למדנות בני אל תהיה עם הארץ אינך יודע השנה היא שנה מעוברת!...

ליל הסדר אצל גדולי ישראל

הנה מסופר שהמשגיח רבי שלמה וולבה זצ"ל זכה להתארך אצל המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל היה בטוח שישמע ממנו הארות והערות שבימים ופנינים אך המשגיח ישב באימה וביראה ומלמל ללא הרף הכל מעשי אלקינו הכל עשה הקב"ה עד שהגיע לפסקה ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ותמה תמיהה גדולה הלא אברהם גדל בבית כומר לעבודה זרה החל לתור לחקר ולדרוש אחר האמת וגלה את בוראו ומדוע נאמר ואקח כאילו היתה זו אך ורק פעולת הבורא יתברך אלא הכריז

ערבית של ליל פסח בבחינת הבן שואל ונענה!

בלילה קדוש זה ה' יתברך נותן לכל אחד כח להיות "הבן שואל" - כח תפילה ובקשה גדול מאוד שיוכל לשאול מאביו שבשמים ככל אשר יחפוץ לפיכך כדאי להתחיל כבר את תפילת ערבית בהתלהבות ובשמחה וכמו שהזהיר רבנו החיד"א בספר עבודת הקודש "ילך לבית הכנסת ויכוון מאד בערבית כי רבו מאוד רזין עילאין לאורות גדולים בשמים גדולי גדולים תילי תלים... וגמר ההלל בבית הכנסת סודו רם ונישא... ויראה שהלילה הזו מאירה כשמש בתוקף אורות עליונים"

ועוד כתב שם שבלייל הסדר קודם שיצאו בני ישראל ממצרים אזי כל הלילה ביקשו והתפללו את תפילת "השכיבנו" וזה מסוגל לקבלת התפילות ובמיוחד בימי הפסח וכבר דרש זאת לשבח רבי משה בן מכיר בספרו וזו לשונו ויאמר תפלת ערבית בזמרה ושבחה בלי פחד ואימה כי ליל שמורים הוא לה' ומובטחים אנו בישועתו שלא תאונה אלינו רעה ויתפלל אתה בחרתנו' בכוונה ושמחה טובה ומשבח לאדון הכל שקירבנו לעבודתו והבדילנו מן התועים ונתן לנו מועדים לשמחה ובפרט המועד הזה ראש לכל המועדות ומטובו חיינו וכבר אמרתי שיעקר האהבה והיראה הוא בלב ובכוונה ולא באמור הדברים בפיו ובשפתיו וליבו רחוק מהם

ר' אייזיל מסלונים ראה בליל בדיקת חמץ גביר אחד שהיה קמזן נודע כשהוא מנער בהקפדה את כיסי מלבושיו שלא ישאר בהם חלילה פירור חמץ אמר רבי אייזיל לאותו גביר יש לי פטור מיוחד עבורך מבדיקת הכיסים שאל הגביר מדוע למה שונה אני מכולם השיבו הרב בחיוך ובנימא של תוכחת כתוב בהלכה שחייב אדם לבדוק עד מקום שידו מגעת ואתה אדוני הגביר היד שלך מגעת תמיד רק עד הכיס אך לעולם אינה יורדת לתוכו וע"כ פטור אתה מלבדוקו שכן אין ידך מגעת לשם.

הכנה לליל הסדר

ראוי לכל אדם לשנן את הלכות ליל הסדר כראוי כדי שאכן יהיה סדר בליל הסדר וידע את המעשה אשר יעשון על בוריו כי פרטי ההלכות רבים ומעשה בעם הארץ שהיה מקיים את מצ-

והוא הסב בליל הסדר על שולחן הגאון בעל מלבושי יום טוב זקיננו לפני שהחל לומר את סדר ההגדה ישב על מקומו כמה רג- עים כשהוא נרגש נפעם ונסער לפתע הרים קולו ואמר למסובים כשם שאני יושב פה ועורך את הסדר יחד עם בני משפחתי שמעו נא אהוביי יקיריי כך עורכים כמוני כל בני עירנו היהודים בבית הסמוך נראה כך ובבית שלידי כן בבתי כל היהודים שבמחוז מסביב נערך הסדר כמונו וכן בבתי היהודים אשר במדינה כולה וכשם שעורכים במדינתנו את ליל הסדר כך בכל פינה שבעולם מקום בו נמצא יהודי כך הוא נוהג ארבע כוסות מצה ומרור וכל סדר ההגדה מרישא ועד גמירא היכן ראינו כיצד עורכים סדר? אצל אבותינו מדור הקודם. ואבותינו היכן ראו? אצל אבותיהם וכן אבותיהם אצל אבותיהם עד למעלה בדורות הראשונים דור הגאונים רבנן סבוראי האמוראים התנאים ואנשי כנסת הגדולה ונביאים ועד הזקנים עד לדורו של יהושע וכלב דור המדבר ועד

בסלודין הלילה מכריזים את האמת הכל עשה הבורא לבדו אתה ה' האלקים אשר בחרת באברהם ואקח את אברהם אני הוא ולא אחר אמנם אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים אבל בקידוש מצהירים אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון הוא שבחר באברהם ובשרה ליסד את בית ישראל וכנגדה הכוס הראשונה,

וכן מסופר על מרן הגר"ח קניבסקי זצקו"ל שלא אומר פירו- שים על ההגדה באומרו שבעל ההגדה כבר מאריך מספיק והוא שר שיר אחד בדביקות עילאית בצאת ישראל ממצרים

הסדר מסורת לנו מאבותינו עד לדור מקבלי התורה

סיפר הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל בעל לב אליהו מה ששמע מבר אוריין אחד תלמיד חכם מתושבי קלם ושמו רבי בצלאל ז"ל

לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה ומאיך גיסא המ- גביה מציאה לחבירו קנה חבירו, הרי גם המגביה מציאה לח- בירו הוה תופס במקום שחב לאחרים, ותירצו דשאני מגביה מציאה דמיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. ומשום הכי כתבו הפוסקים דאם התופס חוב לחבירו יכול לתפוס לעצמו, שפיר דמי. מעתה בנידון דידן דלא יכול לזכות לעצמו דלדידיה אסור בהנאה, אם כן אינו יכול לזכות לחבירו. [ואולי נימא דאי בעי היה הולך למדינת הים ואז יכול לזכות לעצמו, אע"פ שבמציאות היה רחוק מהחמץ. וגם יכול לזכות אז לעצ- מו על ידי חצירו שבכאן]. אבל לרמב"ן (בבא מציעא י' א' ד"ה ואם נאמר) דסבירא ליה דטעמא דמהני מגביה מציאה לחבי- רו, משום דלא דמי לתופס לבעל חוב מפאת דמציאה הוה רק מניעת ריוח, הכא שפיר יועיל, דגם הכא הוה רק מניעת ריוח לאחרים שלא יזכו בהחמץ. ד. חב לבני חוץ לארץ העירוני דאף לתוספות יכול בן ארץ ישראל לזכות עבור בן חוץ לארץ, ואע"ג דאין מיגו דאי בעי זכי לנפשיה, דהרי הכא אין חסרון של חב לאחרני, דכל הני שבכאן אינם יכולים לזכות, וגם בני חוץ לארץ אם יבואו לכאן לא יוכלו לזכות. אבל זה אינו, דהוה ליה חב לאחרני דיכול אחר לזכות על ידי בן ארץ ישראל. ובלאו הכי הוה חב לאחרני דיכול בן חוץ לארץ לשלוח נכרי להביא לו לחוץ לארץ. או שהיה בא בעצמו ולא זוכה ומביאו לחוץ לארץ. או שהיה אחר זוכה על ידי חצירו שבכאן. ונמצא דהוה חב לאחרני ובעינן למיגו דאי בעי זכי לנפשיה. ה. שלוחו של בעל הממון תו יש לעיין, להר"ן (חידושיו בבא מציעא י' א' הובא בנתיבות המשפט סי' ק"ה ביאורים סק"ב) דבממון לא מהני שליחות בלא בעל הממון, אם כן אם זכיה מטעם שלי- חות, אינו יכול לזכות החמץ מכיון שלאחר זמן איסור חמץ, המזכה אינו הבעלים של החמץ. ו. להקנות בחצר אך אף אם נימא דלדעת תוספות [וכן להר"ן הנ"ל] על ידי זכיה לא תו- עיל, אכתי יש תקנתא, לזכות לזה דבמדינת הים קרקע או כלי, ואחר כך להניח החמץ שם ויזכה בחצר, היכא דמהני קנין חצר בזכיה מהפקר באינו עומד בצד שדהו, כגון שתהא משתמרת על ידי אחר עבור הקונה. [וצריך עיון בדיני חצר].

[פניני הגר"ח אברהם גניחובסקי זצקו"ל]

ריתחא דאורייתא

לזכות לבן חוץ לארץ חמץ

הנה יש לעיין בחמץ לאחר זמן איסורו, האם בן ארץ ישראל יכול להקנותו לבן חוץ לארץ, כשבחוץ לארץ עדיין לא התחיל פסח. ויש לדון בזה לענין מכירה (אות ב') זכיה (אות ג' ד' ה') חצר (אות ו'). א. חילוקי המקומות יש להקדים, דהנה בחי- לוקי המקומות, כגון שבמדינת הים פסח מתחיל כמה שעות יותר מאוחר, יש לעיין מהו לענין איסור הנאה דחמץ. ונראה פשוט דאזלינן בתר מקום האיש, ואם במקומו עדיין אינו פסח אע"פ שחמצו נמצא במקום שהוא כבר פסח, אינו עובר על איסור הנאה מחמץ. וכן להיפוך, אם במקום שנמצא התחיל פסח וחמצו נמצא במקום שעדיין אינו פסח, עובר באיסור הנאה. ב. למכור לבן חוץ לארץ מעתה מי שיש לו חמץ בארץ ישראל והוא בארץ ישראל, אם ימכרו לבן מדינת הים שאצ- לו עדיין לא הגיע זמן איסור חמץ, נראה דלא תחול המכירה, דנהי דלקונה מותר אבל למוכר אסור. אך הנה ראיתי בתשו- בות מהרי"א ז' עניל (סי' ג') דנקט דהמוכר לנכרי חמץ לאחר זמן איסורו, אע"פ דבמכירה לנכרי קא עביד איסורא שהרי נהנה מהחמץ, מכל מקום זכה הנכרי, וזוה נפטר הישראל מכל יראה. [ודן היאך יכול למכרו אם ביטול הוה הפקר, וכתב דרק על ידי הגבהת הנכרי.] וכך כתב במשנה ברורה (ביאור הלכה סי' תמ"ג סע' א') בשם רבנן בתראי. וכעין זה כתב באבני נזר (או"ח סי' של"א אות ט"ו) דאפשר להקדיש איסורי הנאה כיון דלהקדש מותר בהנאה. [עייין שם]. ואנוכי לא אדע חילוק בין מוכר לנכרי לבין מוכר לישראל הנמצא במדינת הים כשלגבי ישראל הקונה עדיין מותר בהנאה מפאת חילוקי המקומות. ואם כן גם למכור לישראל ממדינת הים, לכתחילה אסור אבל בדיעבד חל המכירה. [ועוד עיין מה שהבאנו בסוף הגליון על פרשת מצורע]. ג. לזכות החמץ לבן חוץ לארץ עוד יש לדון מהו אם אחד מארץ ישראל יזכה חמץ לאחר ביטולו, עבור בן חוץ לארץ, האם תחול הזכיה וכדין מגביה מציאה לחבירו. ותליא אם בעינן למיגו דאי בעי זכי לנפשיה, דזה דעת תוספות בגיטין (י"א ב' ד"ה התופס) שהקשו אמאי קיימא לן דתופס

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

הכל מעלין לא"י

סגולה לישועות ילדה מארגנטינה בת 12 במשך שבעה חודשים שיש לה חום גבוה וכאב ברגליים עד כדי שאינה יכולה לעמוד על רגליה. בבדיקות שערכו הרופאים נמצא שיש לה משהו ואינם יודעים כיצד לטפל. והרופאים בא-רגנטינה מייעצים לטוס לרופא מומחה בעולם, ויש אפשרות לנסוע לבוסטון. לפני חודשיים שאלנו למרן הגר"ח שליט"א בענין הזה, וענה: "השם יעזור שב ואל תעשה". וב"ה המצב הוטב. ועכשיו בחודש האחרון המצב החמיר ויש לה כאבי ראש נוראיים. השאלה האם לטוס לבוסטון. ולגופו של ענין, הרב פירר מייעץ לנסוע. [תשובה]: "שלא תיסע אין בכך שום תועלת, שתבוא לארץ ישראל להתפ-ל ל. [שאלה]: היכן להתפלל? [תשובה]: "בכותל המע-רבי " (א.ה. עיי"ש עמוד רט"ו). [שאלה]: עם מי שתבוא עם האבא או האמא? [תשובה]: "עדיף עם שניהם". האם כוונת רבינו שתבוא לכותל ויתפללו ויחזרו? [תשו-בה]: "כן". הם באו לארץ ישראל והתפללו בכותל, נכנסו לרבינו וברכם, ואחרי כשבועיים אמרו לנו שהיא בריאה לחלוטין ("כל משאלותיך" עמוד רס"ח)

שאלה:

בשערי תשובה תקס"ח כתב שלקברי צדיקים מותר לצאת לחו"ל, האם עבדין הכי? [תשובה]: "כתוב בזה, אבל קשה להקל בזה". [שאלה]: בשערי תשובה סס"ו תקס"ח שמותר לנסוע לקברי צדיקים לחו"ל, מה למע-שה?

תשובה:

"מצוה גדולה יותר היא, להיות בארץ ישראל. ובירושל-מי קשה להתיר שעדיף לחלוץ מלצאת לייבם בחו"ל, ואין הטעם - מו"ק פ"ג ה"א משום שהיא תבוא לכאן. [שאלה]: אשה פלונית שואלת האם לנסוע לליז'נסק, כי עתה היארציית של רבי אלימלך, וחלמה כי נוסעת לשם? [תשובה]: "תאמר לה, כי להישאר בארץ ישראל זה יותר מצוה".

השבע ברכות ואלו הן כוס ראשון מברך עליו ג' ברכות יין קידוש זמן בורא פרי האדמה על אכילת הכרפס כוס שני שמברך עליו לאחר ההגדה והמצה שטעונה שתי ברכות המוציא ועל אכילת מצה נמצינו למדין, שבלילה זו מתעורר קשר נישואין בין ישראל לאביהם שבשמים.

[חיים שיש בהם]

סדר ליל פסח אצל גדולי ישראל

הנה מסופר שהמשגיח רבי שלמה וולבה זצ"ל זכה להתארך אצל המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל היה בטוח שישמע ממנו הראות והערות שביבים ופנינים אך המשגיח ישב באימה

לדורו של משה ואהרן דור מקבלי התורה שיצאו ממצרים עליהם נאמר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים... (שמות י"ט א) ואמרו חז"ל במכילתא לא מסורת היא בידכם ולא בדברים אני משגר לכם. לא בעדים אני מעיד עליכם, אלא אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים...

כאשר סיים את דבריו הכריז המלבושי יום טוב בדמעות שליש של התרגשות ואמונה "קדש..."

(משל האבות)

קריעת ים סוף - כח התורה

מפליא הוא ענין קריעת ים סוף מדוע היה קושי לקרוע את הים שבתחילה לא רצה הים להקרע עד שראה את ארונו של יוסף הצדיק ועד שעמד הקב"ה לימינו של משה וכו' ואילו ר' פנחס בן יאיר כשעבר את הנהר לקיים מצות פדיון שבויים נקרע לו הנהר בקלות ושוב ביקש ר' פנחס שיקרע גם בשביל אדם אחד ושוב ביקש שיקרע בשלישית גם עבור גוי שהתלווה להם כדי שלא יאמרו כך עושים לבני לוויה מניחים אותם והולכים ונקרע בשלישית כמסופר בחולין ז. ומדוע לא היה שם קושי כבקריעת ים סוף תשובה מדהימה לכך כותב הרב אור החיים הקדוש משום שלר' פנחס בן יאיר היתה זכות התורה וע"כ כחו היה עצום ורב ולכן נקרע לו הנהר לאלתר שוב ושוב משא"כ אצל משה רבינו היות ועדיין בני ישראל לא קבלו את התורה על כן היה לו קושי בקריעת הים וזה לשונו הטהורה ואכן תנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה ה' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמ-ליה ולעשות כל אשר יגזרו עליהם וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ב"ה ולזה תמצא כמו כן בשמים ובארץ ובכוכבים ובשמש וירח ששלטו עליהם הצדיקים

[אזה"ח הקדוש]

ליל הסדר - לילה כיום יאיר

החתם סופר שואל [בסימן נא] איך אפשר לגמור את הלל בליל הפסח והרי הגמרא אומרת בסוף פרק במסכת מגילה שקריאת ההלל צריכה להיות דווקא ביום משום שאנו אומרים בהלל "ממזרח שמש עד מבואו"?

אלא שבזוהר הקדוש [פרשת בא דף לח] נאמר על הלילה של יציאת מצרים ותנא נהיר לילא כיומא דתקופא דתמוז וחמא על עמא דינא דקודשא בריך הוא האיר הלילה כיום של תקופת תמוז וראה כל העם את דינו של הקב"ה הלא הוא דכתיב ולילה כיום יאמר כחשיכה כאורה [תהלים קלט יב] ולפי דברי הזוהר כנראה אין האיסור הזה של אמירת הלל בלילה חל על ליל שימורים כיוצא מן הכלל משום שאין הוא נחשב כלילה.

[חתם סופר]

מה הן שבע הברכות שמברכים לפני אכילת המצה?

המהרי"ל השווה ליל הסדר לשמחת נישואין בשמחת נישואין צריכין לברך שבע ברכות משום דקיימא לן כלה בלא ברכה אסורה לבעלה. לכן גם אמרו בירושלמי האוכל מצה בערב פסח כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו כי הרי הוא כגרגרן שמקדים לא-כול מצה קודם שברך עליה שבע ברכות האבודרהם הולך ומונה

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל)

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק וכו'

יש להבין, כיצד היה רבי אליעזר בבני ברק באותו הלילה. דהנה, עירו של רבי אליעזר היא לוד (ראה ראש השנה לא, ב), ולוד היתה מהלך יום אחד מירושלים (מעשר שני פ"ה מ"ב) ובחלקו של בנימין (מגילה ד, א, עיי"שברש"י ד"ה לוד), ואילו בני ברק ניתנה בחלקו של דן (יהושע יט, מה), ור"א גופיה הוא דאמר (סוכה כז, א): 'משבח אני את העצלנין שאינם יוצאין מבתיהן ברגל', ושם בסוף הסוגיא סיפרו שר"א שבת בסוכותו של רבי יוחנן בר"א בקיסרי, והקשה הש"ס איך הניח דירתו ברגל, ודחיק לומר דשבת הואי ולא רגל, עיי"ש, הרי שאי אפשר לומר שרבי אליעזר יניח ביתו ברגל, וא"כ איך הלך בחג המצות לבני ברק.

תשובה שעת השמד היה וברח מפני הסכנה.

עד שבאו תלמידיהם ואמר להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית

יל"ע, הא הנך תנאים עסוקים היו בנפלאות הבורא בסיפור יציאת מצרים, וקיימו בזה מצות 'כל המרבה לספר', וכיון שכן עסוקים במצוה היו, ואמאי הפסיקו לקיום מצות קריאת שמע, הא 'העוסק במצוה פטור מן המצוה' [ואינה מצוה עוברת, דהרי 'הגיע זמן קריאת שמע', אך עדיין לא הגיע סוף זמן קריאתה]. [ראה מתני' דשבת (ט, ב): מפסיקין מת"ת לקריאת שמע, ויש לדון בגדר ובענין ספור יציאת מצרים].

תשובה כבר יצא ידי המצוה וגם אין המצוה וגם אים המצוה אלא בלילה עד עה"ש.

כנגד ארבעה בנים זכרה תורה

כתיב (שמות יג, ח): 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר'. ומהכא לפינן, שמצות עשה על האב לספר לבנו את סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו. [ראה מכילתא (שם) וברמב"ם (פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"א)]. וצ"ע, מה טעם מתני' דקידושין (כט, א) המונה את כל חיובי האב לעשות לבנו, כגון למולו, לפדותו וללמדו תורה, עיי"ש, לא מנתה חובת סיפור יציאת מצרים בהגיהו, [יש להסתפק בבן חו"ל שבא לא"י וחייב ביו"ט שני, ואילו בנו דר בארץ ואין חייב בפסח שני, אי חייב האב לספר ביו"ט שני לבנו משום חיוב האב, או דכיון שהבן אינו נוהג בו יו"ט, לא שייך לקיים בו מצות סיפור יציאת מצרים, דו"ק בזה].

תשובה זה משום מצות פסח חייבתו לספר וה"ה לבתו ולא שתו ולעבדו.

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול

בברכות (ט, א) דרשינן אקרא 'דבר נא' (שמות יא, ב): אין

נא אלא לשון בקשה וכו', שלא יאמר אותו צדיק 'ועבדום וענו אותם' קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' לא קיים בהם. והנה בסנהדרין (צא, א) מבואר, דהטעם ששאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, בוא משום ששיעבדו את ישראל במצרים, ונטלו שכרם עבור עבודתם, עיי"ש. וצ"ע, למה נתחייבו המצרים לשלם, הא קיי"ל (כתובות לג, ב) דמי שנתחייב מיתה וממון, מת ואינו משלם, משום דקם ליה בדרכיה מיניה, וא"כ למה ציוה הקב"ה לישראל שישאלו כסף ממצרים ולא יחזירו, הא כיון שנידנו למיתה אינם צריכים לשלם, [ובשלמא לשיטת תוס' (עירובין סבא ד"ה בן נח ובע"ז עט, ב ד"ה בן נח), דבבן נח לא אמרינן קם ליה בדרכיה מיניה, א"ש. אבל לשי"ר (עירובין שם וביבמות מז, ב הביאו תוס' בע"ז שם, ועיי"ש במהרש"א דגם בבן נח אמרינן קלב"מ, צ"ע].

תשובה ממון נתחייבו כבר קודם עבור עבודתם, ומיתה נתחייבו אח"כ עבור שלא נתנום לצאת, ואינה באה בב"א.

לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח וכו', למי שעשה לאבותינו ולנו את הנסים האלו וכו', ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור

יש לבאר, אמאי במטבע הברכה הקדימו את הגאלנו, 'לגאל את אבותינו', בלא אבותינו גאלו לפנינו. וביותר, דקודם לכן כשנאמר: 'לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל' וכו' מקדימים את 'שעשה לאבותינו למלת ולנו', ומאי שנא בחתימה הברכה. עוד יש לדקדק, מדוע מוסיפים בברכה זו 'הגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור', הרי זה נכלל כבר בברכת 'שהחיינו' בתחילת הלילה, שברך על מצוות הלילה. וכן צ"ב, אמאי מזכירין הכא רק את מצות מצה ומרור, ולא את מצות סיפור יציאת מצרים, שזכינו לקיים מצוה זו בלילה זה. ועצם ברכה זו צ"ב, מה ראו חכמים לתקן ברכה זו על מצוות ליל פסח, מה שלא מצאנו בשאר מועדים. וכגון בחג הסוכות - לא נתקנה ברכה בלשון 'הגיענו הלילה הזה לאכול בסוכה כן ה' אלקינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו' וכו'.

תשובה המצוה הראשונה שנתנה לנו.

מצה שמורה משעת הקצירה

שיטת חלק מן הראשונים (ראה רי"ף פסחים סוף פ"ב בוטור או"ח ס' תנג), דצריך שיהיו המצות שמורות משעת קצירה, ול- עיכובא הוא. ויל"ע, בפסח מצרים איך יצאו ידי חובת מצה, הא הציווי ד'ושמרתם את המצות' (שמות יב, יז) נאמר הם רק בערב חודש ניסן, ואז כבר אינו זמן קצירת חטים, וממילא מזמן הקצירה עד זמן זה לא ידעו לשמור על מחטים, וכיצד שרי ליקח מהן מצות לפסח [ואין נימא דכיון שנצטו בכך, הרי דהכי גזר רחמנא. זה צ"ב, דא"כ חזיה דשייך 'ושמרתם', גם שלא משעת קצירה, ומנלן כלל שיש חוב לומר משעת קצירה].

תשובה נתאחרה הקצירה מפני הברד.

(עיין ההגדה)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: כתב השו"ע "חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בניסים... עד שתחטפנו שינה". וקשה דבהגדה כתוב המרבה הרי זה משובח ומשמע משובח דוקא אבל חייב ליכא:

תשובה: אין הכונה חייב ממש

*

שאלה: החייב לעסוק בהלכות פסח עד שתחטפנו שינה, האם יש לעשות כן כשיודע שלמחר לא יוכל לכוין בשביל זה בתפילה ובלימוד?

תשובה: אם הוא עייף הוי כחטפתו שינה.

(שאלת רב)

האזירה הפוכה שנמצאת ברחוב.

(לחתך עליון, שמות עמ' קמח)

יש הנוהגים לאכול ביצה קשה בליל הסדר, כן כתב הלבוש (א"ח סי' תעו ס"ב). וביאר בספר מי השילוח (ליקוטים שבסוף הספר, בעניני פסח) טעם חדש לזה, והוא, משום שבדרך כלל עיקר הביצה אינה עבור עצמה אלא כדי להוליד ממנה אפרוחים, וזה אנו באים לרמוז כי חג הפסח עיקרו בא בכדי להוליד ממנו את חג השבועות ומתן תורה. והוסיף לבאר, שביצה היא הדבר היחידי שיש בה שתי לידות. לידת הביצה עצמה, ולאחר מכן צריך לדגור על הביצה זמן מסוים עד שהביצה עצמה תוליד אפרוח. כן הוא ענין חג הפסח, שהוא עצמו זמן של יציאה מארב-עים ושמונה שערי טומאה, וגם זוכים בליל הסדר לדרגות גבוהות דלעילא [בהתעוררות מלמעלה], ולאחר מכן נוטלים מעמנו את הדרגות הללו ואנו צריכים לעבוד בימי ספירת העומר עד שנח-זיר את כל אותם דרגות והתעלויות בחג השבועות ומתן תורה על ידי אתערותא דלתתא [התעוררות שלמטה].

[מתוך ספרו של הרב קרלנשטיין זצ"ל לספירת העומר]

הרגשת חירות אפי' אצל העני

כהקדמה לכל סיפור יציאת מצרים ע"פ מו"ר הגה"צ הרב משה שוואב זצ"ל המשגיח דישיבת גייטסהד הנה ישנה הלכה שאפי' עני שבישראל חייב לחזור על הפתחים ולקנות ד' כוסות בשביל ליל הסדר, וכן צריך הסיבה, וכל מיני הנהגות של חירות כמובא בספרי הלכה.

והנה יבא עני זה שמדוכא, שאין לו אפי' במה לקנות ד' כוסות ויאמר האם עלי להראות חירות כלום אני בן חורין, את מי אני משקר. ובכל זאת הרי חז"ל ציוו שאפי' עני שבישראל צריך לא-כול בהסיבה, וכן לחזור על הפתחים בשביל ד' כוסות.

אלא שעל כרחנו לאמר שיתכן אדם שיהיה עני ברכושו, אבל חורין ברוחניותו, בן חורין שהוא משוחרר מתאוותיו ומרצונותיו ואין לו שום שעבודים כי אם לה' לבדו, וכמו שיתכן עני בן חורין

וביראה ומלמל ללא הרף, הלכ מעשי אלקינו הכל עשה הקב"ה" עד שהגיע לפסקה "ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר" ותמה תמיהה גדולה "הלא אברהם גדל בבית ספר לעבודה זרה החל לתור לחקור ולדרוש אחר האמת וגילה את בוראו ומדוע נאמר "ואקח" כאילו היתה זו אך ורק פעולת הבורא יתברך, אלא הכריז בסלודין הלילה מכריזים את האמת "הכל עשה הבורא לבדו" אתה ה' האלקים אשר בחרת באברם ואקח את אברהם אני הוא ולא אחר, אמנם אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים אבל בקדוש מצהירים "אשר בחר בנו מכל עם ורוממונו מכל לשון" הוא שבחר באברהם ובשרה ליסד את בית וכנגדה הכוס הראשונה.

וכן מסופר על מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שלא אומר פירוש שים על ההגדה באומרו שבעל ההגדה כבר מאריך מספיק, והוא שר שיר אחד בדביקות עילאית בצאת ישראל מצרים.

(יד יוסף)

וכן מסופר על מרן פוסק הדור הגר"נ קרליץ זצוק"ל שהיה קורא את ההגדה במנגינה מיוחדת, ורק מהמנגינה כבר יכלו לה-בין ולא היה צורך בהסברים נוספים, מידי פעם היה עוצר ומסביר בצורה פשוטה, כשהיה מסביר משהו היה פונה בעיקר לילדים.

וכן מסופר על מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל שהיה קורא מה נש-תנה והיו קוראים עמו יחד בקול גדול, ומנהגו היה לצקת בדב-ריו רעיונות שמחד גיסא מתאימים לתלמידי החכמים המסבים סביב השלחן ומאידיך גיסא גם הנשים והקטנים מוצאים בהם ענין ומטים אזן ולב לדבריו הנעימים והנחמדים, וע"ש שהיה משל גם מעשיות לילדים וגם היה מפלפל בחכמה עם בעלי אוריין ותלמידי חכמים שהסבו על שולחנו כשהוא מוסר בפניהם שיעורים הלכתיים עמוקים בעניני ליל הסדר.

בכל ליל פסח היה הגאון הצדיק רבי שמואל הלל שינקר זצ"ל פותח את הסדר ושואל, מדוע נצטוונו לספר את סיפור יציאת מצרים מאב לבן דוקא, עד שאפילו אם הבן תלמיד חכם גדול, והאב פשוט יותר, בכל זאת חייב הוא לשאול את אביו מה נש-תנה והאב עונה לו כסדר ההגדה. אלא, המטרה היא להשריש בחוש את האמונה, שידע הבן שלא מספרים לו כעת סתם סי-פור, אלא מספר סיפור שעובר אצלנו מדור לדור, מאב לבן והננו ממשיכי המסורת דור אחר דור, בן אחר בן, עד זמן יציאת מצרים ממש. לכן צריך שהבן ישאל והאב יעביר לו את המסורת שקיבל מאביו לא סיפור ושמועה סתם, אלא קבלה ברורה וישירה שקי-בל מהדורות הקודמים.

בתורה נאמר (פרשת בא, י' ב) 'ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים', וצריך להבין, לשם מה כותבת התורה 'באזני בנך, מדוע לא מספיק לכתוב למען תספר לבנך. בפשטות משמעות הדגשה זו היא להשמיעם באופן שישמעו היטב. היה הרב מפוניבז' הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל מט-עים ואומר: בזמנים רגילים די אמנם לספר לבנים כדבר איש אל רעהו, אמנם כאשר ישנם רעשים חזקים, יש להשמיע אל האוזן פנימה, שכן בלי זה הדברים לא יישמעו. דווקא במצרים בה ישנה רעש כה גדול של כוחי ועוצם ידי, היפך אמונה, שם מדגישה התורה 'ולמען תספר באזני בנך', ספר את הדברים אל תוך אזניו, שמילדותו כבר ישמע היטב ויכניס הדברים לליבו למרות כל

אף מנהג מקודש שנהג בו מימים ימימה. מאי שם השיג דלי גדול דיו, סחב אותו לדירתו ומלא אותו במים עד גדותיו. כעת היו כל צרכי החג מוכנים, הדירה נקייה, את החמץ ביער, וסימני הסדר אף הם מסודרים. התישב רבי שלום ליד הגמרא האהובה ושקע בתוכה בכל ישותו. אחר חצות היום הזדמן לדירה בחור מקומי שבא לבקש את האורח הגדול מארץ הקודש, ותוך כדי השיחה עמו התברר לרבי שלום שכל תושבי הבניין נסעו במ- בתיהם לחג, זה להוריו וזה לרבו. אך מלבד רבי שלום נותרה עוד... גויה אחת באחת הקומות העליונות. ברגע הבא מצלצלים אלפי פעמוני אזהרה במוחו של רבי שלום: חשש יחוד!!! גוואלד דלת הבנין עלולה להנעל במהלך יום טוב, ורבי שלום לבדו עם הגויה בבנין... אמת, אין כאן חשש איסור ממש, אך יש כאן צד רחוק של אסור. וצד של אסור, ולו יהא זה הרחוק ביותר, הוא אצל רבי שלום הרבה הרבה יותר מאש ענקית ושורפת המלה- טת תחתיו... תוך כמה רגעים נוטל רבי שלום את מצרכי הפסח, מצות, מרור ויין בידו האחת, ואת דלי המים הענק בידו השניה, ויוצא מהבנין לתור לו מקום לשהות בו בחג! אין רבי שלום יכול לשפוך את המים ולמלאותם מחדש כשיגיע לאכסניה אחרת, שהלא כבר אחר חצות כעת! וכך זכו רחובות לונדון למחזה המ- תאר: רב שלום צועד ברחוב ומשאו בידיו, מחפש אחר מקום לשהות בו. את כתבת מארחיו לא ידע, ומספר טלפון גם לא היה בידו, אך הוא הולך... אחד מיהודי המקום נקלע לקראתו ברחוב. שמח רבי שלום לראותו ושטח בפניו את מצוקותו. שמע היהודי את הדברים ועיניו נתקלו בחבילות שבידי המגיד. "סלח לי כבודו", הוא אומר, "אבל איני יכול ארח את הרב אצלי" הוא מתגמגם בהתחמקות, "ידון אותי כבודו לכף זכות אבל אין בפ- שרותי: מתברר שהמצות שאוחז רבי שלום בידיו הן מצות מכר- נה, ו"אצלנו", אומר שהיהודי, "זה כמו ה-מ-ן, איני יכול להכניס מצות אלו לביתי"... שמע רבי שלום את סרובו של האיש, ובלית ברירה המשיך בדרכו ברחובות לונדון. בירושלים היה נוהג רבי שלום ללכת לכתל המערבי בכל ערב פסח אחר חצות ולומר שם את סדר הקרבת קרבן הפסח כמנהג ותיקין. ואלו כעת, בי- דיו דלי מים ענק, מצות ויין, מרור וחרוסת. לבדו, רחוק מארצו וממולדתו, ללא איש שיהיה לצדו בזמן שכזה. נסה רבי שלום לעצור מונית שתקח אותו לאזור חרדי יותר, אך הנהג הגוי לא הסכים להעלות את דלי המים הגדול אל המכונית, ורבי שלום ממשיך לגרר את רגליו ברחוב. השעה התאחרה מאד כאשר מצא סוף סוף רבי שלום מונית שהסכימה להעלותו עם הדלי, אך גם כשהגיע לאזור החרדי של העיר, עדין לא מצא מישהו ששמח לארח בשעה מאוחרת זו, בסופו של דבר מצא רבי שלום יהודי אחד דל אמצעים, ששמח לארח את המגיד האורח מארץ הקדש. הכין היהודי העני לר' שלום שלחן צדדי, והושיב אותו על כיסא מתנדנד כפי שתאר ר' שלום. וכך ישב לערך את ליל הסדר לבדו בארץ נכריה, על כסא מתנדנד, בביתו של אביון מתושבי המקום, ורבי שלום שבדרון - האיש השמח ביותר בירושלים - יושב בליל הסדר 'זמן חרותנו', ובוכה תוך כדי אמירת ההגדה ביחידות... מפגש מצער זה שהתרחש בטבורה של העיר לונדון באותו ערב פסח הוא לימוד מוסר עצום: מצד אחד עומד יהודי תלמיד חכם מפלד, מנכבדי תלמידי החכמים של ירושלים עיר הקדש, בעיר זרה לחלוטין בה הוא שוהה בפעם הראשונה בחייו, שאף את שפתה איננו מכיר, ובעקבות חשש רחוק של יחוד,

כך יתכן עשיר שהוא עבד. ועני שמכיר ומקבל נסיון זה באהבה ומסתפק במועט שהקב"ה רוצה ליתן לו, עני זה הוא בן חורין, עני זה הוא מכיר בעניות כנסיון קשה ששלמה המלך ביקש שלא יתנסה בו כמו שאמר רש ועושר אל תתן לי, אבל לאחר שעבר את הנסיון וחזר על הפתחים הרי הוא יושב בהרגשה של חרות אמיתית שעבר את הנסיון ויצא ממנו לחרות, ומי שאין חי כך גם אם יהיה עשיר הוא משועבד, וזאת לומדים מהפסוק ויסב אלו- קים את העם דרך המדבר ים סוף, ואפ"י שדרך זו נראית לכאורה שינוי דרך, אפילו הכי היא הדרך הישרה.

כך יחוש העני בחירותו כי מצבו העני זוהי לו הדרך הישרה, וכשם שבמצרים היה זה לטובתם, כך צריך להכיר העני שסבל העוני הוא שזהו לטובתו מכאן אמרו אפ"י עני שבישראל לא יאכל עד שיסב שכך עשה הקב"ה לעמ"י במצרים. ועיקר הנסיון הוא להוציא מן הכח אל הפועל, או כדי שיתפלל לה' ויעשה תשובה כמו ופרעה הקריב שהקריב את ישראל לת- שובה (שמות רבה כ"א ה') ולפעמים הוא כדי שתהיה לו הבנה עמוקה יותר במצוה, שכל זמן שההצלחה מאירה לו לא נותן לבו להבין מתנות ה' יתברך, וע"י נסיון נותן ליבו להבין יותר, ולהע- מיק יותר, ועי"ז הבא ליטתהר מסייעין אותו מן השמים. והנה הפשרות להגיע להתעלות ע"י סיפור יציאת מצרים, ואיך מלקטים לעצמנו הבנה חדשה בעבודת ה', אפשר שכאשר יודע את המטרה לשמה הוא עובד ומבין שעבודתו עבודת קודש ועו- סק בדבר חשוב זהו מה שנותן לאדם את הכח להמשיך הלאה ולהתקדש בעבודת ה'.

(מאמר רפאל)

בדקדוק ההלכה - לא על חשבון הזולת

ליל ה'סדר' י"ד בניסן תשט"ז אחרי חצות היום, וברחובותיה של לונדון הבירה מהלך לו המגיד הירושלמי הירושלמי הנו- דע רבי שלום שבדרון זצ"ל הגוים שעברו ברחוב באותה שעה ודאי הביטו בתמהון רב על המחזה. רב יהודי בעל קומה תמי- רה לבוש בבגדי השבת וחבוש בשטריימל לראשו, צועד בשעת צהרים ברחובות העיר בגו כפוף מעט, בשתי ידיו אוחז הוא בח- בילת מצות, בקבוק יין, ודלי ענק מלא במים... נכר שההליכה עם משא כבד כל כך כבדה לו לרב, אך בעקשנות הוא משוטט ברחובות, מחפש דבר מה שמעו של רב שלום ושמעו פיו מפיק המרגליות חצה ארצות וימים, ולעתים תכופות הוא הוזמן לעורר יהודים לתשובה במדינות הים. היה זה בנסיעתו הראשונה של רבי שלום - איש ירושלים בכל מהותו, אל מחוץ לארץ הקדש. רבי שלום הגיע לאנגליה סמוך לחג הפסח. לכל אלו שחפצו לארח אותו בחג הסביר רבי שלום שנוהג הוא במנהגים מיוחדים לחג - מנהגי ירושלים, ועל כן הוא מעדיף לשעות ביחידות. סי- דרו בני הקהילה לונדון לרבי שלום דירה נאה בבנין דירות גדול, ושם התאכסן רבי שלום בבואו אל העיר. רב שלום ניקה וקי- רצף, סדר וארגן את הדירה עד שהיתה כשרה וראויה לפסח. אחר כך יצא רבי שלום אל הרחוב לחפש... דלי גדול. מנהג וותקין שבירושלים הוא להכין מים לחג הפסח עוד מערב החג. בכל בית בירושלים ממלאים חבית גדולה מערב פסח וממנה שואבים מים בכל שבעת ימי החג ואצל רבי שלום שבדרון - דין לונדון כדין ירושלים! אין רבי שלום מעלה על דעתו להפר

את נוחותו כקרבן פסח אישי לאלקיו.

(ספיר ויהלום)

המשותף בין יום כפור לליל הסדר

בליל הסדר נהגו בקהילות ישראל ללבש בגד לבן. אצל האש-כנזים לובשים בגד המכונה 'קיטל', אצל המרוקאים הוא מכנה ג'לאביה, ואלו הבוכרים קוראים לו 'גומ'ה יש להתבונן: מה פתאום צריכים ללבוש בגד לבן בליל הסדר? כותב הרמ"א בהלכות הימים הנוראים (סימן תר"י סעי' ד): "יש שכתבו, שנהגו ללבש בגדים לבנים נקיים ביום כפור, דוגמת מלאכי השרת, וכן נוהגים ללבוש הקיטל שהוא לבן ונקי, גם הוא בגד מתים ועל ידי זה לב האדם נכנע ונשבר". מהיכן יש לנו ראיה שמלאכים הולכים בבגדי לבן - אולי הם הולכים בבזז?!... מוכיח זאת הרמב"ן מפסוק בספר יחזקאל (ט, יא) "והנה האיש לבש הבדים", שאלו בגדי לבן. אולם נשאלת השאלה: בשלמא ביום הכפורים ניתן להבין שאנו לובשים בגד לבן כדוגמת המלאכים, משום שביום זה אנחנו דומים להם במספר דברים: לא אוכלים ושותים כמלאכים, לא פרים ורבים כמלאכים וכו', אך מה הקשר בין בגד לבן לליל הסדר? אדרבא, בלילה זה אנחנו אוכלים מצות, חרוסת ודגים

שאינו אסור מדינא, נטל את מטלטליו על צרכי הפסח ואת הדלי הגדול ומוזר, ויצא לרחוב העיר לחפס אכסניה לחג באין לו כל מכר או גואל בעיר... לא צריך היה רבי שלום להעמיק הרבה מדי בשביל למצא התרים וקולות, רק חשש רחוק של חומרא היה זה. יתכן שמפני 'שמחת יום טוב'. בלבד כבר יכול היה לדחות את החומרא הזו. אך הוא לא העלה על דעתו לחוס על כבודו או על כחותיו ועל ישוב הדעת שלו" רבי שלום קם על רגליו ונמלט מהבנין! מנגד עומד יהודי הרואה את הנעשה: תלמיד חכם גדול כל כך בלא כל קרוב בעיר, מבקש את עזרתו באכסניא לחג הפסח, והוא דוחה אותו משום שהמצות שבידיו, אולם התיירו רבים מאוד מגדולי ישראל ואף אכלו אותן למצות מצווה- אינו מוצאות חן בעיניו... ובשל כך הוא שולח את רבי שלום להמשיך ולשוטט לבדו ברחובות העיר הסואנת והגויית. אסור לקטרג חלילה על אותו יהודי, אולם חייבים ללמוד ולהבין כיצד יש להתנהג. האם לא יכול 'להכניס' את המצות לביתו?! זהו המסר הנוקב שעולה מהספור. על האדם לדעת ולהבין את סדר העדיפויות, וכשהיה רבי שלום מספר מעשה זה לפני השומעים, היו דמעות נקוות בעיניו גם אחרי עשרות שנים מהמעשה ויחד עמו בכה גם כל הקהל... בכי על יהודי שגם ב'ליל הסדר' לא התבלבל לרגע, וידע מהו הסדר האמת! יהודי שידע להבדיל בין עקר לטפל, ולהקריב

ריתחא דאורייתא

מגיד.

השיעור לכל הפחות, למען ייצא ידי עשה של 'הגדת לבנך', על זה אמר רבן גמליאל שלצאת ידי חובת מצות סיפור צריך להזכיר ג' טעמים של פסח מצה ומרור..."

לאור דברי הגר"ח הלוי, ביאר הגאון בעל "עמק ברכה" באופן נפלא את מה שבעל ההגדה הביא את מה שאמר רבי אלעזר בן עזריה: "הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא", שלכאורה הוא תמוה: הלא דברי רבי אלעזר בן עזריה הם משנה מפורשת במסכת ברכות, המתייחסת לענין חיוב זכירת יציאת מצרים של כל השנה, ואיזו שייכות יש לזה עם מצות סיפור יציאת מצרים שבליל הפסח, שבה אנו עוסקים?

אלא, הוא מיישב על יסוד דברי הגר"ח הלוי, בעל ההגדה רצה גם כן לבאר לנו את החילוקים שבין מצות זכירת יציאת מצרים לבין מצות סיפור יציאת מצרים, ולכן הקדים ופתח בדברי רבי אלעזר בן עזריה, לומר שגם בכל השנה יש מצוה להזכיר יציאת מצרים, וממילא מתעוררת הקושיא: אם כן, מה התוסף ב"סיפור" שאינו ב"זכירה"?

ועל כן הוא מסיים: "ברוך המקום, כנגד ארבעה בנים דיברה תורה" - במצוה של "סיפור", כי בה המצוה היא להודיע לבנים, וכפי דעת ושל בן אביו מלמדו, ואחר כך מבאר מתי היא המצוה של סיפור, שאינה מראש חודש אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ואחר כך מתחיל בגנות ומסיים בשבת, ומספר את הסיפור כולו, ולבסוף מביא את רבן גמליאל, שכל שלא אמר שלושה דברים אלו לא יצא ידי חובת "סיפור", ואם כן כל דברי ההגדה בנויים על חלקי מצות סיפור יציאת מצרים, ואינם רק דברי אגדה ודרוש!

(עמק ברכה - עמ' עו, ערך לנר - סוכה כח.)

הגאון רבי אריה פומרנצ'יק, בעל "עמק ברכה" כותב, כי שמע מפי הגאון רבי יצחק זאב הלוי סולובייצ'יק - הגר"ז מבריסק, כי בכל שנה ושנה בליל הסדר, היה אביו, הגאון רבי חיים הלוי מבריסק, מבאר לפני בני ביתו מהי המצוה המיוחדת של סיפור יציאת מצרים בליל הסדר, ובמה היא מיוחדת ושונה ממצות זכירת יציאת מצרים הנוהגת בכל ימות השנה?

ושלושה חילוקים היה רבי חיים מונה בין שתי המצוות: החילוק הראשון: ב"זכירה" של כל ימות השנה אין צריך אלא להזכיר לעצמו את יציאת מצרים, בעוד "סיפור" הוא לספר לאדם אחר, דרך שאלה ותשובה, כמאמר הכתוב "והיה כי ישאלך בנך וגו'", "והגדת לבנך וגו'", והבן שואל "מה נשתנה" והאב משיב "עבדים היינו", ואפילו אדם שנמצא לבדו שואל לעצמו ומשיב לעצמו, בדרך של סיפור לאחר. החילוק השני: ב"זכירה" של כל השנה אין צריך אלא להזכיר את היציאה ממצרים כשלעצמה, ואילו ב"סיפור" צריך לספר את כל ההשתלשלות, וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבת. והחילוק השלישי: "זכירה" היא על יציאת מצרים עצמה, בעוד ב"סיפור" נוסף חיוב לספר את טעמי המצוות שבליל הפסח, וכמאמר רבן גמליאל: "כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הם: פסח, מצה ומרור".

מן הראוי לציין לדברי הגאון בעל "ערוך לנר", שכתב (סוכה כח.) שבליל פסח אין די בזכירת יציאת מצרים, אלא צריך להאריך בסיפור. "אכן", הוא מוסיף, "כדי שנדע כמה הוא

שאלות מענינות בהגדה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת

שאלו את אאמו"ר שליט"א, הרי יש טבילה של הפת במלה, בכל ימות השנה, והשיב, שבלשון חז"ל מקרי טבילה רק בדבר לח ולא בדבר יבש (הגר"ש קנייבסקי שליט"א)

(הגדה של פסח דרך אמונה)

תודה בית ה". זאת מפני שלא רק אנשים שהיו בצרה ונצלו ממנה צרכים להביא קרבן תודה, אלא גם מי שזכה לשאר שמחות, כגון שמחת חתן וכלה, עליו להביא קרבן תודה. באמת, לא מצאנו חתן, שבאמצע השבע ברכות יעלה לתורה ויברך: "הגומל לחיבים טובות שגמלני כל טוב"... אבל השאלה היא הרבה יותר קשה: אליבא דרבנו בחיי ישנם חמשה שצריכים להודות, ואלו בגמרא כתוב שרק ארבעה צריכים להודות. פרוש הדבר, שב-תוך הארבעה שצריכים להודות, נמצאים גם חתן וכלה, והשאלה היא: היכן זה נמצא בדיוק? יש שני דעות בדבר: דעה אחת סו-ברת שבדבר נמצא בחבוש שהיה בבית האסורים ויצא. וראיה לדבר מפסוק בתהילים (סח, ז) "אלוקים מושיב יחידיים ביתה מוציא אסירים בקושרות", כלומר: אדם רווק נקרא בשם 'אסיר', וברגע שהחתן, מעלה עליו הכתוב כאלו יצא מבית האסורים. דעה שניה סוברת, שהדבר נמצא בחולה שנתרפא, וראיה מדברי הזהר הקדוש, שאדם שאינו נשוי נקרא "פלא דגופא". אבל באותו רגע שהוא מתחתן, הוא נעשה גוף שלם ואם כך, הריהו כחולה שהתרפא! עתה נשאלת השאלה: אם יש לנו ארבע כו-סות כנגד הארבע שצריכים להודות, היכן אנחנו מוצאים את העניין של הודאת חתן וכלה בליל הסדר? על כך מביא ה"חיי אדם" ("תולדות אדם" - הגדה של פסח) רעיון מרטיט לב, בשם הגאון מוילנא זצ"ל: חז"ל אומרים (תלמוד ירושלמי פסחים ז, א): "האוכל מצה בערב הפסח - כבא על ארוסתו בבית חמיו". לפי דברי הירושלמי, יוצא שבליל הסדר האדם כבר נקרא 'חתן', ועל כן הוא יכול לאכל את המצה. נשאלת השאלה: הלא לא מצינו שאותו אדם 'קדש את ארוסתו' - את המצה אם כן כיצד הוא יכול לשאת אותה לפני שקדשה, ולאכל את המצה? אלא מובא ב"לקוטי הגר"א", שלפני נטילת ידים לכרפס, היה הגאון זצ"ל נוהג לבאר שלפני אכילת המצה מברכים שבע ברכות של מצות פסח, מפני שזה כדוגמת שבע ברכות, ולאחר שמברכים "בורא פרי הגפן" על הכוס השנייה מגלים את המצה - כדוגמת מה שנהוג בחפה לגלות אז את פני הכלה. יוצא שרגע אכילת המצה, הוא שעת הנישואין שלנו עם הבורא יתברך, ואז כלה הופכת מא-רוסתו לאשתו. לפי זה מובן מדוע נהגו לקרא את "שיר השירים" לאחר ההגדה, משום שהוא מדבר על הנישואין בין הקב"ה לכנ-סת ישראל דבר נפלא בענין זה כתב ה"לבוש": "כשם שמעשה העברה גורם לנתק את האדם מן הקדשה, בבחינת גירושין, כמו

ומרק, ועוד ועוד מאכלים משובחים ואיננו דומים כלל למלאכים! כותב המהר"ל (הגדה של פסח - דברי נגידים, עמ' מא): טעם לבישת בגד לבן בליל פסח לעבודת הסדר הוא, כי הלבן הוא גון פשוט, ללא שום הרכבה, וזה מורה שגאולת מצרים הייתה אך ורק מצד "העולם העליון הנבדל והפשוט בכח איתערותא דלעילא, ולא מצד שום עולם המרכב", כלומר מאת הקב"ה, ללא שום התערבות חיצונית מצד בשר ושם. כעין זה היה הכהן הגדול משמש ביום הכיפורים לפני ולפנים בבגדי לבן, מחמת שהיה קונה בו מדרגה העליונה, וליל הסדר הוא כיום הכפורים בזה הע-ניין. וטעם ששניהם נסתר. לאור זאת ניתנן להבין דבר נפלא: לפני "מה נשתנה", כתוב בהגדה: "וכאן הבן שואל". וקשה, שהרי הגמרא (פסחים קטז ע"א) אומרת: "חכם בנו - שואלו, ואם אינו חכם - אשתו שואלתו. ואם לאו - הוא שואל לעצמו". אם כן, איך נכתב בהגדה "וכאן הבן שואל? הרי אין זה כלל קבוע! אלא, שכו-נת בעל ההגדה אינה לכך שבנו של האדם שואל מה נשתנה, אלא לכך שבלילה קדוש זה כל בקשה שמבקש הבן - האדם - מאביו שבשמים, נשמעת ומתקבלת? מה הראיה לכך? כהן גדול נצטווה לישא רק בתולה ולא אלמנה. מבאר תוספות השלם שהסיבה לכך היא מכיוון שהכהן הגדול נכנס לפני ולפנים, ומזכיר את השם המפרש, ואם הוא נתן עיניו באשת איש, הוא יכול לבקש באותה שעה שבעלה של אותה אשה ימות בכדי שיוכל לשאת אותה, ובקשתו תתקבל! פרוש הדבר, שכשהיה הכהן הגדול נכנס לפני ולפנים - כל בקשה שהיה מבקש היתה מתקבלת. כל גם בליל הפסח שבו אנו לבושים בדל לבן ככהן גדול - כל בקשה שאנו מבקשים מתקבלת! אלא שעדין יש להבין, איזה דמיון יש בין יון הכפורים לפסח? הרי לכאורה אלו שני ימים שונים לגמרי. המהרש"א בתחילת מסכת יומה כתב לבאר, וכדבריו מביא גם השל"ה הקדוש, שחגי תשרי וחגי ניסן הם בעלי מכנה משותף - שניהם מכונים לשם א'ה'י', והם אתיות א'ה'י' מורים על קדשת המועדים שבתשרי: אל"ף - רמז על קדשת ראש השנה שהוא א' בחדש. יו"ד - רמז לקדשת יום הכפורים שהוא י' בחדש. ה"א - רמז לקדשת יג סכות שהוא ביום ה' אחר יום הכפורים. וי"ו - רמז לקדשת הושענא רבה שהוא ביום ו' אחר יום ראשון של סכות. וכן תמצא קדשת המועדים שבחדש ניסן: א' - אותו יום נטל עשר עטרות. יו"ד - רמז לשבת הגדול, מקחו בעשור שבו נעשה נס גדול. ה"א - רמז לקדשת חג הפסח שהוא יום החמישי אחר שבת הגדול. וי"ו - רמז לקדשת שביעי של פסח שבוא ביום ו' אחר יום ראשון שלפסח

(הרב ברוך רוזנבלום שליט"א)

בחינת חתן וכלה בליל הסדר

המהרש"א (ברכות נד ע"ב) מביא, שארבע כוסות של ליל הסדר, הם כנגד ארבעה שצריכים להודות: יורדי הים, הולכי מד-ברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. בא רבנו בחיי בפרשת צו (ויקרא ו' ב) ואומר, שגם חתן וכלה מודים ומביאים קרבן תודה, וכך כתב: "קרבן תודה בא על הנס, והוא לשון הודאה. אם היה חולה ונתרפא מביא קרבן תודה, הוא שכתוב (תהילים קז, כב): 'ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה', או שאר שמחות, כגון שמחת חתן וכלה, שנאמר: 'קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה' (ירמיהו לג, יא) מביאים

שמצינו אצל אדם הראשון דכתיב (בראשית ג, כד): 'ויגרש את האדם', ואמרו במדרש שנתן לו הקב"ה גט בחינת הנישואין, הכי נמי, גם אם לפעמים נכשל אדם והתנתק מהקב"ה יש לו כח בליל הסדר על ידי אכילת מצה לחזור אל מקור מחצבתו ולבוא בברית נישואין, כקרבת אדם הראשון קדם חטא, והדברים נשגבים" (הרב ברוך רוזנבלום שליט"א)

עיקר השיטות בד"ר כוסות

הדורים רבים נאמרו בארבע כוסות: שיהא היין אדם, חי ולא מבשל, והוד כהנה וכהנה אולם נראה שראשית כל יש להקפיד שיהיה היין ערב לחכו של השותה, שכן דין מיוחד נאמר בארבע כוסות, וכלשונו של הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ט): "ארבעה כוסות האלו צריך למזג אותן כדי שתהיה שתיה ערבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה". מסבה זו נמנעו באחת הכשריות החשובות בארצות הברית מלכתב על תוית ההכשר של היין הכשר לפסח, שהיין ראוי לקיום מצות ארבע כוסות זאת בשונה מהמקובל בארצות הברית, לצין במפרש על בקבוקי היין כי הם מתאימים וראויים לקיום מצות ארבע כוסות. כך הסביר הגאון רבי יעקב בלל ליכטנשטיין רבה של באלקאני בספרו 'תורת לדות הלל', כי ההלכה היא שעל היין של ארבע הכוסות להיות ערב לחכו של השותה, כך שלא נתן לקבע מסמרות ולומר על יין מסוים כי הוא כשר לארבע הכוסות, שכן יתכן שיין זה הוא חריף או מר מדי לטעמו של השותה, על כן לא ציינו על בקבוק היין שהוא כשר לארבע כוסות. שלומי אמוני ישראל מקפידים להדר ביותר בקיום מצוה חביבה זו ונוהגים לקפיד על יין בצבע אדם כמבאר ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' תעב סי"א), ויש מקפידים שהיין יהיה מופק מזן ענבים מסוים. אך אין הכל יודעים כי לפני כל ההדורים יש להקפיד על דין יסודי ומהותי ביין בו מקיימים את המצוה: על היין להיות טעים וערב לחכו של השותה. ובענין זה נביא את מה שכתב הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א בספרו 'תשובות והנהגות' (ח"א סי' רנג). רבי משה מסיק כי יש להדר לכתחלה אחר יין נקי ללא סכר. אולם, מדגיש הגר"מ, כל האדם המבקש להדר ולהחמיר כשיטת הגר"ז מבריסק, לשים לב שלא תהיה חומרא זו אצלו 'חומרא דאתי לידי קולא', שפ"עמים טעמו של יין ללא סכר הוא כטעם החמץ, ואז היין פסול מעקר הדין! ואם נאמר דין זה שיין בטעם חמץ הוא פסול מדינא לגבי קידוש - על אחת כמה וכמה שיש להדר ביין לארבע כוסות, שכן עקר החיוב בארבע כוסות הוא שיהיה היין ערב לחכו של

השותה כמו שכתב הרמב"ם, על כן, יש לזכור דין בסיסי זה: אל לה לחומרא זו להיות חומרא המביאה לקולה, וראשית לכל יש להזהר שיהיה היין טעים וערב לחך, ורק לאחר מכן לבקש חומר מרות והדורים נוספים. ואכן, היו מגדולי ישראל שנהגו להקדים ולטעם מהיין אותו הם עתידים לשתות לארבע כוסות כדי לבדוק אם הוא ערב לחכם, וכבר בימים בהם שואלים ודורשים בהלכות החג היו חכמי ישראל מוזגים וטועמים את מיני היינות עד שהיו מוצאים את הערב לחכם ביותר. כך, למשל, מובא על הגאון רבי שמעון סופר מערלוי זצ"ל בעל 'התעוררות תשובה', שהיה מקפיד בימי ערבי פסחים לטעם את היין בו השתמש לארבע כוסות, כדי לבדוק שהוא אכן ערב לחכו (נטעי גבריאל, פסח ח"א, פרק עא ע"ב). גם בדורינו, הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל היה מערבב ומוזג כמה סוגי יינות ואף מערב בותוכו מיין ענבים, והיה טועם וחוזר וטועם מהיינות עד שעמד היין על הטעם הרצוי, כדי לקיים מצות ארבע כוסות בהדור. כך מתאר זאת נכדו הרב אריה אלישיב שיחי': "בכל שבתות השנה היה הגרי"ש טועם רק משהו מיין הקדוש, כשרבעית הכוס היה שותה אחר, מפני שהיה עליו להמנע מתשתות סוכר לצורך בריאותו. אך בארבע כוסות - היה מקפיד לשתות רביעית מכל כוס כשהיא מרכבת מיין ומעט מיין ענבים (כמובן בהסכמת הרופא).

(ספיר ויהלום)

ליל הסדר במחיצת הגרי"ח זוננפלד זצוק"ל

היה בליל בדיקת חמץ, הלילה הקרוי בלשון המשנה 'אור לארבעה עשר' - י"ד בניסן שנת תרפ"ו. הגאון הצדיק רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, רבה הנוודע של ירושלים, סים לבדק את החמץ בביתו שברבע היהודי, והתישב ללמד את הלכות הפסח. שאלות הלכתיות רבות צצות במהלך ימי הפסח, והרבנים ומורי ההוראה נדרשים לענות בהלכות אלו. לפתע נשמעו דפיקות מעם הדלת. לא היה זה דבר בלתי שכיח, גם לא בשעות אלו, ובכל זאת, הפעם הופתע רבי יוסף חיים לגלות מי הם אלו שעמדו בפתח. היו אלו אורחים חשובים שהגיעו מבודפסט שבהונגריה, ארבעה יהודים מכובדים ונשואי פנים: רב שמעון הירשלר - דין בפרשבורג, הנדבן והעסקן ר' דב קסטנר, ועוד שנים מנכבדי הקהלה - ר' מרדכי משלם לוי ור' אברהם כהן. העתוי לבקורם של האורחים היה מוזר מעט. וכי מי מגיע לבקר בליל בדיקת חמץ? האם לא יכלו האורחים הנכבדים להמתין לאחד מימי חל המועד - בהם הרב מקבל את פני הכל, כנהוג בקהלות ישראל להקביל את פני רבם

שעשועיהם, וחליל ישבית מהם שמחת יום טוב כשלא יהיה הילד אצלם, ועל כן מסתפק ושואל איך יעשה?"

הגאון האדר"ת השיב לו, כי לדעתו נראה מלשון הרמב"ם ויתר הראשונים שהחובה אינה לומר דוקא לבן, אלא שדיבר הכתוב בהוה, שיספר לבנו ואם לא - יוצא באשתו, ואפילו לעצמו, ואם כן יש לומר שמצות שמחת יום טוב שיהיה לזקנים הללו על ידי שנכדם ישהה בביתם בליל הסדר עדיף מההידור מצוה שהוא עצמו יקיים מצות "והגדת!"

(קובץ "זכרון שנות דור ודור")

ריתחא דאורייתא

"שנאמר והגדת לבנך ביום הוא לאמר"

הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים - האדר"ת, מספר על שאלה הלכתית מעניינת שהובאה בפניו:

"אחד שאלני על דבר בנו הילד בן ח' שנים, שהוא אצל זקנו, מי שהיה חותנו הראשון, וכבר הגיע למצות חינוך סיפור יציאת מצרים - איך יעשה בחג הפסח הבעל"ט, שרוצה לקיים בו מצות 'והגדת לבנך', אבל הזקן עם זקניו הילד להם כל

הרב ניגש אל הדלפק ושאל: היכן מצויים האורחים מבודפסט? האורחים, שבאותה שעה טרם סימו את תפלת יום טוב שהי של חג הפתעו לגלות מי הוא האורח שבא לבקרם. משסימו את תפלתם, ירדו לקבל את פני הרב בחזרם, שמסתבר כי הגיע להחזיר להם בקור. רבי יוסף חיים פתח עמם בשיח לבבית, התעניין בהם ובשלומם ושאל כיצד הם חשים בבקורם בירושלים האורחים מצדם, הפליאו לתאר את הרגשת הרוממות שהם חווים, ובעקבות לא פסקו לתאר את תחושתם בעת ליל הסדר המיוחד שזכו לחוות במחצתו של הרב. אך אז, להפתעתם, תוך כדי שיחה, הוציא רבי יוסף חיים מכיסו את הכסף שקבל מהם בערב החג, והניח את הסכום מתחת למפת השולחן... האורחים הכו בהלם. אך לא יכלו לנגע בכסף שהיה 'מקצה' בעבורם, בהיותם עדין ביום טוב שני... "למדו רבנו", שאלו: "מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מה קסבר? מדוע הסכים הרב לקבל מאתנו את התשלום, ועתה מחזירו?" חיך רבי יוסף חיים וענה: "יום טוב של פסח הלא זמן חרותנו הוא, ואיזו חרות היא זו לסעד על שלחן אחרים? לכן הסכמתי לקבל מכם את הכסף - כך הייתי בטוח שתרגישו כבני חורין שאוכלים משלהם". והוא הוסיף בחיך: "כך גם הייתי בטוח של תקמצו בסעודת החג, אבל עכשיו - הרי שלכם לפניכם..." לאור מעשה מאלף זה, נזכה לאור חדש בדברי המשנה במסכת אבות (פ"א מט"ו): "שמאי אומר, עשה תורתך קבע, אמר מעט ועשה הרבה, והוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות". אימתי יכול האדם לעשות הרבה - רק אם הוא אומר מעט. שהרי אלו היה הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד אומר מראש שאינו מוכן לקבל תשלום על הארוח - לא היו האורחים מרגישים בביתו כבעלי בית. אבל מאחר שרבי יוסף חיים בחכמתו 'אמר מעט' - לא הציע לארוח בחם אלא הבהיר שיקח מהם תשלום, ממש כמו במסעדה או במלון הרי שהוא 'עשה הרבה' - זכה להכנסת אורחים בדרגה הגבוהה ביותר. והרי לנו דברי המשנה באבות כפי שקימו להלכה למעשה בידי רבה של ירושלים בחכמתו ובאצילות נפשו. מי שאכן מתנהג לפי הכלל של 'אמר מעט ועשה הרבה' - הוא זה שיכול לקבל את פני כל האדם בסבר פנים יפות ('בדור תהפוכות' עמ' 195).

(ספיר ויהלום)

אצל מי לערוך את הסדר

בחור משייבת מיר שאל את המשגיח רבינו ירוחם זצ"ל: יש לו הזדמנות לשבת בסדר של פסח לצד שולחנו של ה'חפץ חיים' זצ"ל, אך שמא ראוי לשבת אצל אביו? השיב רבי ירוחם ואמר לו שילך אצל אביו. וסמך דבריו על דברי הנביא (שופטים ו', י"ג):

השניה, ואומרים עליה את כל ההגדה מתחילה ועד סוף. קרה מקרה ואחרי שגמר עורך הסדר להגיד את כל ההגדה, הושיט את היד כדי לשתות את היין, ובטעות נתן דחיפה לכוס ונשפך כל היין. השאלה היא, האם עליו למזוג את הכוס מחדש ולומר שוב את ההגדה או לא.

אמר הרב ואזנר שליט"א שאינו חייב לעשות כן. צריכים לומר את ההגדה על הכוס, אבל אם היין נשפך - הוא את התקנה כבר קיים, אמר את ההגדה על הכוס ואינו מחוייב לחזור ולאמרה שנית.

(רבי שמחה הכהן קוק)

ברגל! רבי יוסף חיים לא אמר לאורחים מאומה ואף לא רמז להם שהשעה אינה יפה לבקורי נימוסין. בסבר פנים יפות הכניסם לביתו. התברר, שהאורחים החשובים מבקשים להתארח על שולחנו של הרב בליל הסדר. "הגענו מחו"ל", אמרו, "ואנו מבקשים לשמע את ההגדה ואת ספור יציאת מצרים מפי הרב לקיים עמו יחד את מצות החג, לאכל מצה ומרור, לשתות ארבע כוסות, ולשמוע את הרב אומר שיר השירים ומספר ביציאת מצרים כל הלילה. זה שוה לנו כל הון שבעולם, ואנו כמובן מוכנים לשלם על כך ככל שידרש..." רבי יוסף חיים התהרהר לרגע, ניכר היה שהוא מופתע מהבקשה, אך לבסוף נענה ואחר: מסכים אני. אתארחו בשמחה על שלחני, ואני מסכים גם לקחת מכם תשלום מתאים". האורחים התרגשו מהמענה שקבלו; הם לא האמינו שבהתראה כה קצרה יוכלו להתארח על שולחנו של הרב, ועוד יותר מכך: לא האמינו שייסכים לקחת מהם תשלום, שכן היה ידוע כי הרב סרב לקחת סכומי כסף שהציעו לו בידי רבים וטובים. והנה, כאן שנה לפתע ממנהגו. אך כעת לא היה זה הזמן המתאים לתהות על פשר השנוי. השעה היתה מאחרת, והחג קרב. אחד האורחים שלף מכיסו חפיסת שטרות והניח אותה על השולחן. הרב לקח את הכסף, הכניסו לכיסו, ואחר פנה לרבני במליצה באמרו: 'למחר יהיה ארבע בגבולך' - כלשון הפסוק למחר יהיה ארבע בגבולך' (ראה שמות י"ד), כשכונתו לארבע האורחים, ושאלה האם תסכים לארוח אותם. אף הוסיף כי האורחים שלמו בעין יפה על הארוח. כצפוי, הסכימה הרבנית בתשואות חן. ואכן, בליל התקדש החג הגיעו האורחים לבית הרב וחוו במחיצתו ענג רוחני שלא ישער: במשך שעה ארכה ספר רבי יוסף חיים ביציאת מצרים, כאשר האורחים הנכבדים גומאים בשקיקה כל הגה היוצא מפיו, והיו הדברים שמחים ומאירים, לא היה קץ לאשרם על שזכו לקיים יחד עם רבה הנודע של ירושלים את מצות ספור יציאת מצרים לצד מצות ארבע כוסות, מה ומרור, וכל מנהגי בלילה עד לקריאת שיר השירים בנעימה וברגש. וכמובן - "שלחן עורך": האוכל הוגש ביד רחבה. בשר ודגים וכל מטעמים, מצות מהדרות ויין משבח, והאורחים חשו בנוח ולא התבישו לבקש עוד מהמאכלים, שהרי שלמו על הארוח בעין יפה. רק בשעת לילה מאוחרת - קרוב יותר לאור הבקר, הסתים לו הסדר. הרב נפרד מאורחיו לא לפני שהתעניין היכן הם יושנים. במלון 'אמדורסקי' ענו לו שם יאכלו גם את סעודת יום מחר, ושם ישוה ביום טוב שני של גליות שעליהם לנהג כבני חוץ לארץ השוהים בירושלים. חלף לו החג, וביומו הראשון של חל המועד פסח נראית לפתע דמותו הדורה של הרב, כשהיא שעונה על מקלו, בלובי של מלון 'אמדורסקי' הירושלמי

ריתחא דאורייתא

מוזגין כוס שניה

הכוס השניה מד' כוסות היא הכוס שאומרים עליה את ההגדה.

פעם הייתי בביקור חג אצל רן הגר"ש ואזנר שליט"א בחול המועד פסח, ואחד הנוכחים מאותו מפגש, תלמיד חכם גדול, שאל שאלה:

ההלכה היא שעורך הסדר ושאר המסובים מוזגים את הכוס

שאלות מענינות בהלכה (בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

מצה מקמח טבל

בפסחים (להא) תנן: אין אדם יוצא יד"ח במצה של טבל. והקשה שאגת אריה (ס' צו), אמאי כשאין לו מצה אחרת אין יוצא במצת טבל, נימא אתי עשה ד"תאכלו מצות" וידחה לל"ת של אכילת טבל [ראה תוס' (קידושין לה, א ד"ה אקרו) בשם הירושלמי גבי דין מצה מקמח חדש], עיי"ש בשאגת אריה. וקושיתו תמוהה לכאורה, שהרי הא דדחי עשה לל"ת הוא רק היכא דבעידנא דמי עקר לאו, מקיים עשה. והיינו שאינו עובר על הלאו קודם שמקיים את העשה, והכא באכילת מצה, הרי קודם שאכל כשיעור כבר עבר על לאו של אכילת טבל [דחצי שיעור אסור מן התורה (יומא עד, ב)] ועדיין לא מקיים מצות אכילת מצה, וא"כ מה טעם ידחה העשה לל"ת. [והנה היה אפשר ל, דאיסור חצי שיעור הוא משום דחצי לאיצטרופי, והכא כיון שאחרי שיצטרף כבר לא יהא איסור, מחמת שהעשה דוחה את הל"ת, ממילא חצי שיעור נמי שרי. אמהם זה צ"ע מהא דביומא (עד, א) ילפינן לאיסור חצי שיעור מקרא 'כל חלב' (ויקרא ז, כג), הרי שאף בלא טעם דחצי לאיצטרופי עם חצי שיעור טפל ממאכל אחר טבל, שאינו מצה, שאזי יעבור איסור ולא יקיים מצוה. ויל"ע בכל זה].

תשובה יכול לבלוע הכזית בבת אחת.

(עיין ההגדה)

"ויאמר אליו גדעון, בי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת, ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר, הלא ממצרים העלנו ה', ועתה נטשנו ה' ויתנו בכף מדין". וכתב רש"י על כך: "אשר ספרו לנו אבותינו" - פסח היה, אמר לו: אמש הקרני אבא את ההלל, ושמעתיו שהיה אומר (תהילים קי"ד): 'בצאת ישראל ממצרים', 'ועתה נטשנו'. אם צדיקים היו אבותינו, יעשה לנו בזכר-תם, ואם רשעים היו, כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כה יעשה לנו, 'ואיה כל נפלאותיו'. והביא רבינו ירוחם ראייה מדברי רש"י, שגדעון נעשה שופט ישראל באותו זמן ואיתא בחז"ל שהיה בן ארבעים שנה. וכי לא שמע ולא למד בעצמו מעשה יציאת מצרים? ומהו שאמר: "אמש הקרני אבא את ההלל?" וכי צריך הוא שאביו יקריא לו את ההלל? אלא מבואר מכאן, שיש ענין מיוחד לשמוע את סיפור יציאת מצרים מהאבא. וכמו שחלב פרה לא מגיע לכדי חלב אם, כך סיפור יציאת מצרים ששומעים מאבא זה סיפור אחר לגמרי.

ויש להביא כדמות ראייה לפסק של רבי ירוחם ז"ל מההגדה של פסח, שאומרים: "מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית". ויש לדקדק, למה באו התלמידים רק בבוקר? מדוע לא ישבו אצל רבותיהם כל אותו הלילה? ומוכח שהעדיפו לשבת כל אחד אצל אביו, ולא לשבת אצל גדולי התנאים. שכן סיפור יציאת מצרים צריך לשמוע מהאב דווקא (הגאון ר' אליהו ברוך פינקל זצ"ל) (שמעתי כי מרן הגאון הגדול ר' מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל הורה לאברכים ששאלוהו האם לעשות סדר בביתם, שכן לדעתי תם הסדר באופן זה יהיה יותר מרומם נעלה. והורה להם להיות אצל ההורים). הוא אמר כי המעלה בקבלת האמונה ויסודותיה מדורות קודמים, יותר נעלית וחשובה, כי אצלם האמונה יותר בתמימות ויותר מושלמת.

(הגדתי היום)

מצות סיפור יציאת מצרים

"והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות י"ג)."

אחת ממצוות ליל הסדר היא לספר ביציאת מצרים. סיפור יציאת מצרים הוא אמירת ההגדה שאף נקראת היא על שם הציווי: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמור". והסיבה שגדולה מצוה זו יותר מסיפור כל הניסים שנעשו לאבותינו. מפני שהניסים שעשה ה' בכל עשר המכות לא היו הכרחיים, שהרי אם לא היה ה' מכביד את לב פרעה, הוא היה משלחם מיד אחרי המכות הראשונות. אך הקב"ה הכביד את לבו כדי לעשות נפלאות גדולות בשביל סיפור הניסים לדורי דורות. וכפי שנאמר: ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותתי אלה בקרבם. ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותתי אשר שמתי במ וידעתי תם כי אני ה' (שמות י') מוכח מכאן כי כל הניסים היו בשביל הסיפור, וכיון שכך, חובה עלינו להרבות בסיפור ניסים אלו יותר מאשר שאר הניסים שעשה הקב"ה באותה עת בגלל ההכרח. המופתים המוזכרים כאן באו לצורך דבר אחד, בשביל הסיפור.

וכן כתב גם מרן הסטייפלער זצ"ל: בי- יציאת מצרים נתפרסם שהשי"ת שליט בעולם והנה כל האותות והמופתים שעשה השי"ת במצרים ע"י משה רבינו היה בכדי לפי רסם שהבורא ית' שליט בעולמו ומושל בכל, כדכתיב (שמות ט'): "כי עתה שלחתי ידי ואך אותך בדבר ואולם בעבור זאת העד מדתוך בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל ארץ". ולכן היו מכות רבות ושונות אע"פ שבמכה אחת היה אפשר להכניע את פרעה שתתמיד המכה ההיא עד בלי נשוא (חיי עולם ח"א). (הגדתי היום)

בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך

אחד השיא את בתו לבחור נחמד ונתן לו דירה נאה וכל מחסוריו עליו שמחה אשתו שבתה מצאה מנוחה בביתה החדש ויאמר לה בעלה לא רעייתך אין ראייה ממעשה הבעל עכשיו הרי הכל מוכן לו וכל טוב בידו אימתי נראה כ' הוא באמת בעל טוב כאשר יעזוב את ביתנו וידאג בעצמו לפרנסה ובנפשו יביא לחמו אז נבין כי כדאי היה עמלינו... כן עננינו אף כי נצטוו ישראל במצ-

זרעך לעולם". וראיתי שסומכים רעיון זה על דברי הגמ' (סוטה דף מט.) שדורשת את הפסוק באיוב (פרק י'): "ארץ עיפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים ותפע כמו אפל". ומדייקים על דרך הרמז, אם אין סדרים יש חושך ואפילה, אך יש סדרים יופיע האור מתוך האופל, וליל פסח שייך לאור, כמו שנאמר: ולכל בני ישראל היה אור. ולילה כיום יאיר ולכן הוא נקרא בשם 'ליל הסדר'. וכשיש 'סדר' אין אופל ואין חשיכה, שע"י ענין הסדר יוצאים מה חושך. והרחיב בדרך זו הגרמ"מ זילבער (סטוטשין) וכתב, כי בית האסורים הוא מקום של חושך כמו שכתוב (תהלים ק"ז): "ושבי חושך צלמוות אסירי עני וברזל", ומצרים היה עבור עם ישראל בית אסורים, מקום של חושך. ואם כן יציאת מצרים היא יציאה מחושך לאור. וכל אור הרי מסובב בקליפה, לכן יש לרמז כי סדר רומז על אור כמבואר, שכשיש סדר 'תופיע מאופל'. אבל מספר אחד פחות ממספר סד"ר. הוא סג"ר. שמסוגר בבית הסהר. ואחד יותר ממספר סד"ר הוא סה"ר, כמדובר שהוא בית הסה"ר. וזו הקליפה המסבבת על האור שהוא הסדר. כי כשיש חושך אין סדר, רק הכל הוא מעורב. ולכן ערב זה לילה וגם מלשון תערוכת, כי כשיש חושך אזי הכל בתערובת ולא רואים שום סדר. עם זאת כשיש אור אזי הכל מסודר. בזה פרשת בא (סימן קכ"ח) כתוב כי הלילה שיצאו ישראל ממצרים היה מאיר כיום תקופת תמוז. ועל זה נאמר (תהלים קל"ט): "ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה". ובפירוש הגר"א על הגדה של פסח במאמר "והגדת לבנך" כתב, שלליל היציאה ממצרים היה דין של יום. ולכן נתחייב אותה הלילה במצוות, מה שלא מציינו בלילות של כל השנה יתחייבו לעשות מצוות דווקא בלילה. והכתוב קרא ללילה הזה, 'יום ההוא' כמו שכתוב: "והגדת לבנך ביום ההוא בעבור זה..." ובחז"ל, 'יכול מבעוד יום וכו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה

רים בפסח ומצה מכל מקום אין זה עיקר התכלית בכך שישמרו מצוות ה' בעוד הם נישאים על כנפי נשרים ומוקפים עמוד ענן ואוכלים מן ושותים מי באר רק כאשר יבואו על הארץ ובחודש הזה עת הקציר ישמרו את החג הזה אז נראה כי כדאיים היו כל הנסים והנפלאות שעשה ה' עמם וזה שאמרו בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה מרור מונחים לפניך כלומר אם בעת שתהיה בגלות ולא יהיה לפניך קרבן הפסח רק מצה ומרור לפניך ובכל זאת תקיימו את כל חוקות החג כהלכתו אז יתבאר שבעבור זה עשה ה' ל' בצאתי ממצרים את כל הנסים והנפלאות כדי שנקיים את המצוות גם בגלות כשיש לפנינו רק מצה ומרור ואין לנו קרבן פסח.

[אמרות חכמה]

לחם שעונים עליו

הגמרא במסכת פסחים (דף קט"ו) אומרת: שהמצה נקראת 'לחם עוני', ע"ש לחם שעונים עליו דברים הרבה. הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ביאר מאמר זה כל: בכל לחם יש שיתוף כל ארבעת יסודות הארמ"ע (אש רוח מים עפר). התנור אש, הקמח היינו עפר שהקמח בא מן העפר, המים הניתנים בעיסה. והרוח היינו מה שתופח הלחם, כל זה קיים בלחם. אבל במצה אין בחינת רוח. שהרי אינה מחמיצה ותופחת. לכן אמרו, לחם שעונים עליו דברים הרבה. שהדיבור הוא בבחינת הרוח למצה. והרי יש בה במצה את ארבעת היסודות הנ"ל. וניתן דרך רמז לסמוך את הדברים על הפסוק: "ודברי אשר שמתי בפיהם" הם שלשת היסודות הנמצאים במצה. אם תעשה כך, מובטח לך, שבאמינות ההגדה אל מול המצה, דברי הפסח "לא ימושו מפיה ומפי

ריתחא דאורייתא

-ימי חיין הימים כל ימי חיין הלילות

עדיין לא יצאו ממצרים, אלא שהאמינו בה' וידעו שיצאו ויגאלו ממצרים. וכדאיתא שם (בדף ד' ע"א) דר' יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוה אלא גאולה מעלייתא לא הוי עד צפרא, ורבי יהושע בן לוי סבר כיון דלא הוי מצרפא לא הוה גאולה מעלייתא. ועל כן נקרא יציאת מצרים של ערב בבחינת אמונה, ואז אומרים אמת ואמונה שזו היא עירק יסוד זכירת יציאת מצרים של ערב. וראיה מהא דאיתא שם (י"ד ע"ב) אמר אני ה' אלוקיכם, צריך לומר אמת, לא אמר אני ה' אלוקיכם אין צריך לומר, ופריך "והא בעי לאדכורי יציאת מצרים" (ופרש"י ואי לא אמר אמת ואמונה וכו' היכי מדכר יציאת מצרים), הרי דחזינן שאמירת אמת ואמונה זו היא גופא הזכרת יציאת מצרים. והיינו מה שמפורש שם: כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות. הרי השני בחינות. ועל כן נחשבת למצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות, דזכירת יציאת מצרים ביום הוא ההודאה על החסד הנגלה, וההודאה בערבית הוא הודאה על החסד הנסתר. כל זה פירש הגאון הנ"ל. (מראה כהן)

הנה אף דקי"ל כן דק"ש נוהג בימים ובלילות, מ"מ חשיב מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות. וביאר בזה השאג"א (בסי' ב) דאין הפי' דחובת ק"ש היא מצוה אחת הנמשך ביום ובלילה בלי הפסק, רק דשני חיובים נפרדים ניהו, אחת בשכבך ואחת בקומך, וחיובא דיומא חלף עבר זמנה בלילה, דבלילה הזכרה אחריתי היא. אבל דבר זה צריך פירוש למה אמנם נחלקו לשני חיובים, ומהו תוכן ההבדל אשר ביניהם. וביאר בזה הג"ר אייזיל חריף (בספרו עמק יהושע דרוש י"א) דהרי יש ב' מיני ניסים, נס נגלה כמו יציאת מצרים שיצאו ביד רמה, ונס נסתר שאין רואים בחוש רק שאנו מאמינים שהוא אכן נס. והנגלה נקרא בשם "חסד" והנס נסתר נקרא בשם "אמונה". וגאולת מצרים של ערב נקראת בשם אמונה. וכדאמרינן בברכות (ט ע"א) הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר הוציאת ה' אלוקיך ממצרים לילה, וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה. ואם כן עיקר התגלות הנס היה ביום, אבל בערב לא ראו כל כך הנס של הגאולה, שאף שהיו הרבה ניסים ובתוכם מכת בכורות, אעפ"כ

שאלות מענינות בהגדה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

מעשה בר"ע וכו' שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל הלילה.

שאלה: לכאורה קשה מכאן על מה שכתב ב"משנה ברורה" (ס' תעג סקע"א) שאין לומר ההגדה בהסיבה, רק באימה ובריאה, וכאן כתוב שהיו מסובין בהגדה?
תשובה: הם ב' דברים, היו מסובין בבני ברק כשהיה צריך הסיבה, והיו מספרים כל הלילה הוא ענין בפני עצמו.

עד שבאו תלמידיהם

נשאל מרן שליט"א מהו השיעור עד שתחטפנו שינה והשיב עד שעיף ורוצה לילך לישון.

(דרך אמונה)

שיש מצה ומרור מונחים לפניך. לכן הלילה נתחייב במצוות כי אין לו בחינת לילה כלל.

מדוע אומרים הלל בלילה?

מדוע אומרים הלל בליל פסח והרי הלל צריך לאמרו ביום? שהרי הכתוב אומר: "ממזרח שמש עד מבוא מהולל שם ה'". משמע שההלילה צריך להיות ביום, מזריחת החמה ועד שקיעתה ולא בלילה. וכן משמעות המקרא האומר " זה היום עשה ה' נגיד לה ונשמחה בו", ולא בלילה אלא, מתרץ על כך הרש"ש (מגילה כ'), כי לפי דברי הגר"א נחא, לפי שליל פסח יש לו דין יום. וממילא חל בו חיוב אמירת ההלל.

(הגדתי היום)

מצות - לחם עוני

כתוב בפסוק לא תאכל עליו חץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני וצ"ב שמזכיר שני ענינים אלו יחד - חמץ ומצה, ומת-באר שיש לקשר אותם יחד וזו צורת העבודה של לילה זה לא תאכל עליו חמץ הוא הענין הראשון של בחפזון שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ והוציאנו בלי עכובים, והטעם מפני שכאשר מגיע רגע ההצלה, קשה יותר לסבול את השעבוד ולכן הוציאנו ה' ללא עכוב. ואילו הפסוק השני שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני והוא לחם שעונים עליו דברים הרבה והוא העיקר על עצם היציאה ולא על אופן היציאה שהיה מיד ובלי עיכובים.

כי בחפיזון יצאתה מארץ מצרים, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, וצ"ע מה ענין למען תזכור לענין החי-פזון יצאתם, וכי בלי חפזון לא היו זוכרים ענין יציאת מצרים. וכי הבטחות ה' תלויות במילוי תנאים.

ואפשר דהנה חז"ל אומרים זמן היה ליציאת מצרים שאם לא היו יוצאים לא היו נגאלים וגם שהיה הבטחה אבל הבטחות היו מותנות בתנאים או על ידי תפילה או שיעשו מסירות נפש, וכו' וכאן על ידי החפזון נחקק בזכרונם ענין היציאה שהיו במצב שכ-מעט ולא נגאלו והיה סכנה בכל רגע לכך רק בגלל החפיזון הוא גורם לזכור את יום צאתך מארץ מצרים מפני שהיום הוא גורלי ונמצא שהחפיזון הוא קושר ללא תאכל עליו חמץ.

ואכן כאשר מזכירים את שני הפסוקים אופן היציאה בחפיזון ומעשה היציאה. ואופן היציאה מצרים דוקא את יום צאתך ואילו מעשה היציאה אין מצריך יום מיוחד.

ובזה יובן גם החילוק של הנצי"ב בין ההודאה בזמן שישראל על אדמתם שההודאה היא כמו קרבן תודה על מה שפסח ה' על בתי בני ישראל מה שאין כן בגולה ההודאה היא על שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, והוא על אופן היציאה שהיה מידי וכן אנו בגולה תמיד בצפיה שיבוא הקב"ה ויגאלנו מיד הנה הגיע עת דודים, ופתאום יבא ה' אל היכלו, ובזה חזינון השגחה פרטית שה' מתכוון ומתכנן את הרגעים של ההצלחה שלא נפסיד את הזמן כדי שתהיה גאולה.

וזהו ענין סיפור יציאת מצרים כדי להראות השגחתו העליונה עלינו ונדע שכמעשה אבותינו כן גם לנו "יבא ויגאלנו" במהרה בימינו אמן והשגחתו עלינו תמיד.

(מאמר רפאל)

ליל שימורים

בספר "שביבי אור" להגרמ"ד וואלקין זצ"ל מספר מתלמיד אחד של מרן החפץ חיים זצ"ל, שמעתי שהוכיח כמה אנשים על אשר נפל רוחם ביותר מהמאורעות והתלאות הנוראות ואמר להם במתק לשונו: למה להתפחד ולהתיימשך כל כך? הן ספרו רז"ל (ע"ז ת.) "יום שנברא בו אדם הראשון כיוון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשך בעדי ויחזור עולם לתוהו ובוהו, וזוהי מיתה שנקנסה עלי מן השמים. היה יושב בתענית ובוכה כל הלילה, וחווה בוכה כנגדו. כיוון שעלה עמוד השחר אמר מנהגו של עולם הוא". נראה מזה - אמר מרן החפץ חיים - כי נרעש ונפחד אדם הראשון רק בלילה הראשון שלא היה לו עדיין שום ניסיון ללמוד מה טיבה של הפתעה משונה זו ולא ידע סופה אחריתה ותכליתה ועל כן חשב כי העולם חוזר לתוהו ובוהו ולא יושם קץ לחשך כלל. אכן כיוון שעלה עמוד השחר וראה כי אחרית הלילה הוא יום, ואחר החושך בא האור, שוב לא דאג בראותו כי פנה יום, ולא נרעש כלל מכל ששקעה עליו החמה ונטו צללי ערב, באשר ידע כבר מן הניסיון כי אחרית הלילה הוא יום וכך מנהגו של עולם.

ואם כן, - פנה רבינו אל המסובים - אשאלה מכן אחי האם החושך הזה שכיסה ארץ, הוא הלילה הראשון בדברי ימות יש-ראל שאחזתנו רעה גדולה כזו שאנו מתמוגגים מפחד וחלים כמבכירה? הן רבות צררוננו מיום היותנו לעם, לא לילה אחד עבר עלינו, ולא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו רק הקב"ה מצילנו מידם והגנו חיים וקיימים כהיום הזה. ואם כן מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שכה פחדתם? עלינו לדעת ולהאמין כי אין הלילה קיים לעולם וגם אנו רואים חושך ואפילה מסביב סוף סוף יבקע כשחר אורנו. כי כך הוא מנהג של עולם.

(הגדתי היום)

שאלות מענינות בהגדה (בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל)

אכילת מצה בערב פסח

כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' חמץ ומצה הי"ב): אסרו חכמי מים לאכול מצה בערב הפסח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב, ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מר- דות עד שתצא נפשו. וצ"ב, כיון שאעם איסור אכילת מצה בערב פסח 'כדי שיהיה היכר לאכילתה', מדוע לא אסרו גם אכילת מרור ושתית יין מבעוד יום, כדי שיהא היכר בלילה שוכל ושותה משום מצות היום, [והנה אי נימא שרק במצוה דאורייתא אמרו כן, יל"ע אי בזמן הבית היה אסור לאכול מרור מבעו"י. וכן יל"ע, מה טעם לא מצאנו כן במצות סוכה מבעו"י, דניא שיהא אסור להיכנס לסוכה מבעו"י כשי שיהא 'היכר', וכן שלא ליטול ארבעת המינים מבעו"י כדי שיהא 'היכר']. עוד יל"ע, מה טעם לא נאסרה אכילת מצה בערב פסח משום 'בל תוסיף', וכן במוצאי פסח, וכמו שמצאנו בסוכה שאסור לשבת בסוכה בשמי- ני עצרת משום 'בל תוסיף' (שו"ע או"ח תרסו,א). [ובאמת הא גופא קשיא, אמא ילא מצינו שאסרו לשבת בסוכה בערב סוכות משום 'בל תוסיף', וכבמוצאי סוכות. ואולי י"ל ד'סל תוסיף' לא שייכא אלא לאחר המצוה, וכתוס- פת למצוה, אך כל שלא התחיל במצוה, עדיין לא שייך 'להוסיף' עליה. אולם מלבד מה שיל"ע אם נכונה סברא זו, עדיים מצווים אנו ליישב, אמאי במוצאי פסח או אסור במצוה, משום 'בל תוסיף', וכבמוצאי סוכות, ויל"ע בזה].

תשובה גם בפסח נשאר טעם מצה בפיו,

(עיין ההגדה)

ביום טוב ראשון של פסח, מתחילים לומר "ותן טל ומטר לב- רכה". גם בזה יש רמז להשפעה שהקב"ה מרעיף עליהו ברחמי עווד טרם נקרא אליו וטרם נהיה ראויים לכך. שכן החילוק שבין גשם לטל הוא, כי הגשם יורד רק בזכות תפילת האדם. כמו שכתב רש"י בפרשת בראשית. על הפסוק: "ואדם אין לעבוד את האדמה". וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם, להתפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים. עכ"ל. ואכן טל יורד תמיד גם ללא שהאדם התפלל על זה. ולכן ענין טל מורה על איתערור- תא דלעילא ללא איתערותא דלתתא. ונרמז בזה על זכותנו בימי הפסח.

(הגדתי היום)

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות

בספר "יטיב לב" כתב בשם האדמו"ר אליעזר מזיקעב זצ"ל על הכתוב "ופסח ה' על הפתח" ודילוגו עלי אהבה, פירוש הדבר כי מה שדילג הקב"ה את הפתח הקטן ולא המתין על זה. זה בא מאהבת הקב"ה אלינו. והוא מטעם דהשי"ת השליט בנו היצר הרע וערבב אותנו כ"כ עד שהיינו שכורים בלא דעת. 'שכורה ולא מייין', ולא יכולנו להתממה עוד. לכן דלג ה' על הפתח שלנו, הפתח הקטן, והקדים הפתח הגדול. וזה "דגלו עלי אהבה. והנה כתוב במיכה (פרק ז') כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". ומבואר בזה הקדוש שבגאולה העתידה יהיו ניסים ממש כמו ניסי מצרים. אם כן הוא הדין שיקיים בנו הקב"ה "ופסח ה' על הפתח", הוא לא ימתין שנהיה ראויים לגאולה. הוא ידלג על הפתח הקטן מצדינו, יושיענו במהרה ויגאלנו גאולת עולם אמן כן יהי רצון.

(הגדתי היום)

אמונה לדורות

אינו אוכל מכל יבול הארץ כלום. ודבר זה קיים עד עכשיו". והד- בר הזה הוא לאות ולמופת לדורות הבאים, אלו שלא ראו את עשרת המכות בעיניהם. כשיראו שאין הארבה בא ולא מזיק בכל גבול מצרים יאמינו גם בשאר המכות ולעולם לא יוכלו להכחיש את המציאות שלקו מצרים במכות. וכאן טמונה סיבת חרדתם של פרעה ומצרים, שהרי כל שאיפתם ומגמתם הייתה הכחשת אמונה מוחלטת ח"ו, ומכיוון שע"י המכות שבאו עליהם פשטה האמונה ונתגלתה לכל. . וידעו כל עמי הארץ כי הקב"ה הוא ורק הוא מנהיג את העולם ומאז שברא את העולם ממשיך לנהלו. ולמרות שהיו עוד מכות מכל מקום כל המכות שספגו בזמנו היו מכה לדור ההוא, שאמנם נוכח בעינינו לראות בהנהגת ה' אך לא כמו במכת ארבה. ועל זה תינו עבדי פרעה, "עד מתי יהיה זה לנו למוקש הרי שאר המכות הם למוקש רק בדור הזה, אבל בדורות הבאים נתגבר ונוכל להכחיש אותם, אך מכת ארבה תישאר לנו צלקת למוקש אף לדורות הבאים. ולכן התבטא פרעה ואמר: "ויסר מעלי רק את המוות הזה" הארבה בעבורו הוא מכת מוות שהרי הוא סותר לו את כל העמדות של כפירה שבהם אחז. (ע"פ פניני יחזקאל)

(הגדתי היום)

פרעה שהיה סמל כל כפירה ראה בכפירה את מרכז חייו ותוכן מהותו. הוא זה ששאל "מי ה' אשר אשמע בקולו", והוא שהכ- ריז על עצמו כאלוהים. עבורו כל שיעור באמונה היה בבחינת שבירת הקירות שבידלו אותו מכל האמונות. פרעה ראה דווקא במכת ארבה את האסון והשבר של האידיאולוגיה שללו, ולכן כל כך התרעו ממנה פרעה ועבדיו. במכת הארבה נאמר (שמות י' ז'): ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את ה"א הטרם תדע כי אבדה מצרים, הביטוי "עד מתי יהיה זה לנו למוקש"? דווקא במכת הארבה, מעורר שאלה. למה עבדי פרעה פנו לפרעה דווקא במכה זו? ועוד, גם לאחר שלקו, התבטא פרעה קשות ואמר: "ויסר מעלי רק את המוות הזה". ומאליה נשאלת השאלה מה היה להם במכה זו יותר משאר המכות שבהם לא מצאנו שדאגו כל כך? התשובה לכך היא כי מכה זו בתחילתה הייתה לחינוך לדורות. שהרי אמר לו הקב"ה למשה במכת ארבה "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים". כי משאר מכות לא נשאר זכר לדורות ורק לזו. וכפי שמובא ברמב"ן (שמות י' י"ד) כי "מע- תירת משה רבנו ועד עכשיו אין הארבה מכה ומפסיד בכל גבול מצרים, וגם אם ייפול בארץ ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים,

הכנות הפסח - קרבה להשי"ת

באחד מערבי פסח הגיע מאן דהו לבקר את האדמו"ר ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זצ"ל. למרות שהאיש הופיע בעצומן של ההכנות הקדחתניות לקראת החג, הורה האדמו"ר לארחו בכבוד ולהגיש לו כבוד ושתייה. הדבר חרה לאחד המשמשים, שהתבטא בחרי-פות ושאל, האם הלה לא מצא לו זמן יותר מתאים לערך בקורי נימוסין מלבד ערב פסח?

האדמו"ר שמע את דברי המשמש ואמר בדרך משל, שכאשר הסיר רותח על האש, המכסה קופץ והתכולה גולשת החוצה. ערב פסח הוא זמן קשה, זמן של רתיחה, ובזמן הזה התכן הפנימי של האדם גולש ומתגלה. אם הוא כועס וצועק - הרי זה סימן שהתב-שיל שבתוכו הוא תבשיל טרף של כעס ותרעמת. ואם הוא שמח ומתרוגן - אות הוא כי בלבו שורה שמחה פנימית של קרבת ה' יתברך.

כל שנה, לקראת תום ליל הסדר, היה רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל עומד ואומר בהתרגשות: "רבונו של עולם אכלתי מצה ומ-רור ושתיתי ארבע כוסות בשמחה עצומה. רציתי לעשות עוד שתי מצוות גדולות, והן קרבן פסח וקרבן חגיגה, ומדוע לא קימתי אותן? כיון שהגויים החריבו את הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. רבונו של עולם, בנה את ביתך כבתחילה וזכנו להקריב את הפסחים והזבחים בשמחה בבית המקדש".

או אז, בהתלהבות וברגשי הוד של שמחת המצוות, הוא היה פותח את דלת ביתו וקורא בעז: "שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך". ראה, רבונו של עולם, עד כמה אנו משתוקקים לקיים את מצוותיך. רק הגויים אשר לא ידעוך והממלכות אשר בשמך לא קראו, הם שמפריעים לנו ומונעים מאתנו לקיים את המצוות בשמחה ובששון.

יהי רצון שנזכה להתכונן לחג הפסח בשלוה ובנחת, ולקיים את כל משפטיו וחוקותיו בשמחה ובדבקות.

(שש באמרתך)

בדיקת חמץ

שאלו את "החזון איש" זצ"ל: מדוע הרב טורח רבות בבדיקת חמץ, הלא הבית כבר נוקה ומורק ביסודיות?
השיב ה"חזון איש": מצות בדיקת החמץ לא נועדה בכדי למ-צוא חמץ, אלא כדי שאדם יחפש ויתור אחריו. כאשר אדם בודק ומחפש האם יש בביתו חמץ, מראה הדבר על יראת שמים ועל כך שהוא חושש להכשל בעברה. על כן יש בבדיקה עצמה מצוה, גם אם לא נמצא חמץ. בכל רגע של בדיקה מקיימים מצוה.

רעיון דומה מצינו במצות מזוזה. ידוע שהמזוזה מסלקת מזי-קים מהבית. על כן אומרים התוספות (בבא מציעא קא ע"ב) שחל אסור להשאיר בית ללא מזוזות, מפני שאז יכולים המזיקים להכנס לבית, ולהזיק את יושביו.

אכן בכל פעם שבה יש בעיה, הדבר הראשון שמיעצים לעשות הוא לבדוק את המזוזות. בדרך כלל אף מוצאים במזוזה ליקוי הרומז לאותו ענין. אני מכיר משפחה שרכבם התהפך במהלך נסיעה. הם בדקו את המזוזות, ומצאו שמזוזת חדר השינה הית מהודרת בתכלית, אך הונחה כשהיא הפוכה!

לפי זה קשה: כיצד ניתן לקחת את המזוזה לבדיקה, הרי כאשר הבית ללא מזוזות יש בכך סכנה?

אומר רבי חיים פלאגי זצ"ל חדוש נפלא: עצם בדיקת המזוזה מגינה על בני הבית, אף אם לא נמצא כל ליקוי, משום שמטרת הבדיקה אינה בכדי למצוא בעיות, אלא להראות אכפתיות למ-צוה, ורצון שהשכינה תשרה בבית. לכן עצם הבדיקה היא מצוה, ויש בכוחה להגן על בני הבית גם כשהמזוזות אינן נמצאות בו.

(החזו"א - שש באמרתך)

ביעור חמץ

בית מיוחד לפסח...

האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב זצ"ל, התארח פעם אצל הברון רוטשילד, והלה לקח את האדמו"ר לסיור ברוחב ביתו המפואר. אמר העשיר לאדמו"ר: "כבוד הרב יראה, יש לי הידור מצוה שאף אחד בעולם לא עושה אותו. יש לי דירה שלמה, שהיא כולה רק פסח. זאת וילה גדולה, מאובזרת בכל האביזרים הנחוצים, והיא פתוחה רק לכבוד חג הפסח, שום פרור של חמץ לא נכנס אליה אף פעם. בימי החג אנחנו נמצאים רק בוילה הזאת, ואת הבית הרגיל - של אמצע השנה - סוגרים באופן מוחלט לכל ימי הפסח".

העשיר צפה להערכה גדולה, אבל האדמו"ר מבאבוב לא ממש התלהב.

אמר לו רבי שלמה: "אבי, ה'דברי חיים' מצאנו, היה מהדר בכל מצוה ומצוה. אם היה סבור שראוי להדר וליחד בית לפסח - תס-מוך עליו שגם הוא היה עושה לעצמו בית לפסח.

אתה יודע מדוע הוא לא בנה בית מיוחד לפסח? כי עבודת הפסח היא גם ביעור החמץ שבלב - צריכים לחפש היטב, בחו-רים ובסדקים, למצוא את המידות הרעות ולתקנן. יש לנקות את הפנימיות ולזכך את הנשמה עד שתהא כשרה.

עבודת הפסח אינה לברוח למקום אחר, ולאחר הפסח לחזור

כי בני ישראל שיצאו ממצרים, ראו עין בעין את הניסים הגדולים, ואם כן לא היה צורך לספר להם על כך, שהרי בעיניהם ראו! רק שני יהודים ויוצאי חלציהם חסרו שם ולא ראו את ניסי ה' עם ישראל במצרים ובקריעת ים סוף: אליעזר וגרשם, שני בניו של משה רבינו, שאביהם הולכים למדין, ואם כן הפסוק "ולמען תספר" לא מתייחס לכלל ישראל, אלא נאמר למשה רבינו, שיספר באוזני בניו ובניהם אחריהם את מה שלא ראו בעיניהם...

(כבודה של תורה - פסח)

ריתחא דאורייתא

"שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמור"

תמיהה גדולה היא: מדוע בכל הפסוקים שהובאו לגבי החיוב לספר ביציאת מצרים לבנינו, לא הובא הציווי שלכאורה הוא מהפורש ביותר (שמות י, ב): "ולמען תספר באוזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם כי אני ה'?"

בשמו של האדמו"ר רבי יהושע רוקח מבלעזא, נאמר עך

כל ישוב נפלא:

למצב הקודם - לאותם הרגלים מגונים ומידות מקולקלות..."
(שש באמרתך)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: האם צריך להזהר לאכול כזית מצה בלי סלטים וממרחים, שלא יבוא טעם רשות, ויפקיע טעם המצה, של מצוה.

תשובה: א"צ.

שאלה: צ"ע אמאי בליל שבועות, נוהגים כולם להיות ניעורים כל הלילה, אע"פ שאינו אלא מנהג, ובליל פסח שהוא חיוב, כמ"ש השו"ע (סי' תפ"א ס"ב), ומקורו מתוספתא לא נזהרים בזה כלל.

תשובה: החיוב עד שתחטפנו שינה.

(דולה ומשקה)

כשיהודי רואה כזאת חיבה, כזה גילוי שכינה - דבר זה צריך לנסוך בוא את החשק והרצון הפנימי להתרומם יותר ויותר.
(שש באמרתך)

ליל הסדר

כל המצוות שאנחנו מקימים בליל הסדר נעשות בפה. זה מתחיל בתפילת ערבית של ליל החג שהרש"ש מביא בשם האר"י ז"ל, שהיא התפילה החשובה ביותר מכל תפילות הערבית של כל השנה. רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל מוסיף וכותב, שבעוד שכל ליל הסדר הוא עבודה חיזונית, תפילת הערבית של ליל הסדר היא עבודה פנימית, בה צריך אדם להשקיע את ליבו, לכוון ולהודות בכל יכלתו.

תפילת ערבית נאמרת בפה. הקדוש נאמר בפה. שתית ארבע כוסות. בפור יציאת מצרים. אכילת כרפס, מצה, כורך, סעודת יום טוב, אכילת אפיקומן, ברכת המזון, אמירת ההלל, הכל מתחיל ונגמר בפה.

יש להבין מדוע דוקא בפה? מה יש בפה שצריך לקים בו כל כך הרבה דברים?

ליל הסדר - כח אדיר עד כדי שינוי הטבע רבי אליהו גוטמאכר זצ"ל היה צדיק גדול, שרבים שחרו לברכותיו. הוא פרסם בכל העתונים שלא חיבים לבוא אליו לבקש ברכות, אלא ניתן לשלוח לו מכתב, ובו הבקשה לברכה ולתפילה. כך, מדי יום ביומו, היה הדור מביא לו שלושה שקים עם מכתבים של בקשות שהגיעו מכל העולם.

בדרשת שבת הגדול לשו בשנת תקצ"ח כותב ברב גוטמאכר, שליל הסדר יש בו סגולה מיוחדת לחולל ניסים לישראל, אפילו למי שנולד, לא עלינו, במזל רע.

מה שאמרו חז"ל: "אין מזל לישראל" (שבת קנו ע"א) רש"י פרש, ש"על ידי תפילה וזכות משתנה מזלו לטובה", ותוספות (שם) פירשו שעל ידי זכות גדולה משתנה המזל. אבל מזל הוא מה שנוזל מהשמים, מה שאדם מקבל משמים בדרך הטבע, ללא תפילות וזכויות מיוחדות.

אולם יש לילה אחד שבו הקב"ה נותן לכל בן אדם אפשרות להפוך את הכל - בליל הסדר.

לילה זה, יש לו כח לשנות דברים בכל תחום מחיינו: בבני - אם

ליל הסדר

מנהג ישראל ללבוש בגדי לבן בליל הסדר, והמהר"ל ב"הגדה של פסח גבורות ה'" כתב לבאר טעמו של דבר, משום שבליל הסדר אנחנו כמו כהן גדול הנכנס לפני ולפנים ביום כפור, שלוש בש בגדי לבן, וכך אנו, בלילה זה, יש רגע שבו כולנו נכנסים לפני ה'.

פלאי פלאים: כל יהודי, אפילו הפשוט שבפשוטים, מקבל פתאום בלילה אחד כוח ורוממות, שהוא יכול להיות כמו כהן גדול. מה יש? מה ארע בליל פסח שגורם לרוממות הזו? על הפסוק בפרשת יתרו (שמות יט, ד) "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי", כתב התרגום יהונתן בן עוזיאל: "וט-ענית יתכון על עננין הי כעל גדפי השרין מן פילוסין [רעמסס] ואבילית יתכון לאתר בית מוקדשא למעבד תמן פסחא, ובהווא לילה אתיבית יתכון לפילוסין".

כלומר, לפני כשלושת אלפים ושלוש מאות שנה, בערב פסח של מצרים, לקח הקב"ה את אבותינו על ענני כבוד והביאם לירושלים למקום בית המקדש, שם שחטו את הפסח ואכלו ממנו כזית, ולאחר מכן החזירם למצרים.

ויש להבין, מדוע לא נכתב שישראל נשאו על גבי "עננים", כפי שהיה באמת, אלא "על כנפי נשרים"?

באר רבי מתתיהו סלומון שליט"א, המשגיח של ישיבת לייקווד: בני ישראל ראו כאלה ניסים מופלאים בליל הסדר. יהודי יצא מביתו, עלה על ענן, ותוך זמן קצר הגיע בטיסה ישירה לארץ ישראל, הקריב את קרבן הפסח ואכל ממנו כזית, ומיד חזר לביתו שבמצרים.

היינו מצפים מעם ישראל, שבאותו רגע יחזרו כולם בתשובה. נזכור גם שזה היה אחרי מעתה יראים ושלמים, מאמינים בני מאמינים.

והנה למרבה הפלא, בקריעת ים סוף רואים אנו שהשר של מצרים מקטרג על עם ישראל ואומר: "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה". היתכן?! עובדי עבודה זרה אחרי כאלו ניסים!?

כידוע, לעוף יש ארבעה סימני טהרה, הרמוזים במילה "צפור", שואתיותיה הן האות השניה בסימני הטהרה: צ' - אצבע יתירה. פ' - זפק. ו' - לא דורס. ר' - קרקבנו נקלף. יש עוף אחד שאין לו אפילו סימן אחד של טהרה - זה הנשר.

אומר הקב"ה: "ואשא אתכם; לא על גבי עננים אלא "על כנפי נשרים", נשאתם עובדי עבודה זרה, כנשר הזה שהוא עוף טמא, ואף על פי כן - "ואביא אתכם אלי".

זה החסד הגדול שהקב"ה עושה איתנו בפסח. יכולים להשאר טמאים, וגם במצב הזה הקב"ה מבקש לגאול אותנו. הקב"ה בא לאנשים שמתחילה היו עובדי עבודה זרה, ומוביא אותם ממצרים. הוא לוקח אדם שנמצא בשיא השפלות ומרומם אתו. זו המתנה המיוחדת שישנה בפסח. אומרים לאדם: רק תעלה על הנשר, תקפוץ על ההזדמנות, ומיד "ואביא אתכם אלי". אם יהודי מתקדש במשהו, בנקודה אחת קטנה - הקב"ה מביא אותו אליו. הוא זוכה להגיע עד קודש הקודשים!

לאדם יש צער גדול בנים, בגשמיות או ברוחניות, יש כח להתפלל ולבקש שתהיה לו שנה יותר קלה עם הילדים. בחיי - בבריאות, בעיות של חיים ומות, יש כח לבקש שה' ישנה את הכל לטובה. ובמזווי - אם אינו מצליח בעסקיו ופרנסתו אינו מצויה לו, יתפלל בלילה זה והאמונה בה' תגרום לו לשינוי טבע, שליתפחך מזלו לטובה.

לכן מרדכי היהודי, כשראה שנחתמה הגזרה בשמים, אסף את כל עם ישראל שיתפללו בליל הסדר, כדי שישנו את הטבע. ואכן, הוא הצליח לשבור אפילו גזירה שנחתמה בטיט, ולהפוך את המזל לטובה.

זה הכח הגדול שטמון בליל הסדר.

הוא הביא על כך את הפסוק בישעיהו (מט, ח): "כה אמר ה' בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך". "בעת רצון" - אלו ימי הרחמים והרצון, עשרה ימים שבין ראש השנה ויום כפור, "עניתיך" - בהם הקב"ה נינה לתפלתנו, כמו שנאמר: "דרשו ה' בה-מצאו קראהו בהיותו קרוב" (ישעיהו נה, ו). "וביום ישועה" - יש יום אחד שאמנם הוא לא יום אלא לילה, אבל הוא האיר כיום, זהו ליל הסדר, שם "עזרתיך" - הקב"ה עוזר ומשנה את המזל לטובה. והוסיף והביא שם משל נפלא: למה הדבר דומה, לאדם המבקש הלואה גדולה מחברו, מאה אלף דולר. המלוה מתנה את נתינת ההלואה בכך שיביא לו ערב על הסכום המבוקש. מה עושה הלווה? ניגש לידידו שהוא עשיר מופלג, ומבקש ממנו להיות ערב על ההלואה. אולם במקרה שהלווה עצמו עשיר מופלג - יתכן ויסכים המלוה לתת לו את ההלואה גם אם הערב

אינו עשיר, ולעתים יסכים להלוות לו אף ללא ערבים כלל. אומר הקב"ה: בליל הסדר אני נותן לכם הלואות גם אם אין לכם ערבים. למה? כי זה לילה עשיר בישועה, ואדם שהוא עשיר גדול, גם אם הערב אינו עשיר גדול, הקב"ה מוכן לסמוך ולהל-וות. זה הכח של ליל הסדר.

(חי' הגר"א גוטמכר זצוק"ל)

ליל הסדר - לצאת ממחשבת ההרגל

הגאון רבי אשר וייס שליט"א רגיל לספר על אותו ילד שישב לצד אביו בליל הסדר והאזין בקשב רב לניסי יציאת מצרים ול-מדרשי חז"ל המתארים את עשר המכות, יציאת מצרים ונסי ים סוף.

לאחר שתיאר לו אביו את קריעת הים ועשרה נסים שנעשו לאבותינו בים סוף, הקשה הבן החכם: 'אבא יקר! מה הפלא הגדול שה' קרע לנו את הים? והלא הוא עשה ויצר אותנו, ומה החידוש בזה שיכל גם לקרוע אותנו'?

מעשה בפסל אמן, שיצר - ענה לו אביו במשל יצירות מופת על ידי פיסול בעץ... שהחליט ביום מן הימים ליצור את 'יצירת חייו' - פסל אמנות בדמות סוס!

עלה לעליית הגג עם עצים וצבעים, סכיני חיתוך וגילוף, ועבד מסביב לשעון למעט מנוחות קצרות הכרחיות, חתך ושייף צבע ותיקן... עד שהוציא סוס מעץ הנראה אמיתי מתחת ידו יצירת מופת לחלוטין. עיניים בורקות וזנב שעיר, פשוט סוס!

ריתחא דאורייתא

נשבע שלא יאכל מצה בשאר ימי הפסח האם השבועה חלה

בן ישיבה ראה בהנהגות המהרי"ל דיסקין שלא אכל מצה בכל ימי הפסח, והחליט לקבל על עצמו הנהגה זו. כשסיפר זאת לאביו אמר לו אביו: 'קודם תלמד כמו המהרי"ל דיסקין ויהיה לך פחד מהשי"ת כמותו, ואז גם תקבל על עצמך את שאר הנהגותיו'. הבחור לא השתכנע מדברי אביו, וקפץ ונשבע שלא יאכל מצה בשאר ימי הפסח, חוץ מליל הסדר. לאחר יומיים כשקצת חשב מה עשה, ראה שאביו צודק והתחרט על שבועתו, ושאל האם השבועה חלה?

לכאורה השבועה חלה, שהרי אין מצוה לאוכל מצה בשאר ימי הפסח, ורק בלילה הראשון ישנה מצוה לאכול מצה. וכן כתב הביאור הלכה (סימן תפ"ה ד"ה שבועה) שהנשבע שלא יאכל מצה כל ימי הפסח, אסור לאכול מצה אף בלילה הראשון כיון שהוא חל בכלל, שהרי אין מצוה לאכול מצה כל ימי הפסח.

ולכאורה קשה לפי מה שכתב המשנה ברורה (סימן תעה ס"ק מה) בשם הגר"א, דעכ"פ מצוה איכא לאכול מצה כל שבעה אלא שאינו חיוב. א"כ אולי השבועה אינה חלה.

ויש לעיין בכל המצוות שאין חיוב לקיימן, אלא שאם מקיימן מקיים מצוה, האם שבועה חלה. והנה בגמ' (שבועות כ"ה ע"א) נאמר שהנשבע שלא לתת צדקה לעני, אין שבועתו חלה, כי

הוא מושבע ועומד מהר סיני. וכתב הרשב"א דמיירי כשעני שואל ממנו צדקה, דהשתא מושבע ליתן לו, אבל לעני דעל-מא - שבועה חלה עליו דאינו חייב ללכת לפרנס עניים במדי. עוד כתב, דדוקא במתנה מועטת כדי פרנסה לשעה, הא ביותר מכאן - השבועה חלה, דאינו מושבע להעשירו.

מאיך התשב"ץ [ח"ב סימן קס"ג] כתב, שמגמרא זו מוכח ששבועה אינה חלה גם על מצוה שאינו חייב לקיימה, שהרי צדקה לעני אינה מוטלת עליו יותר מעל אחרים, שהכל חייבין במצות צדקה, וכמו שאמרו בנדרים (סה ע"ב) "ולימא כל דמי עני עלי נפלי" ודחו ד"כל הנופל אינו נופל ביד גבאי תחלה" ולמדנו מזה שכל הנופל ביד גבאי - על כל ישראל הוא נופל, ואפילו הכי אמרינן שאם אמר שבועה שלא אתן לעני, לא חלה עליו שבועה.

והנה הרמב"ם (פ"א מהלכות שבועות ה"ו) הביא דוגמאות לנשבע לבטל את המצוה שנשבע שלא יתעטף בציצית, שלא ילבש תפילין, שלא ישב בסוכה בחג הסוכות ושלא יאכל מצה בליל הפסח. והקשו הכסף משנה והרדב"ז, שהרי אינו מחויב להתעטף בציצית, ומדוע נחשב נשבע לבטל את המצוה.

וברדב"ז ובלחם משנה (שם פ"ה ה"ח) פירשו את דברי הרמב"ם שמיירי שלובש ד' כנפות, ונשבע שלא יניח שם ציצית, אולם בשו"ת עונג יו"ט (סימן א) ובאור החיים למלבי"ם (המאיר לארץ סימן כד סק"א) כתבו שהרמב"ם סובר כעין התשב"ץ שגם הנשבע שלא לעשות מצוה שאינה חובה עליו, אין השבועה חלה.

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: אם בירך על אכילת כזית מצה או מרור בליל ט"ו ואכל רק חצי זית, אם הברכה הוי לבטלה למפרע כיון שבירך אכילת מצה, דלכאוי לא דמי למ"ש הריטב"א בחולין ק"ו: דאם נטל ידיו ובירך על נט"י ונמלך ולא אכל דאין ברכתו לבטלה והובא בשע"ת סי' קנ"ח, דשאני התם שחלה הברכה על הנטילה, משא"כ בנ"ד שלא אכל כזית ולכאוי הויא ברכה לבטלה, וצ"ע.

תשובה: נכון.

(הליכות חיים)

'ומן הנסים הגדולים ז'שם מוסיף הרמב"ן וכותב והמפורס' מים, מודה אדם בנסים הנסתרים שהם יסוד לכל התורה כולה, כי אין לאדם חלק בתורת משה, עד שיאמין שכל דברינו ומקרנו הם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, רק שבעשיית המצוות יצליחנו שכרו, ואם לאו ח"ו יכריתנו ענשו'.

זאת אומרת, שמתוך התבוננות בנסים הגדולים והמפורסמים, שהם בבחינת 'שינוי הטבע', אדם מודה בעצם שכל הדברים הק' טנים שקורים לו ושהוא מצליח לבצע, הכל הם נסים נסתרים. מי שאמר - [כדגמת רבי חנינא בן דוסא וביתו לשמן וידלק יאמר לחומץ...] (תענית כ"ה).

תכלית ההודאה על הנסים הגדולים, כדגמת 'קריעת הים' הוא להפנים ולהבין את חובת הכרת הטוב שלנו גם על נסים קטנים... שקורים לנו כל הזמן, הן הידועים לנו והן אלו שאיננו מודעים להם. 'ועל הכל ה' אלוקיננו אנחנו מודים לך'!

[הגר"ר אשר וייס שליט"א]

הכנה לליל הסדר - להכין את "המספר"

אצלנו, בישיבת סלבודקה, המשגיח, זצ"ל היה אומר: "הכל מכינים לליל הסדר. מכינים את המצות ואת המרור, את הכוסות ואת היין, את הכרפס ואת החרוסת, את הכרית להסבה ואת מי המלח - הכל מכינים, ברוך ה'! אבל יש דבר אחד שהרבה פעמים שוכחים להכין: את המספר! זה שיהיה אחראי לקיים כראוי את מצות ספור יציאת מצרים...

נכון, קצת מתבוננים, אומרים "פשעטלאך", אומרים חדושים. כנראה שגם בזה יש ענין, אבל העיקר זה עצם הסיפור! סיפור המכות, האותות, היציאה... על המספר להחיות את הדברים בא-זני השומעים!

המספר צריך ללמוד מראש את דברי חז"ל הקדושים. על פי זה לתאר את השעבוד, את המכות, את קריעת ים סוף. כל חלק מהסיפור זו מצות עשה ושכרה לנצח נצחים!

ליל הסדר את אכן לילה גדול. הבעיה היא שגם היצר הרע יודע את הסוד הזה, והוא מנסה 'לחטוף' לצידו כל מה שיוכל. כאן הוא

עם שחר, קם בעוד לילה ויחד עם כמה מבניו, סחבו את סוסם למרכז ככר העיר, וציפה בקוצר רוח לאנשים ועוברי אורח שיגלו את יופי יצירתו ויבקשו את חתימתו...

ציפה האיש... ואילו האנשים חלפו על ידו, הולכים ושבים, באים ועוברים... ואין אפילו אחד לרפואה שיעצור לרגע וישאג למול היצירה העולמית... פלא פלאות!

לעת ערב, מיד לאחר שהתרוקן השוק, גרר האיש את סוסו העלוב לביתו, וסיפר לרעייתו ולבני ביתו זהו! אנשים איבדו כל חוש של 'את אשר קרהו קבע האיש. אפילו לא אחד טרח 'אמ'נות! להתעכב וליהנות מיצירת כפיי...

אמר לו אחד מאוהביו אומן שנראה כסוס אמיתי לכל דבר (!) הראית מימך אדם שפוי ההולך בדרך ומתעכב להביט בענין בפניו של... 'סוס'?! החסרים סוסים בשוק...?! [כדוגמת מכוניות בימינו...]

ומה רצית, שאפסל סוס שנראה 'ענה לו הפסל כחתול?!... זה הרבה יכולים לעשות...

רעיונות שונים נסרו בחלל הבית כיצד ראוי לאמן ליצור ענין אצל האנשים ולגלות את יופי יצירתו... אך כולם נפסלו מסיבה כזו או אחרת.

לבסוף, הציע אחד מבני הבית רעיון מקורי. משונה מעט אך מבטיח!

וכך יעץ: אבי היקר, קח נא מסור איתן ונסר את הסוס שיצרת באמצעו (!) כן. ממש לחתוך ולנסר... באמצע גוף הסוס! ושוב אל מרכז השוק מחר, העמד את שני החצאים במרחק מה זה מזה, והבה נראה מי לא יעצור בדרכו בהשתאות למראה יצירת המור-פת... סוס אמיתי כבר ראו למכביר... אך סוס אמיתי חצוי לשניים, לא ראו עדיין מעולם !!

וכך עשו. עם שחר יצאו לככר העיר והעמידו את שני החצאים במרחק חצי מטר זה מזה. ולא עברה שעה קלה והמון של סקר-נים התאספו והביטו בענין בפלא הגדול!

כך, היטיב האב לבאר לילדו את ניסי קריעת ים סוף: הקב"ה אכן יצר את הים הגדול בששת ימי בראשית, אך דור הולך ודור בא. וכולם כבר התרגלו לכך שהים במקומו עומד, גבול שמת בל יעבורו... ואין שם על ליבו להתבונן ולהתרגש למראה הים הגדול...

מה עשה הקב"ה? קרע לנו את הים! לעיני כל ישראל, וכל ישראל עברו ביבשה בתוך הים! מי

כמוך נאדר בקדש... והמים להם חומה מימינם ומשמאלם! 'זה קלי 'או אז, קראו כל ישראל בקול ברור ואנוהו'... וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו. עתה כולם הבינו, כי מי שקרע את הים, הוא זה שיצר אותו וברא את כל הנברא בעולם!

כי לעולם חסדו! והעביר 'לגוזר ים סוף לגזרים' כי לעולם חסדו! 'ישראל בתוכו

שצונו - ידועים דברי הרמב"ן (בסוף פרשת בא) הבורא לקיים מצוות שונות זכר ליציאת מצרים, כדי שייקבע בליבנו זכרון הנ-סים הגדולים שהיו בעת יציאת מצרים, כי לא יעשה הקב"ה בכל דור לעיני כל רשע או כופר נסים כאלו. ולפיכך קבע לנו את המצוות הרבות שהם 'זכר ליציאת מצרים' כדי שנזכור ונעביר לבנינו מדור לדור, את זכירת ניסי מצרים. כך לגבי מזוזה, כך לגבי תפילין, כך לגבי קדושת בכורות וכיו"ב.

שופך את היין, שם הוא מסיח את הדעת מסיפור היציאה... זהו כלל גדול בכל דבר שבקדושה: כל הקדוש מחברו - חרב מחברו. היצר הרע עובד שם שעות נוספות... הנביא (זכריה ג, ב) מתנבא: "גער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים". בפשטות, המלים: "הבוחר בירושלים" מתייחסות לקב"ה. הוא, הקב"ה - הבוחר בירושלים - יגער בשטן. אולם רבי אליהו לופיאן זצ"ל מביא פרוש אחר, לפיו מלים אלו מתייחסות לשטן. כוונת הפסוק היא שהקב"ה יגער בשטן שבוחר בירושלים בה משקיע השטן את כל כוחותיו, ונלחם בכל אונן בקדושה המיוחדת שיש בה. כך היא דרכו של השטן: להלחם, ביתר שאת וביתר עוז, בכל המקומות שיש בהם קדושה יתרה. כמו שאמרו עליו חז"ל (סוכה נב ע"א): "שמניח אומות העולם ומתגרה בשונאיהם של ישראל, ובתלמידי חכמים יותר מכולם".

מספרים על אדמו"ר אחד שעלה מחו"ל לארץ ישראל. לפני שעלה לאגיה, פנה ליצרו הרע ואמר לו: "אתה נשאר כאן בחו"ל! בשום פנים ואופן איני משלם עליך כרטיס נסיעה"... כשהגיע לנמל יפו חשכו עיניו: ער איז שוין וויטער דא [הוא

שוב נמצא כאן]... פנה אליו ושאלו: "מה זה? הרי דברנו שאתה נשאר שם? איך נסעת? מי שילם עליך?" נענה היצר הרע והשיב לו: "רבי, אתה טועה. שם, בחו"ל, היו אלו רק התלמידים שלי. כאן, בארץ ישראל, אני בעצמי נמצא!"... "הבוחר בירושלים".

השטן מניח לאומות העולם ואינו מתגרה אלא בישראל (סוכה נב ע"א).

אבל חכם עיניו בראשו ו"מאויבי תחכמני". אם היצר יודע את חשיבות הלילה הקדוש - אף אנו למד ממנו, ונגש לעבודת הלילה הזה - אשר "כיום יאיר" - עם כל הפרישקייט, עם כל הלעבדי-קייט, עם כל הברען ועם שמחה אמתית של דבר מצוה! (יחי ראובן)

חומרות - חג הפסח

חג הפסח הינו חג מלא וגדוש בהלכות וחומרות. כל עדה ומנהגיה, כל אדם וחומרותיו. אך מעל הכל יש לזכור, כי "חומרה" שאינה הלכה פסוקה וברורה, הינה רק החמרה בלבד, אך מצוות ש'בין אדם לחבירו' - הינם חיוב ומצוה, אשר הקב"ה מקפיד

ריתחא דאורייתא

זמן אכילת אפיקומן

מאחר שלהלכה נפסק שהאדם צריך להיות זהיר לאכול את האפיקומן קודם חצות, עלינו לברר מה יהיה אם אדם הנמצא בתחילת הסעודה או בעיצומה רואה כי חצות הלילה מתקרבת ולא יוכל להספיק לאכול את האפיקומן לפני חצות - כיצד ינהג?

דבר מעין זה אירע להגר"א מוילנא, כפי שמסופר ב"תוספת מעשה רב": "פעם אחת האריך בהגדה ופירושים וסיפורים, והביט בהמורה שעה שחצות ממשמש ובא, אז תיכף צוה לאכול אפיקומן, ונשארו כל המאכלים ומיני מגדים על השולחן, ולא אכל שום אחד מהם ואפילו אשתו ובני ביתו", הרי שהגר"א סבר שאין שום עצה אלא להקפיד לאכול את האפיקומן קודם חצות.

אולם הגאון רבי אברהם מסוכטשוב, בעל שו"ת "אבני נזר", מצא עצה מחוכמת למי שרואה כי חצות ממשמש ובא ולא יספיק לאכול לפני כן את האפיקומן:

עצתו של הגאון "אבני נזר" מבוססת על יסוד שחידש: מה שאסור לאכול כלום לאחר הפסח (או האפיקומן בזמן הזה), משום שצריך שישאר טעם פסח (או מצה) בפיו - אינו אלא בזמן המצוה, אבל לאחר שעבר זמנה, אין חיוב שישאר בפיו טעם הפסח והמצוה. נמצא שלרבי אלעזר בן עזריה, הסובר שזמן אכילת מצה הוא רק עד חצות, הרי לאחר חצות אין מניעה שיאכל מה שירצה, כי כבר עבר זמן המצוה.

ולפי זה, אותו אדם הרואה שחצות מתקרבת ולא יספיק לאכול את האפיקומן קודם חצות, ינהג בדרך זו: יקח כזית מצה ויאכל אותה על תנאי: אם הלכה כרבי אלעזר בן עזריה,

שזמן אכילת מצה הוא עד חצות, הרי כזית זה יהיה לשם אפיקומן. לאחר מכן ימתין אדם זה עד לאחר חצות, אז יאכל את סעודתו ולאחריה יאכל שנית אפיקומן.

אדם זה אמר ה"אבני נזר" - יצא ידי חובה ממה נפשך: אם הלכה כר"א בן עזריה, וזמן אכילת המצה הוא עד חצות - הרי יצא ידי חובה בכזית השני!

בשמו של מרן הגרי"ז נמסר, כי התבטא ואמר על עצה זו, שגאה הדבר למי שאמרו, אך למעשה אין צריך אפילו להתנות שהכזית הראשון יהיה לשם אפיקומן אם הלכה כר"א בן עזריה, כי אין אפיקומן אלא הכזית האחרון שהוא אוכל, ואין הדבר תלוי כלל בכוונתו דעתו.

ואם כן ינהג אותו אדם כך: יאכל קודם חצות כזית מצה בלי תנאי, וממילא אם ההלכה שהחיוב הוא עד חצות, הרי זהו הכזית האחרון אכל והוא יהיה האפיקומן, ולאחר חצות כשיסיים את סעודתו, יהיה מותר לו לאכול הכל, ולאחר חצות יאכל עוד כזית, והוא יהיה האפיקומן אם הלכה שזמן מצה הוא עד הבוקר.

הגאון רבי צבי פסח פראנק, רבה של ירושלים, מביא קושיא שהקשה לו חתנו, הגאון רבי שמואל רוזובסקי, בשם הגאון רבי שמעון שקופ: הרי הכלל הוא ש"מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי", ואיך יכול לצאת ידי חובת מצוה זו על ידי תנאי?

רבה של ירושלים יישב זאת לפי דברי הרמב"ן (ב"ב קכו: בד"ה הרי), שכלל זה נאמר דוקא בתנאי שבין אדם לחבירו, אבל תנאי שבין עצמו - בכל ענין הוא תנאי..

(שו"ת אבני נזר - מקראי קודש - ברכת פרץ)

לאחר שהסתיימה התפילה, נכנסתי לבית בברכת חג שמחה. אז פניתי אל רעייתי ושאלתי אותה בעדינות: אישתי היקרה, היכן המים השמורים שבקשתי ממך להכין?

מיד באות ורגע לחץ רב ניכר על פניה: "אני מצטערת", אמרה בצער ובבהלה, "ממש שכחתי. אוי ואבוי מה יהיה? הכל קרה בג'... ללי..."

ראיתי זאת ומיד אמרתי לה: לא קרה כלום. זה בסדר, אל תדאגי כלל, זו רק חומרה רחוקה ואין מה לחשוש. אינך אשמה כלל, רק ביקשתי לנסות השנה להחמיר, אך אם לא החמירו - לא נורא, אמרתי לה וניסיתי להראות לה כאילו לא אירע מאומה, על אף שהייתי רגיל להחמיר בכך טרם נשואי.

בשנה הבאה ואחריה, כבר לא ביקשתי ממנה לעשות חומרה זו, כי הרי אם כעת אבקש ממנה, היא תיזכר שבשנה הראשונה שכחה לעשות, ויהיה לה צער מכך. לכן, במשך כל שנות נישואינו העדפתי לוותר על חומרה זו, החשובה לי, והייתי שותה מי ברז רגילים, ובלבד שרעייתי היקרה לא תבוש ולא תיכלם.

אך כעת המשיך מרן ואמר, כיוון שבשנה האחרונה רעייתי הלכה לעולמה, לאחר עשרות בשנים, חפץ אני לחזור לקיים חור-מרה זו ולכן ביקשתי ממכם, באם תוכלו בבקשה להכין לי 'מים שמורים' לפסח.

(נפלאותיך אישיחה)

הקב"ה והפמליא שלו יורדים לשמוע את סיפור יציאת מצרים

אין לשער ולתאר את גודל ההארה והשפע המושפע עלינו בלילה זה, עד שכביכול פונה הקדוש ברוך הוא מעסקיו אלינו, כמו שנאמר במרש (פנים אחרים) (בובר) נוסח ב, ו) "אלוקיה של

עליהו חפץ בו יותר מכל ומרה. על כן, גם אם לא זכה האדם להחמיר בחומריו הרגילה, עליו לדאוג שלא לכעוס או להקפיד על אחד מבני ביתו האחרים לכך, כי כבוד חבירו חשוב בעיני ה' יותר מכל חומרה בעולם.

לפנינו מעשה מדהים, שאירע עם מרן הגאון, רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל:

זמן מה לפני ערב פסח, פנה מרן הגאון ר' אהרן לייב שטיינמן זצ"ל אל בני ביתו וביקש: אשמח מאד, אם תכינו לי השנה, לחג הפסח הקרב ובא, 'מים שמורים'.

'מים שמורים' הינם חומרה יתירה של הגאון הרב מבריסק זצ"ל, אשר החמיר להכין חביות מים לפני פסח. מים אלו, עברו סינון ובדיקה רבתי מכל חשש חמץ הנמצא בהם. זוהי חומרה יתירה, ונדירים האנשים אשר נוהגים אותה.

בני הבית אשר שמעו את בקשתו של מרן, הבטיחו לעשות זאת, אך שאלו: האם יועיל מרן ללמדנו, מדוע דווקא כעת, בשונה מכל עשרות השנים האחרונות בהן לא הקפיד הרב על חומרה זו, בחר השנה להקפיד על כך. מה גשתנה שנה זו?

שמע זאת מרן הרב שטיינמן והשיב להם: לפני עשרות שנים, כאשר הייתי אברך צעיר, אחר נישואי עם רעייתי ע"ה, פניתי אליה בערב פסח הראשון שלנו כנשואים ואמרתי לה: כלתי היקרה, זו השנה הראשונה בה נזכה לקיים את חג הפסח יחדיו. בעוד מספר שעות יתקדש החג, וברצוני לבקש ממך בקשה - האם תואילי בטובך - להכין לי מספר 'בקבוקי מים שמורים', על מנת שנקיים את חומרת הרב מבריסק זצ"ל, לשתות בפסח מים המסוננים ונקיים מכל חשש חמץ?

רעייתי ע"ה השיבה, שתעשה זאת בשמחה. ואני, יצאתי לעבר בית המדרש ללמוד ולהתפלל את תפילת החג, בעוד רעייתי עשתה את ההכנות האחרונות לפני ליל הסדר.

ריתחא דאורייתא

"עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית"

ידועה קושיית הגרי"ז מבריסק: הרי זמן סיפור יציאת מצרים הוא רק עד עלות השחר, כי לאחר מכן כבר יום, ואילו זמן קריאת שמע של שחרית הוא משיבחין בין תכלת ללבן, שהוא זמן מאוחר יותר, ואם כן למה הפסיקו אותם רק כאשר הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, היה להם להפסיקם משעלה עמוד השחר?

ותירץ הגרי"ז על פי דברי התוספתא (פסחים סוף פ"ג), שבמצות סיפור יציאת מצרים נכלל גם לימוד הלכות הפסח, ואם כן נוכל לומר שאותם תנאים עסקו בהלכות הפסח, וקיימו בזה גם מצות סיפור יציאת מצרים וגם מצות תלמוד תורה, ומשום כך לא היה להם להפסיק בעלות השחר, שהרי קיימו מצות תלמוד תורה, ורק לקריאת שמע מפסיקים (כמבואר בגמ' שבת יא).

אמנם, אמר הגאון רבי דוד כהן ראש ישיבת "חברון", יש ראייה ברורה שלא כדבריו, שכן כתב הרשב"ץ (והובא גם בשבלי

הלקט) וזה לשונו: "ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית - ואין מבטלין קריאת שמע מפני סיפור זה, ולולי זה לא היו מפסיקים מלספר, כי המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". הרי התבאר מדבריו שמה שהמשיכו לספר היה מדין "כל המרבה", ומבואר חידוש גדול עוד יותר: שוללי שהגיע זמן קריאת שמע ואין לבטל קריאת שמע מפני זה, היו ממשיכים לספר גם לאחר שהגיע זמן קריאת שמע, אף שכבר היה יום ממש, מדין "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח"!

ונראה לבאר, ש"כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח" היינו שהוא מרבה וממשיך לספר את מה שהתחיל לספר בלילה, ובכגון זה אף שכבר האיר היום, כיוון שממשיך את הסיפור שהתחיל בלילה, נמשך קיום המצוה, ולכן הוא משובח, שכן הוא נטפל לסיפור הלילה.

(מפי בעל הדברים שליט"א)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: מדוע החזו"א לא הניח עשרה פתיתין בבדיקת חמץ כמש"כ הרמ"א סי' תל"ב
תשובה: לא ידוע ואולי סבר שא"צ

שאלה: בהנחת פתיתין בבדיקת חמץ אם הבדוק עצמו יכול להניח או דווקא אדם אחר
תשובה: גם הוא.

שאלה: אם יש להקפיד בשריפת חמץ לא לשרוף בשר וחלב ביחד.
תשובה: יש לזהר.

שאלה: אם צריך להקפיד לצחצח שינים בער"פ מחמץ.
תשובה: ודאי.

שאלה: אם יוצאים ארבע כוסות במיץ ענבים.
תשובה: יוצאים.

שאלה: מי שאין יכול לשתות ארבע כוסות שנאסר עליו, אם יכול לשמוע מאחר ע"י שוכ"ע
תשובה: לא שייך.

שאלה: אם מהני לארבע כוסות מיץ אשכוליות לחולה שאין יכול.
תשובה: כן.

שאלה: אם מותר לשתות תה וקפה אחר אפיקומן.
תשובה: עיין שונה הלכות ס' תפא דין א'.

(עדי הגר"ח)

חג הפסח-הניסיון הגדול בעבודת השם

חג הפסח, זה חג של חידוש עבודת... כמבואר ברמב"ן, "אומר לנו "בעל האגדה" - בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא עצמו יצא עתה משעבוד מצרים... חג הפסח, זה אחד הניסיונות הקשים, שיש לנו בעבודת ה'...

היה אברך אחד... ששפך את לבו... ואמר, אני זוכר פעם אצל ההורים שלי בפסח, מה כבר אכלנו?! מצות, תפוחי-אדמה וביצים. שתינו מים שהרתחו אותם קודם... היינו קונים שלושה בקבוקים חדשים, כדי למלאות בהם סודה... מה כבר היה לאכל אז?! היום ב"ה, חוץ מלאפות, יש הכל! יש דעות מסוימות, שגם לאפות אפשר. יש ב"ה, מכל הטעמים ומכל המינים... פעם, היית מגיע לפסח, היית מרגיש באמת, מה זה "עבד". שבועיים לפני פסח, היו האנשים יושבים בצד, באיזו פינה, בתוך שקית ניילון, כדי שהפירורים לא יפלו... היום, סעודת 'שבת הגדול', במלון פלוני אלמוני! הקץ לבלגן.

אומה זו עסוקה להיות עושה להם ניסים בלילה הזאת". בתרגום יונתן על הפסוק (בראשית כז, א) "ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות" מבואר כך: "ויקרא יצחק לעשיו בנו, בלילה הגדול ביום י"ד ניסן ואמר לו: בני, בלילה הזה משבחים כל משרתי עליון לבורא עולם, ואוצרות השמים נפתחים". ובפרקי דרבי אליעזר: "בליל הסדר נפתחים כל שערי שפע".

ב'תפארת שלמה' נאמר: "לא יאומן כי יסופר, מקהלות רבבות הסודות והייחודים אשר נעשים בעולמות העליונים על ידי ישראל - על ידי סדר ליל שימורים, אכילת מצה ומרור וסיפור יציאת מצרים בהגדה בלילה הזה".

ומובא בזוהר הקדוש: "אותו הלילה היה האור מאיר כבצהרי היום בתקופת תמוז, 'וראו' כל העם את דינו של הקב"ה במצרים, כמו שכתבו: 'ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה', ואף לדור דורים מאיר לנו הקב"ה בלילה הזה ברוח וגשם". עוד מבואר בזוהר כי "הקדוש ברוך הוא וכל הפמליא של מעלה יורדים לחזות בנו-עם זיו עבודת בני ישראל בלילה הזה" - על מנת לשמוע סיפור יציאת מצרים. ונמצא ש"האדם יושב בביתו לפני מלך מלכי המלכים פשוטו כמשמעו ממש, והקדוש ברוך הוא כביכול עומד על גביו".

ומה נהדר המחזה הנפלא, כיצד כל מלאכי מעלה יורדים ומתכנסים בבתיהם של ישראל, לשמוע איך בעל הבית מספר לכל צאצאיו, הקטנים והגדולים את הניסים והנפלאות שעשה הקב"ה עימנו ביציאת מצרים.

באחת השנים מכר הגדול רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל את החמץ אצל הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל, ואמר לו בלכתו: "יעזור ה' ונזכה מחר, בליל הסדר, להשאר השכינה".

נענה הרב וואזנר ואמר: "להשאר השכינה ודאי נזכה, שכך מבואר בזוהר הקדוש שכל הפמליא של מעלה באים לשמוע סיפור יציאת מצרים מישאל, אבל צריך לבקש לזכות שהשאר השכינה תישאר אצלנו לאורך ימים, ולא תסתלק חלילה".

בלילה זה הבריאה מתעלה לדרגת נס, הטעם לכך הוא, שבלי-לה זה מתעלה כל הבריאה למעלה מדרך הטבע, וממילא ביד כל אחד לשנות את מזלו לטובה.

לכן, על מנת לזכות לשפע המושפע בליל הסדר, צריך הכנה. בעל העבודת ישראל' אומר: "כדי ליהנות מאור השמש הזורחת בקרניה, צריך האדם לפתוח תחילה את שערי דלתותיו וחלונותיו, תיו, שאם יהיו סתומים לא תוכל החמה לזרוח אל הבית". כלומר, על האדם להכין את עצמו מבעוד מועד כדי שיכול קבל את האור הגדול שעתיד לזרוח.

עוד מבואר, מדוע מרדכי היהודי קבע את יום טוב ראשון של פסח בתענית, והרי גזירתו של המן היתה רק בעוד י"ב חודשים - בחודש אדר. אם כן, מדוע לא קבע מרדכי תענית לאחר חג הפסח?

התשובה היא, כי 'כאשר ביטלו מעבודתם בלילה הזה, נעשה רעש למעלה בכל העולמות, מה זה ועל מה זה... כי אם יתבטלו ישראל חלילה, יתבטלו כל העולמות".

(נפלאותיך אשיחה)

חג הפסח זה הניסיון הגדול, של עבודת ה'! כמה אתה עבד, כמה אתה מנסה לעבוד את הקב"ה!

במילתא דבדיחותא, אמר השבוע אברך, שאמר לאשתו אשתך, אני רוצה לעזור לך קצת, במה אני יכול לעזור לך?? אתה רוצה לעזור לי?! לך ללמוד! - אמרה לו - אחרי שעתים הוא חוזר הביתה...מה היא שואלת אותו חזרת?? אמר לה תראי, כמה אני יכול לעזור לך?!

עבודת ה', זה הניסיון שלנו בחג הפסח! הקב"ה מנסה אותנו, לראות כמה אנחנו עובדים שלו!

אומר לנו שלמה המלך (משלי א, ט) כי לויית חן הם לראשך המצוות של האדם, הם כמו לויית חן על ראשו - וענקים לגרגרתך הכתר... וענקים הם כמו תכשיט על הצוואר, אלו המצוות. מביא האלשיך הקדוש, משל על זה: משל לאיש ציבור אחד, שעבר איזו עבירת מס, הכניסו אותו לכלא לשנה... הוא נכנס לכלא... לא מספיק הביזיונות שלו, שאיש ציבור כמותו נכנס לכלא, הוא מגיע

לשם, רח"ל, שמים עליו אזיקים עם כדורי ברזל... כל פעם שהוא מרים את היד, הוא מרים עשר קילו של ברזל... עד שהוא מרים... עד שהוא הולך... ה' ירחם... "כלא כלא, אבל איזה ייסורים!" הוא החליט לקשור קשרים, עם כל מיני אנשים מבחוץ... "תשמעו, יש לכם קשר בכלא ההוא... תסדרו אותו, שיורידו לו את האזיקים" "אין דבר כזה להוריד את האזיקים, בכלא הזה - אמרו להם יש מצלמות... כל אחד שרק מנסה להוריד, מיד רואים אותו בחדר בקרה... אבל אם יגיעו אלינו כמה אלפי דולרים קטנים... אולי יהיה אפשרי להמיר לו את האזיקים, באזיקים מפלסטיק" בסדר, תנו להם את הדולרים, אמר אותו איש ציבור רק שישחררו אותי מזה!"

שאל האלשיך הקדוש מה קורה, כאשר חמה באה לכלתה, תשמעי, ב"ה בעלי הרוויח הרבה כסף, עשה עסקה טובה... עכשיו הוא נותן מתנה טובה, לכל הכלות... כל כלה, תיכנס לחנות תכשיטים הכי יקרה, ותיקנה לעצמה תכשיטים, מה שאתם

ריתחא דאורייתא

שבעת ימים מצות תאכלו (שמות י"ב)

רש"י הביא את דרשת המכילתא שרק ביום הראשון אכילת מצה חובה אבל בשאר ימים הוא רשות, ולא נתבאר אם עכ"פ מי שאוכל מצה בשאר הימים מקיים מ"ע, אמנם בחזקוני בפסוק י"ח כתב "שבעת ימים מצות תאכלו כתוב כלומר אם אכל מצה כל שבעת הימים קיים הפסוק זה של שבעת ימים מצות תאכלו" [ובעיקר דברי החזקוני שם נרא' שיש קצת שיבוש בגיר' שלפנינו, ועי' גי' אחרת בס' פירושי התורה לבעלי התוס' בפ' בא עמ' צ"ט].

והנה בגמ' בפסחים לו. ר' יהושע אמר לבניו שליום הראשון של פסח יאפו לו מצות בלי דבש אבל ביום השני שאין מצוה לאכול מצות יאפו לו מצות עם דבש אע"פ שאין יוצאין בזה יד"ח כיון שאין חיוב אכילת מצה נוהג בשאר ימים עי"ש בגמ'. והנה אי נימא שבשאר ימים ג"כ יש מצוה לאכול חמץ כמש"כ החזקוני, א"כ תמוה למה אפה ר"י מצות שאין יוצאים בהם ידי"ח לשאר ימים ולא רצה לקיים מצות מצה

כה"ק החתם סופר בפסחים לה, ומכח קושיא זו נרא' שהחת"ס שם נקט לעיקר שלא כדעת החזקוני, אע"פ שהחת"ס שם כתב דמתוס' במנחות לו: ד"ה יצאו שבתות יש ראייה לשיט' החזקוני, אמנם מדברי החתם סופר ביו"ד סי' קצ"א ד"ה ומ"ש, נרא' שנקט לעיקר כדעת החזקוני עיי"ש. ועכ"פ צריך ליישב דעת החזקוני.

והנרא' בזה דהנה בעיקר שיט' החזקוני והגר"א ודעמיה שיש מצוה באכילת מצה כל שבעה, יל"ע האם בשאר ימות הפסח מקיים מצוה זו דווקא במצה עניה כמו בליל פסח או שדווקא בליל פסח צריך שהמצה תהיה בדרך עניות אבל בשאר ימות החג מקיים מצוה זו גם במצה עשירה כיון שדווקא בליל הסדר יש דין להראות דרך עבודת, ויעו' בס' ענינו של יום על המועדים (עמ' 15) שהובא שם מכתבו של הגר"ח קניבסקי שליט"א שנקט בפשיטות שגם במצה עשירה מקיים מצוה זו, וכן כתב בהגדה של פסח של הגר"א חבר תלמיד הגר"א (עמ'

מה בפירוש להא לחמא עניא ובעמ' נ' על אמר רבי אלעזר הרי אני כבן שבעים שנה) ולפי"ז לק"מ על שיט' החזקוני מהגמ' בפסחים לו. שמבואר שם שר"י אכל מצה עשירה בשאר ימים כיון שגם במצה עשירה מקיים מצוה, ויעו' בפ' הר אפרים על המכילתא (פ' בא פ"ח) שג"כ עמד על המחקר זה אם לדעת החזקוני והגר"א מקיימים מצוה באכילת מצה עשירה בשאר ימי הפסח וכתב שגרא' מצד הסברא שדווקא בליל פסח בעינן דווקא מצה עשירה וכתב דקצת ראייה לדבר מהגמ' בפסחים הנ"ל וזהו כמש"נ.

אמנם יעו' באבנ"ז או"ח סי' שע"ו שנקט בפשיטות שאין מקיימים מצוה באכילת מצות כל שבעה אלא בלחם עוני, וכן מבואר להדיא בנמוק"י בפסחים לו ע"ב. ולפי"ז אין מקום לתירוץ זה, והדק"ל מ"ט אכל ר' יהושע בשאר ימי הפסח מצות עם מי פירות, והרי עי"ז הפסיד מצוה דאורייתא.

ובאמת נרא' דאפ"ל לו יהיבנא שאין מקיימים מצוה כל שבעה במצה עשירה מ"מ ל"ק על החזקוני והגר"א מהגמ' בפסחים לו, דהנה כתב העיריני ידידי הר"י גדסי שליט"א שאפ"ל בפשיטות שבאמת יש מצוה באכילת מצה כל שבעה ומ"מ רבי יהושע העדיף שיעשו לו מצות ממי פירות שאין בהם שום חשש חמץ [לדעת תוס' בפסחים לה: ד"ה ומי, אין בהם כלל חמץ, ולדעת רש"י בפסחים לו. ד"ה אין לשון, אין בהם איסור כרת בחימוצם] ולא יכשל ח"ו באיסור חמץ, ולכן אע"פ שבמצה רגילה אפשר לקיים מצות רשות מ"מ היה עדיף לו מצה שלא מקיים בה מצוה אבל אין בה שום חשש חמץ, וכע"ז ידוע שמרן הגר"ז זצ"ל לא הלך לכותל המערבי בחוה"מ סוכות משום שחשש שבירושלים מתחייבים מדאורייתא בלולב כל שבעה וחשש שמא אין הלולב שלו כשר. וכן מסופר שהמהרי"ל דיסקין מיעט מאד באכילת מצה בפסח מחשש שמא המצות החמיצו, וא"כ אפשר דמה"ט רבי יהושע לא אכל בשאר ימים מצה שמקיימים בה מצוה.

(פנינים מבי מדרשא)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: אירע עובדא בימי הפסח באשה שנפלה טבעת שלה, שלו בשבת על אצבעה כל ימי השנה, לתוך קדירה של בשר, ונסתפקנו דמאחר שלא הכשירה את הטבעת לפסח, אפשר שיש לחוש למשהו חמץ שנדבק על הטבעת ואוסר את כל המאכל והקדירה, מה דעתו בזה?
תשובה: לכאור' א"צ לחוש.

(הליכות חיים)

עם הלך לפדות את ישראל משיעבוד מצרים. מאז בכל ליל פסח בכל שנה ושנה הקב"ה מתענג עם כל הפמליה של מעלה מן השירות ותשבחות הנאמרות ע"י ישראל בליל הסדר בסיפור יציאת מצרים. ובכל שנה הקב"ה אינו נכנס לגן עדן בלילה הזה בחצות הלילה. אלא יושב לשמוע את השירות והתשבחות הנאמרות ע"י ישראל.

(זוהר)

מדוע לא מוזכר משה רבינו בהגדה?

הרבה מן המפרשים הקשו מדוע שמו של משה רבינו לא מוזכר בהגדה (הגם אמנם שמצאנו פס' אחד שמוזכר שמו (שמות י"ד, ל"א) - "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", מ"מ פס' זה מוזכר דרך אגב).

והרבה יישובים נאמרו על קושיה זו

בחפץ חיים מובא ישוב נפלא: שכיון שהתורה העידה שמשה היה עניו מאוד מעל כל פני האדמה הקב"ה קיים את רצון יראיו, ורצונו של משה היה להשמיט את שמו מההגדה מתוך ענוותנותו. ובשפתי חיים להגר"ח פרידלנדר תירץ באופן אחר: שכל עניין ליל הסדר שאנו מדגישים את ישועתו שלהקב"ה במצרים, ללא שיתוף גורם נוסף. ולהדגיש שהגאולה לא נעשתה ע"י שליח או מלאך. אלא ע"י שבנ"י זעקו ויתפללו להשי"ת שיושיעם. גאלם בכבודו ובעצמו.

עוד ראיתי לתרץ בשם הגר"ר קרילנשטיין זצקו"ל שבתקופת יציאת מצרים לא היה שייך לספר על המופתים לבניהם, שהרי האבות והבנים ראו כאחד, ולא היה יתרון ידיעה להאבות. רק משה רבינו, היה יכול לספר לבניו, שהרי לא היו במצרים. וזה היה בהשגחת הבורא, שמשה רבינו יהיה הראשון המתחיל במצוה רבה זו. לפי"ז מובן למה לא נזכר שמו של משה רבינו בהגדה של פסח", דכיון שהיה הראשון שסיפר, בודאי השמיט את חלקו כשליח ה'. ונוסח זה, בהעלמת שמו, נשאר לדורות

(המלקט)

רוצים, איך שאתם רוצים! האם תלך הכלה לחנות התכשיטים, ותבקש מהמוכר בבקשה את הצמיד הכי דק שיש, עשרים ושתיים גרם? או שהיא תגיד -סליחה יש לכם תכשיט... אני רוצה צמיד שש צל! או שיש לכם שרשרת משהו כבד??? שחמותי נותנת כבר מתנה, אז עד הסוף ניקח אותה!

שואל האלשיך הקדוש - למה לקחת כבד? לא יהיה לך כבד על היד?! למה תיקחי את זה, בסוף תצאי עם עקמת בגב... תיקחי משהו קטן... למה כל כך יקר??? אומר האלשיך הקדוש פשוט מאוד... מאזיקים מנסים לברוח ... מתכשיטים, מחפשים שזה יהיה כבד! למה??? כי זה תכשיט, וזה אזיק!

ישנם אנשים, שהמצוות אצליהם זה אזיקים... ישנם אנשים שאתה שם להם מצוות, זה בשבילם כמו תרי"ג אזיקים... מכל מצוה הוא ינסה לברוח תביא לו תרומות אזיק מספר אחד תביא לו מצות ציצית, הוא יחתוך את הכנף! מאיפה שיש לו אפשרות, הוא יחפש לברוח... למה??? כי בשבילו זה תרי"ג אזיקים.

אומר הקב"ה - ושבתי וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלוקים לאשר לא עבדו ... זו ההפטרה שלפני חג הפסח, זה המבחן של חג הפסח! אני רוצה אנשים שיהיו עבדים שלי! לא אנשים שמקיימים מצוות, אלא אנשים שיהיו 'עבדי ה'! אנשים שעובדים אותי, בלב שלם!

אמרתי את החידוש הזה במקום אחד, ניגש אליי יהודי, ואמר לי - ואומר לך משל, שחוויתי אותו על עצמי... פשטתי רגל, והעבירו אותי מדירה לדירה, בשנה אחת שלוש פעמים! אתם יודעים מה זה לעבור דירה, שלוש פעמים בשנה??? אדם עובר דירה, פעם אחת בחיים שלו... הוא צריך אח"כ, שבע שנים לנוח תשמע, לא רק שפשטתי רגל... יצאתי גם שבור מכל המעברים - אמר לי מה אתה 'מנופח', אתה יודע כמה דירות - אומר לו החבר שלו אני עברתי בשנה הזאת??? "כמה", הוא שואל אותו ... מאה!!! "מאה? ואתה נראה צעיר, בהיר ורענן עוד?! אני עברתי שלוש פעמים דירה, אני כבר בקושי נושם... יש לי בעיה כבר עם המסתמים" אומר לו החבר שלו לא העברתי דירה שלי, העברתי דירות של אחרים

מה ההבדל ביני לבינו?! - אמר לי אותו יהודי אני העברתי את הדירה שלי, אני יודע מה זה קשה! הוא מעביר לאחרים, הוא מקבל כסף על כל העברת דירה. כל מה שהוא סוחב, הוא נהנה מזה. ברגע שבן אדם מקבל על עצמו עול עבדות, ושהוא יודע שכל מה שהוא עובד זה שלו, הוא עובד בשבילו! זה תכשיט עבדו כי לוית חן הם לראשיך וענקים לגרותיך כל אדם שיודע מה זה קיום מצוות, כמה הוא ירוץ!

אומר לנו הנביא - זה ההבדל שבין 'עובד אלוקים', לבין מי 'שלא עבדו' זה חג הפסח הבא עלינו לטובה.

(הרב רוזנבלום שלי"טא)

סגולת ליל הסדר

המעלה העצומה של ליל הסדר נתבאר בספה"ק עפ"י הזוהר הק' עיקר הנס בלילה הזה היה בחצות הלילה. שהוא עת רצון שבו הקב"ה נכנס לגן עדן להשתעשע עם נשמות הצדיקים. ובאותו הלילה בהגיע שעת חצות. לא נכנס הקב"ה לגן עדן כי

מדוע אוכלים מצה שמורה בפסח?

ישנה שאלה מתבקשת, מה הקשר בין אכילת מצה שמורה שחובה עלינו לאוכלה בלילה הראשון עבור קיום מצוות אכילת מצה לבין חג החירות? הרי לכאורה אין שום קשר חוץ מענין של הספיק בצקם להחמין, הרי גם ענין זה לא ברור ואפשר לשאול סוף כל סוף מדוע מסובב הסיבות הקב"ה כיוון שיקרה דבר כזה ולא יספיק בצקם להחמין, על כן צריכים אנו לברר מה הענין במצה שמורה לחג חירותינו?

כדי להבין זאת, צריך קודם כל להבין מה זה אומר המושג "חירות", היום יש כאלה שחושבים שחירות פירושה חופש, אני יכול לעשות כל מה שעולה על ראשי, כל מה שאני חפץ, אך אין זה פירוש של חז"ל למושג חירות, חז"ל מפרשים "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה", והרי קשה לכאורה להבין זאת, בן חורין זה מי שעוסק בתורה! הרי יש כל כך הרבה מצוות ש"אי אפשר כבר לנשום", קם בבוקר נוטל ידיים, מתפלל, אתה בא לאכול צריך לברך, אתה בא לישון צריך קריאת שמע שעל המיטה, וכו' ולכאורה זה לא חג חירות זה לא חופש זוהי עבדות הכי גדולה שיש! אלא שהמושג חירות פירושו הוא אחר, פירושו שהאדם לא משועבד ליצריו לחומריות שיש לו, אלא אדרבה הוא שולט על יצריו, התורה הוא המתכון של המתכנן איך להשתלט ולנתב את היצרים לכיוון הנכון, ואם כן חירות זה שאדם בן חורין מיצריו וחומריותו, הוא יודע ושולט עליהם ולכן אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה שעל ידי תורה הקדושה הוא לא משתעבד ליצריו ותאוותיו וחומריותו אלא עושה את מה שהוא רוצה בפנים באמת ועל פי האמור הנ"ל נבין למה אוכלים מצה שמורה דווקא בליל הסדר, בחג חירותינו, ההבדל בין מצה שמורה ללא שמורה שמצה שמורה זה קמח ומים בלבד בלי שום תוספות חימוניות, אך ורק הצורך לקיום העיסה בלבד, ואם כן דווקא לשיא חג החירות דהיינו ליל הסדר שמבטא את החירות האמיתית, אי השעבוד ליצרים דווקא אז אוכלים מצה שמורה שמסמלת את החירות האמיתית לבן אדם שאינו משועבד לשום תוספת חימונית אחרת אלא לד' בלבד.

יהי רצון שנזכה להגיע למדרגה גבוהה של חירות שזה דווקא על ידי עסק התורה הקדושה וכמו שאמרו חז"ל "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" ומתוך כך לביאת משיח צדקנו ולבנין ירושלים אמן ואמן.

(המלקט)

תקון לאכילת חמץ בפסח

מעשה ביהודי חסיד שמצא את פרנסתו במסחר בעצים. בכל שנה אחר החורף היה רוכש יערות שלמים, כורת את עציהם ומר- כר אותם ברוחים הגונים.

באחת השנים בימות חול המועד פסח, נסע הסוחר לקנות יער גדול לכריתה. כיון שרוב העסקאות בתחום זה נסגרות לאחר החורף, נחשבה העסקה לדבר האבד והוא היה רשאי לעשותה בימי חול המועד.

הסוחר היהודי נפגש עם הפריץ בעל היער והתמקח עמו על העסקה. לאחר שנשאו ונתנו במשך שעה ארוכה, הם לחצו ידים וחתמו על החוזה שעתיד להניב רוחים לשניהם. לכבוד סיום

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: מי שיודע שאם יאכל מצה או ישתה יין שמקיא הכל אחר איזה מינוטין, נסתפקנו אם יצא יד"ח במצה או ד' כוסות, ואם צריך לברך עליהן מתחילה או לא?
תשובה: צריך לברך ויצא.

שאלה: אם מותר להאכיל קטניות לבהמה בחוה"מ פסח, שהרי אפשר שיש לחוש שישכח ויאכל אותן, או דילמא לא עבדינן גזירות מדעתנו, ועוד דהיא גופא גזירה וכו', וצ"ע.
תשובה: קטניות מותר בהנאה.

(הליכות חיים)

העסקה כיבד הפריץ את הסוחר בכוסית ויסקי משובח למזל ולברכה. הסוחר, שראשו היה מונח בפרטי העסקה, שכח כי היום הוא חג הפסח והערה לקרבו את משקה הדגנים שהנו חמץ גמור. בדרכו לביתו שיחזר הסוחר את שעבר עליו ולפתע הכתה בו ההכרה כ ישתה ויסקי בחג.

"אוי ואבוי, מה עשיתי!" טפח הסוחר על מצחו בכאב, "שתיתי חמץ בחג הפסח, נכשלתי באיסור כרת!".

בלב נשבר פנה הסוחר לרבי יוסף שאול נתנזון זצ"ל, בעל ה"שואל ומשיב", ושאל אותו מהו התיקון לעוון הנורא בו נכשל. ה"שואל ומשיב" הביט בסוחר בעינים עצובות ואמר לו בצער "לדאבון לבי, אינני יודע תיקון לעברה בה נכשלתי!".

הסוחר, שנמנה על חסידי בעלזא, פנה אל הרבי מבעלזא זצ"ל, אשר הורה לו לעלות לארץ ישראל למשך תקופה. באותה עת שרר בארץ ישראל עוני ומחסור, ואילו בחוץ לארץ חיו היהודים בשפע יחסי. למרות זאת שמע הסוחר לעצת הרבי ועלה לארץ ישראל.

כאשר הוראת הרבי מבלעזא הגיעה לאוזני ה"שואל ומשיב", הוא תהה מה הקשר בין אכילת חמץ בפסח לעליה לארץ ישראל. ראל. ה"שואל ומשיב" הביע את תמיהתו, במכתב ששלח לרבי מבעלזא.

בתגובה כתב לו הרבי רעיון נפלא בשם הגאון מוילנא זצ"ל: בתורה נאמר פעמים רבות על עברות שונות: "ונכרתה הנפש", אך הפעמים היחידות בהן מילים אלו מוטעמות בגרשיים הן בפ' סוקים: "כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא מעדת ישראל" (שמות יב, יט), "כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא מעדת ישראל" (שם יט). מכאן רמז שהתיקון לכרת של אכילת חמץ הוא גרוש מארץ העממים ועליה לארץ ישראל.

(השואל ומשיב)

מדוע יש הנוהגים לאכול ביצה בליל הסדר

א. לרמז לנו על עם ישראל שדומה לביצה כמו שביצה, ככל שמחממים אותה נעשית קשה, כך ישראל, ככל שיש לו יותר צרות הוא מתאחד יותר.
ב. הביצה מרמזת על אבלות, וליל הסדר יש בו רמז לחורבן

המקדש, שכן באותו יום בשבוע שחל בו ליל הסדר, יחול בו תשעה באב.

ג. ביצה שהטילו אותה עדיין אינה מושלמת, ויש לדגור עליה בהתמדה עד שיבקע ממנה האפרוח, כן גאולת מצרים לא היתה גאולה שלמה, נצרכו עוד חמישים ימי ספירה, כדי להגיע למתן תורה.

(מי שילוח)

ביצה

בקערת ליל הסדר מניחים ביצה זכר לקרבן חגיגה. נשאלת השאלה: מדוע מניחים ביצה, הלא מתאים יותר שיניחו זרוע, שהרי אם מניחים זרוע כנגד קרבן הפסח, מן הראוי להניח זרוע נגד קרבן חגיגה? ה"משנה ברורה" (תעג, כג) מביא על כך שני טעמים: הטעם הראשון הוא, שביצה היא מאכל אבלים, ואנו אוכלים אותה לזכר החורבן שמחמתו אין אנו יכולים להקריב את קרבן הפסח.

על כך יש להוסיף, שבאותו יום בשבוע שחל ליל הסדר, יחול גם ליל תשעה באב, ובקינות אנו עורכים השואה בין המצב הנפלא לא שבו היינו בצאתנו ממצרים, לבין הצרות והיסורים שהיו מנת חלקנו בצאתנו מירושלים.

והטעם השני - ביצה מכונה בארמית 'ביעא', לאמר "בעי רחמי" נא למפרק יתנא", דהינו שאנו מבקשים רחמים מה' יתברך שיפדה אותנו מהגלות המרה.

והדבר תמוה: האם בכך שאוכלים ביצה ששמה בארמית 'ביעא', יש גם בקשת רחמים?

אומר על כך רבי לייבל'ה איגר זצ"ל, נכדו של רבי עקיבא איגר זצ"ל, כי הדבר בא ללמדנו יסוד נפלא: הקב"ה כה מחכה ואוהב את תפלתנו, עד שהוא מקבל את התפילה אפילו כאשר היא נאמרת בדרך רמז.

ומדוע נרמז החורבן דוקא בביצה?

שמעתי על כך הסבר נאה:

בביצה יש את כל המצבים: או שבוקעים ממנה חיים חדשים, או שהיא נאכלת כביצה קשה שאינה כה טעימה, אך גם זה משהו, וכאשר אינה ראויה למאכל, היא נזרקת אחר כבוד אל האשפה. כך רומזים ליהודי: במעשיך אתה יכול להגיע לחיים שלמים ומתוקנים, כאפרוח הבוקע מהביצה, או למצער - שלפחות הם יהיו כביצה קשה. אך יתכן גם מצב שבו האדם יוצר במעשיו חורבן, ואז לא רק שלא הגשים את יעודו, אלא הוא נמאס כביצה הנזרקת לאשפה.

(שש באמרתך)

ליל הסדר - ליל הישועות שפתוחים בו כל שערי שמים.

הלילה הזה, ליל חמישה עשר בניסן, הוא לילה גדול ונורא. חז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק לב) מספרים, שכאשר שלחה רבקה את יעקב לקחת את הברכות - ליל פסח היה, והיא שדלה אותו להכנס ליצחק ולקחת את הברכות באמרה: "בני, הלילה

הזה, אוצרות טללים נפתחים בו. העליונים אומרים שירה. הלילה הזה עתידין בניך להגאל מיד שעבוד. הלילה עתידין לומר שירה".

עדיין לא היתה יציאת מצרים, והדבר היה שנים רבות לפני שהחל שעבוד מצרים, עדיין לא היה כלום, אבל היא כבר ראתה ברוח הקודש שהלילה הזה הוא לילה גדול ונורא, ולכן שלחה את יעקב ואמרה לו: לך תחטוף את הברכות מאבא!

כאמור לילה גדול ונורא הוא הלילה הזה, לילה שאומרים בו שירה בצורת ספור יציאת מצרים. צריך להשתדל מאד בענין הזה, ולהתאמץ שהספור יהיה כהלכתו, וישיג את מטרתו.

בספור יציאת מצרים צריך לגרום להגיון של הבן לשאול שא-לות, ועל ידי כך להגיע אל הספור. המהרי"ל אומר שהיסוד של שאלות ה"מה נשתנה", צריך להיות מבוסס על סילוק הקערה. אכן, בזמן הגמרא סילקו את כל השולחן, ובודאי זה עורר את הבן לשאול "למה?". אבל גם סילוק קערת המצות יכול להביאו לשאלה, כי הרי הוא רגיל שאחרי הקידוש נוטלים ידים לאכילת פת, והנה הלילה עושים קידוש, ומסלקים את הפת.

אחר כך, כשמוזגים כוס שני, שוב צריך הבן להתעורר ולשאול: "מה קורה פה?" הרי כבר עשו קידוש, אם כן למה מוזגים כוס שנייה? על כך משיבים ואומרים לו: ליל פסח הוא הלילה, הזמן שבו נגאלו אבותינו ממצרים, ולכן עדיין איננו הולכים לאכול, כי קודם כל עלינו להודות לבורא עולם, לשבח ולרומם אותו, על הנסים הגדולים שעשה לאבותינו. לכן, קודם כל נספר ביציאת מצרים, כי הספור הוא ההודאה.

כל יום עלינו להניח תפלין, על היד כנגד הלב ועל הראש כנגד המח, מפני שיש בתפלין ארבע פרשיות שתוכנן יחוד שמו יתברך ויציאת מצרים. מלבד הכוונה לצאת בהן ידי מצות "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך", צריך לכוון בהנחתם לזכור את הנסים והנפלאות שעשה עמנו, ושהם, כלומר הנסים והנפלאות הללו, מורים על יחודו יתברך, וכי לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו (שולחן ערוך או"ח סימן כה סעיף ה).

את הדברים הללו ראו אבותינו בזמן יציאת מצרים. הם ראו במו עיניהם את יחודו של השי"ת, והבחינו בחוש כי הקב"ה הוא המנהיג את העולם כולו מושל בעליונים ובתחתונים, ועושה בכל ברואיו כרצונו

בספור יציאת מצרים יש מקום נרחב לרגש. צריך לכוון ולהתאמץ ולהרגיש בחוש, שהשי"ת מנהיג את העולם, ומכופף את העליונים והתחתונים לעשות את רצונו. כך צריך לחוש בכל מלה ומלה של הספור, וכדי להשיג את ההשגות הללו, אין טעם לא ב'ווערטלאך' ולא ב'פשעטלאך'. צריך פשוט לספר את ספור הנסים והמופתים. כך מקיימים את מצות עשה של הלילה הזה.

נקח לדוגמא את הספור של משה רבנו, איך הוא נכנס לפרעה. הרי רואים בחוש שהקב"ה מכופף את כל ברואיו לעשות את רצונו. הלא היו צריכים לעבור ארבע מאות פתחים עד שהגיעו לטרכלין של פרעה. אם כן איך הם, משה ואהרן, הצליחו להכנס למקום המבוצר הזה? מקום מוקף בחיות טרף, שחיסלו את כל מי שהיה להתקרבו? איך הם הצליחו להכנס, והלא היה זה עוד בטרם התחילו המכות, עוד לפני שהטילו משה ואהרן את חי-

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

לא השתמשנו במצות מכונה ללילה ראשון משום לשמה [הגם שלעניין ציצית כתב בספרו להקל בטויית מכונה]. הגר"ח קניבסקי שליט"א שאלו בנוגע לשאר ימות הפסח, מלבד ליל ראשון, והשיב שחלק מהחששות שחששו הגדולים כשהומצאה המכונה, קיימות עדיין גם היום. פעם התבטא בנוגע למצות מכונה לליל ראשון: **זה לא לחמא עניא די אכלו אבהתנא במצרים**. אבל עיקר הסיבה כנראה היתה משום לשמה

(מעשה איש)

העיר הבית הלוי שנכון יותר היה לעשותו בתחילת הסעודה ולא כפי הנהוג בסופה. וכתב לתרץ שלא לחנם נקבעה פתיחת הדלת עם מזיגת הכוס הרביעית, שמבואר בגמ' (פסחים קט ב) דמה שתיקנו ד' כוסות ולא חששו משום זוגות הוא משום שליל שימורים הוא, ולכך פותחים אז את הדלת להראות שזהו ליל שימורים ושלכן מוזגים כוס הרביעי.

אך באמת יתכן שאין הכוונה שבליל הסדר אין המזיקין באים ונכנסים, כי באמת נכנסים ורק שאינם מזיקים, ובשעת הסעודה אין אנו רוצים לישיב עם מזיקים. (ספר דרך שיחה ח"א עמ' רל"ח) והנה ברות (ג, ז) כתיב ויאכל בועז וישת וייטב לבו, ופירש רש"י: וייטב לבו שעסק בתורה, וכן הוא במדרש רבה (רות פ"ה סט"ו). הנה לפי מה שכתב ברוקח כאן ובבעה"ת (בא בפסוק ויהי בבחצי הלילה) שליל פסח היה, לפי"ז "ויאכל" היינו מצה ומרור, "וישת" ד' כוסות, וייטב לבו" שעסק בתורה הוא ה"הגדה". אך יש לעיין למה שכב בקצה הערמה כדי לשמור מגנבים, כמו שאמרו חז"ל במדרש הרי מבואר במגן אברהם (סוף ס' תפ"א) בשם מהרי"ל דאין לנעול הדלת בליל פסח, דליל שימורים הוא, ולמה נתיירא מגנבים. וצ"ל דשכיח הזיקא הוא כמו שאמרו במדרש רבה, ובשכיח הזיקא לא סמכינן אניסא כמש"כ המ"א שם.

(ספר טעמא דקרא רות)

תחילת ההגדה

הגאון רבי אשר וייס, בהקדמה לספרו על מסכת פסחים, כותב דבר נאה מאוד. ישב לו פעם ילד יהודי בליל הסדר, ואביו סיפר לו נסים ונפלאות על קריעת ים סוף, תוך שהוא מתאר את חמשים הנסים שנעשו שם לאבותינו, כפי שמובא ב"מעם לועז".

והנה לפתע הקשה הילד החכם שאלה: "אמור נא לי אבי, מדוע אנחנו כל כך מתפעלים מקריעת הים, הרי פשוט וברור הוא שהקב"ה שברא את הים יכול גם לקרוע אותו לחצאים! מה ההתפעלות הגדולה שלך?"

האב לא אבד את עשתונותיו למשמע השאלה, והמשיל לבנו משל. אמן שהתמחה בפסול אמנותי, פסל פעם דמות של סוס, ובשל האמנות היתרה שהיתה באותו פסל, הצליח לעשות את

תתם את כל המצרים?

עוד יש לשאול, איך הם נכנסו כך, בלי הזמנה ובלי לקבוע פגישה מראש, וכי אפשר להכנס כך לשר, וכל שכן לראש ממשלה? והנה הם פה, עומדים לפני פרעה, ודורשים ממנו לשלח את בני ישראל מארצו.

אלא, מכאן אנו למדים שאם הקב"ה רוצה - שום דבר לא יכול לעכב בעדו! כי כל הבריאה כפופה לרצונו יתברך, וכל חיות הטרף וגנוני המלכות, לא רק שלא מנעו ממה ומהן להכנס לפרעה, אלא אף סייעו בידם.

יתרה מזאת, משה רבנו היה מבוקש על ידי המשטרה של פרעה. הלא הוא הרג את המצרי, ומאז - "וישמע פרעה את הדבר הזה, ויבקש להרוג את משה" (שמות ב, טו). בגלל זה ברח משה לארץ מדין, והבולשת של פרעה דלקה אחריו. משה רבנו הרגיש זאת, והושפע מהמרדף אחריו, עד כדי כך שקרא לבנו השני אליעזר על שם: "כי אלוקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה" (שם יח, ד). הנה, עכשיו הוא אינו מתירא, עומד לפני פרעה, מתרה בו ומזהיר אותו על מכה ועוד מכה. [אמנם ה' הודיעו "כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" (שם ד, יט), אך אין הכוונה לפרעה, עיין רש"י שם]. כל זה מתרחש עוד לפני שהחלו המכות, עם הדם והצפרדע, הדובים האריות והאש המתלקחת בתוך הברד. איך? איך כל זה קרה? פשוט, "כי לו הכח והממשלה"! אפשר למשש את הנסים בידים.

משה רבנו מכה במצרים מכה ועוד מכה, ופרעה לא עושה כלום. אולי הוא רוצה, אבל הוא לא מצליח לעמוד בפני משה. עד שפעם אחת הוא נהיה גבור, ומתרה בפני משה: "השמר לך, אל תוסף ראות פני, כי ביום ראותך פני תמות" (שם י, כה). מה עשה משה? "ויצא מעם פרעה בחרי אף" (שם יא, ח), מספרת הגמרא (זבחים קב ע"א) שמשו רבנו סטר על לחיו של פרעה.

להכות את פרעה זה כבר לא להכות את היאור. קשה מאד להבין איך מעז משה רבנו לעשות מעשים כאלו. הגמרא (שם) אמנם אומרת שכך צריך לנהוג בעזות פנים עם הרשעים, אבל איך היה לו האומץ, הרי פרעה היה מלך? לנו כבר אין מושגים מהו מלך, פעם היה מורא גדול ממלך. רעדו מהמלך א מוראדיגע פחד, אפילו למראה תמונה, קל וחומר לפני המלך בעצמו. ומשה רבינו היה לו האומץ להכותו בפניו?! איך?

עוד יותר מענין מה עשה לו פרעה על כך? לא כלום. תעשה משהו, פרעה, הלא אתה המלך... שום דבר. איך יתכן? התשובה היא: "אשר לו הכח והממשלה..."

כך מספרים את ספור יציאת מצרים. אפילו ספורים שאנו יודעים מגרסא דינקותא, צריך לספרם שוב ושוב, להחיות אותם, ולעמוד על הנפלאות שהיו שם, כפי שראינו כאן, בספור של משה עם פרעה.

(יחי ראובן)

ליל שימורים

ליל שימורים הוא (שמות יב מב) וברש"י: "משומר ובא מן המזיקין".

הנה מטעם זה נהגו לפתוח דלת הבית בליל הסדר, כדי להראות שהלילה הוא ליל שימורים (רמ"א או"ח סימן תפ) אלא שכבר

עין בעין את השגחת ה' על בראיו, וכל ההנהגה תהיה בנגלה, וממילא לא נזדקק לנס המיוחד של קריעת ים סוף, כדי לעורר את הרגשותינו, במצב של "כמים לים מכסים", גם ללא קריעת הים, נגיע לתכלית האמיתית.

(ר"י מברדיצ'ב)

מנהג לבישת הקיטל

נהגו בהרבה מתפוצות ישראל שבלייל הסדר לובש בעל הבית קיטל. בביאור ענין זה כתב המהר"ל שבאותה שעה דומה אדם לכהן הגדול שהיה עושה את עבודת הקודש ביום הכיפורים בבגדי לבן!

מאתים וחמישים שנה מאוחר יותר כתב הגאון המקובל רבי חיים פלאג' זצ"ל את אותו יסוד באופן שונה.

רבי חיים פלאג' חי באיזמיר שבטורקיה, וחיבר שבעים ושנים ספרים - ששים ושמונה מהם כנגד הגימטריה של שמו 'חיים' ועוד ארבעה כנגד מנין אותיות שמו. בלייל י"א באב ארע לו אסון - אש פרצה בבית וכלתה את כל הספרים... אחד מתלמידיו, אשר ידע עד כמה יקרים הספרים ללבו, נכנס לתוך הלהבות, והצליח להציל משם ארגז אחד, ובו ארבעה עשר חבורים. החיבור הראשון מתוכם שבחר רבי חיים פלאג' להוציא לאור היה באור על הגדה של פסח. הוא העניק לו את השם "חיים לראש" ובהקדמתו כתב את מעשה האש שכלתה את ספריו, ובאר כי בחר לפתוח דוקא בו, משום שבלייל הסדר מזכיר כל יהודי את הנס הגדול של יציאת מצרים, ואף לו נעשו נסים בהצלה מופלאה של כתב זה

(הגאון ר"ח פלאג'י)

ליל הסדר

סיפר [הגאון רבי זיידל אפשטיין זצ"ל] שבלייל הסדר היה הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל מקפיד במיוחד שלא לדבר דברים

הסוס בצורה כזו שאף אחד לא ראה הבדל בינו ובין סוס אמיתי. הוציא האמן את סוסו לחוצות קריה על מנת שיתבוננו בני האדם ביצירתו המופלאה.

יושב הפסל יום ויומים, ואיש אינו ניגש להביט במראה המופלא, ואף לא טופחים לו על השכם ומשבחים אותו על עבודתו. עד שנגש הוא עצמו לאחד העוברים והשבים, ושאל אותו: "אמור נא לי, מדוע אינך מתבונן בסוס היצירתי המיוחד הזה, הלא הוא נראה כסוס אמיתי לכל דבר?" השיב האיש מניה וביה: "הוא אשר דברת. משום שיצירתך נראית כסוס אמיתי, אין היא מעניינת אף אחד, שהרי כמה סוסי איכא בשוקא..."

החל הפסל להרהר בקול: "נו, אם כן לשם מה הקדשתי שעות על גבי שעות ליצירה זו? הרי אם רוצים שאצור סוס שיהיה נראה כלא אמיתי, אין צורך לשם כך להתשלם בכל התמחויות והקורסים שעברתי, עד שהגעתי לרמה של פסל בינלאומי?" השיב לו חכם אחד: "אני אינך לך מה לעשות. חתוך את הסוס שלך לשני חלקים, והעמד האחד ליד השני. המראה הלז ימשוך לבטח המוני אנשים שיבואו להתבונן במראה הנדיר של סוס אמיתי החצוי לשני חלקים..."

כך, ממשיך הגר"א וייס, השיב גם האבא לבנו החכם, אם היינו זוכים להתפעל מעצם יצירתו של הים, ומכל הנסים היומיומיים המתרחשים לנגד עינינו מדי יום ביומו, בזריחת השמש ובשקיעתה, ובכל יתר יצירותיו המופלאות של הבורא יתברך, לא היה צריך הקב"ה לקרוע את הים, אבל כיון שבני האדם לוקים במחלת ה"מלומדה" ואין הם מתרגשים כבר מהנסים הרגילים, לכן יש צורך לקרוע את הים על מנת שנתעורר ונלמד מהניסים הגדולים על הניסים הקטנים, כפי שכותב הרמב"ן בסוף פרשת בא: "שאין באף אחד מהם טבע ומנהגו של עולם כלל, אלא הכל בגזירת עליון".

זה גם פרושה של ההבטחה על ימי הגאולה: "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". שהרי בתקופה ההיא נזכה לראות

ריתתא דאורייתא

אכילת חרוסת כשאין לו מרור

מה הדין כאשר אין לו מרור, האם יאכל חרוסת לבד? במסכת פסחים דף קטז ע"א נחלקו רבי אלעזר ב"ר צדוק וחכמים, לשיטת חכמים החרוסת באה לבטל את הקפא והחרוסת לכשעצמה אינה מצוה, מאידך גיסא שיטת רבי אלעזר ב"ר צדוק שהחרוסת עצמה מצוה, עיי"ש בגמרא. ולפי זה נראה לכאורה לדעת רבי אלעזר ב"ר צדוק גם כשאין לו מרור יאכל את החרוסת, ואילו לרבמן אם אין לו מרור אין ענין לאכול חרוסת.

והנה ברמב"ם (פ"ז מהלכות חמץ ומצה הלכה יא) כתב שהחרוסת מצוה מדברי סופרים זכר לטיט, וכדברי רבי אלעזר ב"ר צדוק. והלחם משנה העיר שבפירוש המשניות כתב הרמב"ם של רבי אלעזר ב"ר צדוק שחרוסת מצוה צריך אף

לברך עליה, והוסיף שם שאין הלכה כמותו, וא"כ למה כאן פסק כרבי אלעזר ב"ר צדוק, וגם למה לא הזכיר שצריך לברך על החרוסת.

וביאר הלחם משנה שהרמב"ם בפסחים חזר בו ממה שכתב בפירוש המשניות, ומ"מ נשאר בצ"ע למה לא מברכים על החרוסת כמו שמברכים על שאר מצוות דרבנן, עיי"ש. ועיוין ברבנו מנוח שביאר דלכן לא מברכים על החרוסת משום שהוא טפל למרור, יעו"ש.

וצ"ב התינוח כשיש לו מרור, אבל אם אין לו ואוכל חרוסת לבד, למה לא יברך על החרוסת? ואולי מאחר שלא שכיח שלא יהיה לו מרור, לא תיקנו חז"ל ברכה על החרוסת בלבד. וברדב"ז (אלף תרצב) השיב דלכן לא תקנו ברכה על החרוסת, משום שמרור ומצה בזמן המקדש היו מצוה דאורייתא, ולכן ברכו עליהם 'לאכול מצות ומרורים', ולא רצו להכליל חרוסת כיון דהוי דרבנן ולפי זה לא תקנו לעולם ברכה על חרוסת. עכ"פ לדינא יתכן שיש מצוה לאכול חרוסת אף בלי מרור, ולא יברך עליו.

בטלים. ופעם שאלוהו על כך והסביר שהיות וכתוב (שמות יב, יב) "ועבר ה' בארץ מצרים בלילה הזה" וכך בכל הדורות הקב"ה כביכול חוזר ובא בליל הסדר ועל כן יש לנהוג בהתאם. (מפי רבי משה קרביץ)

(לעבדו בלבב שלם)

רגיל בפי צדיקי הדורות בשם המהר"ל מפראג: לפיכך נקרא לילה זה בשם "ליל הסדר" כדי שלא יחשוב אדם שכל מה שעבר על עם ישראל בגלות מצרים, ובשאר הגלויות שלאחר מכן, הוא בדרך "מקרה" חלילה... הס מלהזכיר... ליהוי ידוע: הכל מתרחש לפי "סדר" מסודר היטב אותו סידר הבורא מראשית הבריאה... הגם שלעיני בשר לא ניכר הסדר הלזה, אולם כשיבוא משיח צדקנו יתגלה לעינינו שהכל היה מסודר בתכלית הסידור... אכן, לפעמים אין מבינים דבר אם לא ראינו את ה"ראש" ואת ה"סוף". משל למה הדבר דומה? אדם נכנס לבית הכנסת באמצע התפילה, ושומע איך ששליח הציבור אומר: "את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד!" והוא עומד ותמה: מדוע ולמה משמיד הוא גם את אוהביו? מה עשו הם לו? לעומתו, נכנס אדם אחר באמצע התפילה, ושומע איך ששליח הציבור אומר: שומר ה' את כל אוהביו ואת כל הרשעים!" ואף הוא עומד ותמה: מדוע ולמה שומר ה' את הרשעים? למה להם לזכות בדבר שראוי רק

לצדיקים?

שניהם, אילו היו שומעים את "ראש" הפסוק ואת "סוף" הפסוק - לא היתה להם כל תמיהה... אף אנו כן: אילו היינו מתחילתו של עולם ועד סופו - היינו מבינים הכל, אולם כיון שאנו "אורחים" הנכנסים באמצע, קשה לנו להשכיל ולהבין כל דבר על עומקו... נדמה לנו שאין כאן "סדר"... אך לא כן הדבר: הכל מסודר בתכלית הסידור...

(ליקוטי אב)

ארבע כוסות-והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי.

כל עניני חג הפסח, מבוססים על הספרה ארבע. גם את שלושת המצות שאנחנו שמים על השולחן זה ג"כ ארבע, כיו נשאת המצה האמצעית אנו שוברים לשניים וממילא אנו מקבלים 4 חתיכות של מצה כך מובא בספר תו"ח שלכן מתייחסים לזה כארבע... הבן שואל ארבעה קושיות... כזית ראשונה של המוציא, חוץ מזה, יש לנו ארבעה כזיתים וכזית של מצה, כזית של כורך, וכזית של אפיקומן. דבר נוסף, יש לנו בליל הסדר, שתיה של ארבעה כוסות, כנגד ארבע לשונות של גאולה... ממילא, כל הלילה הזה מבוסס על ארבע, וכמוכן שרבותינו מנסים למצוא, למה הכל מבוסס על

ריתחא דאורייתא

בענין תנאי האבני נזר (מהגרי"ש אלישיב זצוק"ל)

בשיעור המשניות ליום הזכרון של אם רבינו, אור לי"ט אייר תש"ס (הובא בשיעורי ברכות ט ע"א) הביא רבינו דברי השולחן ערוך (אורח חיים תעז, א) בענין האפיקומן: "ויהא זהיר לאכלו קודם חצות", ודברי ה"אבני נזר" (סימן שפא) שיעץ למי שלא סיים סעודתו עד חצות ואם יאכל האפיקומן יאסר להמשיך באכילתו מה יעשה -

והקדים, שדבר ברור הוא שהאיסור לאכול לאחר אכילת האפיקומן הוא רק בזמן המצוה, רק אז צריך שישאר בפיו טעם מצה. וכשם שלרבי עקיבא שזמן אכילת הפסח עד עלות השחר, מותר לאכול דברים אחרים לאחר עלות השחר, כך לרבי אלעזר בן עזריה מותר לאכול דברים אחרים לאחר חצות.

לפיכך, כשמתקרב זמן חצות יקח מצה לאפיקומן, ויתנה: אם הלכה כרבי אלעזר בן עזריה שזמן מצות אכילת פסח ומצה עד חצות, הרי מצה זו לאפיקומן. ואם הלכה כרבי עקיבא, איני רוצה לצאת בה ידי חובת אפיקומן, אלא במה שאוכל בסוף הסעודה. ויאכלנה בהסבה, ולאחר חצות ימשיך סעודתו ממה נפשך: שלרבי אלעזר בן עזריה עבר זמן המצוה ומותר לאכול, ולרבי עקיבא מותר לאכול עד עלות השחר, ולא אכל עדיין האפיקומן.

והנה עצם הסברא שאיסור האכילה הוא רק עד סוף זמן המצוה היא ברורה וחזקה [ואמר רבינו שעליה אמר הגר"ח מבריסק זצ"ל שראויים הדברים למי שאמרם] אבל בתנאי עצמו יש לפקפק, שהרי הרא"ש כתב (פסחים פ"י סימן לח)

שיתכן ולרבי עקיבא אין לאכול פסח ומצה אחר חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, ומסתבר שהוא הדין לאפיקומן שהוא זכר לפסח.

ובגמרא (זבחים נו ע"ב) מבואר שגם לרבי עקיבא זמן אכילת הפסח עד חצות כדי לעשות סיג לתורה, ובתוספות (פסחים קכ ע"ב) אמרו שאם ארע שלא אכל עד חצות לא נפסל ויאכלו אחר כך, אבל ברמב"ם (הלכות קרבן פסח ספ"ח) כלב שאינו נאכל אלא עד חצות כדי להרחיק מן העבירה, וכן פסק (הלכות מעשה הקרבנות פ"י ה"ח) בכל הקרבנות הנאכלים ליום אחד, שאין לאכלם אלא עד חצות. וכן משמע מהתוספתא (זבחים פ"ו ה"ז) שכתבו שנאכלים עד חצות ואין חייבים עליהם משום נותר עד עלות השחר. ואם כדברי התוספות שבדיעבד מותר לאכלם אחר חצות, לא היו צריכים להשמיענו שאין חייבים עליהם משום נותר.

ומסתבר, שכשם שגזרו שלא לאכול הפסח אחר חצות, כך גם באפיקומן שהוא זכר לפסח. ואף התוספות שכתבו שבדיעבד יאכלנו אחר חצות, מכל מקום עובר איסור מדרבנן. וכן כתב בבבאור הגר"א (תעז א) וביחוד לדברי רבינו יונה (ריש ברכות) שכאשר גזרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, הפקיעו את קיום המצוה. ואיך יתנה שאם ההלכה כרבי עקיבא אינו רוצה לצאת חובת האפיקומן לפני חצות, הלא עובר בזה על תקנת חכמים שלא לאחור (ויעוין עוד בהערות למסכת חגיגה בליקוטים בסוף הספר).

ולפיכך, אמר רבנו (הערות פסחים קכ ע"ב) אין להתנות תנאי זה אלא בשעת הדחק, כגון שנמצא בבית חמיו, ואם לא ימשיך ויאכל איתם אחר חצות יסבול.

(ישא ברכה)

ארבע... אנחנו - גם כשמונחים שלוש מצות, אומר הספר תורת חיים מתייחסים לזה כארבע, כיון שאנחנו חוצים אותה לשנים... וכידוע לכולם, מה שחז"ל אומרים במדרשים (שיר- השירים רבה פרשה ד. במדבר רבה פרשה כ) בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שנו את שמם ולא שינו את לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא נמצא בהן אחד פרוץ בערוה. אז ממילא, הכל מבוסס על הספרה ארבע... וכל אחד שואל את עצמו - מה מונח כאן, שהכל מבוסס על הספרה ארבע?

היינו רוצים לעמוד על דברים נפלאים, שכותב הנצי"ב מוולוז'ין בספרו (העמק דבר פרשת וארא, פרק ו, ו) מושכל פשוט הוא שאי אפשר לצייר שיהא איש המוני שהוא כעבד כנעני עומד בעבודת חומר ולבנים, ועלה במשך מועט למעלת ישראל, ראוי לעמוד במעמד הר סיני לקבל התורה במורא גדול של גלוי שכינה. וע"כ נדרש להעלות דעתו וצלמו של האדם לאט לאט. וכך היה בישראל שהיו מגושמים בצורה ובדעת ונתעלו במשך מועט עד שהגיעו להר סיני ועל כן עם ישראל אמור להגיע למצבו המתוקן לקבל תורה בהדרגה ואלו ארבע שלבי הגאולה המתוארים בעזרת ארבעת לשונות הגאולה. "והיינו ד' לשונות של גאולה מתחלה" והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, 'שהוא עסק חומר ולבנים שיצאו מזה משעה שהגיעו למכת ערוב ועדיין היו בחזקת משועבדים לעבדות עד שהגיעו למכת ברד שאז החל להוקיר את ישראל (כמו שיבואר להלן ט' ל"ה), ועל זה כתיב' והצלתי אתכם מעבודתם, 'הרי נתעלו עוד צלמם ודעתם לשבח ועדיין היו תחת משרת המלוכה ודעת המלך עליהם, ובמכת בכורות הגיעו למעלת בני חורין, על זה כתיב' וגאלתי וגו. "אח"כ העלה אותם הקב"ה למעלת ולקחתי אתכם לי לעם וגו', וזה היה בשעת מתן תורה שנכרת ברית בין הקב"ה וישראל. אלו הביאורים של הספר העמק דבר, לגבי התאריכים של והוצאתי, והצלתי וגאלתי ולקחתי ...

אומר העמק דבר, דבר נפלא - וקבעו לזיכרון ארבע כוסות, באשר אין דבר מאכל ומשקה, משנה תואר פניו ודעתו של אדם כמו שתיית יין, המשמח לב ומטיב גאה. כותב לנו כאן, העמק דבר, שאין לנו דבר, שאדם שותה אותו, שמרומם אותו מפעם לפעם, לגובה גבוה יותר, כמו שתיית יין. כנראה שאלה ששותים יין, יוכלו להסביר לנו את זה ביתר הבנה, מה מונח בזה... שכוס אחד מביא אותך להתרוממות אחת, וכוס שניה מרוממת אותך יותר... ושלישית עוד יותר... אין את זה בשום מאכל אחר!

אותם דברים, כותב הנציב מוולוז'ין בשאילתות ועיקר-הכוונה של ד' כוסות, כמו שותה יין ומטיב גאה, ופניו ולבו מצהיבים וכששותה עוד כוס, צוהל יותר, וכן שלישי ורביעי, מגביה ומרחיב לבו יותר, והכי נמי ד' לשונות של גאולה במצרים. בתחילה והוצאתי אתכם, ואחר- כך שלא השתעבדו בפרך, ולבם שמח עליהם, ואחר-כך הצהיבו פניהם, שאמר והצלתי אתכם מעבודתם, ואחר-כך גאולה שלמה שיהיו בני חורין, ואחר-כך ולקחתי אתכם. אם ככה, עכשיו תבין טוב מאוד - והיינו ירדה קושיית המרדכי במסכת פסחים, ששאל למה לא מביאים ד' לחמים בליל הסדר? אם תאכל ד' לחמים, אין טעם בפרוסה השניה, ובשלישית... אדרבא, לאחר שאתה אוכל פרוסה אחת,

אתה כבר פחות רעב, וכן בשלישית וברביעית... אין לך בזה שום הנאה... מה פתאום - עפ"י זה, מתורצת שאלתו של המרדכי, ששואל מה פתאום קבעו את זה על היין, למה לא קבעו את זה בבשר?

פשוט מאוד - אם אתה רוצה לבטא שמגאולה לגאולה, עם ישראל יצא יותר ויותר מהשעבוד שלו, אין לך ביטוי אחר, רק באמצעות היין, לכן לא יעזור שיאכלו ד' לחמים וכד', לכן שותים אך ורק יין, כי יין מרומם אותך יותר מכוס לכוס, ולפסגות גבוהות יותר.

(הנצי"ב)

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות קידוש ומצות כוס ראשון של ארבע כוסות

ביום בהיר הגיע לשיבת פוניבז' אורח נכבד, הלוא הוא רבי אליהו לופיאן זצ"ל, אשר למד אצל הסבא מקלם והכיר את רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל מכמה תקופות בחייו. הוא בא לרבי חצק'ל ודיבר איתו. עד היום יש תמונות מאותו ביקור בהן נראים שניהם יושבים יחד, ליד המרפסת של הישיבה.

לפני שהלך לדרכו, ביקש ממנו רבי חצק'ל שיגיד דברי חיזוק בישיבה.

רבי אליהו הסכים.

בין הדברים בשמוע'ס הוא אמר לתלמידים כי ברצונו לספר סיפור:

עד לפני כמה דורות, היתה מציאות של עלילות דם. הגויים היו מעלילים עלילות, שהיהודים שוחטים שיגן גוי, ואת הדם לוקחים לאפיית המצות.

אי אפשר לתאר מה שהיה באותן תקופות. כזה שגעון נכנס בהם, באומות העולם, בגזרת שמים.

והנה בעיר ובמקום פלוני, בו התגוררו שלושים אלף יהודים, מצאו בערב פסח פגז של גוי בחצר של יהודי. נהיה רעש גדול ותרומם כל העיר. הגויים צעקו: "יש להרוג את כל היהודים!"

כתוב: "פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ יטנו" (משלי כא, א). הקב"ה הכניס למושל העיר בראש, שיאמר להמון העם: "מה פתאום? למה אתם אומרים שאם מצאו גוי, היהודים הרגוהו? מי אומר, אולי הגויים הרגו אות וכדי שיגידו שהיהודים צריכים דם? מדוע אתם בטוחים שיש להרוג את היהודים?"

אמרו לו: "מה פרוש 'אולי' הרי כאן הוא נמצא, בחצר של היהודי!"

אמר המושל: "אולי גוי עשה זאת?"

"אם כן כיצד נדע?" תמה המון העם, "הרי אין לנו אפשרות לעבור על מקרה כזה לסדר היום, העולם אינו הפקר!"

אמר המושל: "יש לי דרך לברר האם הרוצח הוא מתוך הבית או מחוץ לבית. והיה אם נגלה כי הרוצח מתוך הבית - סימן שהיהודי הרג אותו, ואז נגרש את כל היהודים הנמצאים בעיר, ואת המשפחה בעלת החצר נהרוג מיד. אבל אם הרוצח מבחוץ, הרי שלא היהודים עשו את הדבר הרע הזה."

- "נו, ואיך אפשר לברר?"

אמר המושל: "לאחרונה המציאו את המושג 'כלב גישוש'. נביא

ארבע כוסות

בליל הסדר שותים ארבע כוסות כנגד רבע לשונות של גאולה. שואל רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל, מדוע דוק ארבע כוסות של יין? הלא בכדי להזכיר ארבע לשונות של גאולה אפשר לא-כול גם ארבעה תפוחים. מה המיוחד ביין? ואמר על כך תרוץ נפלא. ביין רואים דבר מדהים. אדם עובר ליד הכרם ורואה את הגפן שהיא עץ קטן, החלש מכל שאר העצים. הוא חושב לעצמו: 'נו, אילו פירות כבר יוכל לתת העץ המ' סכן הזה!'

והנה, להפתעתו, העץ הזה גדל ענבים יפים, תאווה לעינים. טוב - הוא חושב - כעת חיבים לקטוף במהירות האפשרית את הענבים היפים הללו, לפני שיכמשו. אך לא! בעל הכרם משאיר את הענבים על העץ, תחת השמש הקופחת, והענבים מתחילים לכמוש. הם כבר כמעט מקולקלים, ועדין בעל הכרם נמנע מלקטפם. רק אחרי שהענבים נעשים כמושים לגמרי וקבלו את כל המתיקות והסוכר של השמש - הוא קוטף אותם. ואז, כשסוף סוף הורידם מהעץ, נוטלם בעל הכרם ודורך עליהם.

והעומד מן הצד תמה: אדוני, עד שיש לך ענבים, במקום לא-כול אותם אתה דורך עליהם ומקלקל אותם! אולם גם את המיץ ענבים שיצא מהדריכה על הענבים - בעליו לא שותה, אלא משאירו בתוך חביות, והוא מתחיל לתסוס. כעת כבר אי אפשר לשותו. כך, במשך ארבעים יום, המיץ תוסס, הראה קטסטרופה... אבל מה קורה בסוף?

מהמיץ התוסס נוצר יין משובח, שחז"ל תקנו ברכה מיוחדת על שתיתו, כי הפרי מתעלה בברכתו. מהיין למדנו, אפוא, שכשאדם מקבל מכה ועוד מכה ועוד מכה, אל לו להסתכל על האמצע, אלא ימתין עד הסוף ואז יראה איך יד ה' מכונת הכל.

רצונך לעשות זכר ליציאת מצרים? עליך לשתות ארבע כוסות יין, כדי לרמוז לאדם: אתה רואה את הגלות, את הקושי. אל תסתכל על התהליך כשהוא באמצעו, תמתין עד הסוף. וכמו שביין מתגלה בסופו של תהליך שהכל נעשה כדי להוציא מהענבים הללו את היין המשובח - כך בדיוק, כל קושי השעבוד היה כדי לגדל עם שלם שיתרגלו להיות עבדי ה'.

(מנחת שלמה)

מוזגין כוס שני

רבי משה סולובייצ'יק זצ"ל נשאל: אדם שמזג כוס שניה ואמר את כל ההגדה עד ברכת "אשר גואלנו", והנה קודם שהתחיל לברך, נשפך לו כוס היין. האם הדין של כוס שני הוא רק דין בברכה, ועל כן אם קודם הברכה נשפך היין, אפשר למלא את הכוס מחדש ולומר את ברכה, או שמא זהו דין באמירת ההגדה, שהיא צריכה להאמר ע לכוס של יין, ואם נשפך היין נמצא שכוס היין, עליה נאמרה, אינה בפניו, ועל כן צריך הוא למלא כוס יין ולומר מחדש את ההגדה.

הוא מביא שה"אור שמח" (בהלכות חמץ ומצה) דן בנושא זה בכונת הרמב"ם ונותר בספק.

כלב גישוש, שיריח את הפגר, ואחרי שיריח את הפגר ילך לפי הפסיעות. אם הפסיעות מבפנים - ילך בפנים. אם הפסיעות מבחוץ - ילך לחוץ".

היהודים שמעו שהכלב חורץ הלשון הוא העתיד לחרוץ את גזר דינם. היהודים תושבי העיר ישבו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וצעקו ובכו והתפללו. אוי, מה יהיה... התחילו תעניות, צעקות, תפילות עד השמים. בקעו שחקים, שהקב"ה יתן שכל בכלב שיצא החוצה. הרי אם יטעה ויכנס בפנים, שומו שמים! הביאו את הכלב לעיר. המשול עמד שם בשעת מעשה, איתו עמדו גויים וכמרים, וגם הרבנים של היהודים, כדי שיראו בדיוק כיצד מתנהל הדבר.

הכלב התחיל להריח את הפגר, עוד ועוד ועוד, והוא היה עצבני. הריח את הפגר של השיגן. מריח, מריח, ואז התחיל לעשות הקפות. מקיף את הפגר פעם, עוד פעם, מריח, שוב פעם עושה הקפות, הנשמה פרחת.

נו כבר, יכנס בפנים או יצא החוצה? מריח עוד פעם, מסתובב, עד שבסוף, אחרי שסיים להריח, ואת הסיבובים - הלך החוצה, וליהודים היתה אורה ושמחה.

"זה מעשה שהיה", אמר רבי אליהו זצ"ל בשיחה שמסר בישיבת פוניבז', והמשיך ואמר כך:

עד כאן הכל טוב ויפה. כעת אשאל אתכם שאלה: איזה שכר מגיע לכלב? כזו זכות יש לו, הציל שלושים אלף יהודים מגזרת גירוש, והציל משפחה שלימה ממות בטוח. כאלה זכויות. כמה ומה השכר המגיע לכלב?

מה תגידו לי? עולם הבא ודאי שלא מגיע לו. לכלב אין עולם הבא. אולי עולם הזה? אויך נישט - גם לא. מדוע? והרי עשה מעשה נורא!

אה, כי הוא כלום. עשה מעשה טבעי בלבד! ככה לימדו אותו! הוא מאולף ללכת אחרי הפסיעות. אינו יכול אחרת.

על מעשה טבעי לא מגיע שום שכר. נמשיך. איי, כעת כבר לא כל כך שמח. אומר לכם מה הוא אמר, עם מעט הוספה.

אם ככה, יהודי קם בבוקר, נוטל 'נעגל וואסער', מתלבש, הולך לבית הכנסת, מניח תפילין של יד, של ראש, ומתחיל להתפלל, מסיים להתפלל, מניח את התפילין בנרתיק, חוזר בחזרה הביתה. מה זה?

טבעי. הוא רגיל. הכל נעשה ללא מחשבה, "מצות אנשים מלומדה" שמקיימים מצוות.

האם מגיע שכר על כך?... אלו היו דברי קדשו של ר' אליהו.

ודאי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ויהיה שכר גם על כאלו מצוות. אבל הוא התכוון, על פי דברי רבנו בחיי, שאין דמיון כלל בין העושה מצוה עם כוונה לעושה ללא כוונה. הבדל של שמים וארץ!

אצל פלוני אכילת המצה זו 'עבודה', אכילת המרור זו 'עבודה', ארבע כוסות הן 'עבודה', ברכת המזון זו עבודה. ואצל השני, שום דבר, טבעי בלבד.

(יחי ראובן)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

והגדת לבנו

שאלה: מצות "והגדת לבנך", עד איזה גיל היא, אם גם בבנו גדול וכן בן ת"ח לאב עם הארץ?

תשובה: היה מסתבר שאם בנו יודע כל עניני יציא"מ, כבר אין מצוה לספר לו, אבל יתכן שיש מצוה גם בבנו גדול וגם בן ת"ח מאב ע"ה, כי בכל פעם ששומע שוב נוסף משהו (אמרת להרב דברי הרמב"ן שיסוד להאמונה מה שקיבלנו מאב לבן כו'), והוסיף הרב: חז"ל במסכת ברכות (סג, ב) אמרו: "ערב אחד אינו קורא ק"ש דומה כמי שלא קרא ק"ש מעולם", והטעם לכך, אומר המגיד מדובנא, כי כל עיקר עניינה של מצות קריאת שמע בכל יום היא מה שמעביר המסורת מלילה ליום ומיום ללילה, כך בכל הדורות, וכשהחסיר פעם אחת חסר בעיקר המסירה כל ימיו מיום אחד לחבירו. בכל שבת היה אבא זצ"ל לומר עמי בקביעות ואמר שרוצה לקיים המצוה ללמד בנו תורה.

תשעה ירחי לידה

אמרתי מה ששמעתי בשם חמיו מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל (שליט"א) מה שנכנס כאן ט' ירחי לידה, שאינן כשאר הדברים שהם ענייני קדושה, כי כל מה שמשה רבינו ניצל היה משום שעפ"י הרגיל הוא ט' ירחי לידה ומשה נולד בשבעה, לכן לא חיפשוהו, וכיון ששייך לנס הזכירו זאת, ונהנה הרב.

(דרך שיחה)

שאינה מותנית במעשי הבן. ומתי זה היה? ביציאת מצרים. זהו, אם כן, ה"זכר ליציאת מצרים" - עלינו לזכור את האהבה שה' אוהב אותך, אהבה ללא מצרים וללא תנאי, כאהבת אב לבנו. שומה עלינו להחזיר אהבה לקב"ה, כבן המשיב אהבה לאביו אוהבו.

(שבת ומועדי קדשך)

חג המצות הזה

בפסח יש לנו מצות עשה מן התורה של אכילת מצה לזכר כך שיציאת מצרים היתה בחפזון כה גדול, עד שאבותינו לא הספיקו להכין פת רגילה ונאלצו לאכול מצות, ועל שם כך מכונה החג "חג המצות".

ולכאורה קשה: עם כל הכבוד ליציאה בחפזון, זהו פוט שולי ביותר בכל ניסי יציאת מצרים, שהרי הספור המרכזי הוא נס גאולת ישראל מהשעבוד הנורא, ועשר המכות שמוטטו את מצרים, עד שנאלצו לתת לבני ישראל רשות לצאת מארצם? הלא הדבר דומה לאדם שמספר את ספור הצלתו בשואה, וכי צד הנאצים ימ"ש כמעט גילו את מקום מחבואו, ואך בנס הצליח לחמוק מידם. האם הוא יוסיף ויספר שביציאתו מהמחבוא נטל עמו קופסאות שימורים כצידה לדרך? הרי זהו פרט שולי ביותר

למעשה הכריע רבי משה סולובייצ'יק, שיש למלא את הכוס מחדש ולחזור על עקר ההגדה מ"עבדים היינו" עד "דצ"ך עד"ש באח"ב", לאחר מכן לומר את דברי רבן גמליאל שכל מי שלא אמר שלושה דברים אלו לא יצא ידי חובתו, ולבסוף ברכת "אשר גאלנו".

מה עמק הענין בזה? מדוע צריך שתהיה כוס יין בעת אמירת ההגדה?

ברם, כאשר אומרים את ההגדה ומספרים ביציאת מצרים, אפילו כוס ביין הדוממת מתעלה ומשתבחת. אף שנראה כאילו דבר דומם אינו מושפע מכלום, זה רק מכיון שבחושים הגשמיים שלנו אין לנו אפשרות לחוש שאף הדומם מתעלה כאשר אומרים לפניו את יציאת מצרים. על כן בתום אמירת ההגדה יש לשתות מהיין ש'שמע' את אמירת ההגדה, אם הוא נשפך - יש לשוב ולומר את עיקר ההגדה על כוס יין אחר.

בני ישראל, בהיותם שקועים בשעבוד מצרים, היה מוחם ולי-בם אטום, עד שלא יכלו לשמוע אפילו על גאולה. כל אדם הנמ-צא בבית הסובר, כאשר אומרים לו שהוא עתיד להשתחרר - הוא שמח לשמוע, אבל בני ישראל "לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה" - בשורת הגאולה לא השפיעה עליהם והרי הם כמו אותה כוס יין דוממת. אם על הכוס משפיע ספור יציאת מצרים, בודאי הוא יכול להשפיע על כל אחד ואחד.

(הגר"מ סולובייצ'יק זצוק"ל - שש באמרתך)

זכר ליציאת מצרים

מה המיוחד בנס של יציאת מצרים יותר מכל הנסים? וכי היתה זו הפעם היחידה שעם ישראל נצלו מאויביהם? הלא במהלך ההיסטוריה ארעו לעם ישראל נסים גדולים, כמו למשל מהל-חמת סיסרא, או בעת שקם עליהם המן הרשע ובקש להשמידם - ונצלו. מה המיוחד, אפוא, בנס יציאת מצרים שמזכירים אותו כל פעם, ואומרים: "זכר ליציאת מצרים"?

בספר "שבת ומועדי קדשך", כתב דבר נפלא: בכל הניסים שקרו לעם ישראל, עם ישראל עשו מעשה טוב. למשל, אבל מרדכי הם עמדו הנסיון וצמו שלושה ימים. אבל סיסרא עשרת אלפים איש מישראל יצאו להלחם ברגל, בלי כלי מלחמה, מול מיליון וחצי חילים. זו היתה מסירות נפש, גילוי של בטחון שלם בקב"ה.

אבל ביציאת מצרים אדרבה, הם היו בלי שום מצוה, "ואת ערם ועריה - ערם מן המצוות", ולא רק שהם היו ללא מצוות, הם כל כך רצו אחרי הרע, שעוד זמן מועט היו נכנסים בשער ה' משערי הטומאה, ולא היו יכולים לצאת משם. כלומר, הפנים שלהם לא היו מופנות כלפי התשובה אלא כלפי העברה.

ומדוע באמת הקב"ה הצילם?

משל למה הדבר דומה, לאב שיש לו, לא עלינו, בן שיצא לת-רבנות רעה, והוא ממרר לו את החיים. לילה אחד פורצת שרפה, והבן הזה נמצא בתוך הבית העולה בלהבות, מה עושה האבא? הוא לא חושב לרגע האם הבן הזה יהיה טוב או לא יהיה טוב, הוא לא מסתפק אם להציל אותו או לא. כשהוא רואה שיש אהבתו לבנו גורמת לו לקפוץ מיד לתוך האש ולהצילו.

הקב"ה אומר: "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כב), ובכך גילה שעם ישראל הם בניו והוא אוהב אותם כמו אב את בנו, אהבה

ביחס לספור האמיתי, הוא עצם ההצלה!

אומר רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל: התורה מדגישה את החפץ זון שהיה ביציאת מצרים, בכדי ללמד אותנו על מעלת ליל הסדר ועד כמה עלינו לנצלו. כשם שעם ישראל נזונו רק מהמצות שנטלו עמם, שאם לא כן לא היה להם מזון בתקופה הראשונה במדבר, כך עלינו לדעת שעל אף שמעלתו של ליל הסדר גדולה ועצומה - הוא עובר במהירות, ועל האדם להזדרז ולחטוף ממנו מעלות רוחניות ככל אשר תשיג ידו.

יש המשיבים, שבמהלך המכות הפלאיות שבאו על המצרים, חוה עם ישראל נסים גדולים ועצומים בחלוקה הברורה שהיתה בין היהודים למצרים. יהודי ומצרי שותים מאותה הכוס, אך בעוד היהודי שותה מים זכים ומרוה את צמאונו - פיו של המצרי מת-מלא דם אך רק מוסיף על צמאונו הנורא. במכת צפרדע, נכנסו הצפרדעים לבתי המצרים בלבד, ופוסחים על בתי היהודים. במכת כינים נהפכת כל אדמת מצרים לדבוקה גדולה של כנים, וכל כנה בגודל של ביצה. והנה בעוד היהודי פוסע לו מעדנות על קרקע רגילה, המצרי שפוסע אחריו טובע בתוך ים הכנים. וכך נמשכה מסכת נסית זו לאורך כל עשר המכות.

(הגר"ש פינקוס זצוק"ל)

ורחץ

מדוע דוקא בליל הסדר מקפידים לאכול דבר שטבולו במש-קה וליטול ידים קודם האכילה, הרי לא מצאנו כך בשאר ימות השנה.

רבי ראובן מרגליות, בספרו "מרגלות הים", באר באור נפלא: כאשר עבדו בני ישראל במצרים, היו נתונים בשעבוד כה קשה עד שלא יכלו אפילו לטול ידיהם קודם האכילה. הם היו במצב של פיקוח נפש, בו לא הותר להם לטול ידיהם, ולכן אכלו בידים מסואבות, והיה עליהם לכרך ידיהם במפה, ובדאי אכלו פירות בשדה עם כל הלכלוך.

כאשר מצינים אנו בליל הסדר את היציאה מעבדות לחרות, באים אנו ולהראות שלא רק על הלחם אנחנו נוטלים ידים, אלא אפילו בעת אכילת פירות שוטפים אנו ואת ידינו. פעולה זו באה לסמל את היציאה מעבדות לחרות.

עוד יש טעם נוסף בשם הגאון מוילנא זצ"לף הרי הסיבה שנוטלים ידים על דבר שטבולו במשקה נובעת מהלכות טומאה וטהרה, שכל דבר מאכל שנפלו עליו מים, הוכשר לקבל טומאה, ואם כן, הידים מטמאות את האוכל.

ברם, אצלנו הרי לא נוהגים הלכות טומאה, שהרי כולנו טמאי מתים, ובין כך כל המאכלים שלנו טמאים. אלא שאנחנו מראים את גודל האמונה שלנו, שבקרוב נגאל בגאולה שלמה, כי בני-סן נגאלו ובניסן עתידים להגאל. כדי לחזק בלבנו את האמונה השלמה בגאולה, אוכלים אנחנו דבר שטבולו במשקה ונוטלים עליו ידים.

דעת הגאון מוילנא שיש לברך על נטילת ידים זו. אמנם אנחנו נוהגים ליטול ידים בלי ברכה, אבל עם זאת עלינו לזכור כי בא-כילה זו באים אנחנו לחזק את האמונה בגאולה הקרובה, שתבוא במהרה בימינו.

(הגר"א - שש באמרתך)

מועדים לשמחה

שאלוני, איך מגיעים לשמחה של מצוה, ובמיוחד לשמחת החג שהיא מצוה מן התורה. והשבת בשאלה: בחג הסוכות צייתה התורה על השמחה (דברים טז, יד). ובחג השבועות צייתה התורה על השמחה (שם, יא). ומדוע בחג הפסח לא צייתה, ולמדים בגזרה שוה מחג הסוכות ("יראים", סימן קכז, משבת קלא ע"ב. וראה טורי אבן חגיגה ו ע"ב).

והתשובה פשוטה. כי מה מביא לשמחה? מבואר הדבר בגמרא ("ב"מ לח ע"א): המפקיד פרות אצל חברו, אפילו הם נרקבים לא יגע בהם. ומדוע, כי רוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין של חברו. פרש רש"י: חביבה עליו על ידי שעמל בהן.

דבר שהאדם עמל בו, חביב עליו. העמל במצוה, ההכנה אליה, הדקדוק בה, מחבבה. ועל כן אמרו: "יפה אחד בצער יותר ממאה שלא בצער" (אבות דרבי נתן ג, ו). כי "לפום צערא אגרא" (אבות פ"ה מכ"ג). ומעתה יובן מדוע אין צורך לצוות בפרוש על השמחה בפסח-

כלום יש חג שעמלים לקראתו ובהכנתו יותר מחג הפסח - וכשזוכים, ומגיעים, והבית נקי, והשלחן ערוך, והמצות מוכנות, וכל מצרכי הסדר והחג, כמה גדולה השמחה!

(והגדת - ר"י גלינסקי)

זמן חירותנו: לא לאבד את החירות

בשעת עריכת הסדר אין לאבד את החירות מחמת טרדות שונות ומובא בספרים בשם מרנא החת"ס והגה"ק רבי חיים פלאג'י יסוד גדול, שכיון שהלילה הזאת הוא זמן חירותנו, אף שיש מצוות של חירות, הסבה וד' כוסות, אבל העיקר הוא חירות בראש, היינו שלא יהיה לו שום שעבוד לשום דבר. וכתב החת"ס דוג-מאות לכך, הנה, בזמן קריעת ים סוף כבר לא היה חירות כי היו עסוקים עם ביזת הים, ואמרו חבל על כלי פלוני שלא תפסתי, לכן אין אומרים הלל שלם בשביעי של פסח, כי כבר אין זה אותו חירות שהיה ביום טוב ראשון. וכן ידוע מספרי חסידות הגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין, ששלמה המלך תחילה היה מלך על כל העולם ובסוף מלך על מטתו, וי"א על צלחתו, אומר רבי צדוק שהיו מלכים שמשלו בכיפה אך לא מלכו על מטתם ושלחנם, כי שם היו עבדים לתאוותיהם, אך שלמה המלך אפי' שאיבד כל המלוכה אך נשאר למלוך על מטתו ומאכלו, אין לך בן חורין גדול מזה. וכתב החת"ס שזה נדרש מכל אבא שלא יהיה עבד לשום דבר, כי אם יש לו בעקיטשע חדש וקיטל נאה וג' מצות של-מות, והוא כועס על ילד שישפוך יין על בגדו או ישבר מצה, הרי 'אלהי מסכה לא תעשה לך' נסמך ל'את חג המצות תשמור', ופי' רבי משולם איגרא שישמור מכעס שחשוב כעבודה זרה, שהוא החמץ שפי' השלה"ק כידוע, לכן סמך איסור עבודה זרה לשמירת המצות, וכידוע הסיפור שאשתו של רבי משולם נתנה את המצות השמורות שלו לאחר, והוא שמר עצמו מכעס ע"י הדרש הזה. כלל הדברים שענין החירות היינו שלא יהיה עבד לג' מצות השלמות שלו, ושום דבר לא יגנוב ממנו הישוב הדעת. וכנודע

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: אברך שאין לו כסף רק כפי הצורך ממש, האם כדאי לקנות מצות עבודת יד במס"ג ממש או שמוטב לקנות בכה"ג מצות מכונה?

תשובה: הוצאת שבת וי"ט הקב"ה מחזיר.

*

שאלה: אדם שמקפיד לאכול מצה עבודת יד בלבד, ואין לו בפסח סעודת שבת וי"ט מצה שלמה חוץ ממצה של מכונה וגם אינו מרשה לבני ביתו לאכול מצת מכונה, האם יבצע על השבורה?
תשובה: יאכל שבורה.

(שאלת רב)

תורה חזרה מעצמה והסבירה: "מהרגע שבו גליתי את ארגזי היינות פחדתי להשאר כאן... הן יודעת אני היטב מה קורה כאשר מתחילים לשתות... ראיתי שמכינים כל כך הרבה יין, ואמרתי בלבי: עוד מעט קט יחלו המהומות, ואת תהיי זו שתשלמי המ- חיר! אותך יהרגו מיד בתחילה, כי הלא גויה את"...

כמה עלינו להודות לה' על הזכות הזו של מקראי קדש! על הזכות לציין את מועדי ה' באופן הראוי ביותר.

(יחי ראובן)

קדש ורחץ

האבני נזר [מבוא בהגדת מעיינה של תורה עמ' 23] כתב, שבכל ימות השנה, צריך האדם להתחיל קודם ב'סור מרע' ורק אחר כך מגיע ל'עשה טוב', אולם ביציאת מצרים לא המתין הק- דוש ברוך הוא עד אשר יתקדשו בני ישראל ויהיו ראויים לגאולה, אלא גאלם וקידשם עוד לפני שטוהרו מטומאת מצרים, 'בחפזון', לפיכך בחג הפסח הוא זמן שבו יכול כל אדם מישראל לבוא לידי 'קדש' עוד לפני 'ורחץ', שכן ביום זה אפשר להתחיל ב'עשה טוב' ומתוך כך יבוא לידי 'סור מרע'...

ורחץ

באור נפלא בחלוק הלשון שבין "ורחץ" ל"רחצה" מובא בהגדה של פסח עם פסקי הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל:

נטילת ידים לסעודה היא מצוה הנוהגת בכל ימות השנה, אבל הנטילה על דבר שטבולו במשקה נהגו לטול רק בליל הסדר ולא בכל ימות השנה. דבר שעושה אותו האדם כל ימות השנה. אין צריך לזרוז שיעשהו מאחר שהוא רגיל בכך, מה שאין כן בדבר שאינו רגיל שיש לזרוז בעשייתו.

זהו החילוק בין "ורחץ" ל"רחצה". "רחץ" הוא ציווי ו"רחצה" הכוונה שעכשיו הוא זמן נטילת ידים. והבאור הוא כך: כשעומדים לפני הטבול של כרפס במי מלח, שכל ימות השנה אינו נוטל ידיו עליו, יש לצוותו על הנטילה בדרך צווי וזרוז, אבל כשעומדים

הסיפור שאחד מאדמו"רי סטאלין אמר בפסח בבוקר, שמכל לילות הסדר בדורינו היה הליל הסדר הכי נאה של חסיד אחד ר' בער'צע, שאשתו היתה בלי מזל, ונתפס המסמר בבגדה ובמפת השולחן, וכשהלכה משם נסחבה המפה ונפלו על הארץ כל המ- צות והיין והנרות, וכעסה על ר' בער'צע שכמובן הוא אשם בכל הסיפור הזה. כשהוא חזר מבית המדרש והיא לא רוצה לדבר עמו מרוב כעס, והכל חשוך הפוך ושבור, והתחיל לנחם אותה ולפייס ולבקש סליחה ומחילה, והרגיע אותה שלא קרה כלום, כי יכולים להרים המצות ולהדליק שוב נרות יום טוב. וליל הסדר הזה היה מאיר בשמים יותר מכל הסדרים. כי תכלית הסדר הוא לומר חד גדיא, להבין שלא סתם קבלתי מכה, אלא היה מקל בהשג- חה פרטית שנתן המכה. ור' בער'צע זכה עוד לפני הסדר להש- גת חד גדיא שבסוף. הרי שהוא היה בן חורין אמיתי יותר ממה שהרוזינער נכנס לשלחן הסדר כמלך בגדוד, ולא נתנסה בנסיון כזה, כי לא הפכו את שלחנו. אך ר' בער'צע התנסה ועמד בנסיון. כך יש הרבה פעמים שהאבא מכין עצמו לליל הסדר, והילדים נרדמו או אין להם כח לשבת ליד השלחן, העיקר הוא שלא יהיה עבד לשום דבר, ולא יהיה לו עגמת נפש מכלום.

[ממשקה ישראל]

ומועדי קדשך

בפרשת אמור נאמר: "מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי" (ויקרא כג' ב).

אומר לנו הקב"ה: אם מועדי ה' הנם "מקראי קודש", הרי ש"אלה הם מועדי". אך אם במועד דואגים אתם רק לענג את הגוף, אזי - "מועדיכם שנאה נפשי", חלילה.

פעם נאלצתי לשהות בארץ העמים, שם פגשתי ביהודי שהגיע לצרוך השתלת כליה. משפחתו נותרה בבני ברק, והוא היה בא- מריקה, מחכה להשתלה.

לפני שמחת הבר מצוה של בנו רצה לחזור הביתה לזמן מה, אך העסקנים הרפואיים היו נחושים בדעתם שאל לו לעשות זאת. ומדוע? כי באותה תקופה חלו גם החגאות של הגויים.

"ולכן עלי להשאר כאן?" תמה האיש. "אולי להיפך"...

הסבירו לו העסקנים כי בימי החגאות כולם משתכרים, ועד מהרה מגיעים לתגרות, ומשם - בקלות רבה, לדקירות ואף לר- ציחות... ממילא נוצר מצב של כליות רבות המעמדות להשתלה, ולכן אסור להחמיץ את ההזדמנות הזו!

כך היה, ואין זו מליצה. אני בעצמי פגשתי את אותו יהודי, שלא נסע לבר מצוה של בנו כדי לא לאבד את הסכוי לקבל כליה מאחד מחללי החגאות...

הייתי נרגש מאד בעקבות הסיפור הזה וה'הבדילנו' שהוא מדגיש, וספרתי אותו ליהודי חשוב. נענה אותו יהודי והשיב לי בספור נוסף:

"למדתי בישיבת פוניבז' עוד באירופה", אמר לי, "שם היתה גויה שדאגה לעבודות הנקיין וכדומה". הוא ספר, שכאשר חפשו אותה בשמחת תורה, התברר שנעלמה כבר ביום הקודם - בהושענא רבה.

איש לא ידע לאן הלכה הגויה ומדוע ברחה, אך לאחר שמחת

רמזי וטעמי כרפס

יש שביארו ש"כרפס עולה בגימטרייה ש"ס, וזה מתאים היטב עם הטבלתו במי מלח, משום שכבר אמר התנא באבות (ו, ד): "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל: טעם נוסף מובא בספר "מטעמי יצחק": ראשי התיבות של המילה "כרפס" הן: כל סוס רכב פרעה. כיון שהמצרים טבעו במימיו המלוחים של ים סוף, אנו טובלים לזכר זאת את הכרפס במי מלח. רבי מנחם מנדל מרימינוב זצ"ל באר, שבמלה "כרפס" טמון רמז גדול: כלל ראשון פה סגור. אומר בעל ההגדה: גם כאשר אדם צריך לפתח את פיו ולדבר, עליו לעשות 'יחץ - מגיד', הינו שידבר רק מחצית ממה שהיה בדעתו לדבר! בדומה לכך אמר גם רבי מנחם מנדל משינאווא זצ"ל: 'קדש ורחץ' - אם רצונך להתקדש, הדבר הראשון שעליך לעשות הוא 'כרפס' - לסגור את הפה. אם בכל זאת אתה רוצה לדבר, אז 'יחץ מגיד' - תדבר רק חצי מכמות הדברים שחשבת לומר, ואז יתקיים בך 'מוציא מצה' - תוציא מבינתך כל מריבה שהייתה עלולה להיווצר בעקבות הדיבורים המיותרים, וממילא תזכה ל'שלחן עורך' - שלום ושפע, מפני שמיד לאחר 'שלחן עורך' מגיע 'צפון', והרי אמרו חז"ל (בבא בתרא כה ע"א) "הרוצה להעשיר יצפין", ולבסוף יתקיים בך החלק של 'הלל נרצה' ותשיר ותזמר לקב"ה על כל השפע שזכית לו. אולם אם תוציא מפין את כל מה שחשבת לומר, יהיה לך 'מרוור כורך', דהיינו: תאכל מרורים בתוך ביתך!

(הרב ברוך וזנבלום שליט"א)

לפני הנטילה על הפת, שהוא דבר שרגיל בו כל ימות השנה, אין צריך לזרוז על כך רק לומר לו ולהזכירו שכעת הוא זמן הנטילה. ומה טעם הקפידו באמת לבלי פסח ליטול ידיים לפני שאוכלים דבר שטבולו במשקה, מה שלא נהגו בו כל ימות השנה? בפשטות, דין זה מיוסד על קדושת הלילה, שמשום קדושת הלילה מקפידים גם בדבר זה. לכן אמרו: "קדש ורחץ" עם ו' החיבור, שמשום "קדש" משום קדושת זה הלילה - לכן יש לרחוץ את הידיים גם על דבר שטבולו במשקה.

(רבי ישראל דוד שלזינגר)

כרפס, יחץ מגיד

בסדר הפסח שערך הרב הקדוש רבי דוד'ל מטולנה זצ"ל, אמר לתלמידיו:
כרפ"ס - כ'לל ר'אשון פ'ה ס'תום.
סתום פיך ואל תרבה שיחה, ואז - "יחץ מגיד", ומה שברצונך להגיד - אך את החצי תגיד...

(חד גדיא)

כרפס במי מלח

כשם שהטיבול בחרוסת הוא זכר לטיט שנשתעבדו בו, כך הטיבול במי מלח הוא זכר לדמעות שהגירו בשיעבודם, שהיו מלוחות.

(ישא ברכה)

ריתחא דאורייתא

-אכל כזית מצה אך בלא הסיבה

בזמן השואה הצליח יהודי בחסדי שמים, לאחר השתדלות גדולה, להשיג כזית מצה, אלא שכשהגיע ליל הסדר היה יכול לאכול את המצה אך לא היה יכול להסב, ואכלו בלא הסיבה. נשאלת השאלה האם יצא ידי חובת אכילת מצה?

כתב השו"ע (ס' תע"ב ס"ז) וז"ל: "כל מי שצריך הסיבה - אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא". וכתב הרמ"א וז"ל: "וי"א דבזמן הזה דאין דרך להסב, כדאי הוא ראב"ה לסמוך עליו שבדיעבד יצא בלא הסיבה", ולכאורה בענייננו לדעת השו"ע לא יצא. ולדעת הרמ"א יצא ידי חובתו.

אמנם איתא בגמ' (ר"ה כח ע"א): "כפאו [פרסיים] ואכל מצה - יצא" [מלשון הגמ' "יצא" משמע שיש לו אפשרות לאכול עוד כזית, אך אמרינן דיצא ואין צריך לאכול עוד כזית], והקשה בספר הסדר הערוך (ח"א פרק לח הערה 1) דהא מסתבר שבאנסוהו נכרים, אכל המצה בלא הסיבה, ואף אם היסב אין לו הסיבה זו דין הסיבה כיון שאינה בדרך חירות, וא"כ אמאי אמרינן בגמ' דיצא ידי חובתו, ותירץ שם דהירא מהנכסים אינו חייב לאכול מצה בהסיבה, כיון שאינו יכול לקיים את המצוה בדרך חירות, כמו שאשה פטורה מהסיבה לפי שאימת בעלה עליה.

ולכאורה יש להקשות על תירוצו, דלא דמי לאוכל בפני רבו דאינו מיסב, משום שהאוכל בפני רבו, זוהי דרך החירות לאכול שלא בהסיבה מפני כבוד רבו, מה שאין כן האוכל בכפיית נכרים, אין זו אכילה בדרך חירות, ולמה לא יצטרך אח"כ לאכול שנית בהסיבה? ואולי מיירי בנכרים שכפו גידם הפטור מהסיבה, או אשה לסוברים שהיא פטורה, אבל באדם רגיל אם יכפוהו נכרים יצטרך אח"כ לאכול שנית בהסיבה.

ובענייננו נראה, דאף לדעת השו"ע כל זמן שהוא אנוס ממצות הסיבה, יאכל בלא הסיבה, דיש באכילת מצה שתי מצוות: א. אכילת כזית מצה. ב. אכילתה על ידי הסיבה. ולא עוד אלא שחיוב הסיבה הוא רק מדרבנן ואכילת מצה היא דאורייתא, וכשאוכל בלא הסיבה יתכן שיצא ידי חובת אכילת מצה מהתורה, ומה שצריך לחזור ולאכול בהסיבה הוא רק מדרבנן, ולכן לגבי מצות אכילת מצה מהתורה, ומה שצריך לחזור ולאכול בהסיבה הוא רק מדרבנן, ולכן לגבי מצות אכילת הכזית מן התורה הוא חייב, ולגבי חיוב אכילתה בהסיבה דרך חירות הוא אנוס ואנוס רחמנא פטריה.

ונראה עוד, דכיון שהוא אנוס על הסיבה - יכול אף לברך על אכילת מצה, אבל אם יהיה לו עוד כזית ויוכל לאוכלו בהסיבה, לשיטת השו"ע יתחייב לאכלה שנית, וצ"ע.

(חשוקי חמד)

שאלות מענינות בהגדה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח

נשאל מרן שליט"א מהו השיעור כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח והשיב שיעור הריבוי כבר קבעו בעל ההגדה (הגר"ז ברוורמן)

*

קשה, דבשו"ע כתב דחייב לעסוק ביציאת מצרים מעד שתחטפנו שינה וכאן משמע דזה רק משובח, והשיב מרן שליט"א דעד שתחטפנו שינה דהיינו עד שיהיה קשה לו חייב ואם קשה לו ואעפ"כ מתחזק במצוה הרי זה משובח.

*

קשה הרי מעיקר הדין חייב אדם לספר כו' כל הלילה, כדאיתא בתוספתא והובא בשו"ע (או"ח סי' תפ"א ס"ב), ולמה כאן אמרו רק שהרי הוא משובח. תשובה: בשביל עיקר החיוב יכול לישב ולספר סיפור אחד כל הלילה, וע"ז נאמר כל המרבה כו', שיהיה ריבוי של סיפורים, ולא די בסיפור אחד ארוך במשך כל הלילה.

(דרך אמונה)

אותה, מפני שדרכו של עני בפרוסה מדוע אי אפשר ליטל מצה שבורה מהקרטון? הרי כל מי שרוכש מצות יד, יודע שרוב המצות שבתחילה שבורות! אם כן, מה הבעיה לקחת מצה שבורה ולשים אותה בין שתי המצות - בדיוק כמו העני? מדוע צריכים דווקא לקחת מצה ולשבר אותה? אלא, שבברית בין הבתרים אמר הקב"ה לאברהם שבניו עתידים להשתעבד במשך ארבע מאות שנה ולפיכך ספירת ארבע מאות שנות השעבוד מתחילה בלידת יצחק (רש"י בראשית טו, יג) כיון שכך, לוקחים את המצה האמצעית, המכוונת כנגד יצחק אבינו, ובוצעים אותה לשתים. ה"דעת זקנים מבעלי התוספות" מביא, שחצית המצה האמצעית נעשית כזכר לקריעת ים סוף. לאור זאת נשאלת השאלה: מדוע חוצים דווקא את המצה של יצחק ולא של אברהם או של יעקב? הרי יצחק הוא היחיד שלא היה קשור לקריעת ים סוף, שהרי במדרש (בראשית רבה נה, ח) מובא "בשכר שתי בקי-עות שבקע אברהם אבינו עצי עולה, זכה להבקע הים לפני בני ישראל", ואלו יעקב קשור לקריעת ים סוף בכך שדמותו נגלתה לפני יוסף בעת שהיה בניסיון אשת פוטיפר, ולפיכך הוא עמד בניסיון, ובזכות יוסף נקרע הים, כפי שמובא במדרש (שמות רבה פז, ח). אלא שעל הפסוק (שמות ו, ג): "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב אומר 'בעל הטורים': 'וארא - בגימטריה יצחק, שיצחק גרם לישראל שיצאו ממצרים'. מקור הדברים מופיע בכתבי אביו, הרא"ש (שמות ו, א) המבאר שהטעם שעם ישראל יצאו ממצרים דווקא לאחר מאתים ועשר שנה, הוא משום שכאשר עם ישראל היה נתון בשעבוד מצרים, עמדו באבות הקדושים והתפללו עליהם, ואז אמר הקב"ה לאבות: "כלום יש בכם שרוצה לגרע מאותיות שמו, וכן אגרע ממנין השעבוד העתיד לבוא על

ב"מגן אברהם" (סימן תע"ג סק"ד) כתב בשם מהרי"ל, ד"כרפס" נוטריקון ס' פרך, היינו ס' רבוא עבדו עבודת פרך.

ואף ששבט לוי לא נשתעבדו (עיי' שמות רבה פ"ה ט"ז וברש"י ורמב"ן שמות ה, ד') לא עבדו אבל היו מסייעים לאחיהם בעבודת פרך. (ועיי' סנהדרין צא, א: "תנו לנו שכר עבודה של ס' ריבוא ששעבדתם לישראל").

ויש לעיין במה דאיתא במדרש (הובא ברש"י שמות יח, ב) "כשהלך משה למצרים פגשו אהרן ואמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם", והרי הם היו משבט לוי שלא נשתעבדו. וי"ל שאמנם שעבוד ממש לא היה לשבט לוי, אבל מ"מ הם הצטערו עמם מאד בצרתם, וגם במ"ר נאמר "וירא בסבלותם", וזהו על הראשונים אנו "מצטערים" - הכוונה על הצער הזה.

(שיח הפסח)

ביצעת המצה האמצעית דווקא

בקצת ליל הסדר מניחים שלש מצות. בטעם הדבר נאמרו מספר טעמים: המרדכי (פסחים סדר של רמז תריא) מביא שה' דבר נעשה כזכר ללחמי התודה, וכך מביא גם הטור (ארח חיים הלכות סח תעה): "ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל, וכתב ונוהגים באשכנז וצרפת לעשותן מעשרון זכר ללחמי תודה". ה"דעת זקנים מבעלי התוספות" (שמות יב, ח) מביא, ששלש המצות הן זכר לשל הסאין קמח סלת שאמר אברהם לשרה לה- כין עבור המלאכים שבאו אליו, והיה זה בפסח. עוד הוא מביא טעם נוסף שזה נעשה כזכר לשלשת אבות, וביצעת המצה היא זכר לקריעת ים סוף והירדן שנבקע בפסח. כאשר מגיעים ל'יחן', לוקחים את המצה האמצעית ובוצעים אותה לשני חלקים, משום שאי אפשר לומר את ההגדה על מצה שלמה, שהרי אומר- רים: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא במצרים". מאחר ובמ- צרים אכלו אבותינו מצות שבורות ודרכו של עני במצה שבורה, אף אנו שוברים את המצה לפני תחילת אמירת ההגדה. נשאלת השאלה, האם העני קונה מצות שלמות ושובר אותן, או שהוא קונה מצות שבורות מלכתחילה? זכורני כשהייתי בחור ישיבה ולמדתי בירושלים, היה מפעל של עוגות בשם 'הדר' ושם בחנות המפעל היו מוכרים את כל המצופים למיניהן - כולל שבורים. היית בא ומבקש מהמוכר חצי קילו ופלים שבורים, חצי קילו עוגיות ירח שבורות וכיוצא בזה. באחד הימים נכנסתי עם קבר- צת בחורים ואני בקשתי מהמוכר: "תן לנו בבקשה שבעה קילו ופלים מצפים שבורים", אך המוכר אמר: "השבוע אין שבורים, ברוך ה' לא נפל אף קונטיינר השבוע. אם אתם רוצים - יש רק ופלים שלמים!" "ומה מחיר כמות כזו של ופלים שלמים?" שא- לתי. "שתי לירות", באה התשובה שתי לירות בשביל בן ישיבה באותם ימים היה סכום גדול, והיה עדיף לותר ולקנות בסכום הזה שתיה לשבת. עשינו אפוא, את דרכנו לכיוון היציאה, ואנה קרא לנו המוכר ושאל: "אינני מבין. מדוע של תיקח שני קילו ופלים שלמים במקום שבעה קילו של שבורים?" "לא תודה", השבתי לו. "אני מעוניין דווקא בשבורים". "אם אתה כל כך רוצה שבורים, אשבר לך אותם...! אם צריך לקחת את המצה ולשבר

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: נקיון הבית מחמץ קודם הפסח האם חשיב ביטול תורה, ועד כמה צריך לבטל מת"ת לזה, ואולי חשיב מצוה שא"א לעשותה בידי אחרים, ואי"ז ביטול תורה כלל.

תשובה: אם האשה לא יכולה לבד צריך לעזור לה.

(תשובות הגר"ח)

יחץ

טעמים רבים נאמרו בענין גניבת האפיקומן, אך כדי לשמוע את באורו של ה"חתם סופר" אודות המנהג שהשתרש בכל תפוצות ישראל צריכים היו להמתין שעות אחדות, ומעשה שהיה כך היה:

לחתם סופר היו כמה בנים, ואחד מהם, הרב שמעון סופר, שימש כרב בקראקא. בהיותו בן שבע, סמוך על שולחן אביו הגדול, הקשה הילד: "מה טעם מנהג גניבת האפיקומן?" לפליאתו שתק אביו והמשיך בעריכת הסדר כשהוא מתעלם מן השאלה.

הילד לא ההין לחזור על הדברים. יראת כבוד עצומה מלאה את לבם של כל הנוכחים בסדר שנהג ה"חתם סופר" לערוך. פניו בערו כשלהבת אש והאירו כגלגל חמה בצהרי היום, עד שהרבי מבעלזא העיד, כי במהלך כל הלילה לא הצליח איש להתבונן בפניו!

ואמנם אחת מכלותיו של ה"חתם סופר" הגיעה מגליציה, ובפסח הראשון לאחר נישואיה הוזמנה להסב בליל הסדר בבית חמיה. שמוע שמעה את המספרים אודות פניו הלוהטות באש של קדושת לילה זה, ברם נדמים היו לה הדברים מופרכים ובעלי קורטוב של גוזמא. "אני אוכל להסתכל" קבעה בבטחון.

כשהציעה אליו בפעם הראשונה - הסיטה מיד את המבט. מעולם לא ראתה מראה נורא הוד שכזה! נרגעה מעט ושלחה אליו מבט נוסף, ושוב היתה מוכרחה להסב פניה. "בפעם השלישית, שבה העזתי לנסות" - ספרה - "חשתי כאילו השמש עצמה חותכת את עיני. אכן, נכונים הדברים ששמעתי. מראה פני מלאך היה לו באותו לילה, ואיש לא יכול להתבונן בו".

נקל להבין, אפוא, שכאשר נוכח הבן הצעיר, שאבא אינו משיב לו, סכר פיו - ושוב לא הקשה על הענין.

השעה היתה ארבע לפנות בוקר כאשר הסתיים הסדר. ה"חתם סופר" נשא את עיניו קדשו לעבר בניו ואמר: "שמעלה, שאלה יפה שאלתי אותי. דע לך, שכל ליל הסדר נתקן לזכר הארועים שהתרחשו במצרים. התורה הקדושה מספרת שביליל פסח, כאשר הוציאו היהודים מבתי המצרים את רכושם, היו הכלבים אמורים לבנוח בקולי קולות על הגניבה המתרחשת למול עיניהם, אבל בכל זאת לכל בני ישראל לא חרץ כלב לשונו - הקב"ה עשה נס, וכל הכלבים שתקו. כדי לזכור בלילה הזה את הנס שעשה הקב"ה על מנת שבני ישראל יוציאו רכוש מבתי המצרים, נתקן

ישראל? אברהם ויעקב השיבו לאו, כי כל האותיות צריכות לנו, עד שבא יצחק ואמר: ריבוננו של עולם מן הדין היה שמי להיות נכתב בשי"ן, כדכתיב (תהילים קה, ט): 'שבועתו לישיחק', אני מוחל כבודי שייכתב בצד"י, ותגרע החשבון עד שתגיע לעודף משי"ן [שלוש מאות] עד צד"י [תשעים] שהוא רד"ו. וכן היה".
(הרב ברוך הוזנבלום שליט"א)

יחץ

מנהג התינוקות לגנוב האפיקומן ויש לברר מהיכן השתרש מנהג זה ושמעתי לבאר דהנה בשעת מכת בכורות שהיתה צעקה גדולה במצרים אצל היהודים לא נשמע שום קול והשלווה היתה נסוכה בכל פינה בבתי היהודים אף הכלבים לא נבחו למרות שטבען לבכות כשמלאך המות בעיר כמו שנאמר ולכל בני יש-ראל לא יחרץ כלב לשונו והנה תפקיד הכלבים הוא לשמור על הבית ועל הנכסים השונים ולהבריא גנבים ובשעת מכת בכורות שלא נבחו הכלבים יכלו הגנבים לעשות מלאכתם בשופי אזי זכר לשקט והשלווה ששרר אז בבתי ישראל עד כדי כך שיכלו הגנבים להתקדם במלאכתם באין מפריע גונבים התינוקות האפיקומן לרמז על הטובה שעשה הקב"ה עם ישראל שאצלם לא היה כל קול צעקה ופחד אלא השקט ובטח

יחץ'

נוהג היה הרב הקדוש רב יצחק איזיק מספנקא הי"ד בעל 'חקל יצחק', לבאר בשם הצדיק הקדוש רבי מנחם מנדל מרימי-נוב זיע"א את סוד היחץ': שני ידידים נאמנים היו קשורי ביניהם באהבה אמיצה ביותר. ברבות הימים נאלצו השנים להפרד איש מעל אחיו, והיה הדבר קשה עליהם ביותר: כיצד יוכלו להתיר את הקשר אמיץ ביניהם?! אך ברירה אחרת לא נותרה להם והם נקטו בצעד שישמר לפחות את זכרה של הידידות ביניהם: הכינו האחד לרעו תמונת דיוקנם, ובעת הפרידה העניק כל אחד את התמונה לחברו שישאנה עמו בכל אשר ילך, ולא תשכח אהב-תו לנצח. ואמר הקדוש מרימינוב: "שמא יעלה על ליבכם שכל אחד נתן את תמונתו לחברו? טועים אתם. נטלו החברים את שתי התמונות וחתכו אותן לשניים ... כל אחד מהם נטל את חציה של תמונתו וחציה של תמונת חברו, כאשר שני החצאים יחד יצרו דמות שהרכבה מדמיוניהם של שני החברים שמצאו עצמם נפרדים זה מזה - אך עדין נותרה עצמת אהבתם זה לזה כשהיתה. סיים הרב הקדוש מרימינוב ואמר: זהו סוך היחץ', בו חוצחם את המצה האמצעית לשנים, ובזה אנו מסמלים את האהבה האמתית שבין כנסת ישראל לבורא, מכיון ששני חצאי המצה רומזים לקדוש ברוך הוא ולישראל". ונתן להוסיף על דברי הקודש של הרב הקדוש מרימינוב, שזה הטעם לכך שאיננו חר-צים את המצה לשני חלקים שונים, אלא מקפידים שיהיה חלק גדול וחלק קטן, מפני שהחלק הגדול מרמז על הקדוש ברוך הוא, והחלק הקטן על כנסת ישראל. על כן מטמינים לאפיקומן את החלק הגדול, להורות על אהבת הבורא לעמו, שבזמן הגלות היא בהסתר, אך היא קימת ופועמת בכל עת, עד שיבוא 'צפון' - עת גלוי הקץ, והיא תתגלה לעיני הכל.

(ספיר ויהלום)

המנהג של גניבת אפיקומן".

התישבו הדברים על לב הבן, אולם עדיין תמה היה: "אבא" - העז לבסוף - "שאלה זו שאלתי אותך בתחילת הסדר, כשעשינו 'יחץ' מתי עלה פירוש זה ברעיוןך?"
"תוך כדי השאלה"

"מדוע, אם כן, המתנת עד לסיום הסדר כדי להשיב לי?" ידוע ידע היטב, כי כל הנהגה שנוהג בה אביו הגדול לימוד היא צריכה. נענה ה"חתם סופר" ואמר: "ליל פסח הוא לילה שכולו אמונה. ואמונה, פירושה: לעשות בין אם אני מבין ובין אם אני איני מבין, משום שכך צוני הבורא יתברך וחכמינו הקדושים. לעיתים עלול האדם לטעון שאין הוא מסוגל לעשות מבלי להבין, לכן התעלמתי מן השאלה, ובכך גרמתי לך לקחת את האפיקומן, על אף שלא הבנת את משמעותו. כעת, אתה עצמך מהוה ראייה לכך שאפשר גם אפשר לעשות מעשה - מבלי להבין את משמעותו, וכך חדר לתוך לבך עוד נתח של אמונה, שהיא סוד קיומו של עם ישראל."

(רבי אהרן טויסיג)

מגיד

הזוהר הקדוש (רעיא מהימנא פרשת בא מ ע"ב) כותב דברים נפלאים ביותר על מצות ספור יציאת מצרים שנוהגת מדאורייתא בליל הסדר.

תרגום הזוהר: המצוה שלאחר זה היא, לספר בשבח יציאת מצרים, שהוא חוב על האדם לספר בשבח הזה לעולם. כך מקובלים אנו - כל אדם המספר ביציאת מצרים, וישמח בספור ההוא בשמחה, עתיד הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא, שהיא שמחה מכל צד, הרי זהו אדם השמח באדונו. והקב"ה שמח באותו סיפור. באותה שעה מקבץ הקדוש ברוך הוא את כל החבורה שלו, ואומר להם לכו ושמעו הספור של השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי. אז מתקבצים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל, ושו-מעים סיפור השבח ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם, ואז באים ומודים להקב"ה על כל אלו הנסים והגבורות, ומודים לו על עם הקדוש שיש לו בארץ, ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם. ואז נתוסף לו כח וגבורה למעלה, וישראל בספור ההוא נותנין כח לאדונם, כמלך שנוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו, והכל יראים מלפניו, ומתעלה כבודו על כולם. ומשום זה יש לשבח ולדבר בספור זה כמו שלמדנו. וכעין זה חובה על כל אדם היא לספר תמיד לפני הקדוש ברוך הוא, ולפרסם הנס בכל הנסים שעשה. ואם תאמר למה הוא חוב לספר את הנסים, והלוא הקב"ה יודע הכל כל מה שהיה ויהיה לאחר מכן, ולמה הפרסום הזה לפניו על מה שהוא עשה והוא יודע. אלא ודאי צריך האדם לפרסם הנס ולספר לפניו כל מה שעשה, מפני שאלו המלים עולים למעלה, וכל פמליא שלמעלה מתקבצים ורואים אותם, ומודים כולם לפני הקב"ה, ומתעלה כבודו עליהם למעלה ולמטה.]

(זוהר הקדוש)

מגיד - מעלת סיפור יציאת מצרים

בזוהר (רעיא מהימנא שמות פרשת בא דף מ' עמוד ב') מרחיב בביאור מעלת סיפור יציאת מצרים וכך כותב שם:

כל אדם שמספר ביציאת מצרים ושמח בזה הסיפור, עתיד הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא - ושמחה זו תהיה גדולה מכל השמחות!

ואף הקב"ה שמח בסיפור זה שבאותה שעה שבני ישראל מספרים בניסי יציאת מצרים הקב"ה מקבץ את כל המוני מלאכי מעלה ואומר להם: לכו ושמעו הסיפור של השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי.

ובאותה שעה באים כל המלאכים, מתקבצים ומתחברים יחד עם כל ישראל ושומעים סיפור של השבח ששמחים ישראל בשמחה של גאולת קונם.

אז באים המלאכים ומודים ומשבחים להקב"ה על כל אותם הניסים והגבורות שעשה לישראל ומודים ומשבחים לו על העם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של קונם.

אז נתוסף להקב"ה כח וגבורה למעלה. וישראל, ע"י הסיפור של יציאת מצרים, נותנים כח לקונם כמלך שנוסף לו כח וגבורה כשמשבחים את גבורתו וגדולתו ומודים במלכותו, ואז כולם מפחדים ממנו ומתעלה כבודו על כולם.

ולכך יש לו לאדם לשבח ולספר סיפור זה!

(זוהר)

הא לחמא או כהא לחמא.

יש הגורסים כהא לחמא עניא ולכאורה מה ההבדל בין ואפי' כולנו חכמים וכו'

הסביר זאת המגיד מדובנא במשל מעשה ברוכל שהיה מחזר בעירות ותרמילו על שכמו הגיע לעיירה אחת והצליח בה מאוד חסך כסף פתח חנות והתעשר והיה מנהגו שבכל שנה ביום בו הגיע לעיירה במקלו ובתרמילו היה עושה משתה לבני ביתו תולה את התרמיל על שכמו ומוציא מתוכו מתנות יקרות לידיו צרורות כסף לבנים ותכשיטים משובצים לבנות יום אחד איבד את כל רכושו בעסקה כושלת נאלץ למכור את חנותו ונותר בחוסר כל ישב בביתו עצוב ונדכה אמרה לו אשתו מה לך מיצר ה' נתן וה' לקח יהי שמו מבורך על תקופת השפע עתה נשוב לתקופה שלפני כן תתלה את התרמיל על השכם וחזור לסובב על הפתחים במרכולתך שמע לעצתה ונטל את התרמיל מיד התקבצו בניו ובנותיו והושיטו יד לקבל את המתנות להן הורגלו הביט בהם בעיניים דומעות ואמר לא בני! בכל שנה היה זה יום חג זכר לימי הרוכלות המרודים עשיר הייתי ואך התחזית' לעני נשאתי את התרמיל אך חלקתי מתנות אבל עתה אין זו עוד הצגה עכשיו חזרתי להיות עני ואני נאלץ לשאת את התרמיל לפרנסתי והנמשל לשעבר בזמן שבית המקדש היה קיים והיינו משופעים בכל טוב לא היו המצוות אלה אלא לזיכרון ללחם העוני שאכ-לנו במצרים ואז אומנם אמרנו כהא לחמא עניא היה זה כדוגמא וכמזכרת אבל עתה בעת הגלות כאשר שבנו לעבודתנו וירדנו ממעמדנו אומרים אנו הא לחמא עניא שבנו לאכול לחם עוני ממש

[אמת ליעקב]

הא לחמא עניא

אנחנו פותחים את האגדה של פסח, במילים בארמית הא לחמא עניא די אכלא אבהתא בארעא דמצרים... למה פותחים בארמית, מה קרה? אי אפשר לדבר בלשון הקודש? אומר האבודרהם - כן, פעם היו עמי הארצות שהבינו רק ארמית...

אז למה אומרים רק את הקטע הזה בארמית? דרך אגב, ראיתי חידוש מאוד יפה... או בשם החיד"א, או בשם הבן איש חי - הא=6. אומרת הגמרא (מסכת ב"ב ט, ב) - ואמר רבי יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך ב"א ברכות. אם אתה רוצה שש ברכות, תן לעני לחם הא לחמא... עניא - ... אם אתה עונה ומפייס אותו בדברים, יש

ריתחא דאורייתא

אור ל"ד בודקין את החמץ

הר"מ במשנה ריש פסחים כתב שחכמים הצריכו בדיקה ולא די בביטול, שמא ימצא גלוסקא יפה ויחזור בו מן הביטול. ופירש בתוספות יום טוב שביטול אינו אלא מחשבה בלבד, וסבירא ליה כמאן דאמר מחשבה מבטלת מחשבה. והקשה הגרע"א, דאם כן יתקנו חכמים שיבטלו בדיבור, ולא אתי מחשבה ומבטלת דיבור..

ותירץ הגר"י רודרמן זצ"ל, שבמקום דמהני מחשבה, אלימא כדיבור ומבטלת אף דיבור. והביא ראיה מדברי הגמ' (יומא ל"ה ע"ב) שיחיד שעשה בגדי כהונה מוסרם לציבור ולא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה (ועיין ב"מ ק"ח ע"ב דאכא מאן דחייש שמא לא ימסרם יפה), ומדוע ניהוש, יתקנו שימסרם בדיבור, ומחשבתו היא דברים שבלב בעלמא. אלא על כרחך מכיון שמצינו דמחשבה מהניא בהקדש (כמ"ש בשבועות כו ע"ב) כדכתיב "וכל נדיב לב עולות" (דברי הימים ב כט, לא) הוה ליה כדיבור ואין לומר בו דברים שבלב אינם דברים.

אלא אי קשיא הא קשיא, דמבואר בתוספות (קדושין נט ע"ב ד"ה מיד) שדברים שבלב שפועלים חלות הריהם כמעשה ושוב אינם מתבטלים במחשבה לכולי עלמא ואם כן, הרי הביטול פעל חלות ואיך אפשר לחזור ממנו.

והנראה על פי מה שכתב הר"ן, שהטעם שהביטול מועיל הוא משום שבאמת התורה הפקירה החמץ ואינו ברשותו, אלא שלענין האיסור נעשה ברשותו, ולהכי מהני ביטול, מכיון שאינו שלו בעצם. ומעתה יש לומר, שדברי התוספות אמורים כשהמחשבה בעצמותה פועלת החלות, מה שאין כן בביטול חמץ אין המחשבה פועלת החלות, אלא כשחל דין איסור חמץ ואפקעתא דמלכא, ולהכי לא אלימא מחשבה זו שלא תוכל מחשבה הפכית לבטלה. ומיושבת קושיית הגרע"א על דברי התוספות יום טוב הנ"ל.

(ארזי הלבנון)

מכירת חמץ

אמר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: הנה דעת כמה גדולי עולם, שאסור לעשות הערמה באיסור מן התורה. והגאון בעל תבואות שור (בספרו בכור שור, פסחים כ"א ע"א) נשאל אודות המוכרים עדריהם לגוי בפסח כדי שיאכילם חמץ, וכתב שאסור לעשות כן מפני שהוא הערמה באיסור תורה, שנמצא נהנה מחמץ בפסח. ואם כן קשה על עיקר מכירת החמץ לנכרי, הלא לכאורה הויה הערמה נגד איסור דאורייתא דבל יראה ובל ימצא. וביאר התבואות שור שמכיון שמדאורייתא סגי בביטול, ומהני מה שאומרים "כל חמירא" לבטל החמץ מרשותו, ורק חכמים אסרו להשהותו ברשותו, ועל איסור מדרבנן מועילה הערמה. וכבר תמאו על דבריו, שהרי את החמץ שמוכרים אין מבטלים. ולדוגמא, בעל מפעל לייצור חמץ שברשותו

אוצרות סחורה, ודאי שאינו מבטל כעפרא דארעא כל החמץ שמוכר לנכרי, והדרא קושיא לדוכתא, איך מותרת הערמה בדאורייתא.

וצריכים אנו לומר, שאין המכירה הערמה, וכל אחד שמוכר את החמץ צריך לדעת שהוא חותם על שטר מכירה בר תוקף, ואם אכן יביא הנכרי את הכסף וימלא אחר כל התנאים האמורים בחוזה יהא החמץ שלו. ויש לכונן למכירה גמורה ובלא שום הערמה. ואף שידוע שיש רבים שאינם מכוונים למכירה וכסבורים הם שאין זו אלא הערמה, לא אכפת לנו בכך, שמכיון שסידרו מכירתם על הצד המועיל והתקף, הרי הדברים שבלב אינם דברים. וכפי שכל החותם על שטר הכתובה מתחייב בה על כל תנאיה, וכן החותם על חוזה כספי הכתוב בשפה שאינו מכיר בה, שאם יודע הוא שחתם על התחייבות, ממילא התחייב בכל הכתוב ואין בכונתו ומחשבותיו ממש, ואין כאן הערמה כלל

שריפת חמץ

כידוע, מהדריים לקיים ביעור חמץ על ידי שריפה, לצאת ידי דעת רבי יהודה שאין ביעור חמץ אלא שריפה (רמ"א סימן תמה ס"א). ולפיכך עורר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שטוב ונכון שלפחות כזית אחד ישליך לאש מבלי שישפוך עליו נפט מתחילה, כי אם יספיגו בנפט ייפסל מאכילת כלב, ושוב אין מזהירים עליו בבל יראה והריהו כמבוער שלא על ידי שריפה, ולדעת רבי יהודה לא קיים המצוה. (ברם, הרואה את חברו מספיג כל חמצו בנפש קודם שריפה אינו צריך למחות בו, שיתכן שהכל בגדר התחלת השריפה, כי טעם נתינת הנפט כדי שישרף טוב יותר).

ואגב יש לעורר בסוגיא זו, להלכה ולא למעשה, דהנה הכלל הוא שחמץ שנפסל מאכילת כלב קודם זמן איסורו לא חל עליו איסור כלל. והנה שריפת חמץ מבואר בגמרא ובתוספות דמדאורייתא שיעורו עד שיהיה גחלת, ומדרבנן עד שיעשהו אפר, וכדילפינן מנותר דכתיב ביה "באש תשרופו".

ומעתה קשה לי, בשלמא בימי הפסח עצמו שייך לקיים מצות שריפה בחמץ שנאסר תוך הפסח, ומקיים בו מצות שריפה על ידי ששורפו לאפר או גחלת. אבל אנו הרי שורפים בערב הפסח קודם זמן איסורו, ומיד כשאחזה בו האש בשיעור שנפסל מאכילת כלב הרי מותר להחזיקו בפסח, ואין כאן כבר שום איסור, וממילא אין אנו מקיימים מצות שריפה, שהרי פירושה הוא שיעשה ממנו אפר או לכל הפחות גחלת. וצריך עיון איך אנו מקיימים בכך מצות שריפה.

(ארזי הלבנון)

לך י"א - ברכות!

אז מה פתאום מדברים באגדה של פסח בארמית?

אומר הספר הלך והלכו כי הגמרא (מסכת סנהדרין לח, ב) אומרת - ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר (תהילים קלט - יז) ולי מה יקרו רעיק אל... אדם הראשון היה מדבר בארמית, כדי שמלאכי השרת לא יבינו אותו. (הרב רוזנבלום שליט"א)

מגיד

שמה של ה"הגדה" נלקח מן הפס' "והגדת לבנך" ממנו נלמד החיוב לספר ביציאת מצרים. וצ"ע. מדוע נלמד דבר זה דווקא מפסוק זה שיש בו תשובה לבן שאינו יודע לשאול. יותר מכל שאר הפסוקים שנאמרו בתשובה לשלושת הבנים האחרים?

מבאר בעל הלך והלכו כי עיקר מצוות סיפור יציאת מצרים הוא לבטא אהבת ה'. כפי שהביא הטורבשם אחיו לשלושת ה' - גלים הם כנגד שלושת האבות. ופסח שהוא הרגל הראשון מכוון כנגד אברהם אבינו שמידתו היא אהבה.

פירושם של דברים הוא. כי כשאדם אוהב מישהו הרי שהוא מרבה לספר בשבחו. כך אנו רוצים להראות את אהבתנו לקב"ה ולכן אנו מרבים לספר את רוב גדולתו ושבחו. ככל שהאדם מרבה בסיפור זה כך מתבררת יותר אהבת ה' שבקרבו.

בנקודה זו יש הבדל מהותי בין שלוש הבנים לבין הבן ה' - יעני שאינו יודע לשאול. שאר הבנים ששואלים: החכם. הרשע והתם. רואים לנגד עיניהם הנהגות שונות ומתמיהות. ומשום כך הם שואלים ומבקשים שיבארו להם את פשר העניין. הסיפור לבנים אלו משיב להם תשובה כדי להשקיט להם קושיות המנקרות בליבם. תשובות לשאלות אינן מלמדות על אהבת ה' של המספר. אהבת ה' ניכרת רק בסיפור לבן שאינו יודע לשאול. בן זה אינו שואל מאומה ובכל זאת אנו מספרים לו. סיפור זה נובע מעצמנו. מתוך אהבת ה' המפעמת בקרבנו והמביאה אותנו להרבות בשבח חושל ה' כאדם המרבה לספר בשבח אהובו. זו היתה מידתו של אברהם אבינו. שהתרוצץ וטרח ככל יכולתו לפרסם כבוד שמים לכל באי עולם אפילו מבלי שישאלו שום שאלה. לכן נלמד החיוב לספר ביציאת מצרים מפסוק שנאמר ביחס לבן שאינו יודע לשאול.

(ע' פנים להגדה - בשם הלך והלכו)

הא לחמא עניא

אע"ג שהעניו והעוני הוא רק אחד מתוך סדר הגזירות של ברית בין הבתרים ("וענו אותם"), שהרי חוץ מזה נאמר גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום, מ"מ הוא האחרון והקשה מכולם, ולכן מצאנו הגדרה כללית על חלק הגלות של המצא, שהיא "לחם עני".

זכינו לגלות בזה רמז נפלא, והוא שלשון "עני" הוא ראשי תיבות של עונש נסיון יסורין. וזה מפתח גדול למה שנראה כסתירות בין המקראות ומדרשי חז"ל, שלפעמים אומרים שירדו למצרים בתורת עונש, כמו דאיתא בנדרים (לב), ולפעמים נאמר שמצרים הוא כור הברזל שבא לגדלם ע"י עמידה בנסיון, ולפעמים משמע

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

עניני ספירת העומר

שאלה: מה הדין כשאמר את יום הספירה כגון שאמר לחבירו היום ל"ג בעומר לא אומרים תחנון, האם יצא יד"ח בספירה זו, או יכול לספור בברכה.

תשובה: יצא בידעבד, ויחזור לספור בלא ברכה.

שאלה: מה הדין אם אמר את יום הספירה בדרך לימודו, האם יצא בספירה זו.

תשובה: לא יצא יד"ח בספירה זו, ויספור שוב בברכה

שאלה: מה הדין אם שאלוהו כמה היום והוא רצה לענות את מספר יום אתמול, אך ענה את אותו יום, האם כיון שלא היה בדעתו לומר את אותו יום לא יצא בספירה זו ויכול לספור בברכה, או לא.

תשובה: יכול לספור בברכה, משום שזה נחשב כאילו אמר בפירוש שאינו רוצה לצאת יד"ח.

שאלה: מה הדין אם מגיע לבית הכנסת ורואה את הצבור סופרים ספירת העומר, ולא יוכל אח"כ להתפלל ולספור עם הצבור, אך עדיין לא קרא ק"ש וברכותיה, האם יכול לספור קודם ק"ש וברכותיה.

תשובה: מותר לספור עם הצבור קודם ק"ש וברכותיה.

שאלה: מה הדין אדם שספר ספירת העומר וכשספר את הימים הפסיק בדיבור בין הימים לשבועות, האם יצא יד"ח, כגון שאמר היום שבעה וארבעים יום והפסיק בדבור ואח"כ המשיך שהם וכו'.

תשובה: יצא.

שאלה: מה הדין אם כשספר לא כיון מה שאמר אלא חשב על דבר אחר, האם יצא יד"ח.

תשובה: יצא בידעבד.

שאלה: מה שנוהגים לשיר לבחור כשמתארכ, האם בימי הספירה מותר

תשובה: אין להקל בימים אלו.

שאלה: ילדים ששרים בערב שבת בת"ת, האם יש למנוע זאת בימי הספירה.

תשובה: בימים אלו לא ישירו, אמנם אם הל ר"ח ביום שישי שאז יש כאן גם ר"ח יש להקל.

שאלה: ישנם מקומות שיש צופר בערב שבת שמשמיע ניגונים ומבשר את זמן כניסת השבת, האם לבטל בימי הספירה.

תשובה: אין זה ניגון למטרת שמחה.

(פסקי שמועות)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

במיץ ענבים העירו שאפשר להוסיף קצת מים ונ"מ לאלה שקשה להם ובפרט בכוסות אחרונות, יש מערבבים יין אדום בתוך המיץ והרוב הוא המיץ ומסתמא יועיל לענין שיהא יין אדום (עי' סי' תע"ב סי"א) כי המיץ עכ"פ לאכ"כ אדום (ולע"כ).

תשובה: אין לזה טעם וריח, טעם אדום כדפירש"י במנחות פ"ז א' דמוכח מקרא דאדום הוא יין מובחר ורשב"ם בב"ב ר"ז ב' פ' דמשכר טפי ומה יועיל שיצבענו, אא"כ יתן כשיעור מזיגה ואז נחשוב הלבן כמים וג"ז אין בורר עי' ר"ב מ"ב סק"י ובה"ל שם.

(שיח הפסח)

מירת "הא לחמא עניא" הננו מדגישים את היותנו בני חורין. שכן, עבד אינו יכול להזמין אורחים. מי יכול לומר "כל דכפין ייתי ויכול"? רק מי שהוא בעל הבית, לא עבד. בזה שאנחנו אומרים: "כל דכפין ייתי ויכול", שיכולים אנו להזמין את כולם לבוא ולאכול בביתנו, הננו מראים שהשנה אנחנו בני חורין.

עוד יש לומר, שהנה מיכה עשה את פסל מיכה, אולם חז"ל (סנהדרין קג ע"ב) אומרים שהוא היה שקול - מחצה זכויות מחצה עברות, ולמה? "מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים", הוא עשה הכנסת אורחים.

אנחנו מתחילים את ההגדה של פסח ב"הא לחמא עניא", להראות שגם לנו יש מעלה זו שפתנו מצויה לעניים, נותנים מצות לאחרים, עוזרים לאחרים, ולכן, גם אם איננו ראויים להגאל, הקב"ה יחשיב אותנו כשקולים, וישתמש במדת "רב חסד" - מטה כלפי חסד, ויגאל אותנו גאולת עולמים.

(הגדת הגרי"ד זצוק"ל)

הא לחמא עניא

שאלת השאלה - מדוע אומרים דווקא קטע זה בארמית? ולא בלשון הקודש כמו שאר ההגדה? יש מפרשים שהסיבה היא - כדי שבינו הנשים והתינוקות שלשונם היתה ארמית, אך טעם זה קשה, שאם כן עדיף היה לומר את כל ההגדה בארמית, או לפחות את עיקר ההגדה, כלומר - פסח, מצה ומרור, ולמה נהגו כך רק בקטע של "הא לחמא עניא", וקטע זה הוא לא מעיקר מצוות סיפר יצי"מ?

מתרץ הרב אשר וייס שליט"א: פיסקה זו לא היתה חלק מנוסח ההגדה כלל, שהרי מה הטעם לומר "כל דכפין ייתי ויכול" (כל מי שצריך יבוא ויצטרף עמו לסדר), כשכל בני הבית כבר מסובים מסביב לשולחן והעניים הרעבים לא נמצאים כאן, אז מה הטעם לומר זאת כשכבר כולם סביב השולחן? אלא קטע זה כנראה נקבע כזכר למה שהיה נהוג בעבר, וקטע זה נקבע לדורות כדי שנזכור את המנהג הקדום שנהגו בבבל.

המנהג הקדום היה שהיו מכריזים בלשון שכולם מבינים (ארמית) שכולם מוזמנים לסדר, והדבר הזה היה מתבצע קודם

שהוא דבר מוכרח בטבע העולם הזה שדברים טובים אינם באים אלא ע"י יסורין, כמו בברכות (ה). ובתחילת שמות רבה. (מרבה לספר)

הא לחמא עניא

בלשון ההגדה המצה נקראת 'לחמא עניא' וכן בתורה (דברים ט"ז ג') המצה נקראת 'לחם עוני', ובגמרא בפסחים (דף קט"ו ב') אמר שמואל שני טעמים לזה, האחד שהוא לחם של עניים, והשני מלשון ענייה, שהוא לחם שעונים עליו דברים הרבה. ומבואר בזה, שבאמת המצה לכתחילה היא לספר ביציאת מצרים על הלחם, וכן נפסק בשו"ע (סי' תע"ג סעיף ז') שצריך להחזיר את הקערה עם המצות בשעת קריאת ההגדה, וכתב הרמ"א שם שיהיה הפת מגולה בשעה שאומר את ההגדה, ופירש המשנה ברורה (בס"ק ע"ו) דלכן נקראת המצה לחם עוני שעונים עליו דברים, ואף על פי שאין זה מעכב, אבל מכל מקום כך היא המצה לכתחילה. וצריך ביאור מדוע.

ונראה לבאר לפי מה שהאריך באבן עזרא בפירושו החומש (שמות כ' א') ויסוד דבריו שם, שהאמונה שהאדם מצווה בה, הוא להאמין באופן שהדברים יהיו קרובים ללבו, ולא רק לשכלו. וביאור הדבר, דהנה כתוב בפסוק (דברים ז' ל"ט) וידעת היום והשבות אל לבבך, שיש במצות אמונה שני חלקים, ידיעה והשבה אל הלב, ולא די בידיעה, אלא צריך גם השבה אל הלב, דהיינו להרגיש את האמונה.

והנה את בריאת השמים והארץ לא ראה אף אדם, מה שאין כן יציאת מצרים שהשתתפו בה שישים ריבוא בני ישראל, ואת כלה ניסים הם ראו בעיניהם, ולכן האמונה שמבוססת אצלם על יציאת מצרים היתה יותר מוחשית מה שאין כן בריאת העולם, אף שודאי האמינו בה אבל היה חסר בזה בהרגשת הלב, ולכן פתח הקדוש ברוך הוא במתן תורה ואמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים.

ובאמת עד ימינו כיום כאשר אנו מתבוננים בספור יציאת מצרים אנו יכולים להמחיש את הדברים, שהרי אבותינו ספרו לנו מה ששמעו מאבותיהם, והם שמעו מאבותיהם וכו', ואנו ידועים בדיוק מתי היתה יציאת מצרים, ומי היו אבותינו, ובערך גם את סדר השתלשלות הדורות, וכך שעל ידי התבוננות אנו יכולים לחיות עם הרגש של יציאת מצרים, ולחזק בלבנו את האמונה ביציאת מצרים בהשבה אל הלב.

והנה אחד הדברים המעוררים את הרגש והלב הוא ההמחשה, ולכן צינתה התורה לספר על יציאת מצרים בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, וכמו שנאמר בעבור זה, ולכן המצה נקראת 'לחם עוני' והינו שעונים עליו דברים, ולא די שיהיו על השולחן אלא צריך לומר מצה זו שאנו אוכלים על שום מה וכל זה כיון שעל ידי ההמחשה הזאת הוא יכול לקרב את הדברים אל הלב ולקיים והשבות אל לבבך.

(שירת דוד)

הא לחמא עניא

מדוע מתחילים את ההגדה בארמית "הא לחמא עניא" שערסקת במצות הכנסת אורחים? נכון, הכנסת אורחים היא מצוה גדולה וחשובה, אך מה היא קשורה להגדה? בהגדת הגרי"ד, בנו של הרב מבריסק זצ"ל כתב לבאר, שבא-

שהגיעו הביתה, ולכן קטע זה הוא בכלל לא חלק מההגדה, ולכן השאירו אותו בארמית כדי להדגיש שהוא לא חלק מההגדה, ואת כל ההגדה אומרים דווקא בלשון הקודש. א"כ לפי"ז ברור למה רק קטע זה נאמר בארמית - כי אנו מצד אחד רוצים להזכיר את המנהג שנהג בבבל, ומצד שני רוצים להדגיש שקטע זה הוא לא חלק מההגדה.

לפי זה ברור הסיום - "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל..." כיון שכל הקטע הזה בבבל מקורו, ואנו אומרים אותו לזכר.

(מנחת אשר)

הא לחמא עניא... כל דכפין ייתי ויכול

מדוע מזמינים את האורחים כאשר מדברים על ה"לחמא עניא", וכי לא יותר מתאים היה להזכיר את הזמנת האורחים בהקשר לתבשילים של ה"שלחן עורך"?

אלא שרצה בעל ההגדה לרמוז לנו יסוד בהכנסת אורחים. ישנן משפחות שכאשר מתעתד לבוא אליהם אורח, כל בני הבית טורחים מאד מספר ימים קודם לכן ודואגים שהכל יהיה נקי ומצוחצח. תוך הקפדה יתרה על הילדים שלא ילכלכו וכו', הארוח נהיה מבצע חד שנתי, כשבעצם בני הבית לא רוצים לראות אורחים מתאכסנים אצלם. אבל המשנה באבות אומרת ש"יהיו עניים בני ביתך", כלומר שתכניס אותם ל'אי סדר' הזה של בני ביתך בחיי היום-יום...

לכן מזמינים אנו את העניים להתארח על שולחנו כאשר מונח עליו רק לחם עוני ולא משהו מיוחד, להראות שבבית הזה אין הכנות מיוחדות לקראת האורחים...

(ומתוק האור)

כל דכפין ייתי ויכול

מה הקשר בין "הא לחמא עניא כי אכלו אבהתא בארעא דמצרים" לבין הזמנת "כל דכפין ייתי ויכול". אלא, הואיל ובמצרים היינו עבדים חסרי כל ואכלנו לחם עוני, וה' גאלנו והנחילנו רכוש גדול, הראנו לדעת שהעושר והכבוד מלפניו והוא מושל בכל, גומל חסדים טובים וקונה הכל, ואם הנחילנו עושר הרי הוא כפקדון בידינו להאכיל בו עניים ולשמחם, וממילא: "כל דכפין ייתי ויכול וכל דצריך ייתי ויפסח".

ולכן, אמר רבנו (דרש משה סו"פ צו) בשבועות ובסוכות נאמר: "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך, והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך" (דברים טז, יא-יד). וכתב רש"י: "ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך, אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך". ובפסח לא נכתב, כי אם כולנו "עבדים היינו, ויוציאנו", במה יתפאר העשיר על העני, ואיך לא יקרבו, הלא יתייש לשמוח אם אינו משמחו. והוא דבר פשוט, שאין צורך לכתבו!

(ויגד משה)

כל דכפין

בתחילת ליל הסדר עומד בעל הבית ומכריז שכל מי שרעב מוזמן לבוא ולאכול, והדברים תמוהים - וכי יתכן שמדובר

בהזמנה מעשית? ראשית, הלא אף אדם אינו ממתין בליל הסדר בבית הכנסת ומצפה להזמנה, אלא כל אחד מתכוון כבר שבועיים קודם לכן לקיים את מצוות היום, ואם אין לו בית מסודר להיות בו הוא דואג להתארח במקום כלשהו בלילה זה. או, נעזר בארגוני צדקה הנותנים "קמחא דפסחא", ומפנים אותו למקום כלשהו. שנית, אם היתה ההכרזה נעשית בבית הכנסת היא היתה מובנת יותר, ואפשר היה לקשור אותה לאדם ש'נתקע' ברגע האחרון, אבל ההכרזה נאמרת בבית הפרטי של האדם, מאחורי דלת סגורה ומסוגרת - מי כבר מסוגל לשמוע אותה ולבוא בעקבותיה?

אלא, שהרמב"ם אומר שבכל חג האדם אינו צריך לשמוח לבדו, כי אם לדאוג שיהיו עניים בני ביתו, וזוהי שמחת חג אמיתית. רמז לחיוב מיוחד זה בליל הסדר מביא הגר"א מן הפסוקים בתורה שבהם נצטוונו על הפסח - בחומש שמות נאמר (יג, ז): "מצות יאכל את שבעת הימים" ואילו בחומש דברים כתוב (טז, ח): "ששת ימים תאכל מצות". השינוי בין הפסוקים מתבטא לגבי היום הראשון של פסח, שעליו נאמר 'יאכל' בבנין נפעל, לעומת שאר ששת הימים שבהם נאמר 'תאכל' בבנין קל, ללמדנו כי בלילה הראשון יש ענין מיוחד להזמין אורחים, וזהו 'יאכל' בבנין סביל, שהרי הוא מאכיל אותם, ועליו לתת להם עד כדי שביעה ממש.

את הענין המיוחד להזמנת אורחים דוקא בליל הסדר מביא רבי משה שטרנבוך בספרו "מועדים וזמנים" בכתבו כי המשימה הקשה ביותר בליל הסדר היא להרגיש את עצמו בן חורין וכדי לעשות זאת צריך האדם לעשות כל מיני פעולות, כמו הגשה בכלים נאים וכן הזמנת אורחים.

בשל חיוב זה דואג האדם לאורחים שיסעו על שולחנו, הוא מטלפן ל"חברת הכנסת אורחים" ולבית הכנסת, וברוך ה', עולה בידו להשיג כמה אורחים. הרגשתו שלו מרוממת, אלא שהעני המוזמן אינו מצליח להתחבר לאותן תחושות.

הוא יושב לו ומהרהר: הלא אני משמש עבור בעל הבית כלי חפץ, הוא הזמין אותי רק משום שהיה צריך להרגיש את עצמו בן חורין... עלי אפוא, לשבת יפה ואוי לי אם טפת יין תשפך כאן על המפה!

כך שבעוד בעל הבית יושב מרוצה מכך שיש לו אורחים והוא בן חורין, מתמרמר העני: הוא משתמש בי כדי להיות יותר בן חורין, ואני יושב לי כאן כמו תרנגול הודו!...

אלא, שמחשבות אלו פגות, כאשר שומע העני את בעל הבית מכריז "כל דכפין" ואומר כי על אף שבקרבת פסח צריך מנוי, ואפילו יבוא העני הגדול ביותר אי אפשר לתת לו ממנו אלמלא התמנה עליו, מכל מקום הוא צריך כעת אורחים ואילו היה יכול היה הולך ומחפש אחריהם כעת, או שהיה רוצה לצרפם לקרבן פסח, על אף שלפי ההלכה הענין אסור.

בשמעו את ההכרזה אומר העני: הלא אני כאן האורח העני! מדוע דרושים לו עוד אורחים? אהה... אין זאת, אלא שאני נחשב כנראה כבן בית, והוא מחפש לו עניים אחרים... מותר לי, אפוא, לזוז מעט ואפילו לשפוך קצת יין על המפה...

מחשבות אלו משפרות את הרגשתו ויוצרות גם לו אפשרות להרגיש את עצמו בן חורין, למרות העובדה שהוא מסב לשולחן אחרים!

ריתחא דאורייתא

מדוע אין מברכים ברכה אחרונה על הכוס

העיר הגרש"ז אוירבאך זצ"ל: יש לעיין מדוע אין מברכין ברכה אחרונה על הכוס הראשונה, שהרי לפי האריכות שמאריכין באמירת ההגדה יעברו יותר משבעים ושתיים דקות שהוא שיעור עיכול, ובעלמא מי שלא בירך בשיעור כזה אסור לו אחר כך לברך אפילו בסעודה גדולה, מאחר שכבר עבר שיעור עיכול (יעויין בשו"ע סי' קפד ס"ה, ובמ"ב שם), ונמצא הכוס הראשון בלי ברכה אחרונה. ומכל מקום אין מברכין, כדי שלא יהא נראה כמסיח דעתו מן הסעודה וכמי שעושה קידוש שלא במקום סעודה. ומה ששוהה זמן רב לא חשיב הפסק, דכיוון ששוהה מפני שעסוק בדבר שהוא מחוייב בו והוי נמי צורך הסעודה, אין זה חשוב הפסק אף על פי שעובר שיעור עיכול, וברכת המזון שבסוף עולה שפיר גם על כוס הראשון וגם על הכרפס (אם אוכל ממנו כזית. ויעויין בחזון איש או"ח סימן כח סק"ד שחקר בזה, אם קביעת שיעור עיכול הוא משום הפסק, או משום שלאחריו אין עוד על מה לברך.

(ארזי הלכנון)

שדוקא אנשים גדולים ובעלי מדרגה מסוגלים לזכות בכך, אלא אפילו האנשים הגסים ופחותי הערך יכולים לזכות וכל אחד יכול לקחת כפי ערכו.

(רבי אהרון טויסיג)

מה נשתנה

מדוע תיקנו לשתות בפסח דווקא ארבע כוסות כנגד 4 לשונות גאולה?
יכלו לקחת גם ארבע מצות, וכו'
ולמה בנוסח "מה נשתנה" אין שום שאלה על ארבע כוסות?
ועוד, מדוע שר האופים קיבל עונש מוות כשכל עונו היה שבטעות נכנסה לו אבן לאוכל,
וזה היה עוד במטבח, ואילו שר המשקים שהגיש לפרעה את הכוס עם הזבוב עונשו היה רק בכלא?
ומצאתי תירוץ נפלא מבעל"הערוך השולחן" -
שר המשקים ושר האופים שנאו זה את זה,
וכל אחד הכניס לשני את הפסולת אל מאכל המלך.
לאחר בירור שערך פרעה, הוא גילה את העניין ושר האופים נהרג כי הוא שם את הזבוב בכוסו של שר המשקים.
ארבעת הכוסות לא מסמלות רק ארבע גאולות, אלא גם ארבע גלויות שיבואו בגלל שנאת חינם.
ולכן תיקנו דווקא כוסות שנזכרו את כוס פרעה ונדע ונפנים

נמצא, שאין ההכרזה מכוונת אל העניים שבחוג - אלא על העניים שבתוך הבית פנימה, ומשום כך אינה צריכה להאמר בבית הכנסת, כי אם דוקא אל מול השולחן הערוך!
(רבי ירחמיאל קראם)

כל דצריך ייתי ויפסח

אין לפרש דקאי על הקרבן פסח שהרי אין הפסח נאכל אלא למנוייו, אלא מיירי בזמן הזה, שאין לנו קרבן פסח וקאמר "ייתי ויפסח" שיעשה את חג הפסח באכילה ושתייה, וקאמר "השתא הכא" אני יוכל להזמינו לאכול ולשתות אבל "לשנה הבאה בארעא דישראל" ולא אוכל אז להזמינו דאין הפסח נאכל אלא למנוייו (פסחים ס"א א') וכי תימא מה יעשו אז העניים שלא הזמינום מערב יו"ט ולא שחטו עליהן הפסח על זה קאמר "השתא עבדי, אבל לשנה הבאה בני חורין" והיו כולן עשירים ולא יצטרכו לכך שאחרים יזמינום.

(טעמא דקרא - פסח)

וכאן הבן שואל

אביו של האדמו"ר הזקן מבעלזא זצ"ל התאמץ פעם בליל הסדר לעשות לפניו שינויים רבים, כדי שיראה הבן וישאל. למרות כל המאמצים סתם הילד - שעתיד להנהיג את הקהילה החסידית המפוארת - את פיו, ולא שאל מאומה.
בתום ליל הסדר, שאל אביו: "היתכן? האם לא ראית כל שנוי בהנהגותי? מדוע לא שאלתי דבר וחצי דבר?"
והילד השיב לתומו: "אבא, הרי אתה זה שאומר לי תמיד שעל אבא לא שואלים שאלות... כל מה שאבא עושה, זה טוב. לכן, גם על השנויים הרבים שעשית הלילה, לא שאלתי שום דבר..."
(האדמו"ר מבעלזא)

וכאן הבן שואל

בהגדות רבות נכתב לפני "מה נשתנה": "וכאן הבן שואל".
ובספר תולדות ה"תפארת שלמה" מובא מעשה באברך חשוך בנים שערך את ליל הסדר על שולחנו, ושמע מפיו שזהו הזמן המסוגל לבקש על בנים ולהוושע. בהטעימו שהדברים רמוזים בתבות הללו: "וכאן" - כעת, בלילה הזה, "הבן שואל" - יכול כל אחד ואחד לשאול מאביו שבשמים בן. אותו אברך ניצל הזדמנות זו, ולשנה הבאה זכה לחבוק בן זכר.
גם ה"עקדת יצחק" כותב שפסח הוא זמן מסוגל לזכות לבנים, ולבנים טובים, ושעת רצון הוא לבקש מהש"ת שנזכה להיות בבחינת "בנים למקום".
כעין זה כתב גם ה"בית אהרן" בשם אביו: "רצה לומר, כאן יכול הבן ישראל לשאול ולבקש מאביו שבשמים כל מה שצריך, ולקבל חיות על כל הדברים בלילה הזה, ולהשיג מה שלא עמל ויגע על זאת".
בהמשך דבריו הוא מדגיש, כי עובד ה' באמת יכול לקחת מלילות הסדר הרבה שמחות והשגות רוחניות, ואין כוונתו

לא לשנוא אחד את השני,

וממילא מובן למה לא חוברה שאלה על 4 כוסות ב"מה נשתנה" - כי לא רצו להזכיר גלויות.

(ערוך השולחן)

מה נשתנה

עניינים רבים יש בליל הסדר שלא נכללו בארבעת הקושיות, וא"כ צריך להבין מדוע שואלים רק את ארבעת הקושיות הללו? נראה לומר שכל ארבעת השאלות שורש אחד להם, ובעצם ישנה כאן קושייה אחת, והשאלה היא - מה אנו רוצים לזכור בלילה הזה את העבדות או את החרות, לזכור את השיעבוד הגדול במצרים או את הגאולה?

הסבר - מצד אחד אוכלים מסובים כדרך מלכים ובני חורין, ומצד שני אוכלים מרור שהוא זכר ל"וימררו את חייהם", המצה - שאנו אוכלים מצד אחד היא זכר לעבדות, לחם עוני, היות ולא היה להם זמן לאפות לחם בזמן השיעבוד הם היו עושים מצות במהירות והיו אוכלים אותם, א"כ המצות הם זכר לשיעבוד, אך מצד שני המצות הם זכר לגאולה שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם ה' יתב' וגאלם, ולכן המצות הם זכר ליציאה המהירה, לגאולה המהירה ממצרים. ועוד - הטיבול בחרוסת, שהחרוסת עצמה יש בה מחלוקת מה היא מזכירה - האם היא זכר לדם או לטיט - בעצם זכר לעבדות, אך מצד שני אנו מטבילים את המרור בחרוסת - והטיבול עצמו הוא זכר למלכות כי דרך המלכים לטבל את המאכלים שלהם, א"כ הטיבול בחרוסת מצד אחד מזכירה - שיעבוד, ומצד שני היא מזכירה - דרך מלכות וחרות?

א"כ כל השאלות בעצם היא שאלה אחת - למה עושים זכר בערב זה? לעבדות או לחרות?

על שאלה זו באה התשובה - "מתחיל בגנות ומסיים בשבח", בלילה זה אנו צריכים חצי סדר להרגיש עבדים ולכן אנו מזכירים את השיעבוד, אך בחלקו השני של הסדר אנו צריכים להודות לה' על הגאולה, להודות ולהלל על החירות, א"כ בערב זה אנו צריכים להרגיש את שני המצבים.

(ר"א וייס שליט"א)

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה

וקשה הרי בכל השנה אנו אוכלים רק חמץ, וא"כ מה הפירוש חמץ ומצה. והתירוץ הוא, שכוונת הבן לשאול שבכל הלילות שבכל השנה אנו מקריבים קרבן תודה שיש בו חמץ ומצה, אם כן הלילה הזה שאנו מסדרים הסדר גם כן כדי ליתן תודה להקב"ה בודאי היה ראוי להקריב קרבן תודה להודות על החירות, ועל זה מתרצים עבדים היינו, שקרבן תודה בא על נס פרטי, אחד מהארבעה ניסים ובמצרים היו כל הארבעה ניסים ר"ת "חיים" "ח" חבוש בבית האסורים, שהיינו חבושים במצרים, "י" יסורים, עינויים מהמצרים, "י" ים, שעברו את הים, "מ" מדבר, שהלכנו במדבר, ולכן משנים ואוכלים מצה בלבד.

(פרפראות)

כולנו מסובין

יש התמהים: מפני מה תקנו לשתות את כוסות היין ולאכול את כזית המצה באופן של הסבה, הן לכאורה הרבה יותר מתאים לבן חורין לאכול את המצה ולשתות את היין כשהוא יושב זקוף על כסאו, באופן שהיין לא ישפך ולא יפלו פרורים מהמצה...

באור נפלא בענין אמר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל: בליל הסדר על האדם לעשות סדר בסדרי העדיפויות שלו. הקב"ה גאל אותנו ממצרים כדי שנעבוד את עבודת ה', לא כדי שנאכל מצות ונשתה יין.

לכן, גם בלילה הזה יש לנו אמנם 'שולחן ערוך' אוכלים סעודת חג, אבל ה'שולחן ערוך' נקבע בסוף ה'סדר' ועל פי רוב האכילה נעשית במהירות. את רוב הלילה הנו משקיעים בחלק ה'מגיד', מרבים בסיפור יציאת מצרים, מדברים דברי תורה, ולא עושים עסק מהסעודה.

ובמה מראה האדם שאת האוכל הוא מעריך פחות? יש כלל: מי שמתקרב לדבר - סימן שהדבר חשוב לו ונצרך לו ביותר. אם אדם מתכוף ממקומו ומתקרב אל האוכל - בידוע שהאוכל חשוב בעיניו יותר מדברים אחרים.

בתקנת ההסבה בליל הסדר רמזו חז"ל לכל יהודי: אתה אל תקרב לאוכל, אל תשפיל את ראשך לכווננו, אלא תשב בהסבה ואת האוכל תביא אליך, כך תדע שהנך בן חורין אמיתי בנקודה זו של קיום המצוות.

(הגרי"ש אלישיב)

עבדים היינו לפרעה במצרים

הבן הקטן שואל ארבע קושיות. עונים לו: "עבדים היינו". יש להבין איזו תשובה היא זו: "עבדים היינו" לשאלות שהוא שאל? מדוע לא עונים לו תשובות עניניות על השאלות?

הבאור: עבדים לא שואלים שאלות! הם עושים את רצון אדון-ניהם, ומבטלים את רצונותיהם האישיים מפני רצונו. זה גופא מה שעונים לילד: היינו עבדים של פרעה. כעת אנחנו עבדים של ה'. ועבדים - לא שואלים שאלות.

התכלית של ליל הסדר, וקיום כל המצוות שיש בלילה הקדוש הזה, היא לעשות את רצון ה', בלי כל נגיעות אישיות. ברור שב-קיום המצוות הללו יש סגולות נפלאות, אבל אנחנו איננו מקימים אותן בשביל הסגולות אלא כדי לקיים את רצון ה', כעבד העושה רצון אדוניו.

אדם צריך לקיים את המצוות בשלמות, לשם שמים. לא כדי להפיק מהן איזושהי תועלת אישית.

ספר ראש הישיבה, רבי גרשון אדלשטיין שליט"א, שפעם אחת הוא פנה לעסקן גדול ובקש ממנו עזרה בנוגע לשדוך מסוים. העסקן היה צריך לעבוד קשה על הענין. הוא היה טרוד מאד בעסקיו, והוא אמר לרב: "אני מסכים להתגייס לענין, אולם יש לי בקשה: יש לי בת שזקוקה לשדוך ואני מבקש שהרב יבטיח לי שבזכות התמסרותי לשדוך - שהבת שלי תתארס".

"לא כדאי לך", אמר לו הרב. "יש לעשות חסד לשם שמים. אם אתה עושה חסד לשם שמים הרי אתה הולך בדרכיו של הקב"ה: 'מה הוא רחום וחנן אף אתה חנן ורחום'. תעשה לשם שמים והקב"ה יחזיר לך. אבל אל תעשה תנאים, כי אז אתה עושה את

החסד בשביל עצמך ולא בשביל אחרים".
"שמעתי", השיב הלה. "ולמרות זאת אני רוצה הבטחה".
"האמן לי", ניסה הרב לשכנעו "לא כדאי לך".
"אף על פי כן", התעקש הלה, והרב נתן לו הבטחה.
סופו של ספור היה שבתו התחתנה והתגרשה. או אז הוא הבין שכשעושים חסד שכולו לשם שמים, בלי הבטחות ותנאים - אז זוכים לברכה.
כשיהודי מרגיש שהוא עבד ה', חייו יותר שמחים ומאושרים. הוא אינו מתגלך עם שאלות שטורדות את שלוותו ומנוחתו. הוא יודע שכל מב שקורה לו הוא רצון ה', האדון.
(שש באמרתך)

עבדים היינו לפרעה במצרים

יש מפרשים בדרך הלצה, הקשר של שלשת פסקאות אלו: הא לחמא עניא, מה נשתנה, עבדים היינו, כי הבן מתפלא על אביו שאומר: הא לחמא עניא, כל דכפין ייתי ויכול, שנעשה בפתע פתאום נדיב לב ובעל הכנסת אורחים, מה שלא נשמע ממנו בכל ימות השנה, שהוא רגיל לברוח לרחוב אחר מפני העניים לבל יפגעו בו ויבקשו ממנו נדבה, ולכן שואל לאביו: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?" ויהיה כמשיב אותו: "עבדים היינו לפרעה במצרים", וממנו למדנו, מה פרעה אומר ואינו עושה, גוזר ואינו מקיים, אף אני אומר בפה ואיני עושה (קול אומר קרא). ומכאן מוסר השכל על אלו שאינם ממלאים חובתם באמת וצדק, ונמנעים מלתת "קמחא דפסחא" למוסדות התומכים בעניים, לקראת חג החרות. והחי יתן אל לבו, לבל יעשה כמעשה פרעה. ובזה יש לבאר מה שמקדימים לומר לפני סעודת ליל פסח: "הללויה הללו עבדי ה'" (תהלים קיג, א) ולא עבדי פרעה (מגילה יד). לבל נתנהג באמירת "כל דכפין ייתי ויכול" כעבדי פרעה, לסגור הדלת אחריו.

(ילקוט הגרשוני פסחים קטז)

עבדים היינו

בגמר השאלות ואמירת מה נשתנה האב צריך לתרץ ולהסביר לכל אחד מבניו כפי הבנתו, והיום יש רבים ששומעים מהבן אמירת מה נשתנה ואומרים עבדים היינו וגו' ולא מסבירים לילד כלל, אף שהוא בגיל שמסוגל כבר להבין לפחות קצת, ומבטלים בזה עיקר מצות והגדת לבנך, וצריך לזהר להסביר לילדים ולמסובין מהות חובת הערב, ואני רגיל מדי שנה בשנה לספר בקטע זה של עבדים היינו סיפור מהקדוש ה"חפץ חיים" זצ"ל, ובזה יבינו תוכן הלילה.

בזמן הפרעות באוקראינה שנהרגו ונטבחו רבבות יהודים על קידוש השם ה"ד, היה הקדוש ה"חפץ חיים" אצל רופא אחד שהתחיל לשאול אותו איך הקב"ה כביכול מסוגל לראות היאך מייסרים את עמו באכזריות שכזו ולשתוק על כך. ה"ח"ח זצ"ל נתעטף בשתיקה ולא השיב לו. אמר הרופא תאמין לי שאני מתחיל לפקפק אם יש אלקים בעולם, השיב לו ה"ח"ח זצ"ל אני מפקפק אם אתה רופא או לא. מיהר הרופא להראות לו תעודה תלויה על הקיר המאשרת שהוא רופא מוסמך, ה"ח"ח זצ"ל

הסתכל וראה שתאריך כתיבת התעודה הוא מלפני ארבעים שנה, ואמר לרופא יתכן שבשעתו אכן הוכחת שאתה יודע לרפא, אבל מנין לי לדעת שעכשיו אתה עדיין רופא, השיב הרופא שאין שום טעם לערוך כל פעם בחינות אלא מספיק שנבחן פעם אחת בשעתו. א"ל ה"ח"ח זצ"ל תדע לך שגם לגבי הקב"ה כן הוא, לפני שמסר לנו את התורה והעמידנו בנסיונות הרבה מתוך הסתר פנים, הראה לנו נסים ונפלאות להוכיח שהוא משגיח בעולם הזה, ואמר לנו כביכול זוהי התעודה שלי שאני משגיח בעולם, ועליכם למסור ידיעה זו לדורות הבאים אחרים עד עולם, ולכן אע"פ שהיום רצונו יתברך לנהוג בהסתר תוך הסתר, עד שצריך מסירות נפש בחיים כדי לקיים תמיד את רצונו, אבל כביכול התעודה היא הנסים שארעו בשעת יציאת מצרים, ובכל דור בליל ט"ו עלינו להאריך בסיפור נפלאות דמצרים שהיא התעודה שלו, וזהו מה שנאמר חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, שהנסים והנפלאות עשה הקב"ה מתחילה למען כל בית ישראל לא רק אלו שהיו אז אלא למען כל הדורות שיעמדו עד זמנינו, ולכן נחשב הדבר כאילו היינו אנו בעצמנו עבדים במצרים ויצאנו משם בנסים שהראה הקב"ה, לא רק לדור ההוא אלא גם לנו, וגם אותנו גאל עמהם הקב"ה מחסרון האמונה ע"י הנסים האלו.

(טעם ודעת)

הרי אנו וכנינו וכני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים.

ידועים דברי הרב מבריסק הגרי"ז זצ"ל, שהגם שבודאי היו משתחררים במשך הדורות, מ"מ כל שלא היתה הפקעה מיוחדת ע"י הוצאת השי"ת אותנו ממצרים, היינו נשארים בגדר משועבדים, ולא היינו נעשים לעבדי ה', עכ"ד ודפח"ח.
ונרחיב את הדברים שהרי נשאלתי ע"י ידידי ר' מרדכי קריגר נ"י בעהמ"ס חסדי השם, דהא משה אמר לפרעה (שמות י: 1) שהארבה ימלאו בתי פרעה ובתי עבדיו ובתי כל מצרים, ואמנם אחר כך כתוב (י: 15) שבאו הארבה ואכלו בעץ ובשדה אבל לא נאמר שבאו אל הבתים. ואמר, שיש מתרצים ממה שכתוב (י: 15) "וימהר" פרעה לקרא למשה ולאהרן, שמיהר קודם שנכנסו לתוך הבתים, עכ"ד.

ואמנם נראה שלא יתכן לומר שלא נתקיימה המכה המיועדת והמנובאת במילואה מפני שמיהר פרעה לבקש שיפסיקו אותה. אלא נראה לפרש דהא כשבא משה לומר (י: 15) ג, ד) שלח עמי ויעבדני כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה בגבולך, הרי הסכים פרעה שיכלו הגברים לעבוד את ד'.

וביאור הענין נראה, כי יש עבדות ויש שעבוד, והעבדות היא העבודה בפועל בתוך בתי המצרים, ונעשית על ידי הזכרים הח"זקים, והשעבוד הוא עצם המצב שאין העם בעלים על חייהם ועל עתידם, וזה כולל גם הנערים והזקנים והנשים (ושבט לוי). וכשפרעה אמר שילכו הזכרים לעבוד את ד', ויתכן בזה על העבדות, אבל לא ויתר על השעבוד של העם ולא שלח את הנשים והנערים והזקנים.

וכיון שהסכים לשלוח את העבדים מתוך הבתים, לכן לא נכנסו הארבה לתוך הבתים. אבל כיון שלא הסכים לשלוח את העם מתוך השעבוד, באו הארבה בכל הארץ ואכלו כל ירק ועץ השדה.

שאלות מענינות בהגדה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה. הרמ"א בסי' ת"פ שנוהגים לפתוח הדלת בא-מירת שפוך חמתך. יש מנהג נפוץ שנותנים למי שהוא בשידוכים לפתוח הדלת שאומרים שזה סגולה למצוא זיווג מהר, האם יש מקור למנהג זה.

תשובה. לא שמעתי, והמנהג שבעלת הבית פותחת

שאלה. השו"ע בסי' תפ"א פסק שחייב אדם לעסוק בהל' הפסח וסיפור יציאת מצרים עד שתחטפנו שינה. מי שישאר ער עד מאוחר לעסוק בהל' הפסח וזה יגרום לו שלמחרת מחמת עייפותו לא יוכל לכוון בתפלה האם אעפ"כ יש לו חיוב זה.

תשובה. זה נחשב כבר שחטפתו שינה

אם תצק אליו, אם תגיד לו שאתה רוצה להתקרב אליו, הוא יכול ברגע אחד להפוך את הגלגל, ולא משנה כמה זמן כבר היית למטה, ברגע אחד הוא יכול להפוך אותך להיות למעלה... אז תתפוס חזק בגלגל, ותבקש, ותתחנן, ותגיד לו שאתה מעדיף להיות עבד שלו, והוא יוציא אותך לחירות... זאת ועוד, מחובתנו לזכור בלילה זה, כי כל מה שהקדוש ברוך הוא עשה לנו בהוציא אותנו ממצרים, והביאנו אל ארץ ישראל, היה אך ורק בכדי לקחתנו להיות לו לעבדים, על ידי קיום המצוות וקבלת התורה. [ומי שאינו מקים את מצוותיו ותורותיו, עליו לדעת שהיה מן הראוי שישאר במצרים].

(שבילי ההגדה)

בכל דור ודור ... כאילו הוא יצא ממצרים

החייב בזה, שכל אדם יראה עצמו כאלו הוא יצא ממצרים - צריך באור: מפני מה חייב כל אחד לעשות כן? וכי משהו ישתנה במקרה שנספר את ספור הגאולה על אבותינו? יתרה מזאת. הרמב"ם כותב (הלכות חמץ ומצה ז): "חייב אדם להראות את עצמו" כלומר לא די שאדם יראה. את עצמו, אלה עליו להראות לאחרים שכאלו הוא עצמו היה עובד בארץ מצרים, ואותו שחרר הקב"ה מעבדות לגאולה, ושוב עליו להבין: מה העניין בכך? מה מונח באדם שמראה את עצמו? כדי להבין זאת נשתמש במשל מחיי היומיום - אחד מחברי הזדמן לאוטובוס בירושלים שהיה בו פגוע תופת. הוא עצמו ניצל בנסי נסים. ומלבד צפופים באוון שנמשכו במשך שבועיים הכל היה בסדר. למחרת היום שוחחתי אתו, והוא ספר לי את כל הקורות אותו - "בשעה פלוגית יצאתי מקטמון, כשעליתי לאוטובוס אמרתי שלום לנהג, הוא מכיר אותי מצוין משום שכבר שלשים שנה אני נוסע באותו מסלול, עברנו את מלון קינג דיויד, נכנסנו לרחוב יפו, עלו כמה נוסעים וירדו כמה אחרים. בדיוק אז עלה אדם חשוד שהיה עצבני, המשכנו לנסוע עוד קצת ואז היה פיצוץ. תקרת האוטובוס עפה, ראיתי נעל של אדם, ואחר כך ראיתי את המראות הקשים של האנשים הפגועים..." והוא הוסיף ותאר מראות מסמרי שער. למחרת פגשתי את אחיו. הוא אמר לי: "אתה יודע, יחזקאל היה אתמול באוטובוס, וברוך ה' לא קרה לו כלום". שלשה ימים מאחר יותר

וזהו שאומר בעל ההגדה. עבדים היינו לפרעה במצרים בת-חילה. אבל אחר כך הוא ויתר על העבדות מלחץ המכות והיה נשאר עם השעבוד. ואם לא הוציאנו ד' בסופו של דבר, עדיין היינו משועבדים.

(מרכה לספר)

ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו... משועבדים היינו לפרעה

לכאורה אינו מובן, שהרי גם כיום הננו משועבדים! וגם אם יטען מי שיטען שהיום מצבינו אינו בגדר שיעבוד, אך מה עם אותם יהודים שהיו במחנות ההשמדה של היטלר, ימ"ש, הרי גם הם אמרו מילים אלו: "אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה", כלומר, עכשיו ב"ה אנחנו לא משועבדים לאף אחד... הלזאת יקרא לא משועבדים?!

אומר הבית הלוי: התשובה טמונה בסיפא של הדברים: "משועבדים היינו" לא עבדים אלא, משועבדים!

מה ההבדל בין שיעבוד לעבדות?

כשהקב"ה הוציאנו ממצרים, לא היתה כונתו יתברך להוציאנו מעבדות לחרות. בשום אופן לא! אנחנו היינו עבדים ונשארו עבדים. רק שקודם היינו עבדי פרעה ועכשיו נהיינו עבדי הקדוש ברוך הוא. אנחנו לא יצאנו לחופש, יצאנו לעבדות. מהי כאן, אפוא, היציאה?

היציאה היא רוחנית. היינו משועבדים לאדם, היינו משועבדים לתאוות, וכשיצאנו ממצרים נהיינו בני חורין בנפש. מלבד זאת גם קבלנו את התורה, והתורה עושה אותנו בני חורין לתמיד. היהודים הם עם של בני חורין, כמו שאמרו חז"ל "אין לך בן חורין אלא מי שהוא עוסק בתלמוד תורה בלבד" (במדבר רבה י, ח) (בית הלוי)

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים

הבה נתבונן לרגע, ונסה יחד להרגיש, לחוש, כאילו אנו יצאנו ממצרים. עומד לו יהודי, עבד נרצע לאדונו במצרים, כבר שלשים שנה, חמשים שנה, ושואל את עצמו, האם פעם נצא מכאן, האם פעם זה יסתיים? והנה עוברים עוד מאה שנה, ועוד, והאדם כמעט שאינו מאמין שיתכן שיהיה איזה מהפך, איזה שינוי לטובה. ואז, לפתע בא משה ריבנו ומכריז בקול רם, כי הקב"ה נגלה אליו והודיע שהגיע הזמן שנצא ממצרים, ובקרוב נצא מעבודת לחירות, מעניות לעשירות, כל אחד יקח עמו תשעים חמורים עם כל טוב מצרים... וכי ניתן לאחר מאתיים שנה להאמין לידיעה כזו... ואכן זה קרה... עם ישראל יצא ביד רמה, בשלל רב, מעבדות לחירות...

אף אנו, כל אחד בביתו, בפרטיותו, לפעמים חושב, זהו, ככה יהיה המצב שלי לנצח, חוסר הצלחה בפרנסה, בזוגיות, באישיות, ועוד ועוד, כבר כמה שנים שזה נמשך, היתכן שזה יתהפך, יש-תנה... יהודי, דע לך, הכל יכול להתהפך, אם תתפלל אל הקבה,

שאל המגיד מדובנא את הגאון מווילנה: מהי הדרך הטובה ביותר להשפיע על בני האדם? השיב הגאון: כאשר מחממים מים בקרמקום, יש שתי דרכים להוציא את המים החמים מן הקומקום: האופן הרגיל הוא על ידי מזיגת המים דרך הפיה של הקומקום, אך יש אפשרות שניה - להניח למים לרתוח ולבעבע, הם יעלו ויצופו כלפי מעלה עד שיגלשו החוצה משפת הקומקום, כך הן שתי דרכים להשפיע על בני אדם. הדרך הפשוטה היא על ידי דיבור רגיל, כדרך הבריות שמשוחחים זה עם זה בניחותא ובנימה עניינית. אך יש דרך נוספת, יעילה הרבה יותר: למשך את התיאורים 000 החיים בשיא הלהט, עד שהן יבעבעו ויגלשו החוצה, ליל פסח הוא לילה שבו האדם צריך לחיות את הנושא של יציאת מצרים, כי שהדברים יגלשו החוצה ויחלחלו בנפשם של הילדים. אומר החיד"א: "ושיננתם לבניך", מתי תוכל לשון ולהנחיל את הדברים לבניך? כאשר: והיו הדברים האלה על לבך". כאשר הדברים היו אצלך בתוך הלב. אומר דוד המלך (תהילים קכז, ד): "כחיצים ביד גבור - כן בני הנעורים". כשאדם יורה חץ בקשת, הוא מושך את החץ לכוון הלב שלו, וככל שהחץ מתוח וקרוב יותר אל לבו - כך הוא יעוף למרחק רב יותר. "כן בני הנעורים" - כך גם הדרך להנחיל את התורה והאמונה לילדים. ככל שהדברים יהיו חיים ומוחשיים יותר בליבך - כך תספר אותם לבניך בצורה חיה ומוחשית, וכל תגדל השפעתם של הדברים הללו על בניך. השופט גדעון אמר למלאך ה' בפסח: "אמש הקרני אבא את ההלל, ושמעתיו שהיה אומר: 'בצאת ישראל ממצרים', ועתה נטשנו. אם צדיקים היו אבותינו - יעשה לנו בזכותם, ואם רשעים היו - כשם שעשה

פגשתי גם את גיסו והא ספר: "יחזקאל עושה סעודת הודיה. ברוך השם לא קרה לו כלום!" מילים ספורות ותו לא. מכאן למדת, שככל שאדם קשור וקרוב יותר לעניין כלשהו, הוא מספרו ביותר צבעים וביותר פרוט עד לפרטי פרטים ממש, וככל שאדם מרוחק יותר, כך הוא מספר כבדרך אגב ובקצור. לפיכך אמר בעל ההגדה שחייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים. אילו היה הוא מספר לאביו שיצא ממצרים הוא היה אומר: "אבי היה במצרים, היה שם מעט בלגן ופרעה עשה מעט קשיים. ברוך ה' שיצאנו מזה..." תוך שלשה רגעים הוא מסיים את העניין כלו. אך אם ירגיש שהוא עצמו היה במצרים הוא יאמר: ילד, בוא ואספר לך מהי מכת דם. השכן למעלה איסמעיל ירד וכשראה שיש לי בקבוק מי עדן ואני מסוגל לשתות מים קרים בקש ממני לשתות, נתתי לו את הבקבוק והנה הוא פותח אותו - וכל הבקבוק הופך לדם. הוא בקש ממני: 'שלמה, אתה יכול לתת כוס מים'. והנה רק החזיק את הכוס שנתתי לו - והכל התהפך לדם בסוף אמרתי לו: שמע איסמעיל, הרב אמר לנו בבית הכנסת, שאם אתה רוצה דווקא מים, אתה צריך לשלם לי מאה דולר לכוס'. 'מאה דולר?', התרגז איסמעיל, אני קונה בששה שקלים בקבוק שלם. 'אתה לא רוצה?', אמרתי בשלוח. "אז תשתה דם". איסמעיל נתן לי כסף ועד מהרה התפרסם הדבר בשכונה. כלם באו לקנות ואני התעשרתי ברגע אחד, ורגע, עוד לא ספרתי לך על מכת כניס!... כך יוצא שכאשר אדם מראה עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, הוא לא מסיים את הספור תוך רגעים אחדים, אלא מספר אותו בפרטי פרטים ומקרוב את האירוע הזה לכל אלו שלא היו בו. פעם

ריתחא דאורייתא

אכל מצה בלא הסיבה האם יכול לצאת במצה שיאכל בכורך

בשו"ע (סי' תעב ס"ז) נאמר: "אכל בלא הסיבה, צריך לחזור ולאכול בהסיבה" וצ"ע. הרי כל הטעם שחייב לאכול מצה בפני עצמה, ולא יוצא ידי חובת מצות אכילת מצה באכילת ה"כורך", הוא משום דאיתי מרור דרבנן ומבטל מצה דאורייתא, כמבואר בגמ' (פסחים קטו ע"א). אם כן, מאחר וחיוב ההסיבה הוא רק מדרבנן, נמצא שבאכילתו הראשונה בלא הסיבה כבר יצא ידי חובת אכילת מצה מהתורה, ומה שצריך לחזור ולאכול בהסיבה הוא רק מדרבנן, וא"כ לכאורה יצא ידי חובתו ב'כורך'. דמצה זו חיובה היא רק מדרבנן [כי את הדאורייתא כבר קיים] וגם מרור דרבנן, ואינם מבטלים זה את זה.

שאלה זו שאל האדר"ת את המהרש"ם (הו"ד בשו"ת מהרש"ם ח"ו או"ח סי' לח), וכתב: "מה שהשיב שמא אין החיובים שוים, הוא נגד התוס' (שם קטו ע"א ד"ה אלא) שכתבו: ומיהו אי הוה קי"ל כהלל, הוי עבדינן הכי, מצה לחודה והדר מצה ומרור בכריכה, כיון דהוי דרבנן ודרבנן, ויעו"ש מה שתיירך.

ולענ"ד נראה לתרץ על פי דברי הב"ח (סי' תעב) בשם

המהר"ל, שכתב, שגם כשאוכל כזית שני בליל הסדר, מקיים מצוה מן התורה, וז"ל: "כל אדם יסב לכתחילה כל פעם שאוכל מצה, שכל האכילה של המצה אפילו אוכל הרבה הכל הוא מצוה אחת". וכן כתב הנצי"ב ב'עמק שאלה' (סי' נג סק"ד) וב'מרומי שדה' (חגיגה ח ע"ב ד"ה אמר ר' יוחנן) וכן כתב האבני נזר.

הרי שכתבו שאם אכל הרבה זיתים, כל הכזיתים הם מצוה אחת [דאורייתא] ואם כן, כשלא אכל את כזית המצה בהסיבה, הרי בידו לתקן ולאכול כזית שני בהסיבה, וגם כשיאכל את הכזית השני יקיים את המצוה דאורייתא כתיקון חז"ל בהסיבה, וזאת לא יכול לעשות בכורך, דאיתי מרור דרבנן ודוחה מצה דאורייתא, אף שהמצוה קיומית ולא חיובית.

הצעתי את דברי לפני מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ודחה אותם ואמר שבכל מקרה כשיאכל את הכזית מצה השני בהסיבה, לא יקיים את המצוה דאורייתא כפי תיקון חז"ל, מאחר והם תיקנו הסיבה רק לכזית הראשון שחייבים לאכול, ואילו הרוצה לאכול כמה כזיתים אינו חייב לאכול בהסיבה, נמצא שגם אם יאכל כזית בהסיבה אין הוא מרויח מה שהפסיד, אלא שיקיים בזה מצוה דרבנן, ואם כן יפה שאל האדר"ת למה לא יקיים מצוה זו בכורך, כי המצה היא מצוה דרבנן והמרור דרבנן, ואינם מבטלים זה את זה.

(חשוקי חמד)

ולהודות על היום שבו נולד וביותר אין כלל השוואה ויחס בין לידת עם ישראל לעם לבין כל לידה של אדם כי לידה של אדם זה לידה גשמית והיא מציאות קיימת בין אם נתייחס אליה או לא נתייחס אליה אך לידת העם זהו בחירתנו ולקחתנו כעם ה' וכמה שאדם יזכור וישריש את זה ובפרט שישמח בזה כך יהיה לו כח להמשיך את כל מה שיוציא לפועל מכח הלידה הזו שזה התורה והמצוות.

ואפילו כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר וכו'

הגרש"ר פינקוס תמה.מדוע אדם שיודע את כל עניין יציאת מצרים והשתלשלות המאורעות על בוריו.עדיין מצווה לספר שוב את כל סיפור יציאת מצרים מן ההתחלה כאילו אינו יודע כלום? וביאר עפ"י דברי הסבא מקלם,כי לראשונה שומע אדם את סיפור יציאת מצרים בילדותו. בזמן ששכלו והבנתו מוגבלים. ידיעה והבנה קלושה זו מתקבעת באדם כשהוא גדל ונקבעת לחלק ממנו. נמצא שכל ימי חייו נותר האדם עם אותו תפיסה קלושה שהשיג בפעם הראשונה שלמד על יציאת מצרים בילדותו.

בדומה לזה, לראשונה האדם לומד בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ. ברא אלוקים את השמיים ואת הארץ בגיל חמש שנים. בשנה שלאחמ"כ הוא שוב לומד את אותן הדברים ואין הוא רואה בהם שום חידוש ושינוי, וסבור שהדבר ידוע לו על בוריו כבר מגיל חמש שנים. אם ינהג האדם בדרך זו, יימצא שגם בגיל 20 ובגיל 40 לא יראה צורך לרענן את ידיעותיו ולעולם יותר בהשגתו הקלושה של ילד בן 5.

אילו היה האדם נברא כאדם הראשון מושלם.פיקח ובעל שכל, הרי שהוא לא היה מחזיק מעמד מרוב התפעלות והתרגשות ממה שרואות עיניו לראשונה. הטעם לכך שאנו לא מתרגשים ומתפעלים מן הקורה בעולמנו נעוץ בכך, שאנו רגילים וזוכרים את הדברים בהבנה של ילד קטן.

על כן העבודה המוטלת עלינו בלילה הזה הוא. לפשוט מעליו את הבנותיו והשגותיו שאותם השיג בשנים הקודמות, שבהן לא היה חריף הבנה כפי שהפך להיות עם השנים, ולספר שוב ביציאת מצרים כדי לחוות שוב את המאורע הזה - והפעם עם הבנתו ויכו-לתיו הרגשיות החדשות.

לכן "אפילו כולנו חכמים וכו', עדיין מצווים אנו לרדת לעומק הסיפור ולהתפעל מהחכמה האלוקית המתגלה בכל פרט ופרט ממנו, וכך יימצא כי בכל שנה ושנה נגלה עומקים ורבדים חדשים בסיפור ההשגחה הנפלא ובשיחו בכל נפלאותיו של הקב"ה שגמל עמנו ביציאת מצרים.

(ע' פנים להגדה - הגרש"ר פ)

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

מעשה זה הינו המשך לנאמר קודם לכן - וכל המרבה לספר

להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו" (רש"י שופטים ו, יג). נתאר לעצמנו שאחרי פסח רואה הבן את אביו כשפניו עצובות. שואל הבן: "אבא, מדוע פניך עצובות?" משיב האב: "פסח חלף עבר, אנו חוזרים לימי החולין, וכעת אני נאלץ להתמודד עם ההוצאות הגדולות שהיו לנו לכבוד החג"... אומר הבן: "אמש הקרני אבא את ההלל". אבא יקר הרי רק לפני כמה ימים ספרת לי כל כך יפה על הנסים והנפלאות שעשה ה' במצרים, תיארת בפני בצורה חיה ומוחשית את מעשיו של בורא עולם- את מכות מצרים, את קריעת ים סוף, את המן שירד לעם ישראל במדבר. וכי קשה לקדוש ברוך הוא לשלח לך שפע משמים ולמלא את מחסורך?! אבא, אל דאגה, אני בטוח שהוא יחזיר לך את הוצאות החג, ועוד יוסיף לך על כך כהנה וכהנה!..."

(הרב ברוך רוזנבלום שליט"א)

ואפילו כולנו חכמים וכו'

וצריך ביאור מה החידוש בזה האם נגיד שכל מי שהוא יודע את כל התורה יהיה פטור מקריאת התורה או מי שזוכר כל יום את מחיית עמלק הוא פטור ממצוות קריאת פרשת זכור יתכן שהביאור הוא שהתכלית של יציאת מצרים הוא כמו שאומרים בסוף קריאת שמע אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים וגו' והסיבה שזה נכנס בתוך קריאת שמע זהו בגלל שבפסוקי קריאת שמע מדובר על קבלת עול מלכות שמים ומוכח שהתכלית של יציאת מצרים הוא עבדות ה' וכמו כן כשמשא שאל בזכות מה הם יזכו לצאת ממצרים הרי הם עבדו ע"ז אמר לו הקב"ה בגלל שלבסוף הם עתידים לקבל את התורה ורואים שבגלל התכלית שזה נתינת התורה נגאלו ממצרים וא"כ יש מקום לומר שמי שכבר הגיע לתכלית והתוצאה של היציאת מצרים שזהו העבודת ה' בפועל לא מחוייב לספר ביצי"מ

ע"ז בעל ההגדה משמיע לנו שאפילו כולנו חכמים ונובונים מצוה עלינו לספר וכו' משום שהיסוד והבסיס שלנו נובע מכה יצי"מ ונמשיל זאת לאדם שחוגג כל שנה יום הולדת ביום שנולד הנה נשאלת השאלה מה אדם שמח ביום שהוא נולד הרי בזמן שנולד הוא לא ידע ללכת ולדבר ואפילו בקושי ידע לזוז ומדוע הוא שמח בזמן זה אם כבר הוא היה צריך לעשות יום הולדת בזמן שזכה להתעלות ולגמור איזה מסכת או איזה סדר בש"ס שהרי התורה זה העיקר שלנו וא"כ היה צריך שיום השמחה זה על התוצאה שזכה לגמור עוד ועוד דברים שקשורים לתוצאה והעיקר של החיים ולא של תחילת החיים אשר אין בכך משמעות כ"כ כלפיו. אך אינו כן כי באמת האדם שמח בזמן שנולד כי זה הזמן שהוא נוצר וכל מה שהוא מתקרב אח"כ זה מכח דברים שהיו בו בכח משעת הלידה ואפילו שלא בפועל ובמשך החיים הוא משתמש עם שכלו וידיה ורגליו וכו' ולכן עיקר השמחה וההודאה שלו לה' זה על היום שזכה להוולד ולהכנס לעולם אשר יכול להתעלות בו על דרך זה יציאת מצרים זהו היום שנולדנו כמבואר כמה פעמים בלשון הכתוב כגון יחזקאל ט"ז ועוד היינו בזמן הזה כמו ילד קטן שלא יודע ללכת ואין לו שום כח להבין דברים וכו' וכו' כי אכן לא היה לנו זכויות ועדין לא קבלנו את התורה אך מכל מקום. זהו הזמן שזכינו להוולד ולהיות הדבר הגדול הזה שנקרא עם ה' ולכן אפילו החכם שכבר יודע את התורה והגיע לתכלית של הכל שזהו התורה והמצוות בפועל מכל מקום מחוייב לחזור ולספר

ביציאת מצרים הרי זה משובח, ומספר בעל ההגדה מעשה באותם תנאים שהאריכו בסיפור יציאת מצרים. ורבים הקשו, מה התחדש במעשה זה? וכי תנאים אחרים לא הרבו לספר ביציאת מצרים והאמוראים, כדוגמת אביי ורבא לא ספרו הגאונים, והראשונים, והאחרונים? הלא כל יהודי מספר יציאת מצרים כל הלילה! מה הרבותא במעשה זה? ביאר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל: הנה כשנתבונן מעט בגאולת מצרים נראה, שכלל ישראל במצרים

היו שקועים במ"ט שערי טומאה, עוד רגע קט והיו נכנסים ל שער הנ', כמעט אבודים. אם כיום היינו רואים יהודי השקוע במ"ט שערי טומאה, ודאי היינו מתיאשים ממנו ואומרים: רשע מרושע הוא זה, אין לו כלל סיכוי להינצל. אבל את בני ישראל במצרים הציל הקב"ה מתוך מ"ט שערי טומאה, והעלם לדרגה העילאית של מתן תורה, שם פסקה זוהמתם. היכן מצוי בפסח אותו כח מופלא ההופך את האדם ומשנה אותו מן הקצה אל הקצה? אומר

ריתחא דאורייתא

קיום מצוות אכילת מצה כתיקנה

הסתפק מרן הגרשז"א זצוק"ל האיך הוא האופן הראוי לכוון בכדי לקיים מצוה חשובה זו כתיקונה, ושמעתי מהגאון ר' יהודה עדס שליט"א שכבר ארבעים שנה הסתפק ודן עם הגרשז"א בזה, ובמכתב בסוף הליכו"ש על תפילה מעיד הרב טרגר דספק זה לא היה אצל הגרשז"א רק פלפול והערה, אלא בכל שנה היה מדבר על ספק זה והיה בצער שמצווה זו היא מדאורייתא שמקיימים פעם א' בשנה ואין לנו דרך ברורה האיך לכוון לקימה כתיקונה.

וכ"כ במנח"ש ח"א סי' צ"א או' ט"ז מה הדין באדם האוכל ב' כזיתים מצה, ומכוון לצאת יד"ח רק בא' מהם מהפרוסה או במצה הראויה, האם יצא יד"ח, א"ד דהמצה השניה מבטלת למצת מצוה, כדאמרינן בגמ' לגבי אכילת מרור דאתי מרור דרבנן ומבטל למצה דאורייתא.

והסביר הגר"י עדס צדדי הספק דאיתא בשו"ע תע"ה ס"א דמברך על אכילת המצה בליל פסח ברכת המוציא ועל אכילת מצה, ובוצע מהשלימה העליונה וגם מהפרוסה ואוכל משתייהן בהסיבה ביחד כזית מכל אחד. ואף שמה"ת די באכילת כזית א', נאמרו בפוסקים כמה טעמים למה צריך לאכול שני כזיתים ואכ"מ, עכ"פ לכל הת' בודאי דהכזית השני אינו מה"ת.

עוד מוכח מהשו"ע דמקיימים מצות אכילת כזית מצה ע"י תנאי, דאם צריך לקיים מצות אכילת מצה בעליונה תהיה אכילת המצה האמצעית רשות וכו', וראי' מהמשך דבריו שכתב דאם אינו יכול לאכול משניהם כא', יאכל קודם מהשלימה ואח"כ מהפרוסה, ואם אינו משום תנאי אז הרי הב"ח צודק שמה"ת כבר יצא בכזית הראשון וא"צ לאכול כזית שני. וכיון דעושה תנאי לצאת רק בא' מן המצות ע"כ דהכזית מהמצה השניה הרי הוא אכילת רשות, וא"כ קשה הרי אתי כזית דרשות ומבטל לטעם מצה דאורייתא.

ולמעשה כתב במנח"ש דכיון שגם העליונה ראויה לצאת בה יד"ח מצה ל"ש ביטול בכה"ג ואין לחוש לכך, אמנם אם יש הבדל בהידור בין ב' המצות כגון שהאמצעית היא מצת מצוה שנאפתה בער"פ, או מצת יד וכדו' והעליונה אינה כזאת, נראה שבאמת צריך לאכול בזא"ז מחשש שמצה של רשות מבטלת את מצת המצוה, אלא שסיים דמעולם לא שמענו להקפיד על כך.

ושמעתי מהגר"י עדס דלמעשה הורה לו הגרשז"א שלא יכוון בפרטות באיזה מצה רוצה לצאת, אלא יכוון בכללות שרוצה לקיים המצוה כמו שצריך להיות מדינא. וכע"ז הובא בשלמי מועד (פע"ח) שהגרשז"א הורה להגר"א נבנצל לכוון לצאת בכזית שיבלע.

עוד אופן שהורה הגרשז"א הביא בס' סדר הפסח הערוך ענף טז' שיאכל כזית מהפרוסה ורק חתיכה קטנה מהעליונה ויאכלם בכדי אכ"פ, דבשביל המוציא מעיקר הדין מספיק פחות מכזית, ואח"כ יאכל עוד כזית מהעליונה להדר בלח"מ בעוד זמן אכ"פ, ורק אם

יכול לגמור ב' הכזיתים בכדי אכ"פ יאכל מיד שנים. והגר"י עדס הציע דעל הכזית הראשון יעשה תנאי, ועל כזית השני יכוון לצאת בו בלא תנאי.

ולענ"ד נראה ליישב בס"ד דשפיר אפשר לקיים המצוה אף עם תנאי, וקושיה מעיקרא ליתא. ואין לחוש דמצת רשות תבטל מצת המצוה, דשאני אכילת מצה מאכילת מרור. ומקור החילוק ביניהם מצאתי מפורש בתוס' זבחים עח. דמקשים האיך אמרינן במשנה בחלה דהעושה עיסה מן החיטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן אדם יוצא בה יד"ח מצה בפסח, הרי אף שאמרינן טעם כעיקר, מ"מ הרי האורז הוא רשות ומבטל לטעם מצה, ות' דדוקא במרור חוזק מרירותו מבטל לטעם מצה, משא"כ טעם האורז אינו מבטל טעם הדגן, עוד ת' דדוקא במרור מחמת שטעמו חזק לכן אם אוכל רק מעט מצה ליכא טעם מצה, אבל בשאר מאכלים, ואפילו במרור אם יאכל הרבה מצה באופן שטעם המצה יהיה מורגש, בכה"ג יצא יד"ח דטעם כעיקר ול"א דהמרור מבטל למצה.

נמצא לפי ב' הת' מיושב כמין חומר למה במצה אין חשש דמצה של רשות יבטל למצה דאורייתא, דהמצה השניה לא רק שאינה מבטלת טעם המצה דאורייתא, אלא אדרבא מחזקת טעמה ולכן אינה מבטלת.

עוד אופן נלענ"ד ע"פ מה שחידש רבנו מנוח דכתב הר"מ בפ"ח מחו"מ ה"ח בסדר אכילת מצה, דמברך המוציא וחוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, [והראב"ד השיג דאת המצה א"צ לטבל בחרוסת], וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, "ולא ישהה אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו".

והקשה רבנו מנוח למה לגבי מצה לא חשש והזהיר הר"מ שלא להשהות בחרוסת, כמו שהזהיר לגבי מרור דלא ישהה בחרוסת [ע"כ משמע דסובר הר"מ דבמצה יוצא יד"ח אף אם שהה בחרוסת ול"א דבטל טעמו], עוד הוסיף להקשות הרי את הקרבן פסח היו אוכלים בחרדל [אף שהוא חריף] ול"א דמבטל טעם הפסח, ע"כ מחדש רבנו מנוחה דבמצה לא בעינן כלל טעם מצה, דהרי הדין הוא בלע מצה יצא, כמו שפסק הר"מ בפ"ו ה"ב, ורק במרור יש דין שצריך להרגיש טעמו, ולכן בלע מרור לא יצא, ולכן איכא דין ביטול, ולפי דבריו צ"ל דמה דאמרינן בגמ' קטו. לא ליכריך איניש מצה ומרור בהדי הדדי דילמא אתי מרור דרבנן ומבטל למצה דאורייתא, ההסבר הוא הפוך דאינו משום המצה אלא משום דלא יצא יד"ח מרור, וצ"ע דלישנא דגמ' משמע דמשום מצה לא יצא ויש להביא ראיה לדבריו משיטת הר"מ בפ"ו ה"ה דפסק מצה שלשה במי פירות יוצא בה יד"ח בפסח, וכן במ"ב תס"א יח' אף דהביא דעת המג"א שהחמיר דאין להשרות בשאר משקין, מ"מ בשעה"צ כט' דחה ראית המג"א להחמיר, והביא רא' להיתר מהא דמותר ללוש העיסה ביין ושמן ודבש ויוצא בה יד"ח אלא שאינו נקרא לחם עוני, אלא דלמעשה סיים בשעה"צ דמצא ברבנו מנוח בשם הראב"ד שהחמיר בזה וכתב דטעמו דטעם המי פירות מבטל למצה.

משועבדים היינו לפרעה במצרים

שאלו את הגר"ח קנייבסקי שליט"א וכי פרעה היה יכול לחיות כל כך הרבה שנים עד שהיינו משועבדים לו עד היום, והשיב בפשיטות, כי מצינו שכל המלכים במצרים קראו להם פרעה, וכמבואר במלכים ב' פכ"ג פסוק כ"ט על הפרעה שהיה בימי יאשיה המלך, ושם פסוק ל"ג על פרעה שהיה בימי יהואחז, ובישעיה פרק י"ט י"א על פרעה של זמנו, ובפרק ל"ו ו' (בענין חזקיהו) ובירמיהו פמ"ג ט' על פרעה שבימי ירמיה הנביא בזמן נבזרדאן, ועיין שם פמ"ד פסוק ל' הנני נתן את פרעה תפרע מלך מצרים, ושם פמ"ו ב' פרעה נכו מלך מצרים, ויעוין שם בפסוק י"ז. ובעוד מקומות. וזה הכוונה משועבדים היינו לפרעה במצרים, לאותו פרעה שישלוט אז במצרים (ועי' רש"י תהלים ל"ד א').

(שיח הפסח)

ויוציאונו ה' אלוקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה

לכאורה יש כאן כפילות לשון ביד חזקה ובזרוע נטויה ומה בעל ההגדה רצה לומר בכפילות זו.

מתרץ השפת אמת: שיד חזקה וזרוע נטויה באים לבטא שני ענינים שונים בגאולת מצרים. יד חזקה היא ההצלה עצמה. אולם מלבד ההצלה נעשו מופתי מצרים גם בזרוע נטויה כאדם שמראה את גודל כוחו כדי שהמוכה יפחד פן יכו אותו עוד. כך הראה הקב"ה "זרוע נטויה" כדי שייניחו מלהרע לבני"גם בדורות הבאים. ולפיכך נאמר ובזרו נטויה כי לעולם חסדו דהיינו שהזרוע נטויה שהראה הקב"ה במצרים עשתה עמנו חסד לעולם גם במשך הדורות הבאים.

(ע' פנים להגדה - שפ"א)

ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים

מדוע היינו משועבדים? תמה הגאון רבי משה סופר, בעל החת"ס, והרי בתורה נאמר: "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" ולאחר תום זמן זה היינו יוצאים לחירות ממילא?... אלא - תירץ החת"ס - בגמרא מסכת בבא מציעא (דף פה) מובא: "אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם!"

כמו בתורה הקדושה - אמר החת"ס, כך הוא גם להבדיל בכוחות הטומאה. כאשר אדם ובנו בן בנו שקועים בטומאה שוב אין הטומאה פוסקת מזרעו לעולם. על כן כאשר היו אבותינו במצרים אף שניקרו הגזירה היתה שעבוד של ארבע מאות שנה, מכל מקום כיון שהיו שקועים בטומאה לא היו יכולים להניצל ממנה לולא גאל אותנו הקב"ה משם.

דבר זה, סיים החת"ס, מדוייק היטב בדברי בעל ההגדה שאמר: "ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים", "אנו ובנינו ובני בנינו" -

בעל ההגדה: התבונן נא במעשה עם אותם תנאים ותראה כיצד יכול יהודי להשתנות מן הקצה אל הקצה! התנא הראשון המוזכר כאן הוא רבי אליעזר. רבי אליעזר היה בן עשירים. עד גיל עשרים ושמונה לא למד מאומה ולא ידע אפילו קריאת שמע וברכת המזון, וממצב כזה צמח והיה לרבי אליעזר הגדול. התנא השני הוא רבי טרפון. במסכת כלה (א, כא) מסופר שהיה עשיר גדול, בעל נכסים מרובים, שבדרך הטבע אמורים לגרום לבעליהם טרדה מרובה. אך למרות רכושו הרב, לא חשב על כלום מלבד תורה, וצמח להיות רבי טרפון. התנא השלישי - רבי יהושע בן חנניה. הגמרא (ברכות כח ע"א) מספרת שרבן גמליאל נכנס לבד לחדרו וראה שקירות ביתו שחורים. אמר לו: מכתלי ביתך ניכר שפחמי אתה העניות היתה זועקת מהקירות. קירות שחורים!!! היום אפילו עני מרוד, קירות ביתו צבועים בצבע לבן עם מעט לכלוכים, אבל קירות ביתו של רבי יהושע בן חנניה היו שחורים מרוב עוני. ומתוך נסיון העוני הוא צמח להיות רבי יהושע בן חנניה. התנא הרביעי - רבי עקיבא. עד גיל ארבעים לא קרא ולא שנה. כולם לעגו לו. אשתו הציעה לו ללכת לחיידר ללמוד א"ב, אך הוא אמר - אני מתבייש ללמוד עם ילדים. מה עשתה אשתו? לקחה חמור שהיה לו שקע בגב, שמה 'קטנים עליו אדמה, וזרעה צמחים, הוציאה את החמור עם הצמחים לרחוב, וכולם התפעלו - ראית פעם חמור עם גינה מהלכת? ביום הראשון יצאו כל תושבי האזור לראות את הפלא הגדול. ביום השני יצאו חצי, ביום השלישי אף אחד לא יצא. אמרה לו: כך יהיה גם אתך כשתלך ללמוד בחיידר: ביום הראשון כולם יצחקו עליך, ביום השני פחות, ביום השלישי פחות, ולאחר שבוע יתרגלו ושוב לא יצחקו. והנה, גם אדם שמתחיל ללמוד תורה בהיותו ילד, בקושי גומר את הש"ס, אבל לדעת את כל הש"ס, בבלי וירושלמי, כש-בגיל ארבעים הוא לא יודע לקרוא ולכתוב - כלום יש לו סיכוי? אבל רבי עקיבא - כנגד כל הסיכויים - צמח והתעלה, עד שהגיע למדרגה שמשוה רבנו היה מתקנא בו! האחרון - רבי אלעזר בן עזריה. בימינו, כדי להיות חבר מועצת גדולי התורה צריך להיות מינימום בגיל שבעים וחמש. פחות מגיל שבעים וחמש - הוא בכלל לא מועמד. והנה יושבים גדולי הדור, התנאים הקדושים. ענקי הרוח - רבי יהושע, רבי עקיבא, רבן גמליאל, כולם יכולים להיות נשיאים, אולם אף אחד לא זוכה שימנוהו לנשיא ישראל. את מי לוקחים כנשיא? בחור בן שמונה עשרה - רבי אלעזר בן עזריה. כנגד כל הסיכויים, כנגד כל ההסתברויות, רבי אלעזר בן עזריה מקבל את המינוי המכובד. זהו הלימוד שבא בעל ההגדה ללמדנו: רצונך לראות מעשה? הבט בכל התנאים האלה, איך עליך להרבות בסיפור יציאת מצרים. ואם תשאל, היכן מצאנו את הכת הזה לצאת ממ"ט שערי טומאה ותוך חמישים יום להגיע למתן תורה? זה תלמד מה מעשה עם אותם תנאים, אשר ממצב הנראה בלתי אפשרי צמחו והגיעו למדרגתם המופלאה. זה לא סתם מעשה. טמון בו מוסר השכל עבורנו, אודות כח הפסיחה והדילוג שיש לכל יהודי בכל מצב שהוא נמצא. אין יהודי - אפילו כזה הנמצא בשפל המדרגה - שאינו יכול לצאת ממ"ט שערי טומאה ולהגיע למ"ט שערי קודשה.

(מדשן ביתך - לעבדו בלבב שלם)

שלושה דורות דווקא, כיון שאז שוב אין יכולים להינצל בעצמם!!
(חתם סופר)

דעת תורה גדר כל המרבה

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. צ"ע מהו שיעור של המרבה וכו'.

והתירוץ מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריהו ר"ע ורבי טרפון. עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם הגיע זמן קריאת שמע של שחרית וצ"ע מדוע היו צריכים לבוא התלמידים להזכיר להם, הגיע זמן קריאת שמע. וכי הם עצמם לא הרגישו (וכן הקשה ר' אלחנן וסרמן צ"ל) ונראה בס"ד שכאן חז"ל אמרו שיעור של מרבה לספר א. מבחינת הכמות כמה שיותר וכמו שכ"ת טוב בהלכה עד שתחטפנו שינה ב'. שסיפרו עד שלא הרגישו שהגיע היום וירדו לעומק הסוגיא עד שלא הרגישו והיו צריכים להזכיר להם.

וחלוק סיפור יציאת מצרים משאר מצוות דבשאר מצוות חייב אדם לשער לעצמו ענין של קיום מצות קריאת שמע, אבל כאן אמרו חז"ל שיעור של כל המרבה הכוונה בלי גבול. שכל ראשי יהיה נתון לספור יציאת מצרים וימשיך לספר ביציאת מצרים בלי גבול עד שיפסיקוהו והוא בגדר מפקיעים אותו מן המצווה. כן שמעתי ממורי הגאון רבי עזריאל רוזנבוים שליט"א ר"מ בישיבת גיטסהד.

(מאמר רבא)

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח

בספר בני יששכר מביא קושיית הרשב"א ז"ל בתשובות (סי' י"ח) למה אין מברכים על צדקה וכיבוד אב ואם וכו' ותיירץ שעל

כל מצוה שאין לו קצבה שהמצוה תוכל להיות בכל שעה אין מברכים וזה "מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים", וכ"ת למה אין מברכים על זה תירץ ד"וכל המרבה לספר הרי זה משובח", א"כ הלא היא מצוה שאין לו שיעור, ואין מברכים

(הגש"ס לב העברי להג"ר עקיבא

יוסף שלדינגר ז"ל ירושלים תש"מ)

כל המרבה לספר הרי זה משובח

בלליה זה ישנה חובה להעמיק ולהבין עד כמה שיכול אדם בהשגותיו, וככל שישגי יותר כן תחשב לו המצווה משובחת יותר. המהר"ם שיק צ"ל הסביר זאת במשל לשיירה של סוחרים שהפליגו באוניה והתנפלו עליהם שודדי ים. הם הכריחו את רב החובל להטות את הנסיעה למקומם. לפתע אירע נס, מבין הנוסעים קמו כמה גברתנים התגברו עליהם והכניעו אותם. כולם שמחו. כל הניצולים חשו שניצלו מצרה לרווחה ומסכנה לרכושם לרווחה גדולה. עם זאת וודאי שאינה דומה שמחת הסוחרים שהייתה להם סחורה יקרה, לשמחה של הסוחרים שהייתה עמהם רק מעט סחורה זולה. כן הדבר בעניינינו, כפי אשר מרבה לספר להודות ולהלל על שהוציאנו השי"ת מגלות הנפש ומטומאת מצרים, כן הוא אות ועדות על גדולת נפשו ותשוקתו לעבודת ה'. וזהו הסיבה שהביא בעל ההגדה את המעשה מגדולי ישראל שהיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה. כיון שהם היו גדולי תורה ועבדי ה', הרי שהייתה שמחתם עצומה על יציאת מצרים. והם הדוגמה לכולנו לאן לשאוף ולמי להתדמות.

ובזוהר הקדוש נאמר: ע"פ התרגום מצוה זו, לספר בשבח של יציאת מצרים שהוא חיוב על האדם לספר בשבח הזה לעולם. וכך ביארנו, כל אדם המספר ביציאת מצרים ובסיפור ההוא משמח בחדוה, עתיד הוא לשמוח בשכינה לעולם הבא, שהיא

ריתחא דאורייתא

ומועדי קדש

יש לדון, האם מותר להניח מכתב [לא דחוף] בתיבת איסוף המכתבים בערב פסח, באופן שברור שעובדי הדואר היהודים [מוריק התיבה, ממין המכתבים ומחלק המכתבים] יעבדו ויטפלו בו בחול המועד. לכאורה עובר בזה באיסור "לפני עיור לא תתן מכשול" בתרי עברי דנהרא [באיסור דרבנן]

אין לומר שלגביהם הוי דבר האבד, משום שהרי גם בלי מכתב זה היו משתכרים אותה משכורת [ועובדים פחות] שהרי כל עובד אחראי על אזור חלוקה מסוים ועליו לטפל במכתבי האזור ההוא בלי קשר לכמות המכתבים היומית.

השאלה נשאלה קמי הגר"ח קניבסקי שליט"א ופסק שאסור. ומאז באמת הפסיק את משלוחי מכתבי התשובות שמשיב לכל העולם כמה ימים לפי פסח וסוכות [חוץ מאלו הנצרכים למועד וכו'].

לאחר מכן הובאה השאלה לפני הגרא"ל שטיינמן

שליט"א ואמר שבפשטות אין איסור לעשות מלאכה זו בחול המועד, לקחת מכתב ולהניחו בתיבת דואר, וכמו מלצר הנוטל צלחת ומניחה לפני הסועד.

אלא שהוסיף, שגם מלאכה שכן אסורה] וכגון להחתיים את חותמת הדואר ועוד] אין בזה לפני עיוור, שכן הדוור חייב לחלק כל מכתב שיש בתיבת האיסור, שמא יש בו צרכי המועד או שאר דברים המותרים. אם כן בפעולה זו אין שום איסור. אף שמכתב זה, ידוע לשולח שאין בו צורך המועד, מכל מקום העובד לא נחשב לו שעובר עברה בשוגג.

אם כן אף השולח את המכתב לא נחשב שמכשילו כלל. נשאל רבנו, שלדבריו יוצא שראובן שאמר לשמעון [מתנדב הצלה וכיוצ"ב] שבמקום פלוני יש חולה מסוכן ושמעון חילל את השבת כדי להגיע למקום החולה, וכשהגיע הוברר ששקר הדבר וראובן היתל בו, לא עבר ראובן על לפני עור, שהרי שמעון לאו עברה קא עביד. השיב רבינו שברור לו שלא עבר על לני עיור, מהטעם הנ"ל, ורק עבר על הונאת דברים..

(בצלו חמדתי להגרא"ל שטיינמן)

יותר ויותר.

ספור יציאת מצרים אינו סיפור נייעס, שמעיף לשמוע אותו שוב ושוב. אנחנו חיים את הספור כאילו הוא קורה עכשיו. מצות ספור יציאת מצרים היא לשחזר בהתלהבות כיצד הקב"ה לא רק הכה את המצרים אלא התעלל בהם ושחק מהם.

ראיתם פעם מימיכם חתול שתפס עכבר? אני ראיתי!

לאחר שנועץ בו את שניו, הוא אינו הורג אותו על המקום, בבת אחת. לפני שהורג אותו, הוא משחרר אותו קצת, העכבר חושב שיש תקוה ומתחיל לברוח, ואז שב החתול ונועץ בו את שניו... לפני יציאת הנשמה שוב הוא משחרר אותו. העכבר הפצוע, שותת הדם, מנסה לברוח, והחתול רודף אחריו ומוציא לו את הנשמה. חתול! אתה רוצה להרוג את העכבר? - תהרוג אותו בבת אחת! לא! התעללתי... שחקתי...

גם הקב"ה התעלל במצרים:

במכת דם - אין דגים. אמרו המצרים לעצמם - טוב אין דגים - נאכל בשר. בשר טוב יותר מדגים.

באה מכת דבר - אין בשר. אמרו המצרים: טוב אין בשר - נאכל מן הצומח. יותר בריא.

באה מכת ברד - אין צומח. אך עדיין שמחה וששון: אין צומח - אבל יש חטה וכוסמת.

באה מכת ארבה - אין חטה וכוסמת.

לא נורא! אין דגים, אין פרות וירקות, אין חטה וכוסמת, אבל הארבה עצמו מצוי! ממכה עצמה מתקן רטיה! נאגור הרבה ארבה בחביות ובקופסאות שמורים, והיתה לנו הרווחה.

אבל כשפתחו את קופסת השמורים הראשונה - מצאו אותה ריקה!

- "מוחמד! למה לא מלאת את הקופסא הזאת בארבה?"

- "למיטב ידיעתי מלאתי את כל הקופסאות."

- "כנראה את זאת שכחת..."

פתחו את השניה, ואת השלישית - כולן ריקות...

"לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים". אומרים חז"ל (שמות רבה פרשת בא יג, ז): "מהו 'לא נשאר ארבה אחד?' אמר רבי יוחנן: כיון שבא ארבה - שמחו המצרים. אמרו: נקבץ ונמלא מהם חביות. אמר הקדוש ברוך הוא: רשעים! במכה שהבאתי עליכם בה אתם שמחים! מיד 'ויהפוך ה' רוח ים חזק מאד' - זה רוח מערבית, וישא את הארבה וגו', מהו 'לא נשאר ארבה אחד?' אפילו מה שהיו בקדרות ובחביות מלוחות פרחו והלכו להם".

התעללתי. שחקתי.

משום כך, מי שמרבה לספר ביציאת מצרים מוכיח שאינו מתיחס לזה כסתם סקור על מה שהיה, אלא כחוויה אישית, מרגשת ומעוררת התפעלות - וזה מוכיח על כך שהוא בעצמו משובח.

(יחי ראובן)

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח

שאל הגרא"ל שטיינמן שליט"א במשנה פאה מנו חכמים כמה דברים שאין להם שיעור - הפאה והבכורים וכו'. מדוע לא הזכירו את מצות ספור יציאת מצרים שאין לה שיעור, שהרי "כל המרבה לספר הרי זה משובח"?

השמחה הגדולה מכל. לפי שזה האיש היה משמח בחדוה, עתיד הוא לשמוח בשכינה לעולם הבא, שהיא השמחה הגדולה מכל. לפי שזה האיש היה משמח בריבונו, והקב"ה משתעשע בסיפור ההוא. ובאותה שעה אוסף הקב"ה לכל פמליא של ואומר להם: לכו ושמעו סיפור השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאותי. אז מתאספים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל ושומעים סיפור השבח של השמחים בשמחת הגאולה של ריבונם. ואז באים המלאכים ומשבחים את הקדוש ברוך הוא על כל הנסים והגבורות, ומהללים לו על העם הקדוש שיש לו בארץ, השמחים בשמחת הגאולה של ריבונם. אז ניתוסף לו כח וגבורה למעלה. וישראל בסיפור ההוא נותנים עוז לריבונם, כמלך שניתוסף לו כח וגבורה אשר משבחים גבורתו ומהללים לו, וכולם פוחדים מפניו ומתרו-מם כבודו על כולם. ולפיכך נצרך לשבח ולספר בסיפור הזה כמו שנסדר כדמיון זה, חוב הוא על האדם לספר תמיד לפני הקדוש ברוך הוא ולפרסם הנס בכל אותם הנסים שעשה לו. ואם תשאל מדוע הוא חיוב, והרי הקב"ה יודע הכל, כל מה שהיה ויהיה אחר כך, ולמה נצרך פרסום הזה לפניו על מה שהוא עושה והוא יודע? אלא ודאי צריך האדם לפרסם הנס ולספר לפניו בכל מה שעשה לו, לפי שאלה הדיבורים עולים, וכל פמליא של מעלה מתאספים ורואים את הדיבורים ומשבחים כולם לקב"ה, ומתרומם כבודו עליהן למעלה ולמטה. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

(הגדתי היום)

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח

המרבה לספר ביציאת מצרים מוכיח כי הוא עצמו אדם משובח!

כל כך למה?

כתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק ז הלכה ו): "בכל דור ודור חיב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר: 'ואותנו הוציא משם' וגו', ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה: 'וזכרת כי עבד היית' - כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחרות ונפדת".

ישנם שני סוגים של אנשים החוזרים שוב ושוב על אותו ספור, האחד משעמם ומטריח את הצבור שנאלץ לשמוע אותו שוב ושוב, והשני מושך ומעניין וכולם משתוקקים לשמוע אותו שוב ושוב.

הראשון מספר נייעס. חדשות. כמה פעמים אפשר לשמוע את אותם חדשות? החדשות של אתמול - כבר לא מענינות היום. מי שמספר אותן שוב ושוב - הוא נודניק. אף אחד לא קורא את חדשות העיתון פעמיים. [אגב, אמר פעם יהודי חכם: דבר שחבל לך על הזמן לקרא אותו פעמיים - גם בפעם הראשונה חבל על הזמן לקרא אותו...].

אולם כאשר נפגשים שני יהודים מגטו ורשה, ומעלים זכרונות על מה שעברו שם, על הזוועות, על מסירות הנפש לקיום מצוות בתוך עמק הבכא, על הצלחתם, למרות הכל, לשרוד, על הבריחה מתאי הגזים ומשערי הגטו - את כל זה אפשר לשמוע שוב ושוב. הם אינם מספרים נייעס. הם מספרים בהתרגשות חויות שחו על בשרם. ספורים שכאלו לא מעיף לשמוע פעם אחר פעם. את פרשיות השבוע קוראים אלף פעמים, ובכל פעם הן ערבות

בידו, והגביר לא היה מוכן לחכות, לכן עשו את התנאים על "פת חריבה" בלבד.

אח"כ לקח אותו העשיר לביתו, ונתן לו מלבושים נאים ומתוקנים, אך בסתר, חתך לו הגביר חתיכת "בד" קטנה מ"הבגד הישן" של החתן, והחביא אותו בכיסו.

לימים, כאשר החתן לא כיבד את חמיו כראוי, הוציא חמיו הגביר את "חתיכת הבד" ואומר לו:

"תזכור באיזה מצב שפל היית, ואני הוצאתי אותך מזה!!"
אלא, שאז- הוציא החתן מכיסו חתיכת "לחם חריבה" שהחביא בעת "התנאים" ואמר לחמיו:

"ראה גם אתה, איך כ"כ חשקת בי, ומהרת לקחת אותי להיות חותנך- עד שלא רצית לחכות אפילו ל"סעודת תנאים" נורמלית ומשובחת"

אף אנו טוענים כך, כלפי הקב"ה:
הקב"ה מראה לנו את המרור ואומר: "ראו בני, באיזה שפל המצב הייתם במצרים, שהיו ממררים לכם את חייכם, ואני הוצאתי אתכם מזה!"

אלא שאז, מוציאים גם ישראל את "המצה החריבה" מכיסם, ואומרים:

"ראה נא אבינו, עד כמה כ"כ חשקת בנו ל"חתך", עד שהוצאת אותנו בחיפזון ובבהילות כזאת, שאפילו את הבצק לא נתת לנו להספיק להחמיץ"

הרי לנו שמצוות ה"מצה"- זוהי לימוד זכות על עם ישראל.
ועל כך אנו רומזים ואומרים בהגדה: "בשעה שיש מצה ומרור- מונחים (מחותנים) לפניך"

(המלקט)

בשעה שמצה ומרור מונחים לפנינו

לפי הסדר ההיסטורי שהיה במצרים, הרי קדם המרור למצה. שהרי קדם השעבוד הקשה לגאולה, ומדוע אפוא הקדים בעל ההגדה את המצה המסמלת את יציאת מצרים ואת שעת הגאולה? אלא שכאשר זוכים לגאולה מבינים באופן אחר גם את המרור, רואים כי גם המרור כבר היה חלק בלתי נפרד מהגאולה. אבל זאת ניתן לראות רק כאשר זוכים למצה. וזהו הרמז במעשה כורך של הלל. בזמן שבית המקדש היה קיים, וגם לעתיד לבו בבנינו במהרה, תהיה הארה של הנהגת השם אשר תאפשר לראות בחוש כי כל מרור כרוך הוא במצה, הוא אינו רק הכנה לגאולה אלא חלק בלתי נפרד ממנה (מתוך הספר עלי מרורות לרבי יהושע משה אהרונוסון זצ"ל) ונסיים בלשונו המתוק של השו"ע (או"ח ס' רכב סעי' ג): "חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרע לעובדי השם היא שמ- חתם וטובתם", כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו.

(הגדתי היום)

"כולנו זקנים"

נשאל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לאחר שאומרים "כולנו חכמים, כולנו נבונים" ועומדים לומר: "כולנו יודעים את התורה", מה

הוא באר, שמה שנאמר שם במשנה: "דברים שאין להם שיעור" הכונה לדברים שככל שיוסיף לקיים תגדל עוד המצוה, כגון פאה, ובכורים, שכל מה שיוסיף בהם - מקיים בכך מצוה, אבל מצוות ספור יציאת מצרים, אחר שסיפר אפילו מעט - כבר יצא ידי חובת המצוה, וההוספה היא רק בכלל הענין של "הרי זה משובח" ולא עצם המצוה.

רבי חיים קנייבסקי שליט"א העיר, שלכאורה יש לומר גם במצוות ספור יציאת מצרים שכל ריבוי הוא כמו המצוה של הפעם הראשונה ממש, כי אין שיעור לספור. ועל עצם השאלה מדוע לא מנה התנא שם את יציאת מצרים אמר הגר"ח ליישב, שכבר כתבו המפרשים דתנא ושייר.

(בצילו חמדתי)

וכל המרבה לספור ביציאת מצרים הרי זה משובח

עיינ בניצ"ב שכתב שאין לפרש דהכוונה על המרבה בתוך זמן החיוב, דא"כ לא שייך לומר דהוא רק משובח כיון שזהו קיום יותר גדול של המצוה וכמו באוכל מצה יותר מכזית שמקרי קיום גדול יותר של המצוה. ולכן פירש שהכוונה היא על לאחר גמר החיוב כמו לר' אליעזר לאחר חצות (שאז נגמר זמן אכילת מצה לדידיה) ולר"ע אחרי עלות השחר (שאז נגמר זמן אכילת מצה לדידיה), ואע"פ שזמן חיוב הסיפור נגמר, מ"מ גם לאחר זמנו יש ענין של משובח [עיינ הגדת הלקט (סימן ריח) ואכמ"ל], והטעם מכיון שאז יש עדיין מצות זכירה, א"כ שייך משובח על מצות סיפור.

אמנם אפשר לבאר שהכוונה היא גם לזמן החיוב ממש, דהנה יש מי שפירש דהרי זה משובח לא קאי אגברא רק אמצוה גופא דהיא משובחת. ונראה דהוא מלתא דהידור מצוה. והנה מצינו הידור מצוה בכמות וכן הידור מצוה באיכות, אך בעל ההגדה מתחיל ב'מרבה' דהיינו הידור בכמות ומסיים דהרי 'זה' משובח ומשמע שהוא הידור באיכות. אכן יש לומר שכוונת בעל ההגדה היא דעל ידי ריבוי הכמות של הסיפור מתרבה גם האיכות. והטעם, מפני שאיכות המצוה היא עד כמה הסיפור מרבה ומביא לידי אמונה בניסי ד' ובהשגחתו על כלל ישראל, ומכיון שע"י ריבוי הסיפור מתרבה האמונה א"כ חשיב זה גם ריבוי באיכות והרי זה משובח.

ולפי זה מיושבת קושית הנצי"ב, דאין הכי נמי שכשמרבה בכמות מוסיף הוא גם בגודל הקיום, אך מלבד זאת נוסף גם ריבוי באיכות, וכוונת בעל ההגדה היא לא על הריבוי בכמות אלא דהרי זה משובח שנוסף מחמתו באיכות.

(הבינה והברכה)

בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

מעשה בעשירי אחד, שהיתה לו בת מהוללה, שחיפש לה חתן. והנה, כשהגיע לשיבה אחת, הצביע לו ראש הישיבה על בחור אחד, שהיה "עילוי" המובחר של הישיבה, אך גם "עני" מרוד לבוש קרעים.

הבחור העילוי מצא חן בעיני הגביר, שהסכים מיד לשידוך, אך מחשש שמא חלילה הבחור יתחרט, מיהר הגביר לעשות מיד ובמקום תנאי חתונה. ומכיוון שאוכל טוב ושתיה מתוקה לא היו

שאלות מענינות בהגדה (בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: האם נכון לקצר בעונג יו"ט של הסעודה כדי להאריך בסיפור יציאת מצרים עד חצות שזה עיקר המצווה. תשובה: לא.
מי שנמצא בליל הסדר רק עם גוי, האם יש מצווה וענין לספר לו יציאת מצרים, דרך שאלה ותשובה. תשובה: אין חיוב לספר לבהמה.

שאלה: אדם שקיבל פיקדון בער"פ ולא נעל את ביתו בליל פסח. והפיקדון נגנב, האם יכול לפטור א"ע בטענה שכיון שליל שימורים, מדינא מותר לו להימנע מלנעול את הדלת ואין זה פשיעה. תשובה: קצת צריך לסגור

(דברי שי"ח)

מתייאשים ממנו ואומרים: 'רשע מרושע הוא זה, אין לו כלל סיכוי להינצל'. אבל את בני"ב במצרים הציל הקב"ה מתוך מ"ט שערי טומאה, והעלה אותם למדרגה העילאית של מתן תורה, שם פסקה זוהמתם.

היכן מצוי בפסח אותו כוח מופלא, ההופך את האדם ומשנה אותו מן הקצה אל הקצה?

אומר בעל ה'הגדה': התבונן נא בתולדתם של אותם תנאים ותלמד, כיצד יכול יהודי להשתנות מן הקצה אל הקצה!

התנא הראשון המוזכר כאן הוא רבי אליעזר. רבי אליעזר היה בן עשרים. עד גיל עשרים ושמונה לא למד מאומה, ולא ידע אפילו קריאת שמע וברכת המזון, וממצב כזה צמח והיה ל"רבי אליעזר הגדול".

התנא השני הוא רבי טרפון. במסכת כלה (א, כא) מסופר שהיה עשיר גדול, בעל נכסים מרובים, שבדרך הטבע אמורים לגרום לבעליהם טירדה מרובה. אך למרות רכושו הרב, לא חשב על דבר מלבד תורה, וכך צמח להיות רבי טרפון.

התנא השלישי - רבי יהושע בן חנניה הגמרא (ברכות כח ע"א) מספרת, שרבן גמליאל נכנס לבקרו וראה שקירות ביתו שחורים. אמר לו: "מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה" - העניות היתה זועקת מהקירות. קירות שחורים! היום אפילו עני מרוד, קירות ביתו צבועים בצבע לבן עם מעט לכלוכים, אבל קירות ביתו של רבי יהושע בן חנניה היו שחורים מרוב עוני. ומתוך ניסיון העוני, הוא צמח להיות רבי יהושע בן חנניה.

התנא הרביעי - רבי עקיבא. עד גיל ארבעים לא קרא ולא שנה. כולם לעגו לו. אשתו הציעה לו ללכת לחיידר ללמוד א"ב, אך הוא אמר "אני מתבייש ללמוד עם ילדים קטנים". מה עשתה אשתו? לקחה חמור שהיה לו שקע בגב, שמה עלי ואדמה, וזרעה צמחים. הוציאה את החמור עם הצמחים לרחוב, וכולם התפעלו: 'ראית פעם חמור עם גינה מהלכת?' ביום הראשון יצאו כל תרשיבי האזור לראות את הפלא הגדול. ביום השני יצאו חצי, ביום

מוסיף ש"כולנו זקנים". אולי משום כך יש שאינם גורסים כן. וענה בקצרה: הזקן, שייך לדור הקודם - ובדור הקודם, גם החכמה וגם הבינה, וידיעת התורה, היו במובן אחר לגמרי!

ואמר: זהו שאמרו (שבת קיב ע"ב): אם הראשונים כמלאכים, אנו כבני אדם. דהיינו, אמאמה מבין שהראשונים הם כמלאכים, סימן שיש לך שכל ואתה בן אדם. אבל אם אתה סבור שהראשונים היו כבני אדם, אזי אנו כחמורים, מעידים בעצמנו שאין לנו שום השגה חסרי שכל...
ואף כאן, "הוא היה אומר". הלא זו היתה מהותו. חכם, ונבון, ויודע את התורה - וזקן. לא בשנים בלבד, אלא במושגי הדורות הקודמים!

ואמר רבנו (דברי אגדה רס) שתקנו עליהם בקשה מיוחדת: "על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם". מדוע מתפללים על 'פליטת הסופרים', ולא על הסופרים עצמם? אלא שאמרו (קידושין ל ע"א) שלפיכך נקראו ראשונים 'סופרים' שהיו סופרים כל אותיות שבתורה. אין לנו בדורנו כמותם, אבל יש להתפלל "על זקני עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם" אלו שנשתירו מהם והכירום, והם המגשרים בין הדור הקודם לדור הבא!

ובענין זה הביא רבנו (דברי אגדה, קעז) דברי הכתוב (עזרא, ג יב-יג), שבחנכת בית המקדש השני "רבים מהכהנים והלויים וראשי האבות והזקנים אשר ראו את הבית הראשון בוכים בקול גדול, ורבים בתרועה בשמחה להרעים קול, ואין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם"
שהצעירים שמחו, והיה במה לשמוח, בנין בית הבחירה והשבת העבודה על מכונה. אבל לזקנים היו מושגים אחרים. כי בבית שני הלא חסרו הארון, והאורים והתומים, והשכינה (יומא כא ע"ב) והם זכרו ובכו -

אשרנו, שלאחר החורבן הנורא אנו חווים שיקום ופריחה של עולם התורה. אבל הזקנים שזוכרים את הדור וגדולי הדור שלפני החורבן, בוכים...

(ישא ברכה)

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

רבים הקשו, מה התחדש במעשה זה? וכי תנאים אחרים לא הרבו לספר ביציאת מצרים? והאמוראים, כדוגמת אבבי ורבא לא סיפרו? הגאונים, הראשונים, והאחרונים? הלא כל יהודי מספר יציאת מצרים כל הלילה! ומה הרבותא במעשה זה?!

וביאר מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל: הנה כשנתבונן מעט בגאולת מצרים נראה, שכלל ישראל במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה, עוד רגע קט והיו נכנסים לשער ה' - כמעט אבודים. אם כיום אנו רואים יהודי השקוע במ"ט שערי טומאה, וודאי היינו

והיו עוסקים ביציאת מצרים כל אותו הלילה

הנה בתוספתא (פסחים פי"ח) איתא, שהיו עוסקין בהלכות הפסח כל אותו הלילה, ומרן הגרי"ז מבריסק הוכיח מלשון זו, שגם בהלכות הפסח יוצאים ידי חובת סיפור יציאת מצרים.

אמנם פשוט עד למאוד, שהעוסק כל הלילה בהלכות הפסח בלבד - בטל מצות סיפור יציאת מצרים, שהלא צרך לספר בניסים ובנפלאות שעשה הקב"ה עמנו ביציאת מצרים (כמו שכתב הרמב"ם בריש פ"ז מהלכות חמץ ומצה), אלא שבכלל "כל המרבה לספר הרי זה משובח", גם העוסק בהלכות הפסח.

אלא שלפי זה יקשה על אותם תנאים, מפני מה עסקו בהלכות הפסח כל אותו הלילה, וכי לא עדיף היה לעסוק בסיפורי יציאת מצרים שהם עיקר המצוה?

ונראה בדרך דרש, שהלא ישבו שם רבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה ושני ענקים אלו נחלקו בסוף מסכת פסחים במצות אכילת הפסח אם היא עד חצות (שיטת רבי אלעזר בן עזריה) או עד עלות השחר (שיטת רבי עקיבא).

ונראה, שכאשר קרבה שעת חצות קם רבי אלעזר בן עזריה ללכת לבית המדרש, שהרי לשיטתו שוב אין מצות סיפור יציאת מצרים, ומה להם לעסוק בסיפורי מעשיות, הלא ביטול תורה הוא. אך רבי עקיבא עמד על דעתו שעד עלות השחר נוהגת מצות הסיפור.

כדי שלא תפרד החבילה, והחברותא קדישא יוסיפו בשבת

השלישי אף אחד לא יצא. אמרה לו אשתו: "כך יהיה גם אתך כש- תלך ללמוד בחיידר: ב יום הראשון כולם יצחק עליך, ביום השני פחות, ביום השלישי פחות, ולאחר שבוע יתרגלו ושוב לא יצחק". והנה, גם אדם שמתחיל ללמוד תורה בהיותו ילד, בקושי גומר את הש"ס. אבל לדעת את כל הש"ס, בבלי וירושלמי, כשבגיל ארבעים הוא לא יודע לקרוא ולכתוב - כלום יש לו סיכוי? אבל רבי עקיבא כנגד כל הסיכויים צמח והתעלה. עד שהגיע למדרגה שמשוה רבינו היה מתקנא בו!

האחרון - רבי אלעזר בן עזריה. בימינו, כדי להיות חבר מועצת גדולי התורה צריך להיות רב לפחות בגיל שבעים. פחות מגיל שבעים הוא בכלל לא מועמד. והנה יושבים גדולי הדור התנאים הקדושים. ענקי הרוח רבי יהושע, רבי עקיבא, רבן גמליאל, כולם יכולים להיות נשיאים, אולם אף אחד לא זוכה שימנוהו לנשיא ישראל.

ולכן מביא סמוך מעשה ברבי אליעזר וכו'. ונראה שסמוך מעשה זה להוכיח ממנו דין זה, שכל מי שהיה נמצא שם אבותיו לא היו בשעבוד מצרים:

רבי יהושע הוא ר' יהושע בר חנניא שהיה לוי. רבי אלעזר בן עזריה כהן. רבי עקיבא בן גרים. רבי טרפון כהן - וכל אלו היו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה.

(נפלאותיך אשיחה)

ריתחא דאורייתא

מעשה ברבי אלעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה... והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה

בין המספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה היה גם רבי אלעזר בן עזריה. לפי שיטתו הרי קרבן הפסח אינו נאכל אלא עד חצות (פסחים ק"ב) אם המשיך בסיפור יציאת מצרים אחרי חצות, רואים שלשיטתו אין כל קשר בין מצות סיפור יציאת מצרים למצות קרבן פסח, שאף לאחר שתמה מצות האכילה, עדיין יש מצוה לספר.

אולם יתכן באמת שרבי אלעזר בן עזריה סובר שאין מצות סיפור יציאת מצרים אלא בשעה שיש מצוה של אכילת הפסח. הסיבה שהמשיך בסיפור יציאת מצרים לאחר חצות, היא מפני שהסב בבני ברק, עירו של רבי עקיבא. כמו שכתב הקהילות יעקב (ברכות סימן ג') שמאחר שבני ברק היתה מקום מושבו של רבי עקיבא, ומובא בגמרא (פסחים ג.) שאדם צריך לנהוג כפי החומרות הנוהגות במקום שהגיע לשם. רבי עקיבא סובר שזמן אכילת הפסח הוא כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר (שם ק:): לפיכך גם סיפור יציאת מצרים כל הלילה, אף שבעצמו רבי אלעזר בן עזריה סובר שבזמן המצוה לספר כבר הסתיים.

אם סבר רבי טרפון כרבי אלעזר בן עזריה, יוצא ששינה ממנהגו ונהג כתלמידו מפני שהיה בעירו. יש לעיין, האם גם

רב צריך להיות כפוף למנהג שנהגו במקומו של תלמידו, אף שלא בא לגור מגורים של קבע בעירו?

יתר על כן, הלא אילו לא היו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה, בודאי היו עוסקים בתורה בזמן הזה. אם דעת התנאים האורחים היתה כדעת רבי עקיבא, שמצות אכילת הפסח וסיפור יציאת מצרים הן כל הלילה, מובן מדוע סיפרו את סיפור יציאת מצרים. אף אם לדעתם מצות סיפור יציאת מצרים אינה שוה למצות תלמוד תורה, כי העוסק במצוה פטור מן המצוה. אבל אם הם חולקים על רבי עקיבא וסוברים שאין מצוה לספר ביציאת מצרים אחרי חצות, אם כן לא עסקו עוד במצוה, ואיך ביטלו תורה?

כיצד באמת נוהגים להלכה - האם יש להקפיד לספר את סיפור יציאת מצרים קודם חצות?

מדברי ה"משנה ברורה" נראה שלא הקפיד על כך שסיפור יציאת מצרים יהיה לפני חצות. שכן הביא (תע"ג סק"ו) בשם האחרונים מהו הסדר למי שהתאחר במצוות ליל הסדר והגיע כבר סמוך לחצות, ולא כתב שם שיספר בסיפור יציאת מצרים. אם כן רואים שלדעתו סיפור יציאת מצרים הוא כל הלילה.

אכן, כבר הקשה כח"ה עמק ברכה" והרי שלפי מה שכתב האבודרהם, שבאמירת "זכר ליציאת מצרים" בזמן הקידוש, כבר יוצאים ידי חובת סיפור יציאת מצרים - מובן מדוע ה"משנה ברורה" לא הקפיד שהמאחר והגיע לפני חצות יספר גם בסיפור יציאת מצרים כי יצא ידי חובתו בקידוש..

(בצלו חמדתי)

אחים גם יחד, עשו פשרה, ומחצות לילה עד עלות השחר עסקו בהלכות הפסח, שיש בהם גם תלמוד תורה וגם סיפור יציאת מצרים.

ואף שנראה ברור שמעשה ההגדה ומעשה התוספתא שני מעשים היו; מעשה ההגדה היה בבני ברק ושם ישבו רבי אליעזר ורבי עקיבא וחבריהם, ומעשה דתוספתא היה ברבן גמליאל וזקנים בלוד, מכל מקום נראה ש"רבן גמליאל וזקנים", היינו רבי יהושע, רבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה, כמו שמצינו בכמה מקומות שנועדו יחדיו (מכות כד ע"ב, סוכה מא ע"ב)

(רבי אשר וויס)

עד שבאו תלמידיהם

לכאורה פלא, מדוע דוקא התלמידים באו ואמרו שהגיע זמן ק"ש, וכי הם לא דקדקו בזה?

אלא בגמרא (סוכה כח.) מסופר שיונתן בן עוזיאל היה יושב ועוסק בתורה, כל עוף שעבר היה נשרף, ובריטב"א כתוב בשם הירושלמי שאצל יונתן התלמיד היה העוף נשרף רק אם היה בתוך ד' אמותיו, אך אצל רבו הלל הזקן אפילו היה העוף רחוק ממנו היה נשרף, והטעם שהיו נשרפים כתוב בתוס' שהדברים שמחים כנתינתם בסיני שנתנה תורה באש, ובפרקי דרבי אליעזר (פ"ב) כתוב שהיה רבי אליעזר דורש ופניו מאירות כאור החמה וכו' ואין אדם יודע אם יום ואם לילה.

לפי זה מובן דכיון שהיו עוסקים בתורה היתה אש מסביבם, ופניהם היו מאירות כאור החמה לכן הם בעצמם לא הבחינו שהגיע הזמן.

ויתכן עוד על פי הנודע מדברי הזה"ק פרשת בא (ח"ב לח.) שליל יציאת בני ישראל ממצרים האיר כיום, וכדאיתא שם "הוה נהיר ליליא כיומא דתקופה דתמוז, וחמא כל עמא דינוי דקודשא בריך הוא, הדא הוא דכתיב ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה". ומסתמא הצדיקים הגדולים ממשיכים הארות אותו הלילה בכל ליל פסח - עד שמאיר להם הלילה כתקופת תמוז, ושפיר לא הרגישו חכמי ישראל שהאיר השחר, והיו התלמידים נצרכים לעוררם ולהזכירם על כך.

(ריטב"א)

הטעם שאין אנו מברכים על מצוות כיבוד אב ואם, שהרי אם מבקש האב מבנו שיגיש לו כוס משקה אם יזדרז הבן ויברך: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו על כיבוד אב ואם", יהיה בכך פגיעה בכבוד אביו משום שמשמעות הדבר שללא הציווי לא היה מכיר בכבודו. ובאמת כיבוד אב ואם היא מצווה הטבועה בנפשו של האדם.

כן הדבר גם בסיפור יציאת מצרים - סיים רבי יהודה לייב - כאשר הוציא אותנו הקדוש ברוך הוא ממצרים וגאל אותנו מעבדות לחירות, מאפילה לאור גדול, אנו חשים רצון עז להודות ולהלל ולספר בניסים הגדולים ההם, על כן אין אנו מברכים מאומה כי בברכה זו יש חשש של פחיתות כבוד...

(שפת אמת)

אמר רבי אלעזר בן עזריה

המחלוקת בין רבי אלעזר בן עזריה לחכמים היא על הזכרת

יציאת מצרים בלילות כל השנה. לפי זה צריך להבין לשם מה הובאה משנה זו כאן בהגדה? וכי יש מישהו הסובר שבלייל הסדר אין מצוה לספר ביציאת מצרים? הרי בזה אין מחלוקת כי כתוב מפורש "והגדת לבנך ביום ההוא"?

שלשה תירוצים נאמרו בזה. תירוץ אחד, כתב רבינו יעקב מליסא בהגדת 'מעשה נסים', שהנה יש להבין, אם יש מצוה כל לילה להזכיר את יציאת מצרים, מהי, אם כן, המצוה המיוחדת בליל הסדר? התשובה היא: בליל הסדר לא די בהזכרה בעלמא, לקרוא לבן ולומר לו: דע לך, היינו משעבדים במצרים, וה' הוציאנו משם - וזהו. לא ולא! בכל לילות השנה המצוה היא להזכיר, אבל בליל הסדר יש מצוה מיוחדת לספר ביציאת מצרים, ולספר פירושו באריכות, עם כל הפרטים. לכן הובאה המשנה הזו כאן.

תירוץ נוסף בשם הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל, שהרי נאמר בפסוק: "הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם" (ירמיה כג, ז-ח), כלומר, הגאולה העתידה תאפיל על יציאת מצרים. ואף על פי כן אומרים חכמים "ימי חיך - העולם הזה, כל ימי חיך - להביא לימות המשיח" - גאולת מצרים תסופר גם בימות המשיח, אף שיהיו נסים יותר גדולים.

לכן הובאה משנה זו כאן בהגדה, ללמדנו על גדלות ניסי יציאת מצרים.

תירוץ נוסף שמעתי מהגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בשם חמיו הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, שבאר כך: הרי מהות ההגדה היא ללמדנו שהקב"ה, הוא המנהיג והמנהל את העולם.

ועל זה מביא בעל ההגדה את דברי רבי אלעזר בן עזריה. מדוע?

בגמרא (יבמות טז, א) מסופר, שפעם הלכו רבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע בן חנניה לבקר את רבי דוסא בן הרכינס.

"הלכו ועמדו על פתח ביתו. נכנסה שפחתו, אמרה לו: רבי, חכמי ישראל באין אצלך אמר לה: יכנסו, ונכנסו. תפסו לרבי יהושע והושיבהו על מטה של זהב. אמר לו [רבי יהושע בן דוסא]: רבי, אמור לתלמידך אחר וישב. אמר לו: מי הוא? רבי אלעזר בן עזריה. אמר: ויש לו בן לעזריה חברנו? קרא עליו המקרא הזה: 'נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם', תפסו והושיבו על מטה של זהב".

ממשיך רבי יהושע ואומר: "רבי, אמור לתלמידך אחר וישב, אמר לו: ומי הוא: עקיבא בן יוסף. אמר לו: אתה הוא עקיבא בן יוסף, ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו? שב, בני, שב, כמותך ירבו בישראל".

וכבר עמדו המפרשים על השאלה, מדוע דוקא על רבי עקיבא אמר "כמותך ירבו בישראל", וכי כמו רבי אלעזר בן עזריה, לא טוב שירבו?

ובארו כך: רבי אלעזר בן עזריה היה דור עשירי לעזרא הסופר.

כנגד ארבעה בנים דבירה תורה - בירור ההשקפות

כנגד ארבעה בנים דברה "תורה". הנה לכאורה קשה הלשון כנגד ארבעה בנים דבירה תורה מדוע לא נכתב בעד? ומה התנגדות יש כאן? ונראה בס"ד שכאשר מתחילים להזכיר תורה יש כבר מתנגדים והתנגדות זו גורמת להקצנה בדיעות ותיקון הדעות וההשקפות, וכל אחד מתחזק בשיטתו ונוצרת התפלגות, חכם, רשע, וגם האמצעים תם ושאינו יודע לשאול הם מוגדרים וגם מעמדם ברור ומדויק מהלשון אחד חכם אחד רשע כ"א לחוד מעמדו בפנ"ע.

ושמעתי בשם מרן הרב מברסק שאמר שבעצם יש רק שני בנים חכם ורשע ובדרך כלל כל אחד נשאר בשלו והויכוח ביניהם הוא מי ימשוך את התם ואת השאינו יודע לשאול.

(מאמר רפאל)

ואף אתה הקה את שני

יש להבין, מדוע באמת לא מנסים להיכנס עם הרשע במשא ומתן, בדי שיח ציבורי, סימפוזיון, עד שיחזור בתשובה. המגיד מדובנא המשיל על כך משל: ליהודי שהלך ברחוב ימים ספורים לפני החג, וראה שמוכרים שטיחים מהודו במחיר זול, התחשק לו שטיח, החליט לרכוש את אחד השטיחים. כשכנס לביתו עם שטיח על כתיפו, שאלה אשתו בעלת הבית 'מה זה?', הוא הסביר שקיבל היום משכורת כפולה ומצא שטיח בזול...

'וכי אינך יודע שאין לנו כסף לקנות מצות, יין ותפוחי אדמה לחג הפסח, למה לקנות שטיחים? התלוננה, 'מה יהיה, למה קנית, אתה חייב להחזיר את השטיח למוכר, הכריזה באוזני בעלה. אבל הוא לא ירצה לקבל את השטיח בחזרה, אמר הבעל. 'יש לי עצה' אמרה אשתו, 'תוציא איזה חוט מהשטיח, תיגש אליו לחנות, ותתלונן שהשטיח שקנית הינו סוג ב' כי הוא מוציא חוטים'. כך עשה. למחרת נכנס לחנות בצעקות: 'שטיח בלוי שמוציא חוטים מכרת לי, למה רימינתי'. טוב. בעל הבית מיהר למגירה, הוציא את הכסף שקיבל אמש, נטל את השטיח והשיב לו את הכסף, ושלחו לנפשו. הוא שב לביתו שמח וטוב לב.

לאחר כמה דקות, נעצרה מכונית שרד ליד חנות השטיחים. יצא מתוכה אדם אמיד ושטיח בידו. נכנס והתלונן באוזני בעל הבית, כי רעיתו מצאה כתם על השטיח, "מכרת לי שטיח שאינו חדיש, אני לא מעוניין בו, רצוני בכסף ששילמתי, ביקש. בעל הבית מיאן להחליף. הוויכוחים החלו. רק לאחר הרמת קול וצעקות, וכאשר חלפה חצי שעה, המכור נאות להחליף לשטיח אחר [ולא להשיב את הכסף].

יהודי שעמד שם בצדי המקום, המתין עד שהסוחר ילך, ומיהר לשאול: 'תסביר לי בבקשה, למה לראשון שהיה כאן לפני כשעה, החזרת את הכסף מיד, לעומת השני, שהוצאת לו את הנשמה עד שהחלפת לו את השטיח?...' חיך הסוחר: 'אינך מבין במסחר. אני כבר סוחר ותיק, מכיר את הקונים ומבין בהם בראיה קלה. ואסביר לך: הקונה הראשון, ברגע שראיתו, הבנתי כי עומד מולי קבצן עני, שמשום מה בטעות, קנה שטיח, וכמו תמיד, לאחר מעשה, הוא הרי מתחרט על הקניה, ולכן הוא הגיע לכאן עם תירוצים שונים ומשונים. אם כן תבין טוב, מה יעזור לי שאת-ווכח איתו, הרי אם החליף לו שטיח אחר, בעוד יומיים הוא יבוא

ממילא, כל אחד שהיו אומרים לו: 'נו, תהיה כמו רבי אלעזר בן עזריה, היה טוען: מה, אני?! כיצד יתכן? הרי לי לא היה סבא גדול כעזרא הסופר, אבי היה בן אדם רגיל מן השורה.

לכן, אמר רבי דוסא בן הרכינס, על רבי אלעזר בן עזריה אי אפשר לומר 'כמותך ירבו בישראל', כי מה לעשות, לא לכולם יש יחוס. אבל רבי עקיבא, איזה יחוס היה לו? אביו היה גר. אם כן, 'כמותך ירבו בישראל', כי רבי עקיבא יראה לכולם: מי שלומד יודע, ומי שלא לומד לא יודע, אין פרוטקציה!

וזה שאומר כאן ר' אלעזר בן עזריה: "הרי אני" - בא ואומר לך מי אני דבר ראשון: אני בנם של קדושים, הסבא הגדול שלי היה עזרא הסופר, עליו אמרו חז"ל (סנהדרין כא, ב): "ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל, אלמלא קדמו משה".

דבר שני: הנני עשיר גדול. הגמרא בשבת מספרת, שכל שנה היה רבי אלעזר בן עזריה נותן מעשר בהמה שנים עשר אלף בהמות. כלומר, נולדו לו מאה ועשרים אלף בהמות מדי שנה!

דבר שלישי: כשהורידו את רבן גמליאל מהנשיאות וחפשו לו מחליף, את מי מצאו? את ר' אלעזר בן עזריה שהיה אז בחור בן שמונה עשרה. רק הוא היה הראוי להיות המחליף. לא פחות ולא יותר! כנראה שהיה תלמיד חכם גדול מאד.

ולא עוד, אמר רבי אלעזר בן עזריה, אלא גם "הרי אני כבן שבעים שנה" - גם מן השמים הסכימו על המנוי שלי, והקדוש ברוך הוא עשה נס שזקנו ילבין כדי שיראה מבוגר!

ולמרות הכל - "לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות!" עם כל זה שאני כה גדול, לא זכיתי!

"עד שדרשה בן זומא". מה היה בן זומא?

בגמרא (סנהדרין יז, ב) מבואר, שבן זומא היה יושב לפני החכמים. הוא לא היה רבי, כי לא זכה להסמך. קראו לו בן זומא, על שם אביו, וממנו כן קבלו.

אומר רבי אלעזר בן עזריה: מכאן עלינו ללמוד מהקדוש ברוך הוא הוא זה שמנהל את העולם. הצלחתו של אדם אינה תלויה בקשרים שיש לו וביחוס המשפחתי שלו. הכל תלוי רק ברצון הקדוש ברוך הוא!

(נתיחה"מ - ר"י קמנצקי - הגר"ש אלישיב)

כנגד ארבעה בנים דברה תורה

וכבר בארנו ששני סוגי שעבודים היו לאבותינו א. שעבוד גשמי גופני ב. שעבוד רוחני והוא שבט לוי שעסקו בלימוד התורה בק"ו וכו'.

ואמנם רואים בתהליך של ההגדה של פסח שינויים מאוד גדולים בין סוגי השעבודים גם מצד הגישה וגם מהתוצאות.

תחילתה של ההגדה הוא שיעבוד גשמי הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים וכל זמן שמדברים על שעבוד גשמי כולם משתתפים בויכוחים מקשים מה נשתנה ד' קושיות. האב מבאר עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ביד חזקה ובזרוע נטויה ואילו לא הוציאנו הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. אכן כשמגיעים לענין ד' בנים כ"א מתחלק לפי תכונתו ואישיותו.

בישרו זאת למרן המשגיח. ואמר: "הדוקטור הרי ראה כאן תחית המתים, וכי הפך בכך למאמין?!... והוסיף: "רואים מכאן, שהכופר אין פירושו שאינו רואה אמונה בעיניו. אלא שאינו מניח לאמונה להשפיע עליו!". ולכן, אף אם יראה במוחש כל נסי מצרים ימשיך לכפור בעיקר. (הגדה של פסח ידיו אמונה)

כנגד ארבעה בנים דברה תורה

כנגד ארבעה בנים דברה תורה חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול. חג הפסח משמש חינוך לבנים, בו האדם מקנה לבניו את האמונה בה' ואת האמונה בהשגחה העליונה כמו שאמר הכתוב "והגדת לבנך" (שמות ג, ח). ולא רק לבנים כי אם גם לנכדים כמו שאמר הכתוב "ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התע-ללתי במצרים" (שם י, כ).

והנה בכתוב הזה יש להתבונן: ה' אומר למשה "בא אל פרעה כי אני יהכבדתי את לבו ואת לב עבדיו וגו'... ולמען תספר בא-זני בנך וכן בנך...". האם בשביל לספר לבנים, מוכרח היה פרעה לסבול? שהרי מצד הטבע פרעה כהר נכנע כי כך מפורש בכתוב (שם י, א) "כי אני יהכבדתי את לבו", משמע שאלמלא כן כבר היה נכנע ולמה עשה ה' כן לפרעה? אלא הענין כי ישראל מצד עצמם היתה להם אמונה גם בלי המכות, ככתוב "ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו" (שם ד, לא). אלא לאחר שפרעה הכביד עולו על העם, ככתוב "תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר" (שם ה, ט), אזי העם ראו שבמקום שתבוא הגאולה באה להם צרה יותר גדולה, באותה שעה ראו את משה ואמר לו "ירא ה' עליכם ויש-פוט אשר הבאשתם את ריחינו בעני פרעה ובעני עבדיו" (שם ה, כא) כאן כבר פקפקו באמונה.

והנה שמעתי על זה משל יפה מפי הרה"ג רבי ישועה פלאג'י זצ"ל, למה הדבר דומה?

לאדם עשיר שהיה חשוך בנים ולעת זקנתו נולד לו בן. אשתו לא היתה יכולה להניק מחמת זקנתה, ולכן שכר מינקת שתניק לו את בהן ופסק לה ממון רב. והנה באחד הימים חלה הבן והרו-פאים לא מצאו לו תרופה, האב והאם היו בצער גדול, ולא ידעו מה לעשות, והנה בא רופא אחד ואמר שיש לו תרופה שבודאי הבן יתרפא ממנה, אלא שרפואה זו חריפה מאד ואין בכח הסן לשתותה, אמנם יש עצה אחת שהמינקת תשתה את הרפואה וטעם הרפואה יכנס בחלב המינקת ותניק את הבן ויתרפא. וכך לא יסבול הבן חריפות התרופה.

שמחו ההורים שמחה גדולה, אולם כשדברו עם המינקת על זאת לא הסכימה בשום אופן, מפני הסבל שתסבול מחמת שתיית הרפואה כי זה יגרום לה הרבה סבל וכאבים והיא לא מוכנה לסבול בעד הבן. ההורים האומללים לא ידעו ומה לעשות, פנו לבית המשפט להכריחה על כך, אולם היא טענה בבית המ-שפט כי היא נתחייבה רק להניק את הילד ולא נתחייבה לשתות תרופות עבירו. בית המשפט לא מצא מקום להכריחה וההורים נצטערו מאד והילד היה בסכנה. והנה בא עורך דין אחד וטען כי צריכים להכריחה כי יש בידו להוכיח כי באשמת המינקת חלה הבן, וזאת משום שלא נזהרה באכילתה ואכלה מאכלים גרועים ועל ידי כן הבן חלה, וכשם שהיא הביאה לו את המחלה כך היא

עם המצאה אחרת, יוציא עוד חוטים או יקרע משהו בצד, שהרי אינו רוצה את השטיח. הוא יעשה את כל האפשרויות לקבל את הכסף בחזרה, ובסופו של דבר ישחית לי את כל החנות... אבל הקונה השני עשיר גדול, שבאמת מעוניין בשטיח, ואם לא שטיח זה, הוא יקנה אחר. לכן עמו כדאי להתנצח ולעמוד על המקח'. ממש כך, אומר המגיד מדובנא, עם רשע לא מתווכחים, הוא, הרי לא מעוניין לקחת את הסחורה שלך, וכי רצונו לעזוב את סיר הבשר? וכי ברצונו לעזוב את תאוותיו?! הרשע בא לקנטר בבלד. אם תכנס עמו למשא ומתן, הוא רק יהרוס, יוציא את כל החוטים, ישחית סתם את החנות. לכן מסתייגים מלשוחח עמו, 'תסתלק' אומרים לו 'הקהה את שיניו': החלש את הסכנה הנובעת ממנו ותשלח אותו לנפשו, 'אתך לא מדברים' תאמר לו.

(שבילי ההגדה)

בעבור זה עשה ה' לי בצאתי מצרים

פירש רש"י (שמות יג, ח) בעבור זה: בעבור שאקיים מצוותיו כגון פסח מצה ומרור הללו.

הסביר רבי ירוחם ליבוביץ בנועם אמריו, אשר לא כפי שמ-קובל לחשוב ולהבין שמצות אכילת מצה היא כתוצאה מסיבת יציאת מצרים, ונסבור שיציאת מצרים עצמה היתה לטעמים אחרים, אלא להיפך לגמרי, כל עצמותה של יציאת מצרים היתה לתכלית המצה.

ומוסיף מרן המשגיח רבי ירוחם מאיר, בהבנת עניני הניסים שעושה לנו הקב"ה קיימת הסתכלות מוטעית, נדמה לבני אדם שהנס נועד לתשועה ופורקן וכדומה, ואחרי שזכינו לנס הנה זו סיבה מחודשת להודות לשמו הגדול, אבל לא כן הוא, אלא כל תכלית הנס היא ההלל וההודאה, בשביל שאקיים את מצות ההלל, כי גם התשועה והפורקן הינן למען שנוכל להודות ולהלל לשמו הגדול.

(דעה תורה שמות, עמ' ק"י)

אילו היה שם לא היה נגאל

יש להבין, הבן הרשע מתריס ומלגלג, מוציא עצמו מן הכלל וכופר בעיקר, אך מנין לנו ש"אילו היה שם לא היה נגאל", אולי בראותו את ניסי יציאת מצרים עין בעין היה הבן הופך למאמין? אלא, סיפר המשגיח רבי דן סגל שליט"א, מעשה שהיה באחד מתלמידי הישיבה במיר ובשנחאי שהיה ממקושרי רבי יחזקאל לוינשטיין ודבק בו גם בבואו לישיבת פוניבז', שהובהל יום אחד לבית החולים במצב קשה עקב התקף לב חמור. בקושי יצבו הרופאים את מצבו, אבל הרופא שטיפל בו צפה עוד סדרה של התקפים חזקים שיכריעוהו. אין סיכוי, אמר לבני המשפחה. הם מיהרו תיכף לעורר רחמים אצל מרן המשגיח, שעודדם והרגיעם באומרו: "הוא עוד יבריא", בישרו זאת לרופא, אך הוא משך בכתפיו וחזר על אבחנתו: "הוא חי על זמן שאול, אין סיכוי. תפנימו, הוא לא יצא מכאן חי". בני המשפחה שבו אל מרן המ-שגיח והפצירו בו שיתפלל, והוא הפטיר: "הרופא צודק", כמובן שהם נבהלו מיד, אך הוא הסביר: "הרופא צודק מצד חכמת הר-פואה, אבל אני אמרתי שהוא עוד יבריא".

סוף דבר היה, שהוא התאווש ויצא מבית החולים.

צריכה להביא לו את הרפואה, ואפילו אם תסבול צער. בית המ- שפט קיבל את טענת העורך דין וכשנמצא שכן הוא האמת, שהיא גרמה לו את המחלה, פסק שהיא צריכה לשנות את התרופה, עד כאן המשל.

אם כן גם כאן שענין תכלית המכות שניתנו למצרים היתה כדי לחזק את האמונה בישראל, אמנם אם יבוא בעל דבר ויטען למה המצרים צריכים לקבל מכות כדי שעם ישראל יתחזק באמונה? על זה בא הביאור, כי עם ישראל היה בריא האמונתו כמו שנאמר "ויאמן העם", אלא שפרעה על ידי הכבדתו את העבודה עליהם החליש בהם את האמונה, ולכן עליו לקבל מכות גדולות כדי לחזק את האמונה בעם לכל הדורות, ולזה אמר הכתוב "כי אני הכבדתי את לבו ואת עבדיו וכו' ולמען תספר באזן יבן ובן בנך וכו' " (שם י, א-ב).

אחד תכם ואחד רשע

המהרי"ד מבעלזא זצ"ל אמר, שספרו לאביו, המהרי" זצ"ל, שמנהגו של ה"בני יששכר" ז"ע היה להסתובב בכל ליל פסח בין בתי עירו, ולהטות אוזן למתרחש בתוך הבתים, ולאופן שבו מנהלים את הסדר גם האנשים הפשוטים ביותר.

באחד הימים בעמדו באחורי אחד הבתים שמע את בעל הבית אומר: "כנגד ארבעה בנים דברה תורה", וכשהוא מפרט: "אחד חכם אחד רשע" הוא צועק ובוכה בבכיות נוראות, כשבכל פעם הוא מדגיש את התיבה 'אחד'.

תהה ה"בני יששכר" לפשרם של דברים והחליט לנקוש על הדלת ולברר את הענין לאשורו.

תשובתו של היהודי היתה פשוטה: "בכל יום כשאנו קוראים 'שמע' יש להאריך ב'אחד' ואבי למדני שבליל הסדר יש לכוון בכל פעם שאומרים 'אחד' כמו בקריאת שמע..."

לשמע הדברים השתפכה הבעת קורת רוח על פני ה"בני יששכר" והוא אמר: "יהודי זה עשה מהארבעה בנים קריאת שמע".

וסיים המהרי"ד כאשר שמע אבי הקדוש את הדברים השתנו פניו הטהורות לכמה גונים, והסובבים הבינו שהוא הוגה בענינים גבוהים. לאחר מכן הסביר כי בכוחו של אדם להתגבר אפילו על התכונות הטבעיות המושרשות בו מתולדתו, על ידי קבלת עול מלכות שמים, וזו היתה כוונת ה"בני יששכר", שכן בליל הסדר מסוגלים אפילו הרשע, התם ושאינו יודע לשאול להגיע להכרה בבורא העולם ולהאמין שה' אחד!

(רבי אהרן טויסיג)

רשע מה הוא אומר...מה העבודה הזאת לכם

שאלת הרשע היא "מה העבודה הזאת לכם?" מקור הדברים הוא בפסוק: "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם. (שמות י"ב כ"ו) ובמכילתא כתב: בשורה טובה נתבשרו שעי- תידיים לראות בנים ובני בנים. מה הבשורה בזה? אלא שפרעה ניסה כל העת לקעקע את המשפחה היהודית. הוא ניסה לנתק בנים משולחן אביהם. הוא בקש להפריד בין הגברים לנשים ובנים לבין בניהם. פרעה שואל "מי ומי ההולכים?" וכוונתו שלא ילכו הבנים אחר אבותיהן. ולכן לאחר מכת בכורות כאשר פרעה אומר

להם: "קומו צאו גם אתם גם בני ישראל" מיד מצטווה משה לחזק את התא המשפחתי, ולצוות לבני ישראל: "וייקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית". וזו אכן התשובה לשאלה ששואל הבן "מה העבודה הזאת לכם?" ואמרתם זבח פסח הוא אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו". לאור הדברים אלו ניתנו הבנה נוספת למנהג להכנת כוס לאלהיו הנביא ולפתוח לו את הדלת בסיום הברכה. והסיבה לכך היא בבשורה הגדולה שיבא ויבשר לנו בקרוב, כנאמר (מלאי- כי פרק ג' כ"ד כ"ה) הנה אנכי שולח לכם את אלהיו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן יבוא והכיתי את הארץ חרם. כמה משמעות יש לחו- סן המשפחתי לשמר את בנינו לבל ידח ממנו נידח. כמה חשוב דווקא בשאלת הרשע להדגיש את השבת לב האבות אל בנים, כי בידינו להציל רשע משחת ולרומם אותו אל על הרש"ר הירש זצ"ל כותב זאת במשפט מסכם: "הלילה הזה שבו אתה עצמך חוגג את יום הולדתך ההיסטורי ואת תחילת תפקידך הישראלי. לילה זה הועיד ה' במיוחד להקדשת בניך הקטנים, אלא הבנים שבקידושם או חילולם תלויה נצחיות עמך..." (אל המקורות). יהי רצון שנמשיך הלאה כל המשפחה להיות יחדיו בלב אחד באהבה ואחוה שלום ורעות. ונזכה ליישב בחבורה אחת באכילת קרבן פסח שיעלה לרצון במהרה בימינו עם בנין בית המקדש.

(הגדתי היום)

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם? לכם - ולא לו. ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לי - ולא לו. אילו היה שם, לא היה נגאל.

הרי הרשע בכלל לא מאמין ביציאת מצרים אז איך אתה שובר לו את השניים בטענה אם היית שם לא היית נגאל, הוא ימשיך לצחוק, שהרי לטענתו לא היה יציאת מצרים?

אלא טוענים לו אתה רשע שקרן, אנחנו לא מאמינים לשקרים שלך כי אתה רק עושה את עצמך כאילו לא מאמין, כי אתה מלא בתאוות אבל באמת אתה מאמין, ואתה רשע, ולכן אם היית שם לא היית נגאל כמו רוב עם ישראל שהאמין, ולא רצה לצאת ונהרגו.

כמו הסיפור עם האפיקורס של ווילנה שבאו אליו בשבת חמש בחורי ישיבה ואמרו לו כבודו גם אנחנו כמון אפיקורסים נהיינו, אמר להם האפיקורס, כמו ליטאי אמתי, תביאו ראיה, תוכיחו, אז הם הוציאו סיגרות ועישנו בשבת, והם חייכו לעצמם הנה הוכחנו שאנחנו אפיקורסים, צעק עליהם האפיקורס, אתם לא אפיקורסים, אתם בעלי תאוה חלשלושים, מאמינים רק חוטאים בגלל התאוות שלכם, וסילק אותם בבושת פנים.

או שאומרים לו חיזוק, אל תחשוב שרק היום יש נסיונות ונפילות בעם ישראל, הרי גם בזמן הניסים הגדולים במצרים רוב עם ישראל העדיפו להישאר רשעים במצרים ולא ללכת אחרי אלוקים במדבר כעבדי ה', אז זה לא בגלל חוסר האמונה אלא בגלל התאוות והחולשה של האדם מול היצר הרע.

(המלקט)

מה העבודה הזאת לכם

שח המגיד המפורסם הגאון רבי יעקב גלינסקי זצ"ל וצריך ביאור מה בינו שאילת הרשע היא מה העבודה הזאת לכם לבין החכם השואל כעין זה מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו אתכם? הביאור לכך והציר המרכזי עליו סובב הולך ההבדל שביניהם הוא שהחכם מבין בדעתו שעליו להתאים עצמו לתורה הוא רק רוצה להבין ולהשכיל מה דורשת התורה ממנו הרשע מאידך חפץ שהתורה תתאים עצמו אליו. הזמנים השתנו, התנאים השתנו - שהתורה תשתנה ממשך המגיד רבי יעקב בנוסח וניגון משלו פעם שאלני אדם? מדוע אינכם מתאימים את התורה לזמן. שאלה טובה שאלת בני, אבל טרם אתרץ לך תירוץ. בוא ונסכים על דבר אחד:

כשהילד גדל והנעל לוחץ ישנן שתי אפשרויות או להרחיב את הנעל כפי שעשו פעם פתחו את הנעל קדימה והוציאו את הבוהן או שקונים זוג נעלים חדשות ישנן עוד שתי אפשרויות: או שהולכים יחפים או שזה לוחץ ומכאיב ואני הולך ותמה: למה לא נחשוב על אפשרות חמישית? לקצץ את אצבעות הרגלים! מה תשיב? משום שהרגל הוא העיקר. והנעל בא לשרת אותו. התסכים לדבריי? וודאי שכן!

עכשיו תבין במה אנו חלוקים מה הנעל ומה הרגל. יודעים אנו שהתורה קדמה לעולם, והקב"ה הסתכל בתורה וברא עולמו. אחד היסודות והעיקרים ביהדות, הוא שזאת התורה לא תהא מוחלפת, לכן לא יעלה על דעתנו, לפגוע בה חלילה לכל היותר, נתאים את עצמנו אליה. **אצלך האדם הוא העיקר והתורה כנעל אם היא לוחצת, מה עושים? מחליפים אותה!...** נשאר החכם בחמתו, והרשע ברשעו ..

[חיים שיש בהם]

כפר בעיקר, ואף אתה הקהה את שיניו

במדרש תלפיות (ענף איברים) כתב דבר מופלא, שרק לישראל יש שלושים ושתיים שיניים, אבל לאומות העולם יש שלושים ושלוש שיניים, ועכו"ם שהוא עתיד להתגייר הקב"ה בורא אותו לכתחילה עם שלושים ושתיים שיניים [ורבינו חיים ויטאל (שער מאמרי רשב"י) כתב רמז על כך מהפסוק "ולבן שינים מחלב" (בראשית מט, יב) - השיניים הם ל"ב נתיבות החכמה]. ושמעתי על רופא גוי אחד בחו"ל שהוא שונא יהודים, וכשבא אליו אדם לטיפול, סופר לו את שיניו, ואם יש לו שלושים ושתיים שיניים, אינו רוצה לטפל בו.

וב'מנחת יהודה' כתב, שלעכו"ם יש רק שלושים ואחת שיניים, ולפי זה פרשו דורשי רשומות את הנאמר בהגדה בדרך צחות: "ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, ואף אתה הקהה את שיניו, כיון שהוא רשע וכופר בעיקר, דינו כעכו"ם, ואם כן למה לו ל"ב שינים כישראל. צריכים לשבור לו את השן המיוחדת לישראל ואז תהינה לו ל"א שיניים בלבד כמו לשאר הגויים..

יש לציין עוד דבר מופלא הקשור לשיניים. תלמיד חכם גדול אחד, שלמד בישיבתו של ה'חפץ חיים' סיפר: פעמים רבות הייתי מגיע לביתו של ה'חפץ חיים'. פעם, כשה'חפץ חיים' היה בגיל שמונים ושלוש לערך, למרות החולשה שפקדתו באותו יום, היה אז בעת רצון מיוחדת במינה, והדבר ניכר עליו.

שאלות מענינות בהגדה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: המ"א בסי' תמ"ו וכתב דהמוצא חמץ ביו"ט יב- ערנו ע"י גוי והגרע"א חולק דאין שליחות לגוי. ובסי' רס"ג התיר המ"א להדליק נרות שבת ע"י גוי והיא תברך ופליג רע"א שאין שליחות לגוי. והמשנ"ב בסי' תמ"ו סק"ז פסק לענין חמץ כהמ"א ובסי' רס"ג סק"כ"א לענין חמץ כהמ"א ובסי' רס"ג סק"כ"א לענין נר שבת פסק כהגרע"א. וצ"ע מאי שנא? תשובה: לכאורה יפה הערת (ופעם אחרת השיב הרב שליט"א: אולי ס"ל שא"צ שליחות בשריפת חמץ)

שאלה: המנחת פתים הביא בשם הרש"ש (שבת ס"ו ע"א) דלפי הסוברים שאין ביעור חמץ אלא בשריפה. א"כ כמו בנותר צריך לשרוף בעצים ולא בקש וגבבא (רמב"ם פ"ז מהל' מעשה הקרבנות ה"ה) גם בחמץ הדין הוא כן. לכאורה להלכה לא חוששים לזה דה- פוסקים כתבו שישמצווה לשרוף עם ההושענות? תשובה: ההושענות הם עצים.

שאלה: מה היה דעת החזו"א אם מותר להיכנס באקראי לחדר שהשכיר לגוי במכירת חמץ? תשובה: פ"א התיר ולא כמה פעמים.

שאלה: אם אין לו מצה שלימה רק חתיכות גדולות האם מועיל לשרוף הקצוות כדי שיהיה נראה שלימה? תשובה: י"א שמועיל.

שאלה: מי שנרדם בליל הסדר באמצע הסעודה ונת- עורר והמשיך לאכול. האם כבר נפטר מסיפור יציא"מ. שכבר הגיע לשיעור שהוא עד שתחטפנו שינה תשובה: אינו מוכרח (נראה הטעם משום שאין זה שי- עור אלא פטור.

(שאלת רב ח"ב)

מחמת החולשה שכב רבינו במיטתו. לפתע הוא מורה לי להתקרב אליו, ומבקש שאפתח את פיו. כשהססתי הורה לי שנית: "תפתח את פיו!" לאחר הבקשה השניה, עשיתי כבקשתו, ופתחתי את פיו הקדוש.

לפני נגלו שתי שורות שיניים צחורות כשלג, מסודרות ומתוקנות כדבעי, משל היה זה ילד קטן שעוד לא הספיק לפגום את השיניים שקיבל מהקב"ה.

ה'חפץ חיים' פונה אלי ומבקש דבר נוסף: "תספור נא כמה שיניים יש בפיו!" גם הפעם לא איפשר לי רבינו לחשוב הרבה, והאיץ בי לספור את שיניו.

מה אומר ומה אדבר; החילותי במשימה הקשה, ובסיומה הגעתי למספר שלושים ושתיים, בדיוק כמספר השיניים שברא הקב"ה באדם. שן אחת לא חסרה ולא נפגמה!!!!

את פתח לו

לכאו' צ"ע למה דוקא כאן אצל זה שאינו יודע לשאול אומר בלשון נקבה, ומדוע לא הזכיר בלשון זכר כפי שנאמר בשאלת הבנים?

מבאר הרב משה שטרנבוך שליט"א בספרו "טעם ודעת": "את" מפני שהאינו יודע לשאול אינו מעוניין כלל בפסח, ולא מתחכם לשאול, שאלתו היא רק כמתעסק בעלמא ואינו יודע כלום, ולא שייך להשיב לו באופן שכלי כיון שאינו מעוניין כלל לשמוע, ולכן רק כאן נאמר "והגדת" בלשון קשה.

מה שאין כן בכל הבנים נאמר "ואמרתם" בלשון רכה, ולכן אומר "את" פתח לו, שכדי לדבר קשות צריך חכמה רבה ואומנות יתירה, כיון שזה עלול אפילו להרחיקו יותר, וצריך לצרף לזה אמהות, והיינו לשלב בדברים מצד אחד קירבה כאם לבן, ועם זאת לדבר קשות, והאמא היא זו שמכירה היטב את נפש הבן איך אפשר לשלב תקיפות וקרוב כאחד, ולכן אומר "את" פתח לו. רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל מתרץ, שגם נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, אף על פי שזו מצות עשה שהזמן גרמא, כיון שגם הם היו באותו הנס, המצוה בליל הסדר היא להגיד בדרך של שאלה ותשובה, אף על פי שקשה לקיים זאת עם הבן שאינו יודע לשאול.

(אור דניאל)

והגדת לבנך

נאמר בפסוק בפרשת בא: "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'" (שמות י ב)

ולכאורה סדר הפסוק אינו מובן. אם המצוה היא "למען תספר באזני בנך ובן בנך" סוף הפסוק היה צריך לדבר על הבנים, והיה צריך להיות כתוב בפסוק "וידעו (הבנים) כי אני ה'" ואילו הפסוק אומר "וידעתם (אתם המספרים) כי אני ה'".

מכאן דקדק האדמו"ר מבעלז צ"ל שהמספר לילדיו את ניסי ה' ביציאת מצרים, גם אצלו מתחזקת הידיעה. התורה אומרת כך - על ידי שתספר באזני בנך, הרי שאתה ובנך יחד תגיעו למצב של "וידעתם (אתם המספרים) כי אני ה'".

אך יש כאן רעיון נוסף, פעם בא יהודי אל האדמו"ר מקוצק וביקש ברכה עבור בנו שילמד תורה, אמר לו האדמו"ר מקוצק: אם אתה מבקש ברכה שבנך ילמד תורה, חזקה על הבן שגם הוא יבוא לבקש ברכה שבנו ילמד, כי גם הוא לא ילמד. אבל אם אתה תלמד ובנך יראה איך אתה לומד וכיצד בונים בית יהודי אמיתי, הוא יידע שכך צריך לעשות וגם הוא ילמד. אבל אם אתה בא רק לבקש ברכה שהוא ילמד, והבן רואה שאתה בא מהעבודה והולך מיד לנוח, לקרא עיתון... הוא יעשה אותו דבר.

ובזה מובן הפסוק "ושנתם לבניך ודברת בם", והרי היה צריך להיות כתוב "ודברו בם" (בניך), אז למה נאמר "ודברת בם"? אלא, אם אתה רוצה שבניך ילמדו וישגו, עליך לתת דוגמא אישית "ודברת בם", שאתה בעצמך תלמד, ואז בנך יראה ויעשה אותו דבר. אם אתה לא תלמד, קיים סיכוי טוב שגם הבן יגיע לבקש ברכה על בנו שילמד.

כל השיניים היו בריאות וחזקות כביום נתינתן!!!
למותר יהיה לציין שבגיל מבוגר שכזה שבו היה ה'חפץ חיים' באותה תקופה, אין הרבה קשישים שזוכים למתנה שכזו. לאחר שעשיתי את שביקש לקח ה'חפץ חיים' את ידי, ואמר בחיך, בחיך כזה שאי אפשר לשכוח לעולמים: "אני שמרתי על הפה שהקב"ה נתן, והקב"ה שמר על הפה שלי" - - -
(הגר"י זילברשטיין שליט"א)

מה העבודה הזאת לכם

הרשע שואל "מה העבודה הזאת לכם?" כלומר, מה אתם טורחים כל כך בנקיון, הגעלה בישולים וכו'? אנו משיבים לו, כשלא היה לך שיניים והיית תינוק, ואמך הניקה אותך, רחצה וניקתה אותך, הליבישה אותך וכו', בשבילה זה לא היה 'עבודה' כי כשאוהבים, אין כל הטורח יש רק שמחה, כך זה גם כשאוהבים את הקדוש ברוך הוא, אין כל טורח יש רק שמחה....
(בעלי המוסר)

ושאינו יודע לשאול

אספר לכם מה הוא רבאי. סיפר לי פלוני כי הוא שאל פעם את הרבאי: לבנו יש בר מצוה בעוד חדשיים, שיאמר לו מה תהיה ההפטרה בעוד חדשיים. אמר לו: "איי אם נאט א נביא" -אני רק רבאי, אבל לא נביא... אינני יודע מה יהיה בעוד חדשיים... אתם מבינים...
ספרו עוד, כי לבית כנסת באמריקה נכנס חתן ביום חופתו, לקח את התפלין והשליך אותן על הארץ. נהייתה בהלה גדולה, מה קרה לחתן? הוא השתגע?
אמר החתן כי הרבאי יעץ לו לעשות כך.

- לא יכול להיות!
המתינו עד שגיע הרבאי לבית כנסת, ושאלו אותו האם אמרת לו לעשות כך?
"כן", אשר הרבאי.
- מה קרה?
"כן", אשר הרבאי.
- מה קרה?

-אתמול נכנס אלי החתן ואמר שהיות וחתן ביום חופתו צריך לצום, וקשה לו לצום, הוא מחפש עצה לחסוך את הצום. אמרתי לו עצה טובה. כתוב בהלכה שאם התפלין נופלים עם השקית, פטורים מלצום. לכן נתתי לו עצה לזרוק את התפלין עם השקית... אתם כבר מבינים מה זה רבאי...
(יחי ראובן)

ושאינו יודע לשאול את פתח לו

למה נאמר "את" ולא "אתה" כי זה שיודע שאינו יודע, לפניו נפתחים כל השערים מ-א' ועד ת', לכן נאמר "א-ת פתח לו".
(האדמו"ר מצאנז)

אומר הקב"ה: גם במצב בזה - אציל אתכם! "מצילנו מידם". לשם כך לא צריך לעשות דברים גדולים ועצומים. הקב"ה מבקש לראות התחזקות אחת שלנו, התגברות אחת - וכבר יחיש את ישועתו הגדולה.

(הגר"ד יפה זצוק"ל)

והקב"ה מצילנו מידם

לכאורה היה לו לומר והקב"ה מצילנו מהם, ומהו לשון "מידם". ומפרשים בזה על פי דברי התוס' בפרק הכונס (ב"ק נ"ח ע"א) שהעלו דשני סוגי "מבריא ארי" יש. ומבריא ארי שאינו נוטל שכר היינו כשאין הדבר ברור שיבא לידי הפסד כגון שהארי רחוק ואין מצילו אלא מדאגה ומן הפחד שדואג שמא יבא, אבל אם הדבר ברור שיבא לידי הפסד ולידי דריסת הארי, או שהוא מציל מפי הארי עצמו אז ודאי נוטל שכרו.

וזהו מה שמדוייק כאן שהקב"ה מצילנו "מידם" - מפי הארי עצמו ולא סתם מן הדאגה ומן הפחד. וא"כ הרי עלינו לשלם, ומהו התשלומין... לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל וכו'.

(מראה כהן)

אנוס על פי הדיבור

בפשטות נראה לבאר, שיעקב אבינו לא רצה לרדת למצרים, אבל הקב"ה הכריח אותו. כי סדר הדברים היה שעם ישראל צריך לעבור את שעבוד מצרים, בטרם יזכה לקבלת התורה. מלבד זאת, לבני ישראל היה תפקיד מכריע בפרסום שמו של הקב"ה בעולם, על ידי האותות והמופתים והיד החזקה שהתגלתה בצאתם ממצרים.

אמנם, אפשר לפרש את דרשת בעל ההגדה: "אנוס על פי הדיבור", באופן אחר: מעשיו של יעקב, הם אלו שגרמו לו לרדת מצרימה, כשהוא אנוס על פי הדיבור.

איזה מעשה של יעקב גרם לו לרדת למצרים? המעשה שגרם למותה של רחל אמנו.

כלפי מה הדברים אמורים?

הנה, כאשר נודע ללבן כי יעקב ברח מחרן ויצא לארץ כנען עם בנותיו, לאה ורחל, וכל צאצאיהם - יצא למרדף אחריו, והשיגו בהר הגלעד. בדין ודברם שהתפתח בניסם, טען לבן כלפי יעקב: "למה גנבת את אלקי?" (בראשית לא, ל), ועל כך השיבו יעקב: "עם אשר תמצא את אלקיך לא יחיה", (שם לב), ומפרש שם רש"י על פי המדרש, שמאותה קללה מתה רחל, שהרי היא זו שגנבה את התרפים, ועל כן מתה בדרך.

נמצא אפוא שיעקב גרם בשוגג למותה של רחל, והרי הדין הוא שההורג בשגגה חייב גלות (דברים יט, ה). אם כן, גם יעקב התחייב בגלות על שגרם בשגגה למיתתה של רחל, והגלות של יעקב היתה ירידתו לארץ מצרים.

ולכך כונת בעל ההגדה שיעקב ירד למצרים "אנוס על פי הדיבור", שכן אף שלא היה רוצה לרדת, מכל מקום היה מחוייב בכך מדין ורוצח בשגגה, שהיה צריך לכפר על חטא מיתתה של רחל. (שש באמרתך)

אם עסקינן בענין זה, נוכל לספר... שמסופר על אחד מגדולי ישראל שסיפר איך הוא נהיה גדול בישראל. סיפרו לו שהסבא של הסבא שלו לא למד כלום, אלא עסק כל הזמן באגירת הון. כששאלוהו, מדוע אינו לומד, ענה - שהוא עובד כדי שבני יוכלו ללמוד, וגם בנו הלך בדרכו ולא למד כלום, אלא המשיך לגייס כספים למען בנו שיוכל ללמוד, וכך הדבר נמשך הרבה דורות - כולם עבדו בשביל איזה בן אחד שילמד. סיפר אותו גדול, שהוא החליט שאותו בן שכבר עשרה דורות עובדים עבורו - יהיה אני!!!

(הרב פרוכטר שליט"א)

והגדת לבנך

"והגדת לבנך היום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות יג, ח).

הנה בפסוק הזה ישנה שאלה גדולה שעמדו בה המפרשים, כי תחילת הפסוק "והגדת לבנך" מדבר במי שאינו יודע לשאול שאנו פותחים ואומרים לו, וכמו שמוזכר בהגדה "את פתח לו". ואילו סוף הפסוק "בעבור זה עשה ה' לי", היא תשובה לבן הרשע, וכמו שפירש רש"י "לי ולא לו". וכן אנו אומרים בהגדה...

ובכן יש לתמוה, מדוע התורה פותחת במי שאינו יודע לשאול ומשיבה לו תשובת הבן הרשע? מה אשמתו שאנו מבין כדי לשאול, וכי משום כך צריך לקבל תשובה של בן רשע?

אמנם נ"ל בס"ד כי רמז גדול נתכוונה התורה כאן לרמוז לנו שצריך האדם לחזק את בנו שעדעו לשאול ולהבין עלול להיות בן רשע ולא יאמר האדם מה איכפת לי אם הבן יודע לשאול או לא, העיקר שיהיה מלומד בחכמות חיצוניות ואין זה משנה אם לא ידע להתחכם במצות התורה. לזה בא הכתוב כאן לרמוז כי בן עם הארץ כזה שאינו יודע גם לשאול, עלול להדרדר ולרדת לתהום עד שיגיע לדרגת הבן הרשע, ואז יצטרך לקבל תשובה המתאימה לבן מרשע. ועל זה ידו כל מדוים.

(מאמר חג הפסח)

והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם

בעל ה"חובת התלמידים", שהיה מגדולי אדמו"רי פולין ונהרג על קדוש השם בשואה, אמר ליהודים שישבו אתו בגטו ועשו את ליל הסדר:

"מאי משמע 'מצילנו מידם'? אפילו שאנחנו כבר בידיים שלהם, הם שולטים עלינו שלטון לוו מצרים, ואנחנו לא יכולים לעשולת כלום, לא ללמוד, לא להתפלל, לא לקים מצוות - גם במצב כזה הקב"ה יכול להציל אותנו מתוך הידיים שלהם".

אלו היו דבריו - דברים של אמונה - בתוך עמק הבכא.

(חובת התלמידים)

שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם

יש לדקדק שלכאורה מתאים יותר היה לומר 'והקדוש ברוך הוא מצילנו מהם' ומהו "מידם"?

מבאר רבי דב יפה זצ"ל: לפעמים אדם נמצא כל כך עמק בתוך צרה, עד שמרגיש שהוא כבר "בתוך היד" של הגויים - אבדה כל תקוה, אפס כל סכוי.

כנגד ארבעה בנים דברה תורה

לכאורה היה עליו לומר, אחד חכם, השני רשע, השלישי תם, והרביעי שאינו יודע לשאול? אמר על כך הרה"ג רבי יואל מסאטמר ז"ל: הארבעה בנים הם השינויים שבתוככי אדם אחד, לפעמים הוא חכם. לפעמים הוא רשע, לפעמים הוא תם, ולפעמים שאינו יודע לשאול... אותו "אחד" שהוא חכם, הוא גם ה"אחד" שהוא רשע...

הוסיף על כך הג"ר דניאל חיים אלטר שליט"א בהגדתו "חד גדיא": הנה ד' פעמים "אחד" בגימטריא "בן", להורות כי כל הארבעה בנים משמשים בערבוביה באותו "בן"... פעמים כך ופעמים כך...

(ליקוטי אב)

נגד ארבעה בנים דברה תורה

לכאורה יקשה על מה ראתה התורה לדבר כנגד הבן הרשע, הוא אינו רוצה לשמוע את דבר התורה, ואף בעל ההגדה אינו מתייחס אליו, אלא אומר לאחרים "ואף אתה הקהה את שיניו" -

"אילו היה שם לא היה נגאל".

וכעין זה מקשים על דברי התנא במסכת אבות (פ"ה מי"ד) "ד' מדות בהולכי בית המדרש: הולך ואינו עושה, עושה ואינו הולך, הולך ועושה - חסיד, לא הולך ולא עושה - רשע".

מהי שייכותו של הרשע שאינו הולך ואינו עושה לאלו ההולכים לבית המדרש, ואפילו שכר הליכה אין בידו. והענין הוא שניתן ללמוד מאותו רשע, כיצד נראה מי שאינו הולך לבית המדרש ואינו עושה מאומה, ניכר על הרשע שהוא מבזבז זמנו להבל ולריק, מתוך התבוננות בתוצאות ההנהגה של הרשע, מתעורר האדם להתרחק מדרכיו ולהיות מההולכים ועושים. כנגד זה דיברה תורה, ולימדה פרשת הפסח והאמונה גם לבן הרשע, בכדי שנתבונן כיצד מתנהג הרחוק מתורה והרשע במעשיו. בזה מתפרשת המשנה "איזהו חכם הלומד מכל אדם", שניתן ללמוד ולהפיק תועלת רוחנית מכל אדם, ואפי' מהרחוק ביותר, כשרואים כיצד הרשע מאבד בידיו את ה"צלם אלוקים" שבו, מתחזקים בתורה ומצוות ותיקון המידות. אמנם לזה צריך להיות "חכם", שיוכל ללמוד מהרשע ולקבל תועלת, אבל שאר בני אדם עלולים להמשך במעשיהם אחר הרשע ואסור להם להתקרב

בעומק הפרשה

ריתחא דאורייתא

שלא הספיק בצקם להחמיץ

ליומיה, דהיה מותר לאכול חצי שיעור חמץ דעדיין לא הוזהרו על חצי שיעור. ועוד יש לומר דכוונת הר"ן דכשיצאו ממצרים עדיין לא אפו [וכמו שמבואר ברמב"ן הנ"ל] ולקחו הבצק על שכמם, ואם יכלו להתמהמה היה מחמיץ בדרך ואז כבר לא היו אופים ביום ט"ו והיו אוכלים ממצות שבכליהם, וממתינים עד למחר לאפות הבצק. אך השתא דלא החמיץ אפו הכל מצה, ואפו ביום ט"ו גם לצורך מחר ומשתי משום הואיל, [וקשה שעכ"פ אסור מדרבנן, ויש לומר דאפו מפאת מרבה בתנור]. ואכתי צריך עיון דהא בלילה חשבו שהבצק יהא חמץ, והיאך היה מותר לעשות כל המלאכות דהכנת הבצק לצורך יום חול, ולמאן דסובר הואיל יש לומר דשרי מפאת דהואיל דיכול לעשותו מצה, אך למאן דלית ליה הואיל תיקשי ויש לומר דלא רצו לעשות מכל הבצק חמץ, אלא חלק מצה וחלק חמץ, והוי ליה רק ריבוי בשיעורים, [ואע"ג דהוי לצורך פעולות נפרדות, דבאפייה אפאום בנפרד, הא חזינן במשנה בפסחים (מ"ו א') כיצד מפרישין חלה בטומאה ביום טוב וכו' ומניחתה להחמיץ, ותיקשי היאך אפתה הבצק אם בסוף יחמיץ הרי לא הוה צורך יו"ט, ועל כרחך דהוה ריבוי בשיעורים]. ואכתי תיקשי אם היו מתמהמהים היאך היו מוציאים הבצק, הרי עברו על מלאכת הוצאה דהוציאו הבצק של חמץ לצורך מחר, ויש לומר דלקחו חמץ ומצה ביחד, ומותר משום ריבוי בשיעורים, ולפ"ז מוכח דרבו בשיעורים שרי אף היכא דמורגדר מה האסור ומה המותר, ולא משמע כן כלל, וע' בספר מחנה ישראל להחפץ חיים מה שכתב בזה.

(הגר"א גינחובסקי זצק"ל)

איתא בהגדה 'מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם ממ"ה הקב"ה וגאלם, שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם'. ותיקשי הא כבר במצריים הוזהרו על אכילת חמץ כמבואר בהדיא בקרא (י"ב א'-ט"ו-י"ט) שהקב"ה אמר למשה במצרים לומר לעם ישראל 'כל האוכל חמץ ונכרתה'. א. וברמב"ן (עה"ת י"ב ל"ט) מפרש שהפסוק הנ"ל שאומרים בהגדה מחולק לשתיים, ויאפו את הבצק מצות ולא חמץ משום שכך ומה שכתוב אחר כך ולא יכלו להתמהמה זה דבר אחר, שגם האפיה של המצות לא הספיקו לעשות במצרים, ונשאו הבצק על שכמם ומהרו ואפו אותו טרם יחמיץ בדרך או בסוכות כשבאו שם לשעה קלה. אך צריך עיון מנוסח ההגדה דכתוב בהדיא שלא הספיק בצקם להחמיץ. ב. ובאבודרהם (בפירושו על ההגדה) מביא ליישב דמה שנצטוו במצרים לא לאכול חמץ היה על שם העתיד שעמדו לצאת ממצרים באופן שלא יספיק בצקם להחמיץ. ג. ובר"ן (פסחים קט"ז ב') מפרש דאילו יכלו להתמהמה היו מחמיצין אותו לצורך מחר, דפסח מצרים נהג רק ביום ט"ו, וגם לא הוזהרו בו בכל יראה אלא באיסור אכילת חמץ, אלא מתוך שלא היה להם פנאי אפאוהו מצות, וזכר לאותה גאולה נצטוו באכילת מצה. ותיקשי היאך חשבו לאפות חמאסור לעשות מלאכה לצורך חול, ובלשון הר"ן מבואר שביום ט"ו היו אסורים במלאכה, ובפשוטו יש לומר שלא נהג איסור מלאכה בפסח מצרים, ולשון הר"ן לאו דוקא, [וע' בתו"ט פסחים פ"י מ"ה], ובשו"ת תורת חסד (ח"א סימן כ"ה) מיישב דהיה ראוי

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: האם יוצאים ד' כוסות בליל הסדר עם חלב (ע"פ המעשה מהבית הלוי זי"ע) תשובה: וז"ל, חלילה, עכ"ל.

שאלה: בשו"ע סי' תע"ב סעיף ט"ז כתב מצוה לחלק לתי- נוקות קליות ואגוזים כדי שיראו שינוי ושאלו, עכ"ל. האם בזמנינו עדיף לחלק לתינוקות שוקלדות וממתקים שהילדים אוהבים יותר מקליות ואגוזים. תשובה: אצלינו חילקו אגוזים. עכ"ל.

שאלה: לשי' הגר"א דיש מצוה של אכילת מצה כל שבעת ימים האם המצוה הוא על כל כזית וכזית או רק על כזית אחד כמו בליל ראשון תשובה: אם עושה סעודה אחרת יש מצוה אחרת, עכ"ל. (סוכת חיים)

אחר הפסח אפיקומן".

(פרי עץ חיים)

מה העבודה הזאת לכם. לכם ולא לו

השאלה מפורסמת, הרי גם החכם אמר "אתכם"? והתשובה: החכם לפחות הזכיר שם שמים, ואילו הרשע אינו מזכיר שם שמים כלל - מכלל דרשע הוא...

(ראשונים)

מה העבודה הזאת לכם

כבר שאלו, שבתורה כתובה שאלת הרשע כשתשובה בצידה: "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לה" (שמות יב, כו) ומדוע בהגדה מקהים את שניו. והתשובה פשוטה: לעולם יש להקהות את שניו. אבל בתורה הם באים בכנופיה, ועד שתקהה את שניהם הם יקהו את שניך... ורבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל סיפר (דברי אגדה תנ) שנפוליון קיסר צרפת הפליג עם ציו למסע כיבושים, בדרכם תפסו ספינה של שודדי ים, הביאום לפניו למשפט והורה לתלותם על התורן. אמר לו מנהיג הכנופיה: "עיקר פשעי וחטאתי, שלרשותי מתי מספר שודדים וספינה קטנה. אילו היו לי אנשים רבים והיה לי צי ספינות, הייתי קרוי נפוליאון..."

(ישא ברכה)

אף אתה הקהה את שיניו

הריטב"א, ואבדורהם פירשו כיון שאין הוא מקבל מאכילת הפסח כיון שהוציא עצמו מן הכלל, וכיון שרואה ולא אוכל שיניו

ולהתחבר אליהם, אפילו רבי יוסי בן קיסמא לא התרצה לעזוב מקומו ולעבור למקום כסף וזהב.

(הגדת הגרי"ש)

כנגד ארבעה בנים דיברה תורה

עלינו לדעת, אמר הגאון רבי אלחנן בונים ווסרמן - כי לא כל הבנים ולא כל בני האדם שווים בדעותיהם ובהבנתם ולכך לכל אחד ואחד יש לדבר בשפה המובנת לו ובהסבר הראוי לו, שאם לא כן...

משל למה הדבר דומה? לכפרי אחד שפתח בכפרו חנות בגדים ובתמימותו הרבה הביא לשם בגדים מסוגים שונים אולם במידה אחת... לא גדולים וקטנים צרים ועבים אלא מידה אחת!...

ומה אתם חושבים - אמר רבי אלחנן בבת צחוק - איך נראו בני אותו כפר מכאן ואילך?... מי שהיה גבה קומה הגיעו השרוולים למרפקו והמכנסיים אל ברכיו... ומי שהיה נמוך נשרך סרח העודף אחריו על הארץ והעלה ענן אבק בהליכתו...

מי שהיה רחב מתניים ובעל בשר לא הצליח לרכוס את כפתוריו ומי שהיה רזה יכל להקיף עצמו בסודר פעמיים!...

ממש כך - סיים רבי אלחנן - צריכה להיות הנהגותינו עם הבנים איש ואיש כהבנתו, איש ואיש כרום ערכו!

(הגר"א ווסרמן)

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן

כידוע בדברי חז"ל - אמר הגאון רבי יהושע לייב דיסקין - יצחק אבינו ביקש לברך את בנו בליל הסדר ויעקב אבינו הביא לו שני גדיי עיזים אחד כנגד קרבן פסח ואחד כנגד קרבן חגיגה, וכן הביא לו יין לארבע כוסות.

יצחק אבינו אכל וברך את יעקב כאשר בירך.

לאחר מכן בא עשיו והביא אף הוא ציד ליצחק ואמר לו אביו:

"בא אחיך במרמה ויקח ברכתך".

אם נחשב - אמר רבי יהושע לייב - נמצא כי המילה "במרמה" עולה בגימטריה "אפיקומן" ובא לרמז שמשום ש"אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" שוב אינו יכול לאכול מן הציד שהביא לו!

(מהרי"ל דיסקין)

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן

מה תשובה יש לשאלתו של החכם בהבאת הדין: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן"?

שמעתי מפי מורי ורבי רבי דוד טעביל, בעל "נחלת דוד", שאמר בליל פסח בעת אמירת ההגדה, בשם הגאון הרב מנשה אליעזר, שכוונת בעל ההגדה, שמכיון שהחכם בא בשאלתו ורוצה באמת לדעת אמיתת הדברים, לכן משיבים ומלמדים אותו את פסח על כל הלכותיו והליכותיו, המובאות במסכת פסחים עד משנה אחרונה של "ערבי פסחים", המתחילה ב"אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן".

ואכן, אמר כי צריך להגיה בהגדה ולכתוב: "עד אין מפטירין

קהות.

מדוע דוקא הקהה את שיניו ולא בעונש אחר?

ביאר בספר "לב העברי": כתוב במדרש תלפיות שלבני ישראל יש ל"ב שיניים, ואילו לאומות העולם יש ל"א שיניים, ורמז לדבר הוא בפסוק "ומשפטים בל ידעום" וגו', ועל הגויים נאמר "כי לא עשה כן לכל גוי".

והנה בשו"ע (ח"מ סי' ל"ד סכ"ב) נפסק שאפיקורס גרוע מעכו"ם, ועל כן הרשע שכפר בעיקר והוציא את עצמו מכלל ישראל, יש להקהות את שיניו כדי שיהיו לו רק ל"א שיניים, "כי לא עשה כן לכל גוי".

בפירושו ה"אלישיך" ו"ערוגות הבושם" כתבו: רשע בגימטריא 570 הפל את שניו כלומר הורד את מספר שניו = 366 מתיבות רשע, ישאר מספר 204 שהוא גמטריא 'צדיק'.

ה"בן איש חי" (ח"א קכ"ז) ביאר, עפ"י מעשה, שר אחד שכר יהודי לשרתו למשך שבע שנים, והיה אותו יהודי מגלח זקנו, שאלו השר הלא יהודי אתה מדוע תגלח זקנך?

ענה לו היהודי אם היה גידול הזקן רצוי בעיני הבורא, היה בורא את התינוק מגודל זקן, מכיון שהזקן נוסף לאדם לאחר זמן, הריהו דומה ליבלת שצומחת. אמר השר למשרתיו: תפסוהו ועקרו לו כל שיניו, נבהל היהודי ושאל מדוע? אמר השר: כמשפט אשר חרצת בעצמך, הרי התינוק נולד גם ללא שיניים, והרי השניים אצלך כיבלת שצומחת.

כן הרשע האומר שאין לקיים את המצוות, כי אין חובה בהם, דא"כ ילד גם הוא מחויב, א"כ הקהה את שיניו, שגם אותם אין לי לד.

(טללי אורות)

שאינו יודע לשאול את פתח לו

אם נתבונן נראה שתשובת השאינו יודע לשאול זוהי תשובתו של הרשע, מדוע?

אלא ביאר הגר"א מוילנא, כיון שהבן הרשע מדבר בחוצפה ושואל מה העבודה הזאת לכם, אין כל תועלת להתוכח עמו ולחנכו, שהרי אינו שואל כדי לדעת התשובה אלא כוונתו רק לומר את שלו, לפיכך אין אביו עונה לו. אלא יתייחס האב לשאר הבנים ובפרט לתמימים שעדיין אינם יודעים לשאול, שלא ילמדו ממנו. לכן כשמדבר בבן הרשע אומר "לי ולא לו" ולא אמר 'לי ולא לך' כי מדבר עם שאר הבנים עליו. ולכן עונה לשאינו יודע לשאול את תשובת הרשע. וזה הטעם שבכל הבנים כתוב "והגדת לבנך", "ואמרת לבנך", ואילו בבן הרשע לא כתוב אלא ואמרתם בלבד.

(הגר"א מוילנא)

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר

יש לדקדק למה נקט בפסוק (ויקרא יב ח) לשון הגדה בדווקא ולא כתב ואמרת לבנך ביום ההוא לאמר (ועי באוה"ח עה"ת) ושמענו מרבינו לבאר על פי גמרא מכות (יא, א) הגדה הוא לשון עז

והיינו לומר בחזק, וזה התורה ציותה שתאמר לבנך בחוזק ובעזות ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי וכו' ומה שצריך לזה חוזק ועזות, כדי לומר כל הפרטים בדיוק מה שהיה ולא לומר איזה שהוא פרט בקיצור.

סח הגר"ח קנייבסקי שליט"א: שמעתי מאאמו"ר זללה"ה, שבצעירותו בדרכו בפולין, אמרו לו על בית פלוני שדר שם עילוי ולמדן מופלג, אבא ז"ל נכנס אליו, והלה אמר לו דבר חידוש. דגבמרא מכות (ג, א) איתא "כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד", וקשה מה בכך שהגיד למה לא יחזור ויגיד, וגם מנין לגמרא חידוש זה, אלא הביאור הוא, ש"הגדה" זהו לומר דבר חדש, שעדיין לא יודעים, זה הפירוש "להגיד" ואם הלה כבר הגיד, מה שייך שוב לחזור ולהגיד והרי אמר כבר פעם אחת, ואאמו"ר זצ"ל הביע קורת רוח מחידוש זה, ואח"כ אמר הדברים לפני גיסו מרן בעל החזו"א, והוא מיד אמר שהדברים אינם נכונים, והוכיח כן מ כמה פסוקים שבהם לא שייך לפרש כן, וכשסיפר לי אאמו"ר זצ"ל את הדבר לא זכר מה היו ההוכחות, ומסתבר שאחד ההוכחות הם מהפסוק בפרשת ביכורים הגדתי היום לה' אלוֹקִיךָ (דברים כו ג), ושם מה שייך לפרש לשון חידוש, וכי גילה לקב"ה דבר שלא היה ידוע לו קודם, ובהכרח שאין זה הביאור במילת הגדה (שמענו מרבינו. א. ה. והיינו הגדה של פסח ו"מגיד" את סיפור יציאת מצרים שאינו דבר חדש, ואדרבה כולו ישן).

(שיח הפסח - הגר"ח קנייבסקי)

מתחילה היו אבותינו עובדי ע"ז

מדוע מתחילים אנו את סיפור יציאת מצרים בגנות ומתחילים לספר שעבדו אבותינו עבודה זרה ותרץ הגאון רבי אבלי ממינסק בדרך משל מעשה בשני בני עיירה שחלו במחלה וזה הם פנו אל רופא העיירה קשיש בא בימים שהיה גם רופא וגם חובש ורוקח כאחד כנהוג בעיירות בדקם הרופא רקח את תרופותיהם ודרש מן האחד חמשה זהובים ומן השני עשרים זהובים נדהם החולה השני וקרא מה זאת הן מחלתנו שווה מדוע אשלם פי ארבעה? הביט בו הרופא וענה אמת מחלתכם שווה אבל תרופותיכם שו- נות הן והחלמתכם שונה אף היא נדהם החולה ושאל מדוע הכיזד תדע זאת מה פשר הדברים חייך הרופא ואמר הן ישיש אני לימים וזה עשרות בשנים מכהן אני כרופא העיירה זוכר אני שסבתך הייתה חולה במחלה זו הריהי תורשתית אפוא ויקשה מאוד לר- פאה התרופות יקרות והתהליך יהיה ממושך לא כן חברך שהוא בריא מטבעו ומחלתו תתרפא בקלות והנמשל בסיפורינו על גלות מצרים וגאולתה יקשה בעינינו להבין איך הידרדרו אבותינו בפרק זמן כה קצר למ"ט שערי טומאה עד שהוצרכו לתרופות כה יקרות כיד חזקה זרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים שנעשו לעיניהם כדי להחדיר בהם את אור האמונה ?

לפיכך מקדימים אנו ומספרים שהיה קשה על אבותינו במ- צרים לפרוש מעבודה זרה משום שהייתה זו מחלה תורשתית מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו תרח אבי אברהם וגם אם במשך דורות דכאו אבותינו הקדושים את המחלה הרי בהיותנו במצרים שבנו נדבקנו בה והיא דבקה בנו כל כך עד שנצרכו לת- רופות היקרות של עשר המכות להתבונן בהן ולהפיק מהן את

לקח האמונה עד שנרפאנו לחלוטין במתן תורה שבו פסקה
זוהמתם כליל.

[זכור לאברהם]

אתנו בכל עת ובכל שעה עלינו להיזכר מה היה בתחילה ולאן
הגענו כיום בחסדו!

כאשר ניזכר בכל זה נוכל להודות כראוי!

(רבי שלמה ברעודה)

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו

במשנה מסכת פסחים (פ"י מ"ד) מבואר כי באמירת ההגדה
וסיפור נפלאות הבורא בניסי יציאת מצרים יש להתחיל בגנות
ואחר כך לסיים בשבח.

נחלקו רב ושמואל בגמרא (שם דף קטז). מה היא אותה "גנות"
ו"שבח". רב סובר כי "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" זו
הגנות, "ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו" זה השבח. ואילו שמואל
סובר ש"עבדים היינו לפרעה במצרים" זו הגנות, "ויוציאנו ה'
אלוקינו משם ביד חזקה וזרוע נטויה" זה השבח.

למעשה, אנו נוהגים כיום לומר את שני הדברים גם כרב וגם
כשמואל, אלא שיש להבין את עיקר טעם הדבר מדוע יש להזכיר
בלילה נשגב זה את גנותנו שהיינו מתחילה עובדי עבודה זרה?
הסבר נפלא לכך אמר הגאון רבי שלמה ברעודה על פי משל.
לאחר מלחמת העולם השנייה יצא אדם אחד ניצול ממחנות
ההשמדה לחופשי. השואה האיומה הותירה אותו בעוני ובמחסור
ללא כל קרוב או גואל וללא קורת גג.

כעבור זמן קצר קיבל האיש מכתב מדודו שגר בארצות הברית
ובו הוא מזמין אותו לבוא אליו להתגורר בביתו, ואף שלח לו כסף
כדי שיוכל לרכוש לעצמו כרטיס נסיעה.

בהגיעו, נבהל הדוד ממראה פניו של אחיינו, והבין כי מצבו
הבריאותי אינו כראוי לכן לקח אותו מיד אל בית חולים סמוך
כדי שיעבור סדרת בדיקות וטיפולים כדי לאושש את מצבו, ואף
שכר את טובי הרופאים לשם כך. דבר שעלה ממון רב.

כאשר התרפא לקחו הדוד אל ביתו כמובטח ואף סידר לו
עבודה במפעל שהיה בבעלותו. לאחר כמה שנים התבסס אותו
אדם, נשא אשה והקים משפחה לתפארת.

כעבור כעשרים שנה השיא האיש את בנו ברוב פאר והדר
ובראש שלחן הכבוד ישב הדוד הטוב והמיטיב שכבר היה זקן
בא בימים.

דודי היקר - פנה האיש ואמר - ברצוני כעת לומר לך תודה!
אם ברצונך להודות לי - אמר הדוד - עליך לפרט ולספר כך:
לפני עשרים שנה הייתי פליט ממחנות ההשמדה... נותרתי בודד
מכל משפחתי... ללא קורת גג... דודי הזמין אותי אל ביתו וריפא
אותי במיטיב כספו ממחלותיי...

אבל דודי היקר - מחה האיש - מדוע אתה מזכיר לי את כל
הצרות ביום חתונת בני?

כאשר תיזכר מאין באת ומה עבר עליך - השיב הדוד - תוכל
להודות כראוי!

כן הוא גם הנמשל - אמר רבי שלמה - כאשר אנו באים להודות
ולהלל את הקדוש ברוך הוא אשר גאלנו וגאל את אבותינו
ממצרים ואילו לא היה מציל אותנו משם הרי אנו ובנינו ובני
היינו משועבדים לפרעה במצרים והוציאנו ה' משם ביד חזקה
ובזרוע נטויה והביא אותנו אל א"י ונתן לנו את בית הבחירה.

כאשר אנו מבקשים להודות על כל אלה ועל כל חסדיו שגומל

מתחילה עובדי עבודה זרה.. תרח אבי אברהם

בהגדה של פסח כתוב "מתחילה עובדי עבודה זרה..." "תרח
אבי אברהם"... ויש להתבונן למה אנו מדגישים שתרח היה אבי
אברהם הלא בכדי להתחיל בגנות די לומר מתחילה עובדי עבודה
זרה היו אבותינו ותו לא, שהרי אברהם מתחילה היה עובד ע"ז עד
שהכיר בוראו, כמבואר ברמב"ם פ"א מהל' ע"ז ה"ג, וא"כ מדוע
חוזרים אנו להדגיש שתרח אבי אברהם עבד ע"ז.

אבי מורי [הגאון רבי יוסף צבי הלוי דינר זצ"ל] היה מסביר
בליל הסדר, שהרי ידוע שברא כרעיא דאבוה, וכל מה שיש לו
לאדם הוא מוריש לבניו, וכמו שתרח היה אבי נחור, והשריש בו
לעבוד ע"ז, כך גם השריש באברהם וזה מה שבעל ההגדה בא
ללמד אותנו שתרח הוא זה שהשריש באברהם אבינו את הע"ז.

ובליל הסדר שזה הזמן לחנך את בנינו שנ' "והגדת לבנך" וגו',
צריכים אנו לשים אל ליבנו שאם לא נחנך את עצמינו, לא נוכל
לחנך את בנינו שהרי הם מורשיים לבניהם אחריהם כל אשר
בתוכינו.

והוסיף ששמע פעם ע"פ דרך דרש על הפסוק "והגדת לבנך" וגו'
"בעבור זה עשה ה'" וגו', ודרשו חז"ל בעבור זה לא אמרתי אלא
בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ר"ל שבכדי לקיים "והגדת
לבנך" ולזכות לחנך הילדים כראוי בקיום המצוות, צריכים להיות
"מונחים לפניך" דהיינו שגם אתה בעצמך אוחז בעשיית המצוות,
אבל אם אתה בעצמך אינך מחונך איך תצליח בחינוך הילדים,
עכת"ד.

(הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א - דרכי יוסף צבי)

שהקב"ה חשב את הקץ

מתחילה - אמר הגאון מוילנא - נגזר על אבותינו שישתעבדו
במצרים ארבע מאות שנה, וכמו שנאמר בפסוק: "ועבדום ועינו
אותם ארבע מאות שנה", אולם הקב"ה ברחמי החיש את הגאולה
והוציא את עמו ממצרים כבר לאחר מאתיים ועשר שנים.

דבר זה נרמז בהגדה במה שכתוב: "שהקדוש ברוך הוא חשב
את הקץ", שכן המילה "קץ", בניגוד ממה ותשעים, כנגד אותם
מאה ותשעים שנה שהחיש הקב"ה ישועה לעמו.

עוד יש להוסיף, אמר הגאון, את מה שנחלקו חז"ל מפני מה
מיהר הקב"ה לגאול את ישראל טרם זמנם? חד אמר שה"לילות
השלימו" מכיוון שבני ישראל נשתעבדו במצרים גם ביום וגם
בלילה, נחשב להם שעבוד של מאתיים ועשר שנים כשעבוד של
ארבע מאות שנה.

וחד אמר ש"קושי השעבוד" השלים את מכסת הגלות, ומה
שהיו אומרים לעבוד בארבע מאות שנה עבדו בעבודת פרך
במאתיים ועשר שנים.

דבר זה - סיים הגאון - נרמז בפסוק (איוב פרק כח) "קץ שם
לחושך". את מנין "קץ" השנים שנתו, "שם לחושך" - השלים

שתיית ארבע כוסות בליל הסדר דינה בהסיבה,

ובחלק מהכוסות הוא לעיכובא, ועיין בשו"ע (סימן תע"ז סעיף ז) בפרטי הדינים בזה. והנה כאשר מתחילים לשתות את היין שבכוס בדרך כלל כוס היין מלאה ביין עד למעלה, וכדי לשתות בהסיבה צריך להטות את הכוס לצד שמסב, ובאופן כזה מצוי מאוד שנשפך מעט יין מהכוס על הבגדים. והרבה נוהגים לשתות מעט יין שלא בהסיבה, ואז כאשר כבר הכוס אינה מלאה עד למעלה ואין חשש שהיין ישפך מתוכה על הבגדים, מיד מסיבים וגומרים לשתות את כל הכוס בהסיבה. ולכאורה יש לעורר בזה הרי מצוות שתיית ארבע כוסות היא בהסיבה, וכאשר שותה שלא בהסיבה לא קיים את המצווה. ומעתה כאשר שותה בתחילה מעט שלא בהסיבה, השתיה הזו אינה נחשבת כשתיה של מצווה, כיון שאינו יוצא בזה ידי חובה. ואם השתיה אינה מוגדרת כשתיה של מצוות ארבע כוסות, א"כ מיד כששתה מעט מהיין נפגם כוס היין, שכל כוס יין ששותים ממנו מעט הרי זה פוגם את היין. ולפי זה כאשר מתחיל את שתיית הכוס בהסיבה הוא שותה יין פגום, ויין פגום אינו ראוי למצווה, שבכל מקום שצריך לשתות כוס יין כמו בקידוש, בהבדלה ובברכת המזון, ההלכה היא שלא מקדשים על יין פגום, וממילא גם במצוות ארבע כוסות, יין פגום אינו ראוי לקיים בו את המצווה. ומעתה צריך עיון רב איך שותים בתחילה מעט יין מהכוס שלא בהסיבה, הרי בכך נפגם כל היין שבכוס, ושוב היין אינו ראוי לקיים בו מצוות ארבע כוסות. ואע"פ שבדיעבד יוצאים ידי חובה גם ביין פגום, כמבואר בשו"ע (סימן קפ"ב סעיף ז'), שבשעת הדחק מברכין על כוס פגום. אולם מ"מ כיון שלכתחילה אינו ראוי לקיים בו את המצווה, ורק בשעת הדחק מברכים עליו, קשה איך כאן בליל הסדר עושים לכתחילה את הכוס לפגום, ומקיימים את המצווה של ארבע כוסות ביין פגום. שתיית יין פגום לאחר הברכה ולכאורה היה מקום לומר שהחיסרון של יין פגום הוא דווקא בשעת הברכה, שכאשר מברכים את הברכה על הכוס היין צריך להיות שלם ולא פגום, אבל בשעת השתיה כבר אין חיסרון של כוס פגום, ואפשר לכתחילה לקיים את השתיה ביין פגום. וממילא מיושב המנהג של אלו ששותים מעט מהכוס שלא בהסיבה, משום שבשעת הברכה היין היה עדיין שלם ולא פגום, ואת הברכה בירך על כוס שלם. ומעתה מה שהיין נפגם בין הברכה לשתיה, אין בזה חיסרון, ואפשר לכתחילה לקיים את מצוות שתיית הכוסות ביין פגום. אבל באמת בשו"ע (סימן רע"א סעיף י"ז) מבואר לא כך, אלא שהחיסרון של יין פגום הוא לא רק בשעת הברכה, אלא גם בשעת השתיה. שההלכה היא שגם בשעת השתיה, היין צריך להיות שלם ולא פגום, ואם שותה מיין פגום לא קיים את המצווה לכתחילה. והשו"ע מדבר לענין קידוש, וכתב "אין צריך לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין, אלא אם כן היו פגומים שאז צריך לשפוך לכל כוס וכוס, כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום." והטעם כתב המשנה ברורה (סקפ"ג) "כדי שישתו כולם וכו', אע"ג דשתיית כל המסובין לא מעכבא כדלעיל בסעיף י"ד, מ"מ מצווה לכתחילה ילה שישתו מכוס שאינו פגום." מבואר בשו"ע ובמש"ב שאפילו המסובים צריכים לשתות דווקא יין שאינו פגום, ואפילו שבשעת הברכה המסובים שמעו את הקידוש מהמקדש שקידש על כוס יין שלם, אעפ"כ לא מספיק בזה אלא הם צריכים להקפיד שגם כאשר הם שותים מהיין, שהיין יהא שלם ולא פגום. ולכן צריך שהמקדש ישפוך מכוסו לכוסם לפני ששותה מהיין כדי שישתו יין שאינו פגום. ומפורש בזה שההלכה שלא לקחת יין פגום, לא נאמרה רק על הברכה, אלא גם על השתיה. וממילא בארבע כוסות אם היין נפגם בין הברכה לשתיה, יש בשתיה חיסרון של יין פגום, וא"כ תמוה איך שותים מיד אחרי הברכה מעט יין שלא בהסיבה, הרי היין נפגם, וממילא כאשר אח"כ כאשר מקיימים את מצוות שתיית

ארבע כוסות בהסיבה יוצא ששותים יין פגום, שלכתחילה אינו ראוי לקיים בו את המצווה. ובשם מרן החזון איש זצ"ל שמעתי שהקל בזה בליל הסדר, ואמר שאין בזה חשש של כוס פגום. אלא שמקור הדברים אינו מוסמך, ויש לעיין בזה. דין כוסות הסיבה ודין ארבע ונראה לומר דדין אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות ודין הסיבה בליל הסדר, ביסודם שני דינים הם, שאינם תלויים זה בזה. ושתי הלכות נאמרו בליל הסדר, אחד שצריך לשתות ארבע כוסות ולאכול כזית מצה. ושנית שבלילה הזה צריך לאכול ולשתות בהסיבה דרך חירות. וביסוד הדין בדין שתיית ארבע כוסות ואכילת מצה, לא נאמר בזה שצריך דווקא הסיבה, אלא עיקר חיוב המצווה הוא לשתות ארבע כוסות ותו לא מידי. אלא שיש עוד הלכה שצריך בלילה הזה לנהוג מנהגי חירות ולאכול ולשתות בהסיבה, ולכן קבעו חז"ל שהמצוות שצריך לקיים הלילה הזה באכילה ובשתיה יהיו דווקא בהסיבה, כדי לקיים את ההלכה של דרך חירות. ויוצא מזה שהחיוב להסב בשתיית ארבע כוסות אינו עצם החפצא של מצוות ארבע כוסות, אלא בעצם המצווה הזו לא נאמר כלל הלכה של הסיבה, ודין ההסיבה הוא דין אחר שקבעו חז"ל לנהוג בלילה הזה מנהגי חירות, ומחמת כן צריך הסיבה בשעת שתיית ארבע כוסות. ולפי זה בעיקר הדין צריך להיות שמי ששתה ארבע כוסות בלא הסיבה, יצא ידי חובת שתיית ארבע כוסות, אלא שביטל את מצוות הסיבה. אבל חז"ל קבעו שקיים מצוות ארבע כוסות תלוי בדין הסיבה, ומי שלא קיים מצוות הסיבה עשאוהו חז"ל כאילו לא קיים גם מצוות ארבע כוסות, וממילא צריך לחזור לשתות את הכוסות בהסיבה. ויסוד הדין מדוייק בלשון הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ז' הלכה ו' - ז'), שכתב "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים וכו'. לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות. וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין וכו'". ומבואר בדבריו שעיקר ההלכה של הסיבה הוא הלכה שצריך להראות בעצמו דרך חירות, ומשמע שזה דין נפרד מחיוב שתיית ארבע כוסות, שיש דין הסיבה ויש עוד הלכה של חיוב ארבע כוסות. ובחידושי מרן רי"ז הלוי כתב לדייק בדברי הרמב"ם את היסוד הזה וכתב, "מדברי הרמב"ם האלו מבואר דמצוות הסיבה היא מצווה בפני עצמה, שיאכל וישתה בלילה הזה והוא מיסב דרך חירות, אלא דחכמים קבעו למצווה זו בשעת אכילת המצה ושתיית הארבעה כוסות וכו'". ועיין בהמשך דבריו מה שכתב לחדש ולפלפל בזה. ומעתה יתכן לומר שההלכה הזו שקבעו חז"ל שאם שתה שלא בהסיבה לא קיים מצוות ארבע כוסות, יסודו נאמר דווקא באופן שכל שתיית הכוס היתה באופן שלא יוצאים בה ידי חובת הסיבה. בזה נאמר ה' ההלכה שכיון שבשתיית הכוס הזה לא קיים מצוות הסיבה, א"כ הרי הוא כמי שלא קיים גם מצוות ארבע כוסות וצריך לחזור ולשתות. אבל אם קיים מצוות הסיבה בשתיית הכוס, אלא שבתחילה שתה מעט יין שלא בהסיבה, הרי כיון שבכללות הכוס קיים מצוות הסיבה, ממילא המעט יין ששתה שלא בהסיבה בתחילה הוא מוגדר ג"כ כיון של מצווה וקיים בו מצוות ארבע כוסות. שהרי בעיקר הדין מצוות ארבע כוסות היא מצווה נפרדת ממצוות הסיבה, אלא שחכמים קבעו שאם אינו מקיים מצוות הסיבה אינו מקיים גם מצוות ארבע כוסות. וי"ל שכל הדין הזה נאמר דווקא כשלמעשה לא יצא ידי חובת הסיבה בשתיית הכוס, אבל אם יצא ידי חובת הסיבה בשתיית הכוס שרוב הכוס שתה בהסיבה, מעתה גם המעט ששתה בתחילה שלא בהסיבה מוגדר כיון של מצווה שקיים בו מצוות שתיית ארבע כוסות. ובאופן כזה חז"ל לא הפקיעו מהמעט ששתה בתחילה את מצוות ארבע כוסות, כיון שבכלל כוללת הכוס קיים מצוות הסיבה. וממילא אם גם היין ששתה בתחילה מוגדר כיון של מצווה שמקיים בו מצוות ארבע כוסות, מובן מאוד שהמעט יין הזה ששותה אינו פוגם את הכוס, אלא נחשב כהתחלת השתייה שאינו פוגם ומחשיב את היין לפגום.

(שלמים בציון - הגר"צ פלמן)

הקב"ה בכך שנשתעבדו גם בלילות!

וכן בתורה על הפסוק: "וימררו את חייהם" מובא טעמי המקרא "קדמא ואזלא" רמז לכך שעל ידי שמיררו את חייהם והכבידו עליהם את עול השעבוד גרם הדבר לכך ש"קדמא ואזלא" - הקדימו ויצאו!
כאשר נאמרו הדברים לפני הצדיק רבי מרדכי מצ'רנוביל הוסיף ואמר מיד כי המילים "קדמא ואזלא" הם בגימטריא 190 כמנין "קץ"!

(הגאון מוילנא)

חישוב את הקץ

בליל הסדר שאל אבי מורי [הגאון רבי יוסף צבי הכהן דינר זצ"ל]: בהגש"פ נאמר "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" (בראשית טז, יג) והיינו שהגלות התחילה מימות אברהם אבינו, וקשה הרי אברהם ויצחק לא הלכו כלל לגלות ולא עבדו בפרך, ולמה נחשבות שנות הגלות עוד בחייהם?
וביאר אבי מורי כאשר האב א יודע שבניו עומדים לצאת לגלות, הרי יש לו מכך צער נורא, וזה עצמו נחשב חלק מהגלות. וזהו מה שכתוב בהמשך ההגדה שהקב"ה "חישב את הקץ" שידוע ש"קץ" בגימטריא מאה ותשעים, והיינו שמאה ותשעים שנה מתוך ארבע מאות שנים שבהן היה צער לאבות שידעו שיגלו הבנים, נכנסו לחשבון הגלות בכדי למהר את הגאולה.

(הגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א - אוצרותיהם של צדיקים)

ידוע תדע כי גר יהיה זרעך

שאלתו של אברהם "במה אדע" צ"ב. הרי אברהם היה ראש המאמינים ומעצמו הכיר את בוראו. מדוע דווקא כאן ביקש לאמת את דבריו של הקב"ה?

מתרץ המגיד מקאריץ: כי מכאן יש ללמוד שכשיהודי נצרך לאיזו טובה, אל יתחזק חבירו במידת הביטחון ויאמר שמימלא ה' יעזור לו וא"כ מה לו להיכנס בעובי הקורה ולסייע? אדרבה, יעשה עצמו ככופר ויסבור שלולא עזרתו שלו ישאר חבירו בצרה ובצוקה, ועל כן יסייע ויתמוך בו ככל האפשר. לפי"ז מובן כי ירושת הארץ היתה טובה לבניו של אברהם והוא עצמו לא יירשנה. מכיון שהדבר נוגע לטובת זולתו - מוטב על האדם לברר ככל יכולתו שאכן הבטחה זו תתממש. ע"כ תמה כך שלבסוף יזכו לירושת הארץ בכל מצב.

(ע' פנים להגדה-אמרי פנחס)

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא, שהקב"ה חישוב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים: 'כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי' והיא שעמדה לאבותינו...

מה הכוונה "והיא"? מהו הדבר שעמד לאבותינו ולנו? הבאור המקובל הוא, שהכוונה להבטחה שהבטיח הקב"ה

לאברהם - היא זו שעמדה לאבותינו ולנו.

אולם רבי אברהם משה שוורץ שליט"א אמר פשוט נוסף בדברים, כדלהלן.

פעם אמר לי רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל: כשמספרים סיפור בלי להזכיר את שם האדם שעליו נסוב הסיפור - חסר בכל הסיפור, זה לא זה... כמו - להבדיל - לשון הרע, שאם לא מזכירים את השם, הסיפור אינו נחשב לשון הרע - כך סיפור בלי הזכרת שמו של האדם, שנדע על מי מדובר, אינו סיפור הראוי לשמו. והנה כאן, מספרת לנו התורה סיפור ללא שמות: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" - לא כתוב באיזו ארץ. "וגם את הגוי אשר יעבדו" - מיהו הגוי הזה? גם כן לא כתוב. מדוע? וכי זו חידה?

אומר הרב שוורץ: הרמב"ם הרי קשה, מדוע הגיע למצרים עונש? הרי הם עשו 'שרות' גדול, ששעבדו את בני ישראל וקיימו את הבטחת ה'?

אלא, שהקב"ה לא אמר איזו ארץ ישתעבדו ישראל, רק אמר "בארץ לא להם", וגם לא פרש איזה עם ישעבד אותם, רק "וגם את הגוי אשר יעבדו", לא כתוב מי אתם - המצרים - התנדבתם? מגיע לכם עונש. אני לא ביקשתי מכם לעשות זאת!

ממשיך הרב שוורץ ואומר: בעצם, הקב"ה לא רצה לגלות על איזו אומה ואיזו ארץ מדובר כדי שגם היטלר ימ"ש יענש בסופו של דבר. והרי גרמניה אינה מצרים? נכון, אבל ה' אמר: "בארץ לא להם, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי" - לא נאמר מי ולא נאמר היכן. כל מי שיתעמר בעם ישראל, במשך כל הדורות - יענש בחומרה רבה! כמו צ'ק פתוח, מי שישעבד - יחטוף!

לכן, "ברוך שומר הבטחתו לישראל" - הקב"ה שמר את ההבטחה לכל הדורות, וזאת על ידי שנאמרה הגזרה ללא שמות, ועל זה אומרים: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו" - זה מה שהחזיק אותנו בכל הצרות והגלויות בין האומות.

(רבי שלמה לוונשטיין)

ברוך שומר הבטחתו לישראל

ומקשים על כך מה שבח הוא לגבי השם יתברך שהוא שומר הבטחתו ומקיים דיבורו את היתרון הזה הרי אנו מוצאים תכופות גם אצל בשר ודם פשוט אלא ההבטחה של השם יתברך הייתה ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וכו' וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ולא נאמר כאן בפירוש על איזה מזרעו יתברך שהוא הסב את הבטחתו זאת עלינו בלבד ואומרים ברוך שומר הבטחת לישראל בלבד והגאון רבי שלמה קלוגר תרץ זאת בדרך משל אדם שהבטיח טיח לחבירו שיתן לו מאה אלף זהובים בעוד עשר שנים ונתן לו אותם כעבור שנה יודה לו המקבל בכפלים גם בגלל עצם המתנה וגם בגלל הקדמת הזמן ומדוע משום שכל אותה השנה ההיא חי בפחד ובחשש שמא יחזור בו הנותן מהבטחתו שמא ישכח דבר ההבטחה והרי אחרי הכל הן בשר ודם הוא שמא ימות ונמצאה הבטחתו בטלה ועכשיו שנתן את המתנה כעבור שנה חסך למי-קבל תשע שנות חשש אף הקב"ה הבטיחנו שנגאל כעבור ארבע מאות שנה וחישב את הקץ לגואלנו כעבור מאתים ועשר שנים בלבד אבל כאן לא היה כל חשש שמא לא תתקיים ההבטחה

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חישיב את הקץ

לכאורה הדו שיח שבסוף הפרשה בין בורא עולם למשה רבינו אינו מובן בכלל. להבדיל כטענו חיטים והודה לו בשעורים, שהרי משה פונה לקב"ה בטענה, שמאז באתי לדבר בשמך הצל לא הצלת ורק החמיר המצב, והיהודים כועסים עלי למה בכלל באתי, רק קלקלתי

חלילה שכן אין שכחה לפני כסא כבודו לא איש אל ויכזב במדבר כג יט לפיכך לפני שאנו מודים להקב"ה על קיצור זמן השע-בוד מכריזים אנו ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא ביטחון מלא היה לנו בקיום ההבטחה

[[מעשה ידי יוצר]]

ריתחא דאורייתא

ד' קושיות מה נשתנה כנגד ד' הבנים

בעיקר תקנת ד' קושיות מה נשתנה יש לעמוד על כמה תמיהות. ראשית, מדוע תקנו ארבע קושיות ואין מספיק קושיא אחת, והרי סיפרו בפסחים (קטו:) על אביי שהי' מיסב עם רבה וראה שהיו עוקרים השולחן והק' לו מדוע עוקרים השולחן קודם האכילה והשיבו רבה פטרן מלומר מה נשתנה, הרי שבקושיא אחת כבר יצא יד"ח שאלה.

ובפירוש התורי"ד להגדה עמד בזה, וכתב שהיינו דוקא כאשר יש לו מי שישאל שבודאי אי"צ יותר משאלה אחת, אבל כשאין לו מי שישאל אזי צריך לשאול את כל הד' קושיות. ודבריו צ"ב, שכן אם קושיא אחת מספקת לצאת ידי"ח סיפור יצי"מ ע"י שאלת הבן מדוע כאשר אין בן שישאל נתקנו ד' קושיות.

עוד ילה"ק מדוע לא תקנו קושיא גם על הד' כוסות והחרוסת שחובתם בלילה הזה שלא כשאר לילות. ויעוי' ברש"ש בפסחים שם שתיריך זאת משום שבכל הלילות אם רצה לשתות ד' כוסות שותה וה"ה אכילת חרוסת ולכן אין זה שינוי, וכ"כ גם בהגדת הרשב"ץ. וצ"ב שהרי המרור גם יכול לאוכלו בשאר לילות ובכ"ז מצינו שתקנו עליו קושיא.

ובאמת מצינו באבודרהם שהק' כן על קושית המרור, שהרי בשאר לילות ג"כ אם רצה לאכול מרור יכול לאכול וכנ"ל, וא"כ מהו השינוי בלילה זה. וז"ל קושייתו: ואם תאמר וכי בשאר לילות אי אפשר בלא אכילת ירקות, עכ"ל. וכתב בביאור הדבר בזה"ל: אלא כך פירושו: שבכל הלילות אנו מחזרין אחר שאר ירקות שהן טובות לאכילה ומתוקות יותר ממרור, עכ"ל. כלומר, השאלה היא אינה על האסור והמותר אלא על היוצא דופן, מדוע אנו מחזרים אחרי דבר שאינו מתוק וטוב לאכילה ולא כשאר לילות שאנו מחזרים רק אחר ירקות טובים וטעמים.

אך הנה לפי"ז קושיא זו שונה היא מקושית החמץ ומצה והטבלת ב' פעמים וקושית המסובין, שכן המצה אינה מאכל מוזר, שהלא נאכלת היא גם בשאר לילות, והתמיהה בה היא אינה על עצם המאכל אלא על מה שיש איסור לאכול עמה גם חמץ, וכן ההטבלה אינה דבר מוזר שהרי יכולים לפעמים לאכול בטיבול לפי הצורך, אלא השינוי הוא במה שעושים זאת פעמיים, וכנ"ל ההסבה ג"כ איננה דבר תמוה שהרי הדרך להסב גם בשאר לילות, והתמיהה היא רק על מה שאין עמה ישיבה רגילה, אבל המרור הוא בעצמותו הוא מאכל מוזר שעצם אכילתו היא תמוהה, וסוג קושיא כזה שונה הוא מכל שאר הקושיות, ויש לעמוד על הדברים.

ואכן גם עצם סידור קושיות ה'מה נשתנה' הרי"ז תמוה, שהרי סדר הקושיות אינו לפי סדרם בסדר מצוות הלילה, שהאמנם

מצה היא לפני המרור אך ההסיבה היא ג"כ לפני המרור, שכן אנו מסבים מיד באכילת המצה וא"כ מדוע נדחתה קושיא זו לסוף.

ונראה לומר בביאור הענין, שתקנת ד' הקושיות של ה'מה נשתנה' אינם שינויים מקריים שנסדרו לצורך שאלת הבנים, אלא נראה שיש כאן בתקנת קושיות ה'מה נשתנה' ענין עמוק שתכליתו היא לקיים את מצוות והגדת לבן לפי הסדר של ארבעה בנים דברה תורה, ולכן נראה שבד' שינויים אלו מצאו חז"ל הקבלה בין ארבע שאלות הבנים לארבעת השינויים ולכן נבחרו בדווקא ד' שינויים אלו בסדרם הנוכחי. ונבאר הדברים בס"ד לפי סדר, ונראה איך ד' שינויים אלו מכוונים כנגד ארבעת הבנים שעליהם אנו מצווים במצוות והגדת לבן.

שאלת השינוי של החמץ ומצה - מתאימה לשאלת החכם, שכן שאלה זו היא היחידה שמתייחסת לאיסורי פסח, וזה מתאים על שאלתו המתייחסת לדיני פסח מה הם העדות והחוקים שיש כאן בלילה זה.

שאלת השינוי של אכילת מרור - מתאימה לשאלת הרשע - שכן לפי המבואר באבודרהם הרי אין שאלה זו כשאר השאלות שאין בעצמותם שינוי אלא רק נעשים בשינוי, ומשא"כ שאלת המרור שהיא בעצמותו דבר מוזר שנאכל מין ירק כזה שאינו טוב לאכילה, וזהו שאלת הרשע ששואל מה העבודה הזאת לכם, מדוע אתם מכריחים את עצמכם לאכול דברים מרים.

שאלת ההטבלה ב' פעמים - מתאימה לשאלת התם, שהרי אין חובת ההטבלה ב' פעמים חובה מצד עצמה, אלא כל תקנתה היא רק כדי לעורר את הבן לשאול, ולכן שאלה זו מתאימה לשאלת התם שאינו מבחין באיסורי הלילה או בתקנותיו ולכן הוא צריך שינוי מיוחד כדי לעוררו לתמוה מה זאת.

שאלת המסובין - מתאימה לשאינו יודע לשאול, שכן כל ענינה הוא הדגשת החרות שע"י ההסבה המוחלטת, ויש כאן את האת פתח לו - עבדים היינו וכו' ויוציאנו, ומראים לו את ישיבתנו המוחלטת דרך חרות ללמדו את הענין הנ"ל.

כעת נתבאר לנו היטב מדוע יש צורך בד' קושיות ולא באחת, וגם מבוארים היטב דברי התוס' רי"ד שתקנת ד' השאלות הם רק כאשר אין מי שישאל, שכן רק כאשר אין מי שישאל מתקיימת חובת ההגדה לבן ע"י סיכום שאלותיהם של כל הארבע בנים, ולכן תקנת בעל ההגדה הי' לפרט את השאלות לפני ההקבלה של כל הד' בנים כמבואר בהמשך ההגדה שמפרט בעל ההגדה את ארבעת הבנים כפי שנכתבו בתורה, ומבואר גם מדוע לא תקנו שאלה על הד' כוסות והחרוסת שכן אין על מי להקבילם. ולפי"ז מבואר מדוע נדחתה קושית המסובין לסוף, שכן היא מקבילה לשאינו יודע לשאול שמופיע אחרון.

(המלקט)

להם? והקב"ה עונה לו, אתה תראה את אשר אעשה לפרעה, עכשיו תראה מה אני יעשה לפרעה.

נשאלת השאלה, הרי משה ידע שהקב"ה יכול הכל לעשות שהוא כל יכול, רק שאל למה עד עכשיו השליחות רק עשתה נזק, אז מה התשובה על שאלתו, שמעכשיו יהיה בסדר, הרי הוא שאל על העבר?

אלא התשובה אומר הרמב"ן, שעתה תראה זה תשובה גם על העבר. דהיינו שהיהודים היו צריכים להתעכב במצרים 400 שנה וקושי השעבוד גרם שהזמן יצטמצם ויחשב מאז לידת יצחק, ולולי הצמצום עם ישראל היה מתעכב ושוקע ב' שיערי טומאה ולא היה יותר את מי להוציא.

ובאמת במצרים הם היו רק 210 שנים מתוכם 17 שנה שיעקב חי היה טוב מאוד לישראל, ולאחר פטירתו עד פטירת אחרון השבטים עברו עוד 77 שנה שהיה עבודה בפה רך, עם משכורת ונחמדות עם המלך שעבד איתם ביחד, ורק 116 שנה היה שעבוד ממש, ורק בסוף 116 היה קושי השעבוד שלא נתנו להם חומר ולבנים וכל זה במקום 400 שנות גלות ורק בגלל קושי השעבוד שבסוף.

אם כן זה התשובה של בורא עולם למשה רבינו, דווקא שלחתי אוך לעצבן ולהרגיז את פרעה וככה יהיה קושי השעבוד, וממילא "עתה תראה" כי זרזת את הישועה והגאולה לעם ישראל, בגלל קושי השעבוד.

ללמדך שלפעמים יהודי מתחזק מאד ובאמת ולפתע קופצים עליו קשיים וצרות קשות ואימות, והבן אדם משתגע אי, רבוש"ע למה? הרי אני מתקרב אליך אל תרחק ממני, למה אבא? אבל התשובה היא, שלפעמים הקושי העצום זה כמו קושי השעבוד, שאם נגזר עליו לסבול זמן ארוך, הקב"ה מצמצם לו את הזמן על ידי קושי פתאומי, ואז יצא לאור גדול, וישועת ה' כהרף עין.

אז רבותי חיזקו ואמצו, לא להיבהל מקשיים, הלוואי ולא יהיו, אבל אם כן חלילה, זה כפרת עוונות, קירוב הישועה.

(המלקט)

שהיו ישראל מצוינים שם

מצוינים, כלומר: בולטים בשוני, נבדלים. כולם ראו שהם עם אחר, שאינם ככל המצרים. הלבוש שלהם היה לבוש יהודי.

שואל על כך רבי יעקב גלינסקי זצ"ל: כידוע, בני ישראל עבדו במצרים עבודה זרה, ושקעו במ"ט שיערי טומאה. הבה נתאר לעצמנו בחור עם כובע וחליפה, שעובד ר"ל עבודה זרה ומחלל שבת. מה היינו אומרים לאותו בחור ישיבה? מן הסתם, היינו אומרים: "אתה מבייש את הכובע ואת החליפה! תזרוק אותם, מושחת וצבוע שכמותך! עושה את כל העברות שבעולם, והולך עם כובע וחליפה!?"

בני ישראל חטאו בעברות חמורות, ובכל זאת התורה אומרת, שבזכות שלא שנו ולבושם, נגאלו.

מדוע אין התורה מכנה אותם צבועים? מדוע יש מעלה בשמי-רה על הלבוש, על אף החטאים החמורים?

יש כאן יסוד חשוב: התגברות!

בעת שרבים נסחפים אחר היצר, ומנסים להדמות לגוים - אם

אדם מנסה להלחם נגד הסחף, אפילו בפרט אחד קטן, יש לו זכות גדולה. גם להתגברות אחת יש חשיבות עצומה, והיא עשויה להביא גאולה.

עצם מהותו של חג פסח היא - התגברות. התגברות על היצר ועל התאוות. אתה לא יכול לאכול מה שאתה רוצה, וגם לא בקצב שאתה רוצה... את ה'כזית' צריך, הרי, לאכול בתוך פרק זמן מוגבל. עד שאתה מתחיל לאכול, מזרזים אותך, "נו... נו... שלא יעבור הזמן".

זהו חלק מעבודת ליל הסדר - שבירת התאוות. בתנא דבי אליהו מובא, שאחת המעלות של הקב"ה היא שהוא "שמח בחלקו".

אנחנו לא יכולים להבין מהו אדם שמח בחלקו - יש לו דירה קטנה, באזור לא מוצלח, והוא שמח ומודה על מה שיש לו. אבל הקב"ה, שכל העולם שלו - מהו "חלקו", שהוא שמח בו? כידוע; "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". הקב"ה השאיר לאדם בחירה. יראת שמים, עבודת המדות ועמידה בנסיונות נתן-נים בידי היהודי. הקב"ה אומר, כביכול: זה לא שלי, זה שלכם. נתתי את זה לכם.

הקב"ה נתן לאדם בחירה, והקב"ה שמח בכל "חלק" שאדם עושה כראוי, לשם שמים. כל מאמץ קטן וכל מצוה 'קטנה' שיהודי עושה, גורמים לקב"ה שמחה עצומה, עד אין קץ.

(והגדת)

וירעו אותנו המצרים ויענונו

חז"ל אומרים, שמלבד זאת שהמצרים ענו אותנו וונתנו עלינו עבודה קשה, הם גם החטיאו אותנו והפכו אותנו לרעים. "וירעו לנו" אין כתיב כאן, אלא "וירעו אותנו", שהפכו אותנו לרעים. ה"כלי יקר" (שמות א, ט) נדרש לשאלה, מדוע התורה כופלת וכותבת גם "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך", ומיד אחר כך "וימררו את חייהם בעבודה קשה"? ומבאר, ש"עבודה קשה" הכונה לעבודה זרה, כמו שנאמר (דברים כח, לו): "ועבדת שם אלהים אחרים", כלומר, שמלבד עבודת הפרך הגשמית, הם הכריחו אותם לעבוד עבודה זרה, שהיא קשה ורעה בעיני ה', ומשום כך נרמר על זה: "וימררו את חייהם", כי על ההרחקה מעבודה זרה ודבקות בה' אומרת התורה (דברים ל, כ): "כי הוא חיך ואורך ימך".

באור דברי ה"כלי יקר" היא, שהמצרים העבידו את בני ישראל בעבודת פרך גשמית. או אז פנו ליהודי ואמרו לו: 'אם תעבוד עבודה זרה - נפטור אותך מעבודה! במקום לעבוד קשה ולקבל מכות, תקבל יום חופש'. בשיטה הזאת הצליחו לטמא אותם בכל פעם בעברה אחרת, עד ששקעו במ"ט שיערי טומאה.

משום כך התורה מעידה: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה". "קוצר רוח" פרושו ברוחניות שבאה בעקבות "עבודה קשה", עבודה זרה שקש בעיני ה'. כאשר נמצאים במצב כזה, אין מסוגלות לשמוע דיבורים של גאולה.

יסוד הדברים מבואר ב"תנא דבי אליהו" שכותב, שאכן בשיטה הזאת של חופש מעבודה תמורת נכוונת לעבור עברות, המצרים הצליחו בכל, חוץ משלושה דברים שבני ישראל שמרו עליהם ויהי מה: לא שינו את שמם, לבושם ושפתם. בזכות השמירה על הדברים האלו - זכו לגאולה.

(הכלי יקר)

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך

עבודת "פרך" - בפה רך רש"י מביא את דברי הגמרא (סוטה יא ע"ב), שעבודת "פרך" הכונה - בפה רך. תחילת העבודה היתה בשפה רפה, ובשלב מאחר יותר הכבידו עליהם את העבודה. וברש"י שם: "משכום בדברים ובשכר. עד שהרגילום לעבודה". מה פרוש הדבר? מובא שם בגמרא: "תנא, רבי אליעזר ברבי שמעון אומר: מלמד שהביאו מלבן ותלו לו לפרעה בצווארו, וכל אחד ואחד מישראל שאמר 'אסטניסט אני', אמרו לו: 'כלום אסטניסט אתה יותר מפרעה?!' אם פרעה סוחר לבנים - תסחב גם אתה. הוא היה סמל ודוגמא. במדרש (בהעלותך אות יג) מובא עוד: "נטל [פרעה] סל ומגרפה, וכל מי שרואה את פרעה נוטל סל ומגרפה ועושה בלבנים - גם הוא עושה. הלכו בני ישראל בזריזות, ועשו אומנות עמו כל היום לפי שהיו בעלי כח וגיבורים. כיון שהחשיך, העמיד עליהם נוגשים. אמר להם: 'חשבו את הלבנים', מיד עמדו ומנו אותם. אמר להם 'כזה אתם מעמידים לו בכל יום' ביום הראשון, כשגם פרעה עבד, עשו כלם כמות אדירות של לבנים. פרעה הורה לרשום כמה לבנים הביא כל אחד, ולמחרת צווה עליהן לעשות את אותה כמות לבנים יתירה מזו מספר במדרש (מדרש ההגדה שמות א, יג): 'אמרו להם: כנגד כל

לבנה ולבנה שיעשה כל אחד ואחד מכם - אנחנו נתן לכם כנגדם זהובים. והיו ישראל ממהרים ועושים אחד מאה ואחד מאתים, מיד גזרו עליהם שבכל יום ויום יביא כמו אותו תכן לבנים כיוצא בו". כל אחד קבל זהוב על כל לבנה שעשה. עשו עשר לבנים ביום - קבלו עשרה זהובים, חמישים לבנים - חמישים זהובים. עשו חשבון, שכך אפשר להגיע בשבוע - לשלש מאות וחמישים זהובים, ובחודש - לאלף ארבע מאות זהובים סכום עתק! כלם עבדו במרץ וחלמו על העושר המצפה להם בסיום העבודה. אומר המדרש: כלם עבדו, חוץ מאדם אחד - עמרם, שלא התפתה ולא הלך שבי אחרי הצעותיו הקוסמות של פרעה. אלא היה עושה לבנה אחת בלבד בכל יום. הוא ברר אצל המצרים: "כמה לבנים צריכים לעשות?" והתשובה היתה - מינימום לבנה אחת". אמר: בבקשה עשיתי לבנה אחת". אמרו לו: "מה אחד? תעשה הרבה לבנים, תרוויח סכומי כסף גדולים!" אמר: "אחד צריך לעשות? לא עושה יותר מאחד". בערב אמר להם פרעה: "היום עבדתם בשביל כסף, ממחר עליכם להכין את אותה כמות חנם". כלם היו מאכזבים. אמרו: "חבל שעשינו כמות כה גדולה של לבנים, היינו צריכים לעשות כמו עמרם, לבנה אחת בלבד". למחרת אמר פרעה: "אינני צריך אנשים שיעשו לי לבנה אחת, אני צריך אנשים

ריתחא דאורייתא

מגיד.

ולכאורה, מה הטעם שאין מברכים ברכה על סיפור יציאת מצרים?

ונראה ליישב, על פי הא דאיתא במסכת פסחים (דף ז, ב) אמר רב יהודה: אמר שמואל: כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. בי רב אמרי: חוץ מן הטבילה. ואמרי בתוספות (ד"ה על) אומר ר"ח בשם הגאון: דווקא בטבילת גר דלא חזי קודם טבילה דלא מצי למימר וצונו דאכתי נכרי הוא, אבל שאר חייבי טבילה כגון בעל קרי וכיוצא בו מותר לברך.

ומאחר, שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, הרי צריך כל אדם לראות את עצמו כאילו זה עתה נעשה יהודי.

וממילא קודם ההגדה אינו יהודי, ולכן אין אנו מברכים אשר קדשנו במצוותיו קודם ההגדה ורק בסוף ההגדה מברכים גאל ישראל.

(מענינה של תורה בשם החתם סופר)

ונראה עוד ליישב, הא דלא מברכין על מצות סיפור ההגדה? ותירץ הגאון מליסא בשם הרי"ף, שסמכין אקידוש.

והרשב"א תירץ, דסגי בסיפור כל דהוא.

והקשה עליו בעל מעשה ניסים, דאם כן מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שצריך להזכיר יציאת מצרים, כמבואר בדברי בן זומא שדרש "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך" (דברים טז, ג) "ימי חיך" הימים, "כל ימי חיך" הלילות? ויש לדחות, דסגי בתוספת כל דהוא על שאר הלילות. והרב תירץ, דסמכין על ברכת אשר גאלנו.

אלא דנראה לדחותו על פי הא דאיתא במסכת מגילה (כא, א) במשנה מקום שנהגו לברך יברך ושלא לברך לא יברך. ואומרת הגמ' (כא, ב) אמר אביי: לא שנו אלא לאחריה אבל לפנייה מצוה לברך. דאמר רב יהודה: אמר שמואל: כל המצוות כולן מברך עליהן

עובר לעשייתן.

אם כן, דסמכין על ברכת אשר גאלנו לצאת בה ידי חובה ברכה על סיפור ההגדה. אם כן, הוי ליה לסדר ברכה זו בתחילת אמירת ההגדה שיהיה עובר לעשייתן?

ואי תרצה לומר, שאינו יכול לברך לברכה בתחלת ההגדה משום שנזכרת בברכה זו גם מצה ומרור, שאוכלין אותם לאחר אמירת ההגדה. אין זה תירוץ, דהא מצה ומרור בלאו הכי קוביען ברכה לעצמן. אם כן, אין הפסד אם יזכירו מצה ומרור בברכת אשר גאלנו אף שלא תהיה הברכה סמוכה לאכילת מצה ומרור?

ועוד קשה על דברי הרב, דאם הטעם שרוצה שיצא ידי חובתו בברכת אשר גאלנו, כיון שמוזכר בה יציאת מצרים. הרי יכול לצאת ידי חובה ברכת ההגדה בקידוש, שהרי מזכירין בו חג המצות זכר ליציאת מצרים, והוה שפיר עובר לעשייתן?

אלא נראה לומר טעם אחר למה אין מברכין על ההגדה, דאם אפשר לצאת ידי חובת ברכה על מצות סיפור ההגדה בקידוש, מטעם שמזכיר בקידוש יציאת מצרים. הרי יציאת מצרים מצוה לספר כל השנה, וכדרש בן זומא שמזכירין יציאת מצרים בלילות של כל השנה. ואם כן היא גופא תקשה, למה אין מברכין לספר ביציאת מצרים בכל לילה?

ועל כרחך יש לומר, דמאחר שתיקנו חכמים להזכיר יציאת מצרים בברכת גאל ישראל שלאחר קריאת שמע, וברכה זו מוכרחת להיות סמוכה לתפלה כדי שישמוך גאולה לתפלה כדאיתא במסכת ברכות (כו, א) לכן אין צריכין להקדים ברכה בכל יום על סיפור יציאת מצרים, כיון שאינה כלולה בברכת גאל ישראל.

ומעתה ממילא לא קשיא למה אין מברכין על ההגדה, דמאחר שיש חיוב להזכיר יציאת מצרים בכל לילה, ונכללה הזכרת יציאת מצרים בברכה שתיקנו לאחר קריאת שמע על הגאולה. א"כ, אין שייך להזכיר ברכה פרטית על סיפור ההגדה, שכבר נכללה הזכרת יציאת מצרים בברכת גאל ישראל, ועל תוספת הזכירה לא שייך לקבוע ברכה.

(הגדת ברכת השיר)

וישמע אלקים את נאקתם ויזכור אלקים את ברי- תו את אברהם את יצחק ואת יעקב

מהי הזכות שעמדה לישראל בשלה שמע הקב"ה את נאקתם?
יתרה מזאת, הקב"ה אומר למשה רבינו (שמות ו, ה): "וגם אני
שמעתי את נאקת בני ישראל", והקשה ה"חתם סופר": מהו 'וגם
אני' - האם היה עוד מישהו ששמע את נאקת בני ישראל?

שתי קושיות הללו יתבארן במהלך אחד לפי דברי ה"משך
חכמה" (שמות ו, ג): על המילים "ויצום אל בני ישראל" אומרים
חז"ל בירושלמי, שהקב"ה אמר למשה ולאחרן לצוות את ישראל
על שילוח עבדיהם, כלומר: כאשר ליהודי יש עבד, עליו לשחררו.
ולכאורה תמוה, האם מתאים לבוא לאדם מעונה ומדוכא עד
עפר, עני וחסר כל ולצוות אותו על שחרור עבדים? הלא מדובר
בענין שרחק ממנו כרחוק מזרח ממערב! וכי אין עוד מצוות
בתורה שניתן ללמדן עד למצוה זו של שלוח עבדים? מדוע בחרו
דוקא בזה?

מתרץ ה"משך חכמה" - גם במצרים, בשעבוד הנורא, היו כמה
יהודים שהיו סוחרים עשירים, והללו קנו ממצרים יהודים אחרים
עניים ומסכנים ושעבדו אותם כעבדים בביתם.

באו, אפוא, משה ואחרן לכל אותם יהודים עשירים ואמרו: אם
רוצים אתם שפרעה ישלח אתכם ממצרים, עליכם לשלוח תחי-
לה את העבדים שלכם, וכשתעשו זאת תזכו שמדה כנגד מדה,
הקב"ה ישלח אף אתכם.

משום כך המצוה הראשונה שהיה על ישראל לקיים, היתה
מצות שלוח עבדים.

הנהגה זו - שלפיה האדם מצדו צריך לנהוג באופן שהוא רוצה
שינהגו עמו משמים - הציע ה"חתם סופר" לאדם שהגיע לתנות
לפניו את צרתו הגדולה. היה זה עשיר גדול שנקלע לקשיים אדי-
רים המסכנים את כל מעמדו, וכעת בא לבקש ברכה ואף עצה
טובה מה עליו לעשות.

יעץ לו ה"חתם סופר": "קח לך את עצת התורה - עזור לאחריך
שהוא דחוק מאד בפרנסתו".

"כשכבוד הרב יברך אותי ואתעשר, אעזור לו" - ניסה היהודי
לטעון - "איך אעזור לו כעת, כשאני יעצמי נתון בלחץ איום
שכזה?"

אולם ה"חתם סופר" הבהיר לו, שזו גופא דרך הצלתו, והביא
כאסמכתא את דברי הפסוק: "וגם אני שמעתי את נאקת בני יש-
ראל".

לא היתה באותה שעה עצרת התעוררות או תפילה שהתפללו
על הגאולה - אמר - אך כשהקב"ה שמע שכל יהודי שומע את
חברו צועק בשל הצרות הנוראות וכל אחד היה איכפתי מקשיי
זולתו, או אז אמר: "וגם אני שמעתי" - אף אני מצטרף לשמיעת
הצרות שכל אחד ואחד מכם שמע אצל זולתו, ומכח זה אגאל
אתכם.

נמצא, אפוא, שאדם המחפש עצה טובה כדי לגרום לקב"ה
לעזור לו, צריך לעזור לאחיו דוקא כעת, בשעת הקושי, ואז יזכה
שהקב"ה יסייע לו ויושיע אותו מכל צרותיו.

עדות מופלאה על הנהגה זו סיפר הרבי מזלוטשוב זצ"ל מתוך
קורותיו בימי השואה הנוראה. בעחד הלילות, כאשר הגיע לצריך
באפיסת כוחות מעבודת הפרך והתכוון לאכול את מנת הלחם
שמר לעצמו לשעה זו, הבחין בשכנו לדרגש השוכב כמעט
מעולף מרעב.

שיעשו הרבה לבנים". שעבד את כלם, ואת עמרם הוציא מרשי-
מת המשעבדים - לא צריך אותו... על פי זה באר רבי יוסף סלנט
בספרו "באר יוסף" את דברי גמ' (פסחים לט ע"א): "למה נמשלו
מצריים כמרור - לומר לך" מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה,
אף מצרים - תחילתן רכה וסופן קשה". פרש רש"י: "תחילתה
רכה - בתחילה נשתעבדו להן על ידי שכר שהיו שוכרים אותן",
ואחרי כן הקשו עליהן את העבודה. וקשה הרי את המרור בליל
הסדר אוכלים אנו "על שום שממררו המצרים את חיי אבותינו
במצרים". ביום הראשון. שנתנו לאבותינו כסף - זה לא היה מר.
זה היה מתוק. כל אחד קבל כמה מאות זהובים, רק ביום השני,
כשהודיעו להם שמעתה עליהם לעשות את הלבנים בחנם - אז
נהיה להם מר. מדוע, אפוא, אוכלים את המרור שתחילתו רך וסו-
פו קשה? אמנם - אומר ה"באר יוסף" - כתוב כאן יסוד נפלא: מה
שנתנו להם המצרים כסף - זה גופא היה תחילת המרירות. אם לא
היו נותנים להם כסף - כל אחד היה עושה לבנה או שתיים, אולי
ארבע או חמש, ופרעה לא יה מוצא בהם ענין לשעבדם. הפיתוי
הכספי ביום הראשון היה, בעצם, המלכדת שהפילה אותם. לכם
אוכלים מרר שתחילתו רך, כי הפה הרך והמתיקות הזו - היא
הסיבה למרירות שבאה לאחר מכן

(הרב ברוך רוזנבלום שליט"א)

ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס

הגמרא (סוטה יא ע"א) מבארת את שמות הערים: "למה נקרא
שמה רעמסס? שראשון ראשון מתרוסס. ולמה נקרא שמה פי-
תום? שראשון ראשון פי תהום בולעו".

וצריך להבין את פשר התנהגותו של פרעה: יש לך עם שלם
של עבדים. תבנה בנינים גורדי שחקים! תהפוך את מצרים למ-
רכז המסחר העולמי! מה אתה מבזבז את כח האדם העצום הזה
ובונה בנינים שמיד עם הקמתם, מתמוססים ונבלעים?

ומכאן, שפרעה הרשע לא רק חיפש להעביד בפועל את בני
ישראל. הוא רצה שלא יהיה להם שמץ של ספוק והנאה בעבו-
רתם.

בדרך כלל, אדם שבונה בנין, מקוה ומיחל שבגמר העבודה יע-
מוד בנין לתפארה, והוא יוכל קצת לנוח ולצבור כוחות מחודשים.
כדי שליהודים לא יהיה שמץ מכל זה, הוא פקד עליהם לבנות
בנינים כאלו שמיד עם גמר הקמתם יתמוטטו, ויהיה צורך לבנו-
תם מיד מחדש. כך ירגישו היהודים שהם עובדים לחינם. לעולם
לא יהיה להם ספוק מעבודתם, לעולם לא יצליחו להשלים עבו-
דה ולנוח.

פרעה הרשע לא העביד אותם, אפוא, רק בעבודה גופנית, אלא
התעלל בהם נפשית.

והקב"ה העניש את מצרים מידה כנגד מידה - "כי בדבר אשר
זדו עליהם": המצרים נכנסו למים והקב"ה ניער אותם למעלה
למטה, שוב למעלה ושוב למטה. בכל פעם שהמצרי עלה למע-
לה, הוא חשב: 'הנה, אני ניצל...' ומיד נפל למטה בחזרה... זו לא
היתה רק טביעה גשמית, אלא גם התעללות נפשית.

(שש באמרתך)

הרבי לא הרהר הרבה, ומיד נטל את מנת הלחם האחרונה שלו ודחף לפיו. הלה חטף את הלחם ובלע אותה כמעט בשלמותה, ובאין מילים בפיו להודות על הצלתו אמר לרבי: "אני מברך אותך שתצא חי מן המלחמה האיומה".

נותרתי עם הברכה, אך ללא הלחם - סיפר הרבי לימים - חשתי רעב עצום, ובחולשתי נשאתי עיני לשמים ואמרתי: "רבונו של עולם, עזור לי שבכתו של הרבי תתקיים בזכות החסד שעשיתי עמו בשעה כה קשה".

שכבתי על הדרגש באין אונים, כשלפתע נכנס למקום בקאפו שלנו. כשראה אותי באומללותי, התמלא עלי רחמים ושאלני מה קרה. ספרתי לו שאני רעב עד כדי מות, ולנגד עיני המשתאות שלף לפתע מכיסו שקית מלאה קוביות סוכר והושיטה לי.

מצצתי את קוביות הסוכר והתחזקתי, כשאני מתקשה להאמין לחסדי ה' שראיתי כמו עיני - אני נתתי את הלחם האחרון שהיה לי, והקב"ה שלח לי חבילה שלמה של קוביות סוכר! המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים.

עם ישראל היו במצרים במצב של "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה" - לא היתה להם זכות להנצל, אך בכל זאת זכו שהקב"ה גאלם גוי מקרב גוי, על אף שגם הם היו בגדר של 'גוי', משום שנשבעו לגמול חסד זה עם זה, וכשאדם במצב כה גרוע נשבע לגמול חסד עם חברו הסובל כמותו, אין לו זכות גדולה מכך!

(שש באמרתך)

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול

אומרים חז"ל (ברכות ט ע"א): "דבר נא באזני העם" - אמרי דבי רבי ינאי: אין נא אלא לשון בקשה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: בבקשה ממך, לך אמור להם לישראל: בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק: 'ועב-דום וענו אותם' - קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' - לא קיים בהם".

הדבר קשה, וכי לא מספיק סיבה במה שהקב"ה הבטיח 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול', איזה צורך יש בנימוק "שלא יאמר אותו צדיק"? וכי ההבטחה של הקב"ה תלויה באמירתו של מישהו? רבי שלמה גנצפריד זצ"ל, בעל ה'קצור שלחן ערוך', בספרו "אפריון", מבאר בשם הדובינער מגיד זצ"ל, כמובן באמצעות משל:

בחור צעיר השכיר את עצמו לעבודה בשדה, כעבור חודש ימים בא בעל השדה לשלם לו, נתן לו שטרות כסף. אבל מה? השטרות היו מקומטים ובלויים, כדרכם של שטרות שעוברים מיד ליד. כעס הבחור על בעל השדה: "מדוע אתה נותן לי סמרטוטים כאלה?! וכי אין לך לב? עבדתי בשדה שלך חודש שלם ואתה מביא לי כאלה 'שמאטעס'?!".

בעל הבית ניסה להרגיע את רוחו והסביר לו: "האם זה 'שמאט-עס'? אתה יכול להכנס לכל חנות לקנות ב'שמאטעס' האלה בלי שום בעיה..."

אבל הבחור עמד על שלו: "אני רוצה שטרות נורמליים..."
ראה בעל הבית את המצב העגום, הלך לאבי הנער ואמר לו: "אני נותן לו שטרות כסף והוא זורק לי אותם בנים וצועק: זה

שמאטעס. תעשה לי טובה, תסביר לכן שלך שאלו שטרות טו-בים, הוא לא קולט.

אמר לו האב: "אני עצמי מבין ויודע שהשטרות הללו תקינים לגמרי, אבל מה אפשר לעשות, לכן שלי אין דעת, הוא חושב ששטרות מקומטים אינם שוים. במטותא ממך, תן לו שטרות חדשים ונקיים, שגם הוא יבין שהכל בסדר. לא די בכך שאני אבין, צריך שגם הוא יבין".

אומר המגיד מדובנא: הקב"ה אמר "ואחרי כן יצא וברכוש גדול", מהו "רכוש גדול", האם הכוונה לכסף ולזהב?! האם זה מה שחשוב ליהודי?! לא ולא! "רכוש גדול" זו התורה, המצוות. עם ישראל יוצאים ממצרים "ברכוש גדול" - עם מ"ט שערי קדושה, עם אמונה גדולה.

אכן, זה העושר האמיתי. אבל, "יאמר אותו צדיק" - אברהם אבינו ע"ה, האבא שלנו: אני עצמי, כמובן, מבין ויודע מהו "רכוש גדול", אבל הבנים שלי היו עבדים במצרים, הם היו שקועים בג-שמיות ואינם מבינים מהו הרכוש הגדול האמיתי, הם חושבים ש"רכוש גדול" זה כסף וזהב...

לכן, כדי "שלא יאמר אותו צדיק 'ועבדום וענו אותם' - קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' - לא קיים בהם", כי הם לא מבינים מהו "רכוש גדול" וסבורים שזה כסף וזהב, על כן אמר להם הקב"ה: וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב".

וינצלו את מצרים

"וה' נתן את חן העם וגו' וינצלו את מצרים" (שמות יב, לו). הגמרא פסחים (קיט) הביאה מחלוקת בפירוש הפסוק "וינצ-לו את מצרים", רב אסי אמר עשאוה כמצודה שאין בה דגן רבי שמעון בן לקיש אמר כמצולה שאין בה דגים. צריכים להבין במה נחלקו! זה אומר בכה וזה אומר בכה, הלא לדברי שניהם ניצלו את מצרים ומה נ"מ באיזה צורה?

אמנם מתבאר יפה כי נחלקו מהו הרכוש הגדול שה' יתברך הבטיח לאבהם אבינו, אם זה רכוש גשמי כדוגמת כסף וזהב, או שהוא רכוש רוחני לברר את ניצוצות הקדושה ממצרים, רב אסי אמר עשאוה כמצודה שאין בה דגן, כלומר ריקנו את הגשמיות שהיה שם כדוגמת דגן דהיינו כסף וזהב ורשב"ל סבר הכוונה על רכוש רוחני דהיינו ניצוצי הקדושה, לכך אמר כמצולה שאין בה דגים כל ניצוץ קדוש לא נשאר שם, לכן עם ישראל נמשל לדגים כמו שכתוב "וידגו לרוח בקרב הארץ" כלומר הנשמות הקדושות של עם ישראל לא ישכנו בה שלא נשאר מה לברר, ולכן אסור לגור בארץ מצרים מפני שלא נשאר בה שום ניצוץ קדושה והבן. ואחרי זה ראיתי בבן יהוידע על מסכת פסחים שביאר כעין זה עיין שם.

(פרשת בא)

וינצלו את מצרים

על הפסוק (שמות יא, ג, ג) "דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים" ומפרש רש"י "אין נא אלא לשון בקשה.

בבקשה ממך, הזהירם על כך, שלא יאמר אותו צדיק אברהם וע' בדם וענו אותם קיים בהם 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' לא קיים בהם".

רבים מתקשים בענין זה: וכי הקב"ה שומר הבטחתו רק כדי שלא יאמר אותו צדיק, הרי היה צריך לשמור ולקיים את דבריו מעצם שנאמן הוא ונאמנים דבריו?

באר בזה רבינו על פי משל, למה הדבר דומה? לאבא שהיה לו בן תמים, רצה האב שיתפרנס בנו מיגיע כפיו ושלח אותו לעבוד אצל אדון אחד, כעבור מספר שנים ביקש הבן לשוב לביתו, ישב האדון וחשב כמה חיב הוא עבור עבודתו המשך אותן השנים, וכתב במחאה על סכום גדול, נזף בו הבן: מדוע אתה נותן לי חתיכת ניר במקום כסף מזומן? הבין האדון שאותו בן תמים אינו מבין אפילו בערכן של המחאות, הלך האדון לבנק וביקש שיתג ולו סכום כסף קטן במטבעות קטנות, הכניס את כל המטבעות לשקית ניילון פשוטה, ועשה בה חור כך שהמטבעות יפלו ממנה לאיטן, והבן יצטרך להרים את השקית, ולא יסתפק באחיזה בידיו, שמח הבן בראותו את הכסף הרב אשר נתן לו, והלך לא-ביו בגאווה גלויה להציג בפניו את הרווחים, כאשר ראה האב את האוצר, צעק עליו ואמר לו, שכל המטבעות אינן שוות אלא סכום כסף פשוט ביותר, ואין זה שכר שוה ההמחאה האמיתית.

כך נהג הקב"ה עם ישראל: הקב"ה רצה לשלם לישראל באוצר האמיתי עבור עבודתם, וזו התורה הקדושה, שהיא רכוש גדול וחמדה גנוזה, אך עם ישראל אשר היו שקועים במ"ט שערי טו-מאה במצרים לא ידעו להעריך את עוצם יקרתה של התורה, על כן נתן להם הקב"ה מעט מטבעות פשוטות - כלי כסף וכלי זהב, אשר לקחו ממצרים וכן את ביזת הים, אוצרות אלו הם כמו השקית, אשר נפלו ממנה המטבעות... רק לאחר שיצאו ישראל ממ"ט שערי טומאה למ"ט שערי קדושה ונוכחו לדעת ולהבין שאין ערך של ממש באוצר הכסף והזהב, או אז נתן להם את האוצר האמיתי והנצחי - התורה הקדושה.

על פי זה מבואר שאמנם הקדוש ברוך הוא הבטיח שיצאו ברכוש גדול, אך כונתו היתה למתן תורה, אולם עלול היה לטעון שבהתיחס למצבם הרוחני של ישראל ביציאת מצרים יחשבו ישראל שכפי שעבדום וענו אותם קיים בהם בגוף ממש, כך גם "יצאו ברכוש גדול" צריך להיות בגשמיות ממש, לכן אמר ה' למשה רבינו "דבר נא וכו' - תן להם שיקבלו עתה רכוש גשמי, אבל את הרכוש הרוחני, שהוא הרכוש הגדול האמיתי, יקבלו במעמד מתן תורה.

(הגאון רבי מרדכי אליהו זצ"ל - דברי מרדכי)

וישרצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד

פעם ניגש משכיל כסיל למרן ר' אליעזר גורדון אב"ד ור"מ דטלז בשאלה מתוחכמת שהנהגה הוא מאמין שבני ישראל פרו ורבו במצרים שלא כדרך הטבע שהרי המספרים הסטטיסטיים מראים על זה וחלילה למשכיל מתחכם לכפור בסטטיסטיקה אולם דברי חז"ל שכל אחת ילדה ששה בכרם אחת הם רחוקים מן המציאות. שהנהגה אם נעשה חשבון הרי שבדרך טבע בפריה טבעית משבעים נפש שבאו מצרימה ושהו שמה מאתים ועשר שנה היו צריכים להיות בצאתם אלף מאתים או לכל היותר אלף וחמש מאות נפש אולם הסטטיסטיקה מראה שיצאו משם שש מאות אלף רגלי [היינו יוצאי צבא מבן כ' עד בן ס'], ואם נוסף

עליהם לערך כהנה זקנים וטף יעלו למאה ועשרים ריבוא ויחד עם הנשים יעלו לכל הפחות לשתי מאות וארבעים ריבוא רצה לומר שני מליון וארבע מאות אלפים נפש ולכן לפי החשבון הזה מוכרחים להודות שבני ישראל פרו ורבו במצרים שלא כדרך הטבע אבל קשה לו להאמין שכל אחת מנשי ישראל במצרים ילדה ששה בכרם אחד. ענה ר' אליעזר גורדון תשובה ניצחת שיש ראייה שאין עליה פירכא מהסטטיסטיקה גופא הנאמנת עליו יותר מדברי חז"ל שכל אשה ישראל ילדה ששה בכרם אחת. והראייה ממניין בכורי פטר רחם שנמנו בפרשת במדבר ועלה מספרם לעשרים ושנים אלף מאתים שבעים ושלוש [במדבר ג מב] וזה בשעה שנמנו כל יצא צבא בישראל והיה מספרים שש מאות אלף שלשת אלפים וחמש מאות וחמישים [במדבר ב לב] והנה הבכורים נמנו מבן חודש ומעלה ובני ישראל נמנו רק מבן עשרים ועד בן ששים וכבר כתבנו שצריך להוסיף על מספר בני ישראל הזכרים כהנה רצה לומר עוד שש מאות אלפים של הטף והזקנים הרי כל הזכרים היו במספר של מליון מאתים אלף נפש [אבל לא את מספר הנשים מכיון שגם הבכורים נמנו רק הזכרים] וממילא יוצא דבר תמוה מאוד לפי המושגים של פריה ורבייה של ימינו שמשפחה בינונית כהיום מונה לכל היותר חמש נפשות הרי על כל ארבע ילדים יש בכור אחד אם כן ביוצאי מצרים שהיו מליון מאתים אלף זכרים יוצאי מצרים ולפי החשבון של ימינו היו צריכים להיות מאתים ארבעים אלף בכורים ואם התורה אמרה שהיו רק עשרים ושנים אלף בכורים על מליון ומאתים אלף זכרים בהכרח צריך לומר שכל אשה שילדה בכור ילדה אחריו חמישים וחמשה ילדים שהרי היו רק עשרים ושנים אלפי אמהות שהבכורים פטרו את רחמן ולהן נולדו מליון ושתי מאות אלפים זכרים וכשנחלק את הסכום של עשרים ושנים אלף לאמהות יוצא חמישים וחמש בקירוב היינו שכל אשה ילדה חמישים וחמש בנים ומכיון שבימי משה חי האדם בממוצא שבעים שמונים שנה וכנאמר בתפלה למשה ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה [תהלים צ] הלא אי אפשר להתעבר וללדת בימי חייה הקצרים יותר מעשר פעמים הרי יוצא שכל אשה ילדה ששה בכרם אחת (את הנשים הבכורות לא חשבנו כי לא חשבנו את מספר הנשים בכלל ורק מספר הזכרים עם הטף והזקנים וכן רק את מספר הבכורים הזכרים.) השואל המשכיל המסתפק נאלם דומיה כאשר שמע את המספרים אלה ואת היחס הפלא של הבכורים אל המספר הכללי וסיים רבי זלמן סורוצקין חתנו של רבי אליעזר גורדון ודבר זה מצוה לפרסם ברבים.

[אמרות חכמה]

"ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים" (יהושע כד, ד)

יש להבין לאיזה צורך אנו מספרים על ירושת עשיו. אמר הגרי"ז סולוביצקי זצ"ל גאב"ד בריסק, כי הנה שנינו בנדרים (לא). הנודר מזרע אברהם אסור בישראל ומותר באומות העולם. ופרש הרמב"ם שם, משום שזרע אברהם הוא זרע יעקב בלבד, לפי שנאמר (בראשית טו, יג): "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" וכו', וזה לא נתקיים אלא בזרע יעקב. והברית של "לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (שם יח), תלויה במה שאמר: "כי גר יהיה זרעך"

[וכן פרש רש"י בפרשת וישלח לו, ז: "ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם", ובמדרש אגדה אמרו: "וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו" (בראשית לו, ו) מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של אברהם, אמר: אלך לי מכאן ואין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת, ולא בפרעון השטר. ע"כ]. וזה שאמר: "ואתן לעשו את הר שער לרשת אותו", שקט ושאנו, ובגולה לא הלך, "ויעקב ובניו ירדו מצרים", הם שקיימו "כי גר יהיה זרעך", ולכן הם בכלל "לזרעך נתתי את הארץ הזאת". נמצא שירושת עשו גם כן בכלל סיפור הגאולה (המועדים בהלכה עמוד רפה) וזהו שסמך לזה: ברוך שומר הבטחתו "לישראל", כלומר שאת הבטחתו "לזרעך נתתי את הארץ הזאת", שמרה לישראל, להחשיב אותם בלבד זרע אברהם. ולא עבר זר בתוכם, שהרי כמו כן לענין "כי גר יהיה זרעך" לא נחשב זרע עשו בכלל, וממילא גם ירושת הארץ שייכת לישראל בלבד.

(הגרי"ז)

ארבע מאות שנה

רבנו בחיי כתב: טעם המספר הזה בגלות מצרים לא נודע, ובכל מפרשי התורה אין מגיד ואין משמיע בזה דבר. אמנם אם תדקדק תמצא כי המספר הזה נזכר ברוב המקומות אצל עין הרע, כי "עין הרע" מספרו ארבע מאות. ואות תי"ו סוף כל האותיות, וכן עין הרע מכלה הכל. ומכוחה נגזר שעבוד ארבע מאות שנה. וספרו בגמרא (בבא מציעא פד ע"ב): רבן שמעון בן גמליאל נשיא ישראל ורבי יהושע בן קרחה ישבו ולמדו, ורבי אלעזר בן רבי שמעון בר יוחאי [שכבר נפטר] ורבנו הקדוש [בנו של הנשיא] ישבו לפניו על הארץ כאשר התלמידים, והיו מפלפלים בתורה, מקשים ומתריצים.

אמרו רבותיהם: "מימיהם אנו שותים והם יושבים על גבי קרקע?"

התקינו להם ספסלים והעלום.

אמר להם רבן שמעון בן גמליאל, נשיא ישראל: "גוזל אחד יש לי ביניכם, ואתם מבקשים לאבדו [בעין הרע]?" הורידוהו לרבי.

אמר להם רבי יהושע בן קרחה: "מי שיש לו אב [שידאג לו] יחיה, ומי שאין לו אב ימות?" הורידו גם לרבי אלעזר ברבי שמעון.

(ויגד משה)

שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו

על פי הפשט אנו מבינים שלא אומה אחת בלבד קמה עלינו לכלותינו, אלא עמים רבים חפצים בכליונונו. ברם, שמעתי פרוש נפלא, והוא אולי מפרש בכיוון ההפוך את פרוש הפסוק:

מתי העמים חפצים לכלותינו? כאשר אנו במצב של "שלא אחד בלבד", כאשר אנו לא מאוחדים בבחינת "אחד", אז קמות עלינו אומות העולם לכלותינו, ואילו כאשר אנו באחדות, באהבה

ועובדים את ה' יתברך - אז אי אפשר לכלותינו, אז הקב"ה מצילנו מידם.

(אור דניאל)

שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו

מיד לאחר שמסיימים את המילים: "ואתן לעשו את הר שער לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים" מגביהים את הכוס לאות גאווה ושרים בשמחה "והיא שעמדה".

ולכאורה שמחתנו בשיר זה תמוהה היא - מדוע אנו שמחים כבר באמירת תחילת הקטע העוסק בצרות שפקדו אותנו במהלך השנים: "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו" ולא רק בסופו: "והקב"ה מצילנו מידם"?

אמנם הקטע האחרון ראוי לשירה - אבל מה טעם לשיר כבר בתחילה? וכי התקופות האפלות בתולדות עמנו: החורבנות הנוראים שבהם נטבחו מליוני יהודים עד שסוסי המלחמה שקעו בדם יהודי עד לאפם, האינקוויזיציה ששרפה חיים יהודים גאים שסרבו לחזור בהם מאמונתם ולהביע חרטה על מעשיהם לאחר ענויים איומים, גזרות ת"ח ות"ט שבמהלכן אבדו קהילות שלמות, או השואה האיומה שכלתה שלישי מעם ישראל - מהוים סיבה לשירה!?

אלא, משל למה הדבר דומה?

יהודי עני ואביון התגורר בבקתה עלובה בשכירות, עד שחמיו העניק לו במתנה בית משלו. אמנם הבית לא היה מפואר מקודמו - גם בו דלפה התקרה, רוחות חדרו תחת סדקי הבית והרצפות התרוממו מן העכברים המתרוצצים תחתיהן - אך סוף כל סוף היתה זו קרקע משלו.

אלא שכעבור ימים ספורים התברר לו, שלא רק בפיסת קרקע משלו מדובר -

ביום הראשון כאשר הלך לישון, שמע לפתע רשרוש מן הדלת, והבחין בגנב המנסה לחדור לתוך הבית, עמד בעל הבית וגירשו משם בתקיפות ובהתרגשות גדולה, וזמן רב חלף עד שהצליח לתת תנופה לעפעפיו.

להפתעתו ביום השני - שוב חזר המחזה על עצמו. הפעם היה זה גנב אחר שבא, הציץ בעד הפתח וגורש בבוז.

כשגם ביום השלישי הבחינו העני ואשתו בגנבים, החלה מחשבה כלשהי מתגנבת לראשם - מה מחפשים הגנבים כאן בבית המט לנפול? מראה הבית לבדו מוכיח שאין כאן שום חפץ יקר ערך!

אין זאת אלא שמסתבר שאוצר נדיר מוחבא בבית, ושמעו גונב לאזני הגנבים, והם מנסים בכל דרך שהיא לחדור לתוך הבית וליטול אותו!

מליארדי בני אדם ישנם בעולם - אמר ה"חזון איש" - ובכל זאת כולם מתענינים בעם הקטן הקרוי עם ישראל. איך אפשר להבין זאת? מפני מה מדינה כה קטנטונת שבקושי מצויינת על גבי המפה, מעסיקה את האו"ם בתשעים אחוזים מן הדיונים הנערכים שם? למה כולם נושאים עיניהם אל האומה השסויה והדוויה מכל האומות?

אין זאת אלא שידועים הם כי אוצר גדול ויקר ערך טמון אצלנו!

זהו שנאמר: "ארמי אובד אבי" - לבן שיגר שליחים לעשיו שי- פגעו ביעקב. הסיבה שהוא לא פגע בו בסוף, היא: "וריד מצרימה" - הוא לא רצה לרדת למצרים אלא שיעקב יהיה זה שירד, לכן הוא לא פגע לבסוף ביעקב. געשמאק!

(יחי ראובן)

וירד מצרימה

בביאור הסמיכות של ארמי אובד אבי לוירד מצרימה ביאר בפ' עיון תפילה שהצורה שירדנו למצרים היתה בגלל שלבן הח- לף את רחל בלאה ומשו"כ ראובן נעשה לבכור ולא יוסף וכיון שיוסף היה צריך להיות הבכור נהג בו יעקב בגדולה ע"פ אחיו ולכן מכרו אותו למצרים והסתובב כל הירירה למצרים ע"ז נמצא א"כ שבגלל לבן ירדנו למצרים.

[עיון תפילה]

ויהי שם לגוי - מלמד שהיו ישראל מצוינים שם.

"מצוינים", כלומר: בולטים בשוני, נבדלים. כולם ראו שהם עם אחר, ואינם ככל המצרים. הלבוש שלהם היה לבוש יהודי.

שואל על כך רבי יעקב גלינסקי זצ"ל: כידוע, בני ישראל עבדו במצרים עבדות זרה, ושקעו במ"ט שערי טומאה. הבה נתאר לעצמנו בחור עם כובע וחליפה, שעובד ר"ל עבודה זרה ומחלל שבת. מה היינו אומרים לאותו בחור ישיבה?

מן הסתם היינו אומרים: "אתה מבייש את הכובע ואת החלי- פה! תוריד אותם, צבוע שכמותך! עושה את כל העברות שבעולם, והולך עם כובע וחליפה?!"

בני ישראל חטאו בעבירות חמורות, אולם ידוע מה שאמרו חז"ל (ויקרא רבה לב, ה ועוד) שבני ישראל נגאלו ממצרים בזכות שלא שינו את שמם, את לשונם ואת לבושם. אולם מדוע אין התורה מכנה אותם 'צבועים'? מדוע יש מעלה בשמירה על הל- בוש, על אף החטאים החמורים?

יש כאן יסוד חשוב: התגברות!

בעת שרבים נסחפים אחר היצר, ונמסים להידמות לגוים - אדם המנסה להלחם נגד הסחף, אפילו בפרט אחד קטן - יש לו זכות גדולה.

גם להתגברות אחת קטנה יש חשיבות עצומה, והיא עשויה לה- ביא גאולה, וכן עצם מהותו של חג הפסח היא - התגברות; התגב- רות על היצר ועל התאוות. אינך יכול לאכול מה שאתה רוצה, וגם לא בקצב שאתה רוצה... את ה'כזית' צריך לאכול בתוך פרק זמן מוגבל. עד שאתה מתחיל לאכול, מזרזים אותך: "נו... נו... שלא יעבור הזמן". זהו חלק מעבודת ליל הסדר - שבירת התאוות.

והענין בכל זה הוא להיבדל מדרכי הגוים, שלא להתערב ולא לקבל שייכות איתם, ולא להיות מושפע ממעשיהם ומהנהגתם. כי כשאדם נקרא בשם יהודי, מתלבש בלבוש יהודי, ומדבר בל- שון הקודש, על ידי זה הוא זוכר שהוא יהודה ובעל מדרגה אחרת, ונבדל מהגוים.

דבר זה נרמז גם בפסוק "ויבא יעקב שלם", שיעקב איבנו לא שינה דבר מאורחות חייו על אף השהייה הארוכה בבית לבן; לא

הגוף דמי, ריש לקיש אמר מביא ואינו קורא קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי (ולכן אינו יכול לומר מראשית פרי האדמה אשר נתתי ליש הרי אין האדמה שייכת לו).

הרי דוקא אם סוברים שקנין פירות כקנין הגוף דמי יכול לק- רוא. וכן לענינינו, הרי הקב"ה נתן את הארץ לאברהם וזרעו - לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת, ולגוים יש רק קנין פירות. ואם נאמר שקנין פירות כקנין הגוף דמי אתי שפיר שכל זמן שהיה לאבות דין ישראל היתה ארץ ישראל בגדר ארץ לא להם, אבל אם נאמר שקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, הרי הארץ תמיד בידי ישראל וקנין הפירות של הגוים לא נחשב לכלום, ואיך יכלו בני ישראל לצאת ידי הגזירה של - גר יהיה זרעך בארץ לא להם - בארץ ישראל, הרי הארץ קנויה להם.

אלא שאנו סוברים קנין פירות כקנין הגוף דמי, ולכן אפילו המוכר שדהו לפירות מביא וקורא - ארמי אבד אבי וירד מצרימה וכו', כי על ידי הרמאות של לבן נשי יעקב שתי אחיות וקבל דין בן נח, והוצרך לרדת מצרימה להשלים הגלות, כי לבני נח יש קנין פירות בארץ ישראל שנחשבת כקנין הגוף, ולכן דוקא לישראל ארץ כנען היא בגדר ארץ לא להם, מה שאין כן לבני נח.

ולכן המביא בכורים בזמן שהיובל נוהג (או הקונה שדהו לפי- רות בזמן שאין היובל נוהג) קורא ואומר, ועתה הבאתי את רא- שית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' וכו', כי קנינו בפירות השדה הוא כקנין הגוף ולכן השדה היא בגדר האדמה אשר נתתה לי ה', וכן מזכיר שארמי אובד אבי וירד מצרימה, כי מכיון שקנין פירות כקנין הגוף הוצרך יעקב לרדת מצרימה בגלל רמאות לבן כנ"ל, ולפי שמזכיר ענין יציאת מצרים במצות בכורים, מזכיר גם ענין זה שהרי היסוד שקנין פירות כקנין הגוף דמי שייך לשניהם.

(גן רב)

ארמי אובד אבי וירד מצרימה

מה הקשר בין "ארמי אובד אבי" לבין "וירד מצרימה"?

שמעתי חידוש יפה. ארמי הרי זה לבן. "וירד מצרימה", הרי כתוב כי שלושה היו באותה עצה של גזרת פרעה, ביניהם היה בלעם הרשע, יש כמה דעות באשר ליחוס של בלעם, יש אומרים שהוא היה בנו של לבן או נכדו, ויש אומרים שזה היה הוא בעצמו. אם כן "ארמי אובד אבי", הרי זה לבן "וירד מצרימה" שוב היה זה לבן או אחד מצאצאיו.

רבי חיים קנייבסקי שליט"א מעיר הערה מעניינת: כתבו בספר הישר, שכאשר לבן נפרד מיעקב ושב לביתו, הוא שלח שליחים לעשו להודיע לו כי יעקב נמצא בדרכו לארץ כנען, ומן הראוי שיקבל את פניו כמו שצריך... היינו, תדאג 'לחסל' את יעקב.

עשו לקח זאת ברצינות, ולקח איתו ארבע מאות איש, כדי לפ- גוע ביעקב. כתוב במדרש כי אנשיו אמרו לו: וכי יצאת מדעתך, להרוג את יעקב? הרי הקב"ה אמר לאברהם: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך... ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", אם תהרוג את יעקב, תצטרך אתה עצמך לרדת למצרים לארבע מאות שנה. אמר להם עשו: הוי, אתם צודקים, אני לא אהרג אותו. עשו רק ציוה את נכדו עמלק, שימתין עד שיצאו בני ישראל ממצרים ויסיימו את ה'פעקל' הזה של ארבע מאות שנה, ואז ימתין להם ויסיים את העבודה.

עשר המכות

רבי שלום שבדרון זצ"ל השקה קושיה עצומה: מדוע היה צורך להתרות בפרעה על המכות, הרי המכה כואבת הרבה יותר כשאין ביד מי שמקבל אותה להתכונן אליה?

הוא מתרץ: הקב"ה רצה ללמד את המצרים ועמם את כל באי עולם, שאין עצה ואין תבונה נגד ה', וכל התחבולות שבאדם יחפש בכדי להמלט ממה שנגזר עליו לא יועילו לו.

לצורך כך העמיד הקב"ה בפניהם אתגר, והודיע בדיוק מה תהיה המכה שתבוא עליהם. המצרים היו שומעים על המכה הצפויה, ומכנסים ועדת מומחים לדון כיצד ניתן להתגבר עליה.

לפני מכת דם הם דנו וכיצד לדאוג לכך שהמים לא יהפכו לדם, ובדקו את האופציות להתגבר עליה, באמצעות חומרים שונים ומשונים, וכמובן באמצעות הכשופים - נשק הדגל של מצרים.

לפני מכת צפרדע הם הציעו למצרים להתחבא בבונקרים עשויים משיש, אך למרבה תדהמתם, השיש נבקע והצפרדעים מהירו להכנס מבעד לפתח. בספר "סדר הדורות" מובא, שכל טיפה של זיעה שירדה מהמצרים הפכה לצפרדע. אם כן נוצר מעגל קסמים: המצרים היו מנסים להמלט מהצפרדעים, והזעה שנוצרה במהלך הריצה יצרה צפרדעים רבות חדשות. בסופו של דבר הם היו מוכרחים לשבת במקומם ולא לעשות מאמה, מה שרק הגביר את תסכולם העמוק.

כך נמשך הדבר בכל המכות. הקב"ה שם אותם ללעג ולקלס, והראה להם בחוש שעל אף כל תכניותיהם ומחשבותיהם, הם לא יוכלו להמלט ולהתגונן מהמכה שנחתה עליהם.

על היהודי להכיר בכך שיש לו אב גדול בשמים, שהוא המנהל את העולם, ובמקום לתכנן תכניות ולנסות להסתדר בעצמו, עליו לפנות אליו ואז התלחתו מובטחת.

שרק הגביר את תסכולם העמוק. כך נמשך הדבר בכל המכות. הקב"ה שם אותם ללעג ולקלס, והראה להם בחוש שעל אף כל תכניותיהם ומחשבותיהם, הם לא יוכלו להמלט ולהתגונן מהמכה שנחתה עליהם.

על היהודי להכיר בכך שיש לו אב גדול בשמים, שהוא המנהל את העולם, ובמקום לתכנן תכניות ולנסות להסתדר בעצמו, עליו לפנות אליו ואז התלחתו מובטחת.

שרק הגביר את תסכולם העמוק. כך נמשך הדבר בכל המכות. הקב"ה שם אותם ללעג ולקלס, והראה להם בחוש שעל אף כל תכניותיהם ומחשבותיהם, הם לא יוכלו להמלט ולהתגונן מהמכה שנחתה עליהם.

על היהודי להכיר בכך שיש לו אב גדול בשמים, שהוא המנהל את העולם, ובמקום לתכנן תכניות ולנסות להסתדר בעצמו, עליו לפנות אליו ואז התלחתו מובטחת.

שרק הגביר את תסכולם העמוק. כך נמשך הדבר בכל המכות. הקב"ה שם אותם ללעג ולקלס, והראה להם בחוש שעל אף כל תכניותיהם ומחשבותיהם, הם לא יוכלו להמלט ולהתגונן מהמכה שנחתה עליהם.

על היהודי להכיר בכך שיש לו אב גדול בשמים, שהוא המנהל את העולם, ובמקום לתכנן תכניות ולנסות להסתדר בעצמו, עליו לפנות אליו ואז התלחתו מובטחת.

שרק הגביר את תסכולם העמוק. כך נמשך הדבר בכל המכות. הקב"ה שם אותם ללעג ולקלס, והראה להם בחוש שעל אף כל תכניותיהם ומחשבותיהם, הם לא יוכלו להמלט ולהתגונן מהמכה שנחתה עליהם.

על היהודי להכיר בכך שיש לו אב גדול בשמים, שהוא המנהל את העולם, ובמקום לתכנן תכניות ולנסות להסתדר בעצמו, עליו לפנות אליו ואז התלחתו מובטחת.

שרק הגביר את תסכולם העמוק. כך נמשך הדבר בכל המכות. הקב"ה שם אותם ללעג ולקלס, והראה להם בחוש שעל אף כל תכניותיהם ומחשבותיהם, הם לא יוכלו להמלט ולהתגונן מהמכה שנחתה עליהם.

על היהודי להכיר בכך שיש לו אב גדול בשמים, שהוא המנהל את העולם, ובמקום לתכנן תכניות ולנסות להסתדר בעצמו, עליו לפנות אליו ואז התלחתו מובטחת.

את שמו, לא את לשונו ולא את מלבושו - ראשי תיבות שלם. גם בדורות האחרונים בחוץ לארץ, היהודים לא דיברו בשפת הגוים אלא היו מדברים באידיש. במקומות שדיברו בשפת הגוים - לא היה טוב, כגון בגרמניה היו מדברים גרמנית, והיתה שם התבוללות נוראה רח"ל, ומשם יצאו המשכילים הראשונים.

רבי יהושע מבעלזא זי"ע אמר על זה רמז נפלא, מהכתוב בשירת הים "אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל". שהנה פרעה הרשע ידע והבין שישראל נגאלו ממצרים בזכות שלא שינה את שמו לשונם ולבושם, לכן חשב את מחשבתו הרעה להכשילם בשלוש דברים אלו.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ועל כך רמז הכתוב "אמר אויב ארדוף אשיג", דהיינו אמר אויב, הוא פרעה, איך ארדוף אשיג ואכניע את ישראל? וחשב רשע זה שיעשה זאת על ידי "אחלק שלל" - שלל ראשי תיבות שם לבוש לשון. שיכשילם בשלושה דברים אלו, כדי שיתנהגו כמו כל מצרים, ועל ידי כך ישיגם ויפילם בשער ה-ג' של הטומאה.

ד

לאחר שלקה היאור, הפכו כל המים שבמצרים לדם, והעם המצרי סבל סבל רב. מה עושה פרעה כאשר הוא רואה את המצב? "ויפן פרעה ויבוא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת" (שמות ז, כג).

מבאר ה"משך חכמה": בעוד שבכל ארץ מצרים הפכו כל המים לדם, בביתו של פרעה היה ניתן למצוא מים כרגיל, הסיבה לכך היתה משום שבמכת דם היה נס, שכאשר שילמו המצרים ליש-ראל על המים, הם נשארו כצורתם ולא הפכו לדם. כך יכלו להרוות את צמאונם, וישראל העשירו מכך מאד. אולם פרעה שגדל את משה בביתו כבן מלכים במשך עשרים שנה, עמד לו במחיר הרב ששלם, בכדי שלא יהפכו המים לדם.

לאור זאת ניתן להבין דבר נוסף. התורה מספרת שהחרטומים לקחו מים והפכו אותם לדם. לכאורה מניין לקחו החרטומים מים, הרי כל המים שבמצרים הפכו לדם?

אמנם לפי דברי ה"משך חכמה", יש לומר שהן לקחו מים אלה מבית פרעה, שבו לא הפכו המים לדם.

אמנם לפי דברי ה"משך חכמה", יש לומר שהן לקחו מים אלה מבית פרעה, שבו לא הפכו המים לדם.

אמנם לפי דברי ה"משך חכמה", יש לומר שהן לקחו מים אלה מבית פרעה, שבו לא הפכו המים לדם.

צפרדע

לאחר שמכת דם נעלמה, פרעה מקשה את לבו, ומשה אומר לו

(יחי ראובן)

בשליחות הקב"ה, שאם ימשיך למאן לשלח את העם, תבוא על מצרים מכת צפרדע.

אך אופן האזהרה תמוה, שכן בתחילה אומר משה: "ושרץ היאור תפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך ובתנורך ובמשארותיך" (שמות ז, כח), ובפסוק שלאחר מכן הוא חוזר וכופל: "ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים". לכאורה הלא כבר בפסוק הקודם נאמר שהצפרדעים יעלו בפרעה ובעמו?

בנוסף מקשים בעלי התוספות: מדוע המלה 'בך' נכתבה עם תוספת ה' - 'בכה', כך שנראה שזה מלשון בכה?

אלא, שנחלקו המפרשים מי היתה הצפרדע שעלתה על מצרים. לדעת רוב המפרשים היתה זו הצפרדע המקרקרת המוכרת לנו, אך לדעת ה"אבן עזרא" היה זה תנין היאור המכונה 'קרוקר דיל', אשר מפגש עמו מסתיים בצורה לא טובה כלל...

הנצי"ב מבאר ששני הפרושים אמת, כיון שכאשר דוד המלך מזכיר את ניסי מכות מצרים, לשון הפסוק היא "וצפרדע ותשחיתם" (תהלים עח, מה). לכאורה האם יש בכוחה של הצפרדע הקטנה להשחית ולהרוג? אלא בהכרח, שמלבד הצפרדע הקטנה השתתפו במכה גם התנינים הגדולים.

משה לא כפל את אזהרתו, אלא היו אלה שתי אזהרות שונות. בפסוק הראשון האזהרה מכוונת לכלל כעם המצרי, ועליהם תעלה הצפרדע הקטנה. אך הפסוק השני מדבר על פרעה ומקורביו, כאשר המילה 'עמך' מתייחסת לאנשי צבאו, ואלו המילה 'עבדיך' מתייחסת לשריו, ואלהם יגיעו התנינים הגדולים וישחיתו ויהרגו בהם.

מדוע היה חילוק בין אוכלוסית מצרים הרגילה לבין פרעה ומקורביו?

פרעה ומקורביו התעללו והשחיתו ביהודים, ועל כן מדה כנגד מדה יבואו התנינים הגדולים וישחיתו בהם. על כן נאמרה לו האזהרה על כן בלשון 'ובכה', מפני שסוג זה של צפרדעים יגרום לו לבכות בכי רב. לעומת זאת שאר העם רק התעללו ביהודים. על כן הם יזכו לבקורה של הצפרדע הקטנה יותר, שאמנם מט-רידה ביותר ונכנסת לכל מקום בבית ובגוף, אך אינה משחיתה ומורגת.

גם כאשר מבקש פרעה ממשה שיסור את המכה, הוא מבקש: "העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי" (שם ח, ד). כונתו לתנינים הגדולים העושים שמות בו ובעבדיו, ועם הצפרדעים הקטנות המציקות לעם הוא כבר יסתדר איכשהו. אך לאחר תפילת משה הסתלקו לא רק התנינים הגדולים, אלא גם הצפרדעים הקטנות מתו, כפי שאומר הכתוב: "וימותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות" (שמות ח, ט).

במקום שפרעה יבין את המסר, הוא הקשה את לבו לאחר המכה, והסיבה לכך היתה, מפני שהוא הרי ביקש ממשה להסיר רק את התנינים הגדולים, ואלו בפועל נעלמו גם הצפרדעים הקטנות. אם כן, הדבר מוכיח שהיתה זו מכה טבעית. ברגע שהיא הסתיימה נעלמו גם הצפרדעים הקטנות.

פרעה לא הבין, שהקב"ה גלגל זאת באופן שיגרום לו להקשות את ליבו.

צפרדע

שמעתי הרגש שמרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר בדרשה לפני עשרות שנים ומאד התפעלתי מהדברים:

יש בריה שקוראים לה צפרדע. אני בטוח שאם לא היתה מכת צפרדע במצרים - בקושי היינו יודעים מה זה צפרדע. אין בה יופי, אין לה קול יפה, אין לה כח מיוחד או חכמה מיוחדת.

זכו הצפרדעים במצרים וקדשו שם שמים כשקפצו לתוך התנורים הבעורים, ומהם למדו חנניה מישאל ועזריה בקל וחומר ונכנסו לכבשן האש בימי נבוכדנצר. מזה נגרם קדוש שם שמים אדיר בכל העולם, עד כדי כך שנבוכדנצר בעצמו אמר שירה לבורא עולם (דניאל ג, לג): "כמה תקיפין מלכותה מלכות עלם וש-לטנה עם דר ודר", ואלמלא גבריאל שבא וסטר לו על פניו, היה מגנה את שירותיו של דוד שבספר תהילים.

הצפרדעים שבמצרים עשו מעשה אחד, ולא העלו על דעתן איזה קדוש שם שמים אדיר יגרם בעולם בזכות המעשה שעשו. לכל יהודי, סים הרב שטיינמן, יש הזדמנות לקדש שם שמים. לפעמים על ידי מעשה קטן. אך למעשה הזה יכולות להיות השלכות אדירות לדורי דורות.

(שש באמרתך)

כנים

ידועה השאלה: מה חטאו בהמותיהם של המצרים שנענשו בכנים?

אלא, שהמצרים היו מתעללים בבני ישראל באמצעות בהמותיהם, דורכים עליהם ומבזים אותם. אמר הקב"ה: אמנם אין לבהמות דעת, והן לא עשו זאת במודע, אך מפני שבמצביאות הן הציקו לעם ישראל, קבלו עונש על כך.

אכן הכנים עשו את מלאכתם, וגרמו סבל רב למצרים ולבהמותיהם. אך לפי זה עולה קושייה:

הכלבים שזכו שמשליכים להם את בשרר הטרפות בשכר שלא חרצו את לשונם בעת שישראל ליצאו ממצרים.

הצפרדעים, שמסרו את נפשן על דבר ה' וקפצו לתנורים זכו ונשאו בחיים, כפי שמבאר המדרש (שוחר טוב).

החמורים זכו למצות פטר חמור, בשכר שסיעו בנשיאת משאותיהם של ע ישראל בצאתם ממצרים, כפי שאומרת הגמרא (בכורות ה"ב) שלכל אחד מישראל היתה שירה של תשעים חמורים לוביים, אשר היתה טעונה בכסף ובזהב של מצרים.

מדוע מגרע חלקם של הכנים, שהרי לא מצינו שקבלו שכר על שמלאו כחיות את שליחותם?

שמעתי בשם אחד מחכמי ירושלים תרוץ בדרך צחות: אמנם למי שעוזר ומסייע לאחרים מגיע שכר בעבור כך, אך מי שהסיעו שלו מתמצה בעקיצה ובהצקה לאחרים - אינו מקבל על כך שכר...

הכנים אכן עשו את שליחותן, ועקצו את המצרים, אך לא קבלו בשכר זאת מאומה, שכן על עקיצות לא מקבלים שכר...

ומכאן על האדם ללמוד ולהיזהר במשנה זהירות לא לעקוץ אחרים לעולם, יהיה כאשר יהיה.

(שש באמרתך)

ויש לבאר - החיות שוכנות ברחבי תבל בכל מיני מקומות אשר שוררים בהם סוגי אקלים שונים. יש חיות השוכנות במדבריות חמים, יש בחורשות וביערות קרים, ויש חיות השוכנות במקומות קפואים ומושלגים. החיה הסתגלה למקומה ולאקלים השורר בו, ויקשה עליה לשהות במקומות שבהם האקלים שונה.

בכת עורב ערב הקב"ה חיות שונות מכל העולם, וכנס את כולן לתוך ארץ מרים, וכדי שכל חיה תוכל לשהות במצרים, הביאה עמה כל אחת את האדמה המקורית שבה היא רגילה לשכון. המצרי היה הולך ברחוב, מימינו ומשמאלו מהלכים יהודים. לפתע נוחתת על המצרי פיסת ג'ונגל, הוא מוצא את עצמו בא-מצע הג'ונגל... היהודים מהלכים הרחוב הראשי בשלוה ובנחת, ואלו המצרי שלידם נמצא באמצע ג'ונגל, מוקף חיות רעות. הוא מנסה להמלט מהן, ואז קופצת עליו פיסת אדמת שלגים, והוא רואה מולו דוב קוטב אימתני בא לקראתו...

זה שאומר הכתוב (פסוקים יח-ט): "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. ושמתו פודת בין עמי ובין עמך". מה הכונה "בקרב הארץ"? אלא בא לומר כי כל אחד מצא את עצמו באדמה חדשה. ולמה עשה זאת הקב"ה למצרים? אומרים חז"ל, כי הם היו נכ-נסים לבתי היהודים, מכים אותם ומבריחים אותם לרחוב, ולא מאפשרים להם לשוב לביתם.

כאשר באה על המצרים מכת ערוב, נמלטו המצרים מפני הע-רוב אל תוך הבתים. ואז צפתה להם הפתעה לא נעימה. חיה בשם סילונית עלתה מן הים, מתחה את ידיה הארוכות, השחילה אותן עד לבתי המצרים, ופתחה את הדלת לחיות הטרף של הערוב. ואז נודע למצרים שיש מקום אחד במצרים שלא הגיעה אליו מכת הערוב - ארץ גושן. מיד נסו בבהלה לארץ גושן ומלאו את רחובותיה, ובלילה ישנו תחת כיפת השמים.

אמר להם הקב"ה: אתם הברחתם את היהודים מבתיכם, ואל-צתם אותם להישאר ברחוב, סופכם שאתם תמלטו מבתיכם, תשאירו מאחוריכם את כל רכושכם, ותחפשו מקלט ברחובותיה של ארץ גושן. וכאשר אתם תסתובבו תחת כיפת השמים בעלי-בות ובשפלות, יוכלו היהודים להיכנס לבתיכם ולעשות בתוכם כטוב בעיניהם.

המקום משפיע - לטוב ולמוטב. כמו כן, זכות המקום מגינה על היושבים בו. יש תלמידי ישיבות שאוחז בהם רפיון, וכששואלים אותם לסיבת הדבר, הם מסבירים שאילו היו לומדים בישיבה אחרת, במקום אחר, הכל היה נראה אחרת...

הם טועים! אדם יכול ללמוד בכל מקום, הכל תלוי ברצון. אמנם "אין אדם למד אלא במקום שליבו חפץ" (עבודה זרה יט ע"א), אבל הוא לא צריך ללכת עד למקום שהוא כדי ללמוד בו. אם הוא מתישב ללמוד ברצינות ובכובד ראש בכל מקום שהוא, הקב"ה יביא אליו את המקום שהוא חפץ בו. מהקום שהוא ילך לשם, המקום בא אליו, כמו במכת ערוב.

הקב"ה יכול לעשות הכל ולשנות הכל. אם האדם רק ירצה, הוא ירגיש שהקב"ה הביא עד אליו את כל הטוב שבעולם. ובמקום שהמקום ישפיע על האדם, האדם עצמו יכול להשפיע לטובה על המקום. המקום שהאדם נמצא בו ומקדש אותו, יגן עליו מפני צרה.

מספר רבי יעקב גלינסקי זצ"ל: בתחילת מלחמת העולם הש-ניה כבשו הגרמנים את פולין, והפציצו את העיר ביאליסטוק שכנה ישיבת נובהרדוק, שרבי יעקב גלינסקי נמנה עם תלמידיה. בעקבות ההפצצות נמלטו בני הישיבה לוילנא. הם נכנסו לאחד מבתי הכנסת בעיר והפכו אותו לישיבה.

כעבור זמן כבשו הרוסים את וילנא. מה עושים? חלק מהמחו-רים נמלטו מהקום וחפשו מקום מבטחים, רחוק מן הסכנה. אולם כמה בחורים, ביניהם הרב גלינסקי, החליטו להשאר בין כתלי

בית המדרש, ולמשיך לעמול בתורה.

יום אחד הגיעה משאית צבאית ובה חילים רוסים. הם ירדו מהמשאית, כתרו את בית המדרש ונכנסו פנימה. הם תפסו את כל הבחורים ששהו בתוך בית המדרש ועצרו אותם. הם הגלו לסיביר ושהו שם בתנאי רעב ומצוקה נוראים.

יאמרו כולם: איך יתכן שאלו שברחו מבית המדרש מפני הרו-סים - נצלו, ואלו שלא עזבו את בית המדרש - נדונו לגלות קשה בסיביר? מה עם "תורה מגנא ומצלא"?

אכן, "תורה מגנא ומצלא"! אלו שהגלו לסיביר אמנם סבלו קשה, אך לבסוף שרדו ונצלו. אחרי המלחמה הם עזבו את רוסיה והגרו לארץ ישראל ולאמריקה. לעומת זאת, אלו שנמלטו מידי הרוסים, לא שפר גורלם. כעבור שנה כבשו הגרמנים את וילנא, הם נלכדו על הנאצים והובלו למשרפות.

המקום משפיע על האדם ומגן עליו. מי שנאחז בבית המדרש - מוגן מפני הסכנה, כי עצם המקום מגן עליו.

(שש באמרתך)

אצבע אלוקים היא

פרעה וחרטומיו ידעו גם הם את השם "אלוקים" ואמרו כי "אצבע אלוקים היא", אבל את השם המיוחד - שם הוי"ה - הם לא הכירו, וכמו שאמר פרעה: "מי ה' אשר אשמע בקולו" (שמות ה, ב).

את ההבדל בין שני שמות קודש אלו נראה לבאר על פי משל: אדם הולך ברחוב ורואה מישהו חוצה את הכביש, ומכונית מתקרבת אליו במהירות ועומדת לדרוס אותו. הוא קופץ ומוציא אותו מתחת לגלגלים. לפתע הוא מגלה שזהו ה'בוס' שלו מהמפעל, ה'בעל הבית' הגדול שאף פעם לא נכנס אליו למשרד. "אוי, אדון ליברמן"...! הוא פונה למעבידו. "לא! מפסיקו האדון

- מהיום, בשבילך אני יעקב, מה שאתה צריך - אני לשרותך!" אחרי חודש אותו עובד צריך העלאה במשכורת. הוא הולך למזכיר הראשי - "אפשר לדבר עם בעל הבית, סליחה, עם יעקב?" הוא נכנס ובעל הבית רץ לקראתו: "שלום עליכם, תשב, מה אני יכול לעשות למענך?"

כביכול השי"ת אומר לכלל ישראל: "אתם מדברים איתי, קוראים לי בשמי!" זוהי הקרבה שבין עם ישראל להקב"ה, שם המפורש.

ענין זה יתגלה במלוא הדרו לעתיד לבוא. "אמר רבי אלעזר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר 'ואמר ביום ההוא הנה אלקיני זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו'".

"מחול" פרושו שהצדיקים ירקדו במעגל ולא ברקוד ישר. המעלה במחול היא, שכשאדם רוקד ישר, הוא רוקד ומתקדם עד שבסופו של דבר הוא מגיע ליעד מסוים. הוא אינו יכול לרקוד לעולם, גם אם הוא ירקדו עשרים ק"מ, באיזושהי נקודה הוא יעצור. אך אדם שרוקד במחול, יכול לרקוד לעולם. הצדיקים ירקדו במעגל לעולם ועד.

מצד שני למחול יש חסרון, אדם שרוקד ישר, בכל רקידה הוא רואה דברים חדשים, שהרי הוא התקדם למקומות חדשים

שעדיין לא היה בהם. אך אדם שרוקד במחול, הדברים חוזרים על עצמם. זוהי לכאורה גריעותא גדולה.

אך במחול של הצדיקים לעתיד לבוא, חסרון זה לא יהיה, שהרי בפעם הראשונה כתוב שהם יאמרו: "הנה אלקינו זה קיינו לו" ובפעם השניה לא נאמר: "זה אלוֹקינו קיינו לו" אלא "זה ה' קיינו לו" שם הוי"ה, שהוא השגה גבוהה יותר ביחוד ה'. בפעם שלישית - כבר לא כתוב מה יאמרו, ובפעם רביעית ודאי לא כתוב, וכך עד אינסוף. זהו "נצח"!

(רבי שמשון פינקוס)

דבר

במכת דבר כתוב (שמות ט, ז): "וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד".

יש להבין, מדוע דוקא במכה זו שלח פרעה לבדוק אם המכה פגעה גם ביהודים? למה בכל מכה לא שלח לבדוק? ה"משך חכמה" מבאר, שבמכה זו עלה בדעתם של המצרים רעיון אדיר: למכור ליהודים במחיר מוזל את כל המקנה שיש להם, והיהודים אכן קנו מהם. אולם המצרים לא התכוונו למכור להם באמת. הם באו לבדוק, ומשראו שאכן לא מת ממקנה יש-אל עד אחד, גם אותם אלו שמכרו להם, הם באו ליהודים בטענת

ריתחא דאורייתא

אכילת סעודת ליל הסדר לאחר חצות

נחלקו תנאים מתי הוא המועד האחרון לאכילת קרבן פסח (ראה זבחים נו, ב) לדעת רבי אלעזר בן עזריה "הפסח אינו נאכל... אלא עד חצות" הלילה, ולדעת רבי עקיבא, מן התורה קרבן הפסח נאכל עד עלות השחר [ורבנן הם שהגבילו את אכילתו עד חצות, כהוראתם לגבי יתר הקרבנות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה, שלא יגלוש באכילתו לזמן האסור באכילה].

שני דיני אכילה בקרבן פסח: הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק זצ"ל, בעל ה"אור שמח" (הל' חמץ ומצה פ"ו הל' א') מחדש, כי גם לדעת ר"א בן עזריה, מן התורה רשאי אדם לאכול קרבן פסח לאחר חצות, אלא, שלדעתו את מצוות אכילת "בשר הפסח" יש לקיים עד חצות בלבד. כלומר, שני דינים שונים יש בקרבן פסח. א. מצוות אכילת קרבן, ככל הקרבנות, היינו: על בעל הקרבן מוטלת החובה שהקרבן יאכל, גם אם על ידו. ב. מצוות אכילת בשר פסח, היינו: מצווה על כל יהודי לאכול בעצמו מבשר קרבן הפסח. לדעת ר"א בן עזריה, את מצוות אכילת בשר הפסח יש לקיים עד חצות, אך דין "אכילת הקרבן" אינו פורח בחצות. הא ראייה, כי קרבן פסח נחשב "נותר" [בשר הקרבן שנותר מעבר לזמן הקצוב לאכילתו] רק בבוקר! (ועי' זבח תודה וע"ע בכל זה עוד מ"מ וציונים באוצר מפרשי התלמוד פסחים קפ, ב).

נחלקו הראשונים (עי' זבח תודה שצ"י את שיטות הראשונים) אם הלכה כר"א בן עזריה או כרבי עקיבא. לגבי אכילת האפיקומן, ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' תעז סעי' א) פוסק: "ויהא זהיר לאוכלו קודם חצות". זאת, מאחר שהוא נאכל זכר לקרבן הפסח, ויש לחשוש לדעת הראשונים הפוסקים כדעת ר"א בן עזריה, שזמן אכילת הפסח הוא עד חצות (ביאור הלכה שם) [ועיי"ש ב"משנה ברורה" ס"ק ו' שכ"ש כזית ראשון צריך לאוכלו קודם חצות. ואם איחרו בדיעבד יאכל ולא יברך על אכילת מצה].

מכיון שאין לאכול מאומה לאחר האפיקומן, כדי שלא יכלה טעם המצה מן הפה, מאחרי השבת, שמאריכים בסיפור יציאת מצרים, אינם מספיקים ליהנות מכל מטעמי החג, משום שלפני חצות הם מזדרזים לאכול מן האפיקומן וסעודתם מסתיימת בכך.

הפתרון המבריק של בעל ה"אבני נזר" למאחרי השבת בליל הסדר.

בעל האבני נזר זצ"ל (שו"ת או"ח סי' שפ"א) הגה רעיון חדשני, שלפיו ניתן להמשיך לאכול גם לאחר אכילת האפיקומן. לדבריו, יש להקפיד על השארת טעם המצה בפה, ורק בזמן שניתן עדיין לקיים את המצווה, היינו: לרבי אלעזר בן עזריה עד חצות ולרבי עקיבא עד עלות השחר, אך לאחר שחולף זמן זה, ניתן לאכול כל מאכל, כפי שאין חולק על כך, שבבוקרו של יום טוב ניתן לאכול כל מאכל בלא חשש שמא יפוג טעם האפיקומן. מעתה, טרם חצות, יכול הסועד ליטול את האפיקומן ולהכריז, כי אם הלכה כדעת ר"א בן עזריה, הוא מבקש לקיים כעת את המצווה, ואם הלכה כדעת רבי עקיבא, הוא אינו מתכוון לקיים את המצווה. או אז, יאכל את המצה וימתין עד שתחלוף שעת חצות, ויהא רשאי להמשיך לאכול ככל שיחפוץ. זאת משום, שאם זמן אכילת אפיקומן תם בחצות, פג חיובו לשמר את טעם המצה בפיו. ואם זמן אכילת אפיקומן תם בעלות השחר, הרי התנה במפורש שאם הלכה כן, אכילתו אינה לשם מצווה ולפני עלות השחר יאכל שוב מצה לשם מצוה.

"אפיקומן" - המצה אחרונה: הגרי"ז מבריסק זצ"ל (הגדה מבית הלוי עמ' ו) טען, כי אם אמנם יש להקפיד על השארת טעם המצה בפה רק באותו זמן שניתן לקיים בו את המצווה, שוב אין כל צורך בתנאי. זאת, מאחר שמצת "אפיקומן" היא המצה האחרונה שאדם אוכל בזמן המיועד למצווה. כלומר, עליו להקפיד שהדבר האחרון שיאכל על ידו בזמן המיועד למצווה, יהא מצה. מעתה, משאכל זה מצה טרם חצות והמשיך לאכול לאחר חצות, הרי שלדעת ר"א בן עזריה כבר יצא ידי חובה, ואילו לדעת רבי עקיבא, המשך אכילתו מוכיחה, כי המצה שאכל לא היתה הדבר האחרון בסעודתו, וממילא הוא אינו מחוייב לשמר את טעמה של מצה סתמית... [דברי הגרי"ז הם ע"פ דברי הרמב"ם. אמנם, לפימ"ש הרא"ש שאפיקומן הוא זכר לפסח, וכן פסקו הטור וה"שולחן ערוך" או"ח סי' תעז סעי' א', ולפי"ד ודאי שיש מקום לתנאי. ועי' גם ב"משנה ברורה" סי' תע"ב ס"ק כ"ב, שאין לאכול מצה אחר אפיקומן].

(ליקוטי מאורות)

"מקח טעות": המכירה היתה פיקטיבית. לאבאמת התכוונו למכור לכם, אלא רק כדי להנצל מהמכה. שורת הדין היתה שבני ישראל ידחו אותם, ויאמרו: דברים שבלב אינם דברים. המכירה תקפה לחלוטין. אבל בני ישראל נהגו בהם טובת עין, והסכימו להחזיר להם את הכל. מדוע באמת הסכימו להחזיר להם? כי בני ישראל האמינו במשה רבנו, שאמר: "ואחרי כן יצאו מרכוש גדול". מאי נפקא מינה להם, אפוא, אם יחזירו למצרים את מקניהם, הרי בלאו הכי בסופו של דבר בכל יחזור אליהם. ולמה זכו בני ישראל על כך שהאמינו במשה ונהגו טובת עין במצרים? הם זכו שכאשר הם באו לבקש מהמצרים כלי כסף וכלי זהב - המצרי בוש להשיב את פניהם ריקם, ונהגו בהם טובת עין והשאיל להם. זאת ועוד, כל הנס של קריעת ים סוף, על שלל הנסים שארעו בו, וביזת הים הגדולה - התקימו רק בזכות זה שבני ישראל החזירו למצרים את הסוסים. אם לא היו למצרים סוסים - לא היה להם על מה לרכוב ולרדוף אחרי בני ישראל... נמצא, אפוא, שאותה אמונת חכמים שהיתה לבני ישראל, שהביאה אותם למחזיר למצרים את מקניהם - היא שהובילה לכל הניסים הגדלים של קריעת ים סוף.

(משך חכמה)

ברד

מכת ברד היתה המכה היחידה שבה נתנה למצרים אפשרות להנצל ממנה באמצעות הכנסת הבהמות אל הבתים. ואכן מצינת התורה: "הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מק-נהו אל הבתים" (שמות ט, כ).

השאלה ידועה ומפורסמת: הלזה יקרא ירא ה' הרי הוא בסך הכל חס על ממונו, שהרי החשבון היה פשוט: התראותיו של שה רבנו בפרעה התמששו עד עתה בדיוק רב, ומצרים ספגה שש מכות נוראות. כעת עומדת לבוא מכה נוספת, ובשונה מהמכות האחרות משה מציע דרך להנצל ממנה. צריך להיות שוטה גמור לא לפעול לפיה!

אומר רבי ברוך דב פורברסקי שליט"א בספרו "בד הקודש": בפסוק הקודם לפסוק זה נאמר: "כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו". מדוע הוסיפה התורה את המילים "ולא יאסף הביתה", הלא די לומר "אשר ימצא בשדה"?

אלא, שכאשר הכניסו המצרים את הבהמות לבתיהם, הן התחילו להסתובב בתוכו ולעשות בו שמות: עלו על הספות, רבצו על השטיחים וטנפו אותם, ואף שברו כלים יקרים. לא עבר זמן רב עד שהמצרי ומשפחתו נשברו, פתחו את הדלת וגרשו את הבהמות אל מחוץ לבית.

יוצא שגם המצרי שהכניס את הבהמות לביתו, לא עשה זאת לאורך כל המכה, אלא רק התחילתה, ובהמשך המכה בהמותיו עמדו בחוץ ביחד עם בהמותיהם של אלה שלא שמעו בקול ה'. אך בזכות כך שבתחילתה הכניסם לביתו, זכה שהם נתלו גם לאחר שהוציאתם בעל כרחו החוצה. המצרי שהכניס את הבהמה לביתו היה "ירא ה'", משום שהיה עליו להאמין שדי באותו זמן ששמע בקול ה' בכדי להגן על בהמותיו כאשר הן עומדות בחוץ. מכאן אנו לומדים יסוד נפלא: מעלתו של רגע אחד של התרו-

ממות רוחנית אינה נתנת לתאור. לפיכך גם אדם שהחל לעשות את רצון ה' ואחר כך חזר בו, מקבל שכר נפלא על אותו זמן שעשה את המצווה עליו, כפי שהמצרים שהכניסו את הבהמותיהם לביתם למספר רגעים זכו שהן נותרו בחיים על אף שאחר כך חזרו בהם והותירו בחוץ כשאר חבריהם.

הגמרא (שבת קכט ע"א) אומרת: "לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו". לפיכך מברכים על הנעלים "שעשה לי כל צרכי", מפני שאם יש לאדם את כל צרכיו, זה רק מפני שיש לו נעלים, שהרי אם לא היו לו, היה מחויב למכור את כל רכושו בכדי להשיג אותן.

נשאלת השאלה: מדוע יש למכור את כל הרכוש בכדי להשיג נעלים? אם הטעם הוא שבהליכה ברגלים יחפות יש בזיון גדול, הרי גם כאשר אין לאדם בגד ללבוש זה ומצב מבוזה ביותר, ובכל זאת לא מצינו שהוא מחויב למכור את כל רכושו בכדי להשיג בגדים לגופו!

אלא - אומר רבי גדליה אייזמן זצ"ל, המשגיח של ישיבת "קול תורה" - הנעלים מגביהות את האדם מעט מעל פני הקרקע, ואמנם זהו גובה מועט ביותר, אך כדאי לאדם למכור את כל רכושו בכדי להתרומם מעט!

(בד קודש)

ברד

לפני מכת ברד נאמר: "ויאמר ה' אל משה השכם בבוקר והתיצב לפני פרעה ואמרת אליו כה אמר ה' אלוקי העברים שלח את עמי ויעבדוני. כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל ליבם ובעבדיך ובעמך" (ט, יג-יד) מה הכוונה "את כל מגפותי"?

פרש"י: "למדנו מאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות". ומקשים העולם: מכת בכורים מאן דכר שמיא, הלא מדברים כאן על מכת ברד!

ותרץ הרבי רבי העשל ב"חונכת התורה": שבאמת כונת רש"י היתה למכת ברד, אלא שברש"י הקדום היה כתוב בזה הלשון: "מ"ב שקולה כנגד כל המכות", ומ"ב הכונה - מכת ברד, וכן מפורש במדרש הגדול ש"שקולה מכת ברד כנגד כל המכות כולן". אלא שה"בחרו זעצער" הבחור שישב בדפוס, החליט לפתוח את ראשי התיבות, וסבר בטעות שמ"ב הכוונה מכת בכורות, ומכאן נובעת הטעות.

וחשבתי ללמד זכות על ה"בחרו זעצער"...

פתחתי הגדה של פסח וראיתי שבכל המכות כתוב: "דם, צפרדע, כנים", ולא "מכת דם, מכת צפרדע, מכת כנים", ורק כשמגיעים למכת בכורות כתוב: "מכת בכורות", מדוע רק כאן הוסיפו את המילה 'מכת'?

כי אם כותבים רק 'בכורות' - זו איננה מכה. 'דם' לבד - זו ודאי מכה, וכך גם צפרדע, כנים, ערוב ושאר המכות. 'בכורות', לעומת זאת, איננה מכה כלל. לכן כתבו 'מכת בכורות'.

ישב אותו בחור וחשב לעצמו: מדוע כתב רש"י מ"ב? אם כוונתו למכת ברד, הלא כל המכות נכתבו סתם, ללא תבת 'מכת' לפניהן. על כרחו שכונת רש"י 'למכת בכורות'.

ואולי בזכות שלמדנו זכות על ה"בחרו זעצער" - ילמד גם הוא

עלינו זכות במרומים, ויביא הקב"ה במהרה את הגאולה השלמה.
(רבי ברוך רוזנבלום)

מכת בכורות

במצרים, היו כל המצרים באים אל ישראל בטרוניה: "למה אתם לוקחים את הכבשים, שהם האילים שלנו?!" אמרו להם ישראל: "ה' אמר לנו לשחוט אותם." "למה??"

אמרו ישראל: "אנחנו צריכים לשים דם על המשקופים. הדם הזה יהיה סימן שה' יפסח וידלג על הבתים האלו, ולא יהרגו בכורינו".

אמרו המצרים: "אין בעיה, אנחנו מסודרים. כל הבנים הבכורים שלנו יהיו אצלכם, בבתים המסומנים, וממילא לא ימותו במכת בכורות".

אולם מסתבר שהתחבולה המחוכמת של המצרים לא הועילה להם הרבה. להפך.

הפסוק אומר: "ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת (שמות יב, ל), ולאחר מכן: "כי אמרו כולנו מתים" (שם לג).

צעקה גדולה היתה במצרים, כל בכוריהם מתו, על אף שהתחבאו בבתי היהודים.

אולם יש להבין: למה אמרו "כולנו מתים", והרי לכאורה רק בכורות מתו?

בספר "טעמי המנהגים" באר זאת בשם אחד הקדמונים: במכת בכורות - בית שאין בו בכור, מת בו הגדול שבבנים. בבית בלי ילדים מת החשוב שבבית.

מגיעה שעת חצות הלילה. כל הבכורים שהיו אצל היהודים נהרגו, וגם הבנים הגדולים ובני המשפחה החשובים שבבתי המצרים מתו. על כן צעקו המצרים "כולנו מתים!".

אמרו להם ישראל: הגדלתם על עצמכם את הגזרה! באמת רק הבכורים היו אמורים למות, אבל אתם נסיתם להתחכם מול גזרת הקב"ה ולהחביא את בכוריהם בבתי היהודים, וכתוצאה מכך, במקום מכור אחד מתו שנים.

(טעמי המנהגים)

מכת בכורות

בעת מכת בכורות היתה צעקה גדולה בארץ מצרים ופרעה רץ לחפש את משה ואהרן. "ויקם פרעה לילה הוא ועבדיו וכל עמו", פרעה בגפו יצא לחפשם והיה שואל: "משה היכן הוא? אהרן היכן הוא?".

ראשית כל נתבונן להיכן הוא רץ. הרי עם ישראל התגוררו בארץ גושן, והוא דר בעיר המלוכה. נעשה חשבון קטן: חז"ל אומרים כי ארץ מצרים היתה ארבע מאות פרסה. כל פרסה - ארבע מילין. אלף שש מאות מיל זה אלפים אמה, מאתים קילומטרים. גושן היתה באמצע מצרים (כך מובא בתרגום יונתן) ועיר המלוכה היתה בתחילת מצרים. זאת אומרת שהמרחק מפרעה עד גושן היה מאתים פרסאות - שמונה מאות מילין, שמונה מאות קילומטרים. מבני ברק עד אילת אין שמונה מאות קילומטרים, אולי

ארבע מאות - פעמיים מכאן ועד אילת. אם כן צריכים להבין, איך באמת "ירדו כל עבדיך אלה אלי"? הליקופטר לא היה, גם ג'יפ לא היה. היה סוס, גמלים, הנסיעה לוקחת כמה ימים, באמצע הלילה פרעה רץ לגושן למשה ואהרן והתינוקות משטים בו, איך זה היה? זו קושיה טובה. אבל אנחנו לא צריכים הרבה לעמול בה כי הרמב"ן מסביר.

הרמב"ן אומר שבאותו לילה - ליל הסדר - משה ואהרן לנו בעיר המלוכה, בה הקריבו ואכלו את קרבן הפסח. הם לא חזרו לגושן, כד שיתקיים "ויורידו כל עבדיך אלה אלי". צריך לדעת, אומר הרמב"ן, כי גם בעיר המלוכה היו שכונות של יהודים. "ות-מלא הארץ אותם" - כל הארץ מצרים. בגושן היה עיקר משכנם, אבל גם בעיר המלוכה התגוררו יהודים, ושמשה ואהרן התאכסנו באותו לילה גדול של הקרבת קרבן פסח בשכונות של היהודים, וכשפרעה הגיע - התינוקות שטו בו.

האמת, שבשעה שפרעה רץ לחפש את משה - אסור היה ליהודים לצאת מהבית, אבל מהחלונות - התינוקות שאלו את פרעה: "להיכן אתה רץ?"

והוא השיב: "היכן משה? מי ראה את אהרן?"

- "אה... משה ואהרן, תלך עד סוף הרחוב, אחרי זה תפנה שמאל-לה הבית החמישי, תשמע טוב, הבית החמישי בכניסה הראשונה - שם גרים משה ואהרן".

הוא רץ לשם כל עוד נשמתו, דופק בדלת - "משה, אהרן!" - "איזה משה, איזה אהרן? כאן זה משפחת שחורי". נהיה לו שחור בלב.

הולך הלאה.

מפורש בחז"ל שכך היו התינוקות משטים בו, אומרים לו ללכת ולא היה ולא נברא.

ה"אור החיים" הקדוש מדייק בפסוק: "ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת ויקרא למשה ולאהרן לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת ויקרא למשה ולאהרן לילה" מדוע פעמים לילה? הוא מבאר, כי כאשר שיטו בו התינוקות העלה בדעתו מחשבה, שכנראה משה רבנו ואהרן ע"ה נתנו פקודה שלא יגלו את מקומם, כי הם מפחדים ממנו, שהרי הזהיר אותו "ביום ראותך פני תמות" וודאי פוחדים שמא יהרוג אותם... לכן צעק: "ויקרא למשה ואהרן לילה" - "אני אמרתי 'ביום ראותך פני תמות' כעת לא יום, כעת לילה, אין לכם מה לפחד!".

הוא איים "ביום ראותך פני תמות" - והנה עתה הוא רץ ומחפש לראותם.

איזה 'התעללות' זה, א מוראדיגע זאך!

(יחי ראובן)

הצעקה הגדולה במכת בכורות הקב"ה

הקב"ה מודיע למשה רבנו לפני מכת בכורות: "והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף" (שמות יא, ו). ואכן, מספרת התורה, כי בעת שהכו הבכורות, "ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת" (שם יז, ל). היו שם צעקות

יהיה בו מת. נמצא שהמכה היא רק בתוך הבית. אני אעשה פטנט ואעלה את דמות הבכור לגג, וכמו שבמעשרות אדם שמכניס את הפירות דרך גג וקרפיו נפטר ממעשר, כך גם כאן, זה יפטר אותו מהמכה, אך זה לא הועיל לה, ובאותו הלילה באו הכלבים ושמטוהו ואכלהו, והיתה צועקת ובוכה והיה קול צעקתה הלך בכל ארץ מצרים.

(הרב ברוך רוזנבלום שליט"א)

החרטומים

ספר לי רבי אברהם יצחק ברזל שליט"א, שהוא הגיע לאיזשהו מקום, וראה אדם לבוש גלימה לבנה, ועטוי לבן מכף רגל ועד ראש. סוג של מקובל עושה נפלאות...

שאל אותו: "למה אתה לבוש בבגדים הללו?"

השיב לו: "כתבו בספרים, שיש ענין ללבוש לבן, זה מטהר".

אמר הרב: "אני אגיד לך משהו, לא עליך, חלילה. הייתי לפני זמן קצר באמריקה, והיה שם בלגאן גדול. על מה? על פרסות מת למברשת שנים. הראו בפרסומת פח אשפה, ועל ידו מברשת שניים, כאילו אפשר לנקות את פח האשפה עם מברשת השנים. אדם אחד תמים בא וניסה לנקות את הפח עם המברשת, וראה שלא מינייה ולא מקצתיה. אי אפשר.

הלך והגיש תביעה בבית משפט על הונאה. הגיעו למשפט, והנתבע אמר כך: "הטענה שלך היא שהונית את הצבור, כשאמרתי כביכול שאפשר עם מברשת השניים לנקות את פח האשפה. תגיד לי, בתמונות שראית - איזה פח היה? זה היה פח חדש, נקי ומצוחצח. אם יש בפח חדש כתם קטן, המברשת מנקה אותו. אתה לקחת פח אשפה מלא זבל, ונסית לנקות אותו. מה אתה רוצה ממני?"

והנמשל: לאדם צדיק ובעל מעלה מתאימים בגדי לבן. בני תיבות היה צדיק גדול, הבבא סאלי זי"ע, שהיה קדוש ועובד ה' באמת, ולבש בגדי לבן, כי היה ראוי לזה.

אבל פח אשפה שילבש בגדי לבן או לא? אם לא יועיל לא יזיק, מה כבר יכול להיות.

אבל חז"ל אומרים: למה היתה רבקה עקרה? רבקה קבלה מלבן הרשע ברכה - "אחותנו את היי לאלפי רבבה". בכדי שלא יאמרו שתפלתו של לבן עושה פירות, היתה רבקה עקרה.

אם כן, לא מדויק לומר בענין זה שאם לא יועיל לא יזיק.

אמרו פעם לסאטמאר רב'ה זצ"ל על אדם אחד, שהוא מגיד עתידות.

שאל הרבי: "מה דרגתו בתורה?"

אמרו לו: "דוקא בזה הוא חלש מאד..."

אמר הרבי: "לפני שהתנוק נולד, הוא יודע את כל התורה כולה, נר מאיר מעל ראשו והוא רואה מסוף העולם ועד סופו. בא מלאך וסוטר על פי. לאחר שהמלאך סוטר על פיו של התינוק, הוא כבר לא רואה מסוף העולם ועד סופו. למה? והרי לא כתוב שבא מלאך ומכבה לו את הנר. רואים מכאן, שאם הוא שוכח את התורה - הוא כבר לא רואה שום דבר. בשביל לראות - צריכים תורה!" חז"ל אומרים, שאת האור שברא הקב"ה בששת ימי בראשית, הוא גנז לעתיד לבוא. היכן גנזו? בתורה. מי שזוכה לתורה בטהרה

וזעקות של מעלמא הדין. רבותי! אני רוצה לשאול שאלה: במכת ערוב הגיעו למצרים סיגריסים, נמרים, דובים ואריות האריה הגיע לגן העירוי וראה שלושה ילדים מסתובבים בקרוסלה, והיות הוא לא אכל ארוחת צהרים, הוא פשוט טרף אותם האם אז לא היו צעקות? היתכן שההורים ראו כיצד הילדים נטרפים והם שתקו?! וודאי שהיו צעקות! אם כן מדוע הקב"ה מודיע שדווקא במכת בכורות יהיו צעקות מסוף העולם ועד סופו? מה ההודעה הבר-מבסטיית הזאת?! הזהור הקדוש (כרך ב דם כט ע"ב) אומר דבר נורא: כתוב בפסוק (ירמיהו לא, יד) "קול ברמה נשמע נהי כבי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו". אומר הזוהר: " כל זמנא דישראל אינון בגלותא" כל זמן שעם ישראל בגלות [איהי מבכה עליהו דאיהיה אימא דלהון" [רחל מבכה עליהם כיון שהיא אימם] נמצא לפי זה, שכשעם ישראל היו בגלות מצרים - רחל בכתה עליהם כל הזמן והשמיעה צעקות חזקות, כמו שנאמר "קול ברמה נשמע". כיון שכך סבב הקב"ה שבמכת בכורות צעקו המצרים צעקות גדולות ומרות, מדה כנגד מדה. כאשר יש מת בבית אחד - יש צעקה גדולה, אך רק באותו בית. כאשר יש מתים בשני בתים - הצעקות גדולות יותר, כיון שהן בוקעות משני מקומות. כשבכל בית יש מת - הצעקות גדולות ועצומות. במכת בכורות לא היה בית שלא היה בו מת: אם היה בכור בבית - הוא מת ואם לא היה בכור - מת הבן הגדול שבבית. ואם לא היה בן גדול, מתה הגדולה שבבית. וכל בכור מאב מת. עוד מובא בחז"ל (שמות רבה יז, ה) שהאישה שהייתה מעוברת בבכור מתה עם הבכור שברחמה. אומרים חז"ל (ילקוט המכירי מזמור קה), שכשמשוה רבנו התרה בפרעה שתבוא מכת בכורות פרעה צחק עליו, כיון שסבר שהכוונה היא רק למי שהוא בכור פטר רחם. אמר פרעה: "כמה בכורות יש לנו? מקסימום מאתים או שלוש מאות. אין יותר!". הוא לא ידע כמה בכורות מאב יש במצרים כתוצאה מרווקים שהתחתנו עם נשים. במ-כילתא מובא, שבתרבות המצרית היה הבכור סמל של ברכה, ולכן כשמת להם בכור, הם היו קוברים אותו בחצר הבית, כדי שתישאר הברכה. כאשר הגיעה מכת בכורות באו הכלבים ופתחו את הקבר והוציאו את הבכורות החוצה ודבר זה היה קשה להם יותר מאשר היום שמת להם הבכור! עוד אומרים חז"ל, שבמ-צרים היה מנהג שכשמת בכור היו תולים את דמות דיוקנו על הקיר. העשירים עשו דמות מזהב, מי שהיו פחות עשירים עשו דמות מכסף ויש שעשו מעץ ויש שעשו מבצק. במכת בכורות כל הדמיות נמסו. זה היה קשה להם יותר מהכל. במדרש (שמות רבה יא, ו) מובא, שאשה מצרית בא וצעקה על משה רבנו: "אתה נביא שקר!" "מה קרה?". שאל משה רבנו "אמרת שבכל בית יהיו צעקות. אני מבינה שיהיו צעקות היכן שיש בני משפחה אך מה תעשה עם אחת כמוני שאין לה בני משפחה ומתגוררת לבדה? איך יהיו צעקות בביתי?" אמר לה משה: "העבודה [אני נשבע לך] הצעקה שלך תהיה חזקה יותר מכל הצקות". מספר המ-דרש בעלה ובנה בכור של אותה אישה מתו, והיתה לה דמות גדולה של בנה על קיר ביתה, ובכל יום כשהייתה גומרת לאכל היתה עומדת ומרקדת מול הדמות. כשהחלה מכת בכורות, נכנסו הכלבים לביתה ושמטו את הדמות מהקיר, וצעקתה קדמה לצ-עקת כל מצרים והיתה בוכה ומיללת, לקיים מה שנאמר: והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים". במדרש (שיר השירים רבה ב, כד) מובא, שהאישה אחת אמרה: משה הרי אמר שלא יהיה בית שלא

תה, בשלמות, זוכה לראות באור הגנוז.

(יחי ראובן)

יורא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו

לאחר שעם ישראל ראה את יד ה' הגדולה - מיד עמדו כולם ואמרו שירה. ולמי אמרו? כמובן, לה'. דבר זה הוא פשיטא ואין בו שום חידוש. השירה נאמרה למי שעשה להם את הנס הגדולה הזו ואת כל האותות המופתים.

אולם ראה זה פלא: חז"ל (ילקוט שמעוני בשלח רמז רמב) באו והשמיעו לנו דבר מתוך דקדוק בלשון הפסוק: "את השירה הזאת לה' - לה' אמרו ולא לבשר ודם".

הדברים טעונים באור: לשם מה הוצרכו לדרוש זה מן הפסוק? וכי יעלה על הדעת שבני ישראל אמרו את השירה לבשר ודם? לאיזה בשר ודם? מי עשה את קריעת ים סוף, בשר ודם?

ממשיך המדרש ואומר, שכאשר הנשים שרו: "הכה שאול באל-פיו ודוד ברבבותיו" (שמואל א' כט, ה) - השירה היתה לדוד, אבל כאן הם שרו את השירה לה' ולא לבשר ודם.

לכאורה מאי קא משמע לן? הרי כאן פשוט וברור שהשירה היתה לה'!

שמה תאמר שהמדרש בא להוציא מידי מחשבה שהשירה היתה למשה - זה לא יתכן, שהרי מקרא מפורש הוא: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו". וכתבו בראשונים בבאור הפסוק, שבני ישראל האמינו בה', והאמינו שמשה הוא רק עבדו. הם האמינו בכל לבם שכל מה שמשה עושה - הכל הוא מאת ה'. משה הוא רק עבד ה' ולא יותר. אם כן, פשיטא שהם לא אמרו שירה לעבד. מהו, אפוא, החידוש בכך שהשירה היתה לה'?

רבותי! תשמעו את באורו של ראש ישיבת "פורת יוסף" הגאון הקדוש חכם רבי עזרא עטיה זצ"ל [שה"חזון איש" אמר עליו סס-ברותיו הן כסברות הראשונים]:

כשעם ישראל היו במצרים - השכינה היתה עמם בגלותם, כמו שנאמר: "אנכי ארד עמך מצרימה" (בראשית מו, ד) - השכינה גם היא כביכול ירדה למצרים, שכינתא בגלותא.

בענין היציאה ממצרים ישנם שני פסוקים. כתבו אחד אומר: "ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבעות ה' מארץ מצרים" (שם נא). בכתוב הראשון שאומר ש"צבאות ה'" יצאו ממצרים אין הכוונה לבני ישראל. "בני ישראל" כתובים בפסוק השני. צבאות ה' הם המלאכים, פמליה של מעלה, מלאכי השכינה שגם הם היו במצרים ויצאו ממנה.

הוא אשר אמרנו: השכינה היתה אף היא בגלות מצרים, יחד עם בני ישראל, ויצאה עמם!

זהו הפשט בדברי הילקוט: כשבני ישראל אמרו את השירה על היציאה ועל הגאולה - הם לא אמרו אותה על עצמם, בשר ודם. הם אמרו את השירה על השכינה שיצאה מעפרא! על כך היתה עיקר שירתם.

דוד המלך אומר בתהלים (כג, ד): "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי". חסידים מפרשים את הפסוק כך:

לכל יהודי יש את הצרות שלו... כל אחד וה'פעקאלע' שלו... אומר דוד המלך: "גם כי אלך בגיא צלמות" - גם אם אני מוקף בצרות ובבעיות משלי, "לא אירא רע" - אני לא מתלונן עליהן, לא רע לי. אבל יש דבר אחד שכן גורם לי רע, והוא: "כי אתה עמדי" פרוש: הרי אתה, בורא עולם, גם נמצא בתוך ה'פעקאלע' שלי, בתוך הצער שלי... "עמו אנכי בצרה". על כך אני מצטער! צערי אינו על צרותי האישיות, אלא על כך שהשכינה שרויה בצער!

"לה' אמרו ולא לבשר ודם", פרושו שבני ישראל שרו והודו על יציאת השכינה מצער הגלות ולא על יציאתם האישית, יציאת בשר ודם!

כך מבאר הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל. נפלא! הוסיף על כך תלמידו, גאון עולם, חכם רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל:

בנס של קריעת ים סוף היו שני חלקים: החלק הראשון היה הצלתם של בני ישראל שנצלו ממות לחים, והחלק השני היה מפלת מצרים והחורבן שהגיע עליהם. אם נשאל: על איזה חלק היתה השמחה גדולה יותר? יאמר כל אחד, ולכאורה כך היא גם הפשטות, שהשמחה הגדולה ותר היא על כך שחיי נצלו, שקבלתי את החיים במתנה!

אם נתבונן בשירה נראה, שרובה ככולה מוסבת על מפלתם של המצרים! על ההצלה שלנו ישנן בסך הכל שלוש מלים בכל השירה: "ויהי לי לישועה"! וכל זאת למה? - כי מפלת המצרים בטאה באופן מוחשי ביותר את גדלות ה'. ניתן היה לראות בחוש כי העולם אינו הפקר, הכל מושגח על ידי בורא עולם! כל מצרי ומצרי קיבל במדויק את ענשו, מדה כנגד מדה!

בני ישראל התמקדו בכל השירה לתאר את מפלת המצרים, כדי לבטא בכך את גדלות הבורא! על עמם הם לא אמרו יותר משלוש מלים!

הוי אומר: "לה' אמרו שירה ולא לבשר ודם"! השירה היתה בעי-קרה על גדלות ה' ולא על ההצלה שלהם! געוואלדיג! געוואלדיג!

חז"ל אומרים כי בשעה שיצאו חנניה מישראל ועזריה מתוך כבשן האש הם אמרו את הפסוק: "הללו את ה' כל גוים". רבי שלום זצ"ל דייק מלשון חז"ל: "בשעה שיצאו" שהכוונה ממש, ממש, ברגע שיצאו! לא שניה אחת לפני וגם לא שניה אחת אחרי! ומה אומרים באותו רגע שיוצאים מכבשן האש? - "הללו את ה'!" כבוד שמים! ברגע היציאה מן התופת מרבים בכבוד שמים ולא מתמקדים בהצלה האישית!

(יחי ראובן)

והכיתי כל בכור בארץ מצרים

בכל שנה בליל הסדר היה ה'חתם סופר' אומר לצאצאיו את הדברים הבאים בקול גדול (הדברים מובאים ב'מכתב סופר', ויסוד הדברים כתוב בחידושי חת"ס על התורה, פרשת בשלח, ד"ה 'וחמושים'):

ילדי ונכדי, שמעו היטב, שני נסיונות היו לעם ישראל במצרים לפני הגאולה, והם יהיו גם הנסיונות האחרונים לפני ביאת המשיח. הנסיון הראשון, אמר החת"ס, היה נסיון הכסף, שהרי בימי האפילה במכת חושך, ראו בני ישראל את בתי שונאיהם ועשרם

ברוב הפעמים הקדוש ברוך הוא מצילנו מידם אף מבלי שנדע
מזאת!

והראיה, ממשיך בעל ההגדה ואומר: "צא ולמד" - עליך ללמוד
היטב מה היה עם לבן הארמי.

הרי בעצם מבחינת יעקב אבינו, עשרים השנים שהיה אצל לבן
היו שנים טובות עבורו. בזמן הזה הוא נשא ארבע נשים, נולדו לו
רב ילדיו, וגם התעשר עושר גדול.

לזאת מגלה לנו בעל ההגדה שהאמת היא "שפרעה לא גזר
אלא על הזכרים, ולבן בקש לעקר את הכל!"

והיכן רואים שלבן בקש לעקר את הכל?

בשעה שיעקב ובני ביתו ברחו מבית לבן, כתוב שהוא רדף
אחריהם להרגם, אלא שבדרך נגלה אליו הקדוש ברוך הוא
בחלום הלילה והזהירו: "השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד
רע" (בראשית לא, כד), ואם הקב"ה לא היה מסכל את עצתו -
היה משמיד חלילה את כולם.

"צא ולמד" - מהמעשה עם לבן הארמי עלינו ללמוד שאין דור
בו אומות העולם אינם רוצים להשמידנו, גם כאשר לנו נדמה
שהכל טוב ויפה. אין דור כזה!

והקב"ה מצילנו מידם

לכאורה היה לו לומר והקב"ה מצילנו מהם, ומהו לשון "מידם".
ומפרשים בזה על פי דברי התוס' בפרק הכונס (ב"ק נח ע"א)
שהעלו דשני סוגי "מבריה ארי" יש. ומבריה ארי שאינו נוטל שכר
היינו כשאין הדבר ברור שיבא לידי הפסד כגון שהארי רחוק ואין
מצילו אלא מדאגה ומן הפחד שדואג שמא יבא, אבל אם הדבר
ברור שיבא לידי הפסד ולידי דריסת הארי, או שהוא מציל מפי
הארי עצמו אז ודאי נוטל שכרו.

וזהו מה שמדוייק כאן שהקב"ה מצילנו "מידם" - מפי הארי
עצמו ולא סתם מן הדאגה ומן הפחד. וא"כ הרי עלינו לשלם,
ומהו התשלומין... לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל וכו'...

(מראה כהן)

אלא שבכל דור ודור - צא ולמד מה ביקש

סיפר אחד מן המסובים על שולחנו של הג"ר אהרן קוטלר
זצ"ל, כי פעם בליל הסדר, כשהגיעו לפיסקה זו, שאל רבי אהרן
בקול: וכי אכן כך? וכי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו?
הלא כיום ברוב חלקי העולם - היהודים הם בעלי זכויות אזרחיות
שזה-ערך לשאר גויי הארצות?

לא ענה רבי אהרן ז"ל על שאלתו והמשיך וקרא: "צא ולמד מה
ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו... ולבן ביקש לעקור את
הכל, כאן נעצר, ושאל שוב: היכן נמצא רמז בתורה לכך שביקש
לבן לעקור את הכל? ידענו, אכן, כי רימה את יעקב אבינו ע"ה
והחליף את משכורתו עשרת מונים, גם זאת ידענו שניסה לעכבו
מלשוב אל ארצו, ואף גם זאת שטען כי כל עושרו של יעקב אבינו
ע"ה ממנו הוא. אבל אחרי ככלות הכל, בהיות יעקב אבינו ע"ה
אצל לבן התחתן עם האמהות הקדושות, נולדו לו י"א שבטי י-ה,
והגיע לעושר מופלג ועצום, ומדוע מזכירים אנו את לבן לדראון
עולם באומרנו כי "ביקש לעקור את הכל"?

הגדול, ולבם בער לבזוז וליקח מכל הבא ליד, מתוך רגש נקמה
על שנות השעבוד והענוי, וגם היתה יכולת בידם להרגם.

הדבר היחיד שמנע אותם מכך היתה האמונה בהבטחה
האלוקית שסופם לצאת ברכוש גדול.

הנסיון השני היה נסיון הפחד, שהרי בליל פסח היו בני ישראל
ספונים וטמונים בבתיהם, ושמעו קולו של צוחה עולים מבחוץ
כתוצאה מהריגת הבכורים, צוחה אשר כמוה לא היתה במצרים.
והאמת היא שבני ישראל לא ידעו בברור אם הקולות
המחירשים הללו הם, אכן, קולות השאון וההמולה של העם
המצרי היוצא מדעתו בשל הריגת בכוריו, או שמא עולים הקולות
גם מבתיהם של ישראל חבריהם, שאולי נהרגו אף הם.

ולמרות זאת לא יצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, והאמינו
ובטחו בדברי משה, שהצעקות האיומות העולות באזניהם באות
כתוצאה ממכת בכורי מצרים.

עם ישראל עמד, אפוא, בנסיגנות הקשים הללו בגלל אמונה
השלמה בהש"ת, ובמשה עבדו.

ושני הנסיגנות הללו, אמר החת"ס, יהיו גם בימים שלפני
הגאולה האחרונה, וגם אז יושע עם ישראל רק בזכות האמונה
בגדולי הדור.

(חתם סופר)

והיא שעמדה

מנהג ישראל להגביה הכוס יין כשאומרים פיסקה זו. ושואל
הגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל, רבה של ספאקס שבתוניס ורב
שכונת תלפיות בירושלים בסוף ימיו, למה סמך בעל ההגדה
פיסקא זו ל"צא ולמד".

אלא - משיב רבי אברהם - רבים מבני עמנו חושבים כי רק
בגלל שהתרחקנו מהגויים והתנזרנו מיינם ובנותיהם, בשביל זה
שנאו אותנו ורדפונו עד צואר בגלות "שלא אחד בלבד עמד עלינו
לכלותינו", ואם נשליך מנהגים אלה מאחרינו ונהיה כאחד העם
עם הגוים מיד יאהבוננו... לזה אמר בעל ההגדה: תניח הכוס על
השלחן, ותעזוב טענתך האוילית הזו. כי - "צא ולמד מה ביקש
לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו וכו' ולבן ביקש לעקור את
הכל", הנה ראה נא - כי יעקב אכל ושתה עם לבן והתחתן עם
בנותיו, ועם כל זה "לבן ביקש לעקור את הכל". ללמדך, שנאת
הגוים אלינו בלי טעם וסיבה...

(קרית ארבע)

שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו

כמה הם שנות דור? בין עשרים לארבעים שנה.
ולכאורה איך אפשר לומר, שבכל דור ודור עמדו עלינו לכלותנו,
הרי לא בכל הדורות חשים אנו כי עומדים עלינו לכלותנו, וכי לא
היו פעם ארבעים שנה של שקט, וכפי שמצינו בפסוק (שופטים
ג, יא) "ותשקט הארץ ארבעים שנה"?

אלא שאף שהיו זמנים שלא היה נראה לנו שרוצים לכלותנו -
האמת היא שלא תמיד אנחנו יודעים מה שהם רוצים. הם מצדם
תמיד רוצים לכלותנו, והקב"ה מפר עצתם. רק שלפעמים אנו
זוכים לראות זאת בעינינו, כמו שהיה בזמן פרעה ובזמן המן, אבל

ולבן ביקש לעקור את הכל

צ"ע היכן רואים שלבן ביקש לעקור את הכל, ואמר רבינו כי שמע לבאר בדרך דרוש, דאיתא בילקוט שמעוני (חיי שרה רמז ק"ט) כיון שראו את הצמידים נתקבצו להרוג לאליעזר וראו שהיה נוטל ב' גמלין בשני ידיו ומעבירן את הנחל כיון שראו כן אמרו אין אנו יכולין להרגו והניחו קערה לפניו וסם המות בתוכה ובזכות אברהם נתחלפה הקערה ואכל בתואל ממנה ומת, והנה אם היה אליעזר אוכל הסם והיה מת, אזי יצחק היה אסור לינשא לעולם שהרי שנינו (נזיר יא ב) האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה ומת השליח אסור בכל הנשים שבעולם חזקה שליח עושה שליחותו, וא"כ כיון שלא היה נודע מי קידש ומי לא מספק היה יצחק אסור בכל הנשים משום ספק אחות אשה, וזהו ביקש לבן לעקור את הכל (מפיו).

(שיח הפסח - הגר"ח קנייבסקי)

מתבוססת בדמין

שמעתי מהגאון רבי מרדכי מן זצ"ל, רעיון נפלא ששמע בשם רבי ליב פיין, שהיה מגדולי הדור שלפני השואה, רבה של העיר סלונים:

"מתבוססת בדמין" הוא מלשון בסיס, יסוד. מה הבסיס של היהודי? דם פסח ודם מילה. כלומר מסירות נפש. כשבא משה ואומר לעם ישראל, עכשיו אתם שוחטים שה לקרבן פסח, צריך להבין מה פרוש הדבר עבור המצרים. הטלה שעם ישראל לוקח - הוא האלוקים של המצרים.

"לאן אתה לוקח את הטלה?", שואל המצרי הנדהם את היהודי. "לשחוט אותו" - אמר היהודי, וזהו מסירות נפש! כך גם בקיום מצות מילה עשו זאת הגברים בני שמונים ותשעים, מפני שה' צוה. אם כן "ואראך מתבוססת בדמין" - ראיתי את מסירות הנפש שלכם לקיום המצוות, "ואומר לך בדמין חיי" - ראויים אתם להגאל בזכות דם פסח ודם מילה.

(ר' מרדכי מן)

וירעו לנו המצרים כמו שנאמר הבה נתחכמה לו.

שואל ההדר זקנים לבעלי התוספות וזה לשונו-וקא אמרינן בהגדה של פסח וירעו לנו המצרים, כמו שנאמר הבה נתחכמה לו. למה האי קרא? היה לו להביא ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך, או מקראות אחרות דמיירי טפי בהרעה? איזו התחכמות היתה במינוי של שרי המיסים - שואל הנחלת דוד?

שואל בעל הכלי חמדה שאלה, ששמע מפי החכם השלם החסיד המקובל ר' שלמה אלקבץ נאמר בהגדה "וירעו אותנו המצרים ויענונו". למה כתיב כך, ולא כתיב "וירעו לנו המצרים ויענונו?"

אומרת הגמרא (מסכת נדרים לב, א) - אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים מפני שעשה אנגרייא בת"ח שנאמר (בראשית יד - יד) וירק את חניכיו ילידי ביתו. ושמואל אמר מפני שהפריז

אין זאת, אלא, שקושיא אחת מתורצת בחברתה, כי אכן עלינו להאמין "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו", ואם נתמה ונשאל: הלא איננו מרגישים זאת כלל: תשובתינו בצידנו: "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו". לכאורה - לא ביקש כלום, עשה אי אילו קשיים כלכליים ותו לא. אבל הבורא יתברך היודע מחשבות ובוחר כליות ולב מעיד עליו בתורתנו הקדושה לאמר "ארמי אובד אבי", כלומר: ביקש לבן לעקור את הכל, הגם שלא ראינו זאת בפועל...

מכאן עלינו ללמוד שבכל דור ודור כן הוא. "צא ולמד" ממעשה לבן, כי הגם שמתנהגים אלינו גויי הארצות באופן חיצוני - בהארת פנים, אין זה אלא "משחק חיצוני", אבל בפנימיות לבבם "שבע תועבות בלבם", ומוכנים הם בכל שעה ושעה לכלותנו מעל פני האדמה, כי "הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב" שנתא עולם, שנתא תהומית שאין כמותה עלי תבל, ורק "גדול השומר" שמצילנו מהם בכל שעה ושעה.... (וכיוצא בזה נדפס בשם הג"ר יצחק יהודה טרונק ז"ל אב"ד קוטנא)

וזה שמסיימים אנו "והקב"ה מצילנו מידם"... כי אכן לולא "הצלתו" יתברך, כמעט כסדום היינו ולעמורה דמינו, מרוב שנתא הגויים וקנאתם בעם הנבחר...

(ליקוטי אב)

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר ארמי אבד אבי

איך רואים "מארמי אבד אבי" שרצה לעקור את הכל?? עונה השפת אמת: מכך שלא הצליח בכלום סימן שביקש לעקור את הכל, אבל אם היה רוצה רק קצת היה יכול לפגוע, בבחינת ויפגע בכף ירך יעקב. כל הלילה היה ויאבק איש עמו, לא הצליח רק שהחליט על אבר אחד הצליח.

רק התקשתי אם כך למה להיטלר היתה הצלחה הרי ביקש לעקור הכל?? ויתכן שכשעמ"י לא באחדות גם זה שמבקש לעקור הכל יש לו כוח לעקור חלק רח"ל.

(המלקט)

ארמי אבד אבי וירד מצרימה

יש להבין מה שייכות "ארמי אובד אבי" ל"וירד מצרימה" וביאר הגר"מ פיינשטיין (דרש משה דברים כו, ה) שיעקב אבינו פחד לרדת למצרים. ואף שראה שיוסף מושל שם ונשאר בצדקתו לא היה סומך על כך להביא כל צאצאיו ולהעמידם בנסיון כה חמור לשמור דרך ה' בארץ הטמאה. אבל כשראה שלבן בקש לעקור את הכל ועם זאת הצליח לצאת ממנו בשלום, כאמרו: עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים (רש"י בראשית לב, ה), והוא וכל זרעו יצאו משם יראים ושלמים, סמך על כך וירד למצרים. נמצא ש"ארמי אבד אבי" גרם ל"וירד מצרימה".

(ויגד משה)

על על מדותיו של הקב"ה שנה' (בראשית טו-ח) במה אדע כי אירשנה ורבי יוחנן אמר שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנאמר (בראשית יד-כא) תן לי הנפש והרכוש קח לך. נשאלת השאלה בגלל שאברהם אבינו אמר "במה אדע כי אירשנה", בגלל זה ירדנו למצרים! משמע מכאן, שעל כל מילה של אברהם, ירדנו למאה שנה. ד' תיבות -ד' מאות שנה.

נשאלת השאלה איך אתה אומר לי שבגלל זה הם ירדו - למצרים?! הרי אומרת הגמרא (מסכת שבת י, ב) - אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים אז למה ירדו למצרים??? עד עכשיו אמרנו בגלל שאברהם שאל במה אידע כי אירשנה (טו, ח) וכאן הגמרא אומרת משום שיעקב נתן שני סלעים מילת.

אומר תוספות - נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. ואע"ג דבלאו הכי נגזר דכתיב (בראשית טו) ועבדום וענו אותם שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"י זה שהרי ארבע מאות שנה התחילו קודם שנולד יצחק ל' שנים יוצא, שאם לא היה מתגלגל הדבר ויוסף לא היה נמכר למצרים, לא היה את ו' עבדום וענו אותם'.

הגלות התחילה עוד הרבה לפני שירדו למצרים. למה? כי הגלות התחילה עוד מלידת יצחק, שהיה " בארץ לא להם". כל זמן שהארץ לא שלנו, אנחנו נקראים גרים. הירידה למצרים היתה שלב נוסף. חוץ מהגלות היה עוד עניין של 'בין אדם לחבירו'.

- יוצא, שהגלות מחולקת לשנים החלק הראשון הוא 'חיזוק האמונה' והחלק השני הוא 'בין אדם לחבירו'. אם ככה, נוכל להבין עכשיו יסוד נפלא: "פקד יפקד". פקידה אחת לא מספיקה! פקד אחד מדבר על אמונה, ו-פקד שני מדבר על בין אדם לחבירו.

אנחנו מתחילים את הגלות עם שני יסודות: יעקב אמר פקד ענייני בין אדם - ענייני אמונה. יוסף אמר פקד יפקד יפקד לחברו. אומרת התורה ואלה שמות בני" הבאים מצרימה - ו' מוסיף על הראשונים. צריכים להמשיך את מה שקראנו בפרשת שבוע שעבר, כדי להבין מה הולכים לקרוא בשבוע הזה! אני אגיד לך מה הולך (שמות א, א) - באה התורה ואומרת ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו.

עם אמונה! - בני ישראל יורדים עם הציווי שציוה אותם יעקב אבל הם יורדים עם דבר נוסף, שנאמר ויוסף היה במצרים הוא הכין את התיקון של בין אדם לחברו. - במצרים זה התיקון שתיקן משה רבינו.

אם ככה, נוכל להבין עכשיו טוב מאוד: תשמעו רבותי, הם ירדו למצרים בשביל שני דברים - בא פרעה ואומר ענין אמונה וענין נוסף של בין אדם לחברו.

הם עם = מאוחדים! - אמר פרעה (א, ט) הנה אם הם מאוחדים, הם הולכים לצאת מפה, כי כל מטרת הירידה שלהם לכאן, היתה כדי לתקן את האחדות ביניהם!

אז מה עושים!?

הבה נתחכמה(י)... איזו התחכמות?! לעשות אותם פושעים בענייני בין אדם לחברו! להפוך את המידות שלהם למושחתות! איך עושים את זה?

וישימו עליו שרי מסים יהודים (י"א), ומינו אותם עליהם. עד עכשיו היו שרי מסים מצרים, ובמצב כזה, כולם נלחמים נגד המסים. אבל אם לוקחים שרי מסים מישראל, וממנים אותם על העם שלהם, תתחיל עכשיו מריבה פנימית!

המפלגה הזאת רוצה נציג, והמפלגה הזאת רוצה נציג. הם יתחילו להתכתש בינם לבין עצמם וככה תיווצר מחלוקת! - זה היה הרעיון של הבה נתחכמה - אומר הדרשות בית דוד למנות שרי מסים יהודים.

אומר הדר זקנים מבעלי התוספות, וכך מבאר ר' שלמה - אלקבץ נאמר בהגדה "וירעו אותנו המצרים" ולא "וירעו לנו המצרים. המצרים הפכו אותנו להיות רעים!

שואל בעל ההגדה "וירעו אותנו המצרים"?! איך הם הפכו אותנו להיות רעים?! שנאמר "וישימו עלינו שרי מיסים!" הוא מסביר איך נעשינו מושחתים. ברגע שמינה פרעה שרי מסים מעם ישראל, נעשו העם מושחתים במידות. זה היה התרגיל של פרעה!

כל היציאה ממצרים היתה מותנית בכך שיתקנו את מידותיהם. אבל אם יהיו מידות מושחתות הם לא יצאו! אומר הקב"ה למשה ללכת לגאול את ישראל.

נשאלת השאלה - למה הגואל הוא דוקא משה רבינו? בוחר הקב"ה גואל, שכשהוא רואה את השני נמצא במצוקה, לא משנה אם זה יהודי או גוי או בעל חיים, הוא מטפל בו. למה???

כי אם אתה הולך לגאול את ישראל בזכות המידות הטובות שלהם, אז הגואל צריך להיות בעל מידות כאלה, ומיהו?! משה רבינו!

נגלה הקב"ה למשה רבינו בסנה, ואומר לו ללכת לגאול את ישראל.

אמר לו משה - "מה פתאום לגאול אותם! אתה יודע למה אני פה במדין?! כי הם הלשינו עלי!"

- אמר לו הקב"ה - "לך תגאל אותם, ותאמר להם פקד פקדתי תוקן גם הענין של בין אדם לחברו וגם ענין האמונה, של בין אדם למקום.

ואיך זה תוקן? התשובה היא! לפני שעם ישראל יוצאים ממצרים, מצוה משה רבינו לקחת שה ולקשור לכרעי המיטה.

"מה זה???" - באים המצרים ושואלים

"עוד ארבעה ימים... שוחטים אותך"

"את האלהים שלנו אתם שוחטים?!?! "כן!"

נשאלת השאלה - איך אפשר לשחוט קרבן פסח במצרים, שזה האלהים שלהם?! הרי משה אמר הן נזבח את תועבת מצריים לעיניהם ולא יסקולונו?! (כ"ה) איך - אנחנו ניקח את השם במצרים, ונשחט אותו במצרים יכול להיות דבר כזה?! למה לשחוט את האלהים שלהם מול עיניהם?! אם אתם מאמינים בי, - אמר הקב"ה אתם תקחו את האלהים שלהם ותשחטו אותו מול עיניהם של המצרים! זה שיא האמונה!

שאלת השאלה - איך אוכלים קרבן פסח???

מזמינים את השכן ז'לקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו ("ב ד')
ואוכלים קרבן פסח!
שמעתם פעם דבר כזה?

אם היו אומרים לנו היום שבשביל לאכול קרבן פסח, צריך
להזמין את השכנים. עם כמה שכנים הייתם מסוגלים לאכול
קרבן פסח?

"אני יאכל את ההכשר שלו?! אני איתו ביחד?! מה פתאום!"
אומר המשך חכמה (פרשת בא) -אמר הקב"ה ולקח הוא ושכנו
הקרוב אל ביתו ("ב ד')... למה???

- משום שירדתם למצרים כדי לתקן שני דברים פקד יפקוד בין
אדם למקום - התיקון הראשון הוא 'אמונה' קחו את האלהים של
מצרים ותשחטו אותו לעיניהם!

התיקון השני הוא בין אדם לחברו - תשבו ביחד עם השכנים,
ותאכלו קרבן פסח!

(כלי-חמדה)

וירעו אותנו המצרים כמה שנאמר הבה נתחכמה לו

תימה על שהביא בעל ההגדה ראייה לכך שהמצרים הרעו לנו,
ממחשבתם הרעה באומרים "הבה נתחכמה לו", על אף שבפסוק
זה לא נאמר על מה שעשו בפועל לכלל ישראל.

ברם יש הבדל גדול בין צרות הנעשות דרך מקרה, ללא מחשבה
תחילה, לבין צרות הנעשות מתוך מחשבה ותכנון, למטרה
ותכלית, שאז הצרות קשות יותר.

זהו שאומר "וירעו אותנו המצריים" - הצרו לנו עם תכנית,
במחשבה תחילה, כמו שנאמר: "הבה נתחכמה לו".

(רבי משה פיינשטיין)

וישמע אלוקים את נאקתם

נאקה היינו זעקה ללא מילים. כלל ישראל במצב בו היו נתונים,
מרוב העבודה והיגון שבשעבוד - לא יכלו כלל להוציא מילים
מהפה. אך האם כל אימת שאדם מתפלל בלא מילים נשמעת
תפילתו?

על כך סיפר ר' שלום מעשה נפלא.

בעיר ברדיטשוב היה בעל תשובה אחד שלא ידע כלל להתפלל,
ואפילו לקרוא א-ב לא ידע. לקחו כאב רחום סניגורם של ישראל
- ר' לוי יצחק מברדיטשוב - ולימד אותו אט אט לקרוא א-ב,
ואח"כ ניקוד וכו'.

כשהתלמיד החל לקלוט, לימדו לקרוא את התפילה מתוך
הסידור בסבלנות אין קץ. כך היה מתפלל באיטיות ב-ר-ו-ך
א-ת-ה, עד שהתלמיד התרגל ונהפך להיות כוונת המתפלל
במהירות ובחפזה. לשיא הגיע כשהחל לפקוד את ביהכ"ס רק
ב'שתבח' וביעף היה עם הציבור לעמוד שמו"ע.

לחש לו ר' לוי יצחק באוזנו: "בז' בז'" [גיבובי מילים בלתי
מובנות]...

אמר לו בעל התשובה: "איני מבין מה אמר כבוד הרב"
חזר שוב ר' לוי יצחק על ההברות הללו, ושוב משך הלז בכתפיו

לאות שאינו מבין את כוונת רבו.

אמר לו הרב: אם אתה לא מבין מילים אלו, כיצד ה' יבין אותך?
ענה לו התלמיד: אין הנדון דומה לראייה, ואשיב לך בשאלה:

האם אבא מבין את בנו התינוק כשצועק גיבובי מילים? ה' הוא
אבא רחום, ואבא מבין את תינוקו גם אם לא מתבטא כמות!

התפעל סגורם של ישראל מאוד מדברי הסניגוריה הללו!
הוסיף ר' שלום "ואני אומר: כשתינוק צועק בשפה לא מובנת -
רץ אליו אביו ומחבקו וממלא את משאלותיו. אך אבוי לבן גדול
שיודע לדבר, וכך מדבר - אז תגובת האבא היא שתי סטירות..."
(הגדת ר' שלום)

כל הבן הילוד היאורה תשליכנה

בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר להם הקב"ה מעשי

ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה (סנהדרין לט:)

יש להקשות מפני מה לא רצה הקב"ה שיאמרו המלאכים שירה
באבדן ומפלתן של רשעים, הלא כתיב (משלי יא) "באבד רשעים
רינה" ובפרט רשעים הללו שעינו את ישראל בכל מיני עבודות
פרך. עוד קשה, מהו לשון "טובעים בים" משמע שמדבר על
אחרים, היה צריך לומר "מעשה ידי נטבעים בים".

אלא ביאר בספר "מאור ושמש" בשם רבי שמואל מניקלשבורג
זצ"ל, מלאכי השרת בקשו לומר שירה כדי שישמעו מצרים
נעיונות קולם ותצא נשמתם, כמו שהיה גבי חיל סנחריב שמתו
ע"י ששמעו שירת חיות הקודש ועי"ז יצאה נשמתו, (סנהדרין
צה:). אמר הקב"ה מעשי ידי טובעין בים כלומר המצריים הטביעו
מעשי ידי שהם ישראל בים, שהשליכו הילדים ליאור, וצריך
אני להפרע מהם מדה כנגד מדה להטביעם בים, ואתם אומרים
להמיתם בשירה.

(מאור ושמש)

ואת לחצנו - זה הדחק, כמו שנאמר וגם ראיתי את הלחץ...

קשה אם הדחק יש לו משמעות ששייכה ללחץ א"כ מה
הלימוד שלומד מהפסוק של "וגם ראיתי את הלחץ", לפסוק "ואת
לחצינו", שבשניהם נאמר "לחץ" ולא נזכר דחק?
אלא ביאר ה"בן איש חי": 'לחץ' נקרא כאשר מעמיסים על
האדם עבודה ומלאכה יותר מכפי יכולתו, וזה הלחץ שהיא
מלאכה כבדה יותר מכוחו. ואם מעמיסים עליו בזמן שהוא עיף
ויגע - זה נקרא לחץ שיש בו 'דחק'.

וכאן בא המגיד לבאר ולדרוש תיבת "את" שכתוב בפסוק "ואת
לחצינו" מה בא לרבות? ואמר: זה הדחק, כלומר לחץ שיש בו
דחק, שמלאכה הכבדה שהיא יותר משיעור יכולתם היו מעמיסים
עליהם בעת שהם היו עייפים ויגעים, ולומד זה מהפסוק "וגם
ראיתי את הלחץ". דלכאורה קשה הלא העבודה הכבדה היתה
בחומר ולבנים, והכל רואים כובד שלה שהוא הלחץ, ולמה אמר
"וגם ראיתי את הלחץ"? אלא ודאי בא ללמד על הדחק, והיינו,
שהיו מעמיסים דבר כבד בשעה שהוא עייף ויגע, ושיעור דבר זה

אין מכיר אותו הקב"ה, שהוא יודע באיזו דרגה עייפים הם כדי לשער בזה שיעור הדחק כמה הוא.

(הבן איש חי)

שמררו המצרים את חיי אבותינו

הקשה הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל (קול רם ח"ב רג) מאחר שהמרור זכר למרור חיי אבותינו במצרים בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, מדוע אמרו (פסחים לט ע"א) שמצוה בחסה, שתחילתה מתוקה וסופה מר בשעבוד המצרים (ירושלמי פסחים פ"ב ה"ו) שבתחילה נשתעבדו להם בשכר ואחר כך העבידום בפרך ובחינם (רש"י) אבל גם בסופו אינו מר מאד, אלא מריר מעט. היה ראוי שתהיה המצוה בתמכא, היא החריין החריף והמר עד השתנקות ודמעות, והיא מנויה שלישיית (וכך הוא בסדר חשיבותה או"ח תעג, ה).

אלא יש לדעת כשבא איזה דבר מר, הוא עונש ממרום. אפילו אין הבגד מתקבל עליו, או נתכוון למזוג בחמין ומזוג בצונן. אפילו נהפך חלוקו, והושיט ידו לכיס ליטול שלוש מטבעות ועלו בידו שתיים (ערכין טז ע"ב). ואם היה מתעורר מדבר קטן ושב בתשובה, לא היו צריכים להביא עליו צרה גדולה יותר. ככתוב: "ואם עד אלה לא תשמעו לי, ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם" (ויקרא כו, יח) וכמו שאמרו (ויקרא רבה יז, ו) שאין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחילה. וזאת רצו לרמז, שאם מתעוררים ממרירות מעטה של החסה, לא יצטרכו להגיע לחריין ולתמכא...

(ויגד משה)

אחרי כן יצאו ברכוש גדול

ביום יציאת מצרים, ביתו של המצרי היה נראה כמו אחרי פוגרום. הרהיטים ושאר החפצים שבורים והרוסים, חלק מבני המשפחה מתים, והנותרים- נזעמים ומתוסכלים, מקללים את עצמם ואת כל העולם.

האשה מתחילה לקלל את היום שהיהודים הגיעו למצרים. "זה כבר נורא ואיום" - היא צועקת - "למה לא נותנים להם ללכת?!" עדיין נשאר לכלוך מזעזע ממכת דם, הצפרדע לקחה לה שני ילדים [כתוב שהצפרדע היתה הורגת בהם], הברד השחית את כל הפרות, הארבה חיסל את כל הקטניות, הערוב הרגו לה שני ילדים. ועכשיו מכת בכורות?!

תוך כדי התפרצות-העצבים, ובעיצומן של הקללות, נשמעת נקישה על הדלת. אשה יהודי עומדת ומחייכת: "אמא בבית?"

המצרית שומעת מהחדר הפנימי שיש יהודיה בדלת, והיא רוצה לתפוס מהר את הגרון ולרוץ להתנפל עליה. אבל היא לא יכולה, כי אין גרון, הוא נהרס עם שאר החפצים.

היא נגשת לדלת בזעם גדול, ולא מבינה מה קורה לה: פתאום - ליבה נמס, והיה למים פתאום, היהודיה כל כך מוצאת חן בעיניה, שהיא מרגישה שכל המחשבות והרגשות שלה התהפכו. היא לוקחת טישו, מנגבת את הדמעות, ושואלת בקול עדין: "מה אני יכולה לעשות למענך? את כל כך מיוחדת.."

היהודיה אומרת: "אנחנו הולכים לעבוד את ה' אלוקינו, כי חג ה' לנו, את יכולה להשאל לי כמה בגדים ומעט תכשיטים?" מה המצרית היתה אמורה לענות לה, במקרה הטוב? "גברת, את מוכנה לעוף מפה?! אם לא, אני כבר אראה לך מה זה..."

ובאופן העדין פחות, היא היתה אמורה לתפוס סטנדר או כל חפץ אחר, לחבוט בה, ולצעוק: "את לא מתביישת?! הרסת לנו את החיים, ואת עוד מעזה לבקש שאתן לך תכשיטים ובגדים?!" מה שהתחרש שם לא היה דומה לתרחיש הזה.

התורה אומרת: "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים". המצרית קבלה את פניה של היהודיה במאור פנים גדול, ואמרה: "את רוצה שאתן לך בגד שלי? בשמחה! יש לי בגד יוקרתי, עשרים אלף דולר עלה לי! פחדתי ללבוש אותו בסתם ארועים, אז הוא כמעט חדש. ואני אתן לך אותו כי את כל כך מוצאת חן בעיני, ליבי יוצא אליך".

ממשיכה המצרית ואומרת: "רגע, יש לי משהו תואם לבנות, וגם משהו מתוק לתינוק". היא מוציאה בגד אחר בגד, תכשיט אחר תכשיט, ונותנת.

אחרי שיוצאת היהודיה מהבית, כשהיא נושאת את שלל הבגדים והתכשיטים, שוב חוזרת המצרית לזעמה ולתסכולה. "רגע, מה קורה פה?! היהודים גם מרוקנים לנו את הבית?!" מה אנחנו לומדים מכאן?

הקב"ה הוא בעל הבית על האדם, וגם על מחשבותיו ורגשותיו. פעמים רבות חושב האדם איך יוכל למצוא חן בעיני אנשים מסויימים. מה שחשוב באמת הוא למצוא חן בעיני מי שאמר והיה עולם. הקב"ה הראה במצרים שהוא יכול לתת חן במקום ובנסיבות שנשיאות חן כלל לא יכולה לעלות על הדעת... הקב"ה נתן את חנים של היהודים בעיני המצרים, ואת חינו של הנשים היהודיות בעיני המצריות, לאחר תשע מכות ובעיצומה של המכה העשירית!

כשהקב"ה רוצה שיהיה חן - יש חן!

אם כך, כשרוצים למצוא חן בעיני אדם, הדרך הנכונה להגיע לכך היא למצוא חן בעיני הקב"ה.

ואיך מוצאים חן בעיני הקב"ה?

כמובן, על ידי לימוד תורה ודקדוק בקיום המצוות, תפילה בכוונה וברכת המזון כראוי, ושאר עניני עבודת ה'.

(רבי אשר דרוק, בשם חמיו, רבי שלמה ברעוודא זצ"ל)

יוציאונו ה' ממצרים

יש להקשות דכיון שהקב"ה בעצמו הוא שהיכה את מצרים במכת בכורות, וכמבואר בהגדה "אני - ולא מלאך", א"כ מפני מה הוצרכו להבטחה "ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף", וכדאיתא בב"ק (ס ע"א) "שכיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים", ולזה הוצרכו להבטחה ש"לא יתן המשחית לבוא אל בתיכם". והרי לא היה כלל מלאך ומשחית במכת בכורות, כי אם הקב"ה בעצמו.

ויש לומר בזה דמה שנצרך הקב"ה בעצמו להכות את מצרים

כאילו המשלח בעצמו עושה זאת, (ואף דקרינן לזה חצר מטעם שליחות מ"מ הוא מושג אחר של שליחות שבכה"ג חשיב כאילו הוא בעצמו עושה הדבר).

ולפי"ז יש לומר דזהו הכונה אני ולא מלאך אני ולא שליח, והיינו מטעם זה גופא שנאמר ולא יתן המשחית לבא אל תוך בתיכם, א"כ אין זה כמו בכל פעם שהקב"ה שולח את המשחית, דבכל פעם שהקב"ה שולח את המשחית יש לו בחירה וכדאמרין (מכילתא פרשת בא) משנתנה רשות למשחית שוב אינו מבחין בין רשע לצדיק ויכול להזיק גם לצדיק הגם שלא נשלח עבורו, ועל כן נקרא שליח, אבל במכת בכורות נלקחה הבחירה מהמשחית ואינו יכול להזיק לישראל, א"כ בע"כ מותיב בה ואין זה נקרא שליח רק כאילו הקב"ה בעצמו הכה את הבכורים.

(הבינה והברכה)

ד"א ביד חזקה שתיים ובזרוע נטויה שתיים ובמורא גדול שתיים ובאותות שתיים ובמופתים שתיים אלו עשר מכות

יש לעיין למה חילקם לה' וכלל כל ב' יחד. וי"ל דכל ב' היו סוג א', דם צפרדע שתיהם מהיאור כמ"ש ושרץ היאור צפרדעים, כנים ערוב שתיהן בע"ח אלא שערוב כל הבע"ח וכנים מין אחד, דבר שחין שניהן מיתה אלא דדבר מיתת הבהמות ושחין מיתת האדם, דמצורע חשוב כמות וכמש"כ בשמות רבה פי"א ו' שלקו בצרעת, ברד ארבה שניהן מן השמים דגם בארבה כתיב ויכס את עין כל הארץ, חשך מכת בכורות שניהן ענין א' דהחשך מגינהם הי' כמש"כ בשמות רבה י"ד ב' וכן מכת בכורות הלכו לגינהם.

(הגר"ח קנייבסקי שליט"א)

"אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים"

תיבת "במצרים" מיותר. ויש לפרש על פי המכילתא (בא י"ב י"ב) והכיתי כל בכור בארץ מצרים, בכורי מצרים אפילו הם במקומות אחרים מנין ת"ל למכה מצרים בבכוריהם, ולפי שמכת בכורות לא היתה דוקא במצרים רק על המצרים אפי' במקומות אחרים אבל שאר המכות היו דוקא במצרים, לכן קאמר אלו עשר מכות כו' במצרים כלומר ששם היו כל העשר. [וח"א העיר דהכונה לאפוקי על הים].

(הגר"ח קנייבסקי שליט"א)

ד.ם. צפרדע. כינים. (ונהגו לשפוך מעט יין מן הכוס)

תוך כדי קריאת "ההגדה" מזכירים אנחנו מזכירים את מכות מצרים

ונהגו לשפוך מעט מן היין, אשר בכוס, בהזכרת כל מכה. מדוע? אומרים חכמינו: כאשר טבעו המצרים בים, בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה, כדי להודות לו על הצלת בני ישראל.

אמר להם הקב"ה: "מעשי ידי טובעים בים, ואתם אומרים שירה?"

במכת בכורות הוא בכדי להבחין ולדעת מיהו בכור. אמנם יש להבדיל ולחק בזה בין בכורות מן האם ובכורות מן האב, דרק כלפי בכור מן האב, שלזה צריך הבחנה מיהו בכור, וכדאיתא בבבא מציעא (סא ע"ב): "אני הוא שהבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור", מכת אתם בכורות נעשתה ע"י הקב"ה בעצמו - "אני ולא מלאך". אבל אותם שהיו בכורות מן האם אינם צריכים הבחנה, ובזה לא היה צורך בהכאתם ע"י הקב"ה בעצמו - "אני ולא מלאך". אבל אותם שהיו בכורות מן האם אינם צריכים הבחנה, ובזה לא היה צורך בהכאתם ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, ואכן בכורות אלו נהרגו על ידי מלאך, וכיון שניתנה הרשות למשחית לכן נצרכה ההבטחה "ולא יתן המשחית לבוא את בתיכם לנגוף". והנה במצות פדיון הבן היא רק בבכורות מן האם, וכמבואר בגמ' קידושין (כט ע"ב) שתלתה התורה דין הפדיון בפטר רחם. ונראה טעם לדבר דהנס שנעשה לבכורות ישראל שלא הוכו במכת בכורות, הוא דווקא לבכורות מן האם, שלהם היתה הסכנה שהמשחית בבכורות מן האם המצריים לא יבחין ויכה אף בבכורות ישראל, ולכן הוזקקו לנס של הצלה, ועל כן נצטוו בפדיון הבן. אבל לבכורים מן האב לא נשקפה כלל סכנה, שהרי בבכורי מצרים מן האב היכה הקב"ה בעצמו, ולכך אינם צריכים לפדות את עצמם.

(בשם הגרעק"א)

אני ולא מלאך אני ולא שליח וכו'.

הקשו המפרשים הרי נאמר ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם, הרי דמכת בכורות היתה ע"י שליח. ומפורסם תירוץ הגר"א דהכונה אינו על משחית של מכת בכורות רק על המלאך המות הרגיל שממית בכל זמן, וא"כ היו בתוך בני ישראל שהיו צריכים למות באותו לילה ואמר ד' שלא יתן המשחית הרגיל המלאך המות להמית בבני ישראל אף אדם, כדי שלא יאמרו המצרים שגם מבני ישראל מתו. אבל איה"נ דמכת בכורות עצמה היתה על ידי הקב"ה בעצמו.

ונראה באופן אחר דהנה מצינו בב"מ (דף ג, ב) דבחצר לא נאמר בהכלל דאין שליח לדבר עבירה, ונחלקו בגמרא בטעם הדבר, רבינא אמר מצד דהחצר לא הוי בר חיובא ולא שייך ביה דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ורב חמא בר רקתא משמיה דרב חייה בר אדא אמר משום דבעל כרחיה מותיב בה.

וביאור המ"ד השני, משום שלדעתו ענין שליח שייך רק כששולחים למי שהוא שיעשה את הדבר ויש לו הבחירה לעשות כרצונו, אלא שעושה הדבר מפני שעושה שליחות המשלח, אבל כמובן אם אחד מכה חברו על ידי מקל וכדומה אין המקל נקרא שליח רק זה חשוב שהמכה בעצמו מכה, וסובר המ"ד השני שאפילו אם שלח שליח אבל השליח אין לו ברירה רק מוכרח למלא את השליחות אין כאן תורת שליחות בכלל [ראה נוב"ק חו"מ סי' לז].

ולפי הנ"ל יש לומר עוד שחלוקים הם ביסודם בהגדרת שליחות, דלהטעם שאינו בר חיובא הכונה דשליחות בעל כרחו הוא בכלל פרשת שליחות רק דנתמעט מחסרון דשליח לדבר עבירה כיון שאינו בר חיובא ולא שייך ביה דברי הרב וכו', אבל להטעם הב' דבע"כ מותיב בה, הכונה היא דבכה"ג אינו כלל בפרשת שליחות וממילא הוא דאין חסרון מצד אין שליח לדבר עבירה, כיון דחשיב

שהייתה מרכז החכמה והמדע באותם ימים כמו שנאמר ותרב חכמת שלמה מכל חכמת מצרים [מלכים א ה] והיו בהם חכמים מחוכמים חרטומים ומכשפים וכבר אמרו במסכת [קידושין דף מט ב] עשרה קבים של כשפים ירדו לעולם תשעה נטלו מצרים ואחד כל העולם כולו וכאשר יוכחו לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו כאשר ידעו כי אבדה חכמתם ונסתרה בינתם לנוכח רצון הבורא יכירו הכל בגודלו ובכוחו לפיכך נצטוונו להזכיר את יציאת מצרים פעמים בכל יום, בבוקר ובערב כי שם ראו בניו גבורתו שיבחו והודו לשמו אבל קיים ועומד החשש פן ברבות הימים יקומו אנשים ויאמרו שמצרים מדינה נחשלת ונבערה מדעת לא הייתה בה חכמה ולא תבונה ואם כן אין ראיה מניסים שנעשו בה ומהודאת חרטומיה על אוזלת ידם לפיכך החלו מכות מצרים בדם ובצפרדע שגם החרטומים עשו כמותם להורות על חכמתם ועל יכולתם שאין בדורותינו מי שיכול לעשות כמעט- שיהם וגם הם הודו ואמרו לבסוף אצבע אלהים היא ונכנעו מפניו

[ברית אבות]

מכת צפרדע

כתב האבן עזרא (שמות ז, כו) שנחלקו הראשונים האם מכת צפרדע היתה על ידי אותו מין שנקרא כן גם בימינו, או שהיו אלו תנינים. ובפירושו רבינו סעדיה גאון (תהלים עח, מה) כתב שמהפסוק "ישלח בהם ערוב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם" מוכח שתנינים ממש היו, כי צפרדע רגילה איננה משחיתה וטורפת. ואף האברבנאל פירש שהיו אלו תנינים, והוסיף שכן דעת הרמב"ם וכתב על כך ר' אליעזר אשכנזי [בן דורם של הב"י והרמ"א] בספר "מעשי ה'" (מעשה מצרים פי"א) "אני אומר שלא ראה האברבנאל תנין, שאם היה רואה לא היה אומר כן, כי אני ראיתם בנילוס, ותמה אני אם אפשר שיכנסו בבתים לרוב גודלם, וכל שכן בתנוריהם ובמשארותם".

והנצי"ב ב"העמק דבר" (ז, כט) כתב ששני הפירושים אמת [וכ"כ המלבי"ם (ז, כו)] כי בכל ארץ מצרים היו צפרדעים, אך בבית פרעה ועבדיו וגדולי מצרים היו תנינים שהשחיתו והרגו בהם, כי הם גזרו שעבדו על ישראל. ועל כך נאמר (ח, ג) "ויעשו כך החרטומים ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים", כלומר שהצליחו לעשות רק צפרדעים מאותו מין שהיה בשאר מצרים, ולא תנינים כמו שהיו בבית פרעה, ולכן נכנע פרעה, כי הבין שמאת ה' היא, ואמר למשה ואהרן "העתירו אל ה'". וביקש רק על התנינים, כי הצפרדעים לא היו משחיתים, ולכן נאמר (פס' ח') "ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה", דהיינו שהתפלל לה' רק על התנינים שהיו בבית פרעה והזיקו ולא על הצפרדעים הרגילות שאינן מזיקות, כי פרעה לא ביקש על כך, ומ"מ כיון שבטלה מקצת המכה בטלה כלה, וסרו גם הצפרדעים. (אבן עזרא - בארה של תורה)

וזעם

שמעתי מהרב הגאון רבי שבתאי יודלביץ (שליט"א) [זצ"ל] שאמר דבר נפלא (דומה לזה) בשם הגאון רבי אליהו דסלר זצ"ל

פירוש הדבר: אמנם המצרים מיררו את חיי אבותינו, ועינו אותם, וכאשר רדפו אחריהם לתוך הים, אף רצו להשמידם, אך גם הם "מעשי ידי ה'" גם הם יצורי ה', לכן, יש להצטער על מותם, למה הדבר דומה? לאדם, שיש לו שני בנים. והוא רואה שכן אחד עומד להרוג את השני.

כדי להציל את הבן הנתקף הוא נאלץ לפגוע בבן התוקף. הוא אמנם שמח שהוא הציל את הבן הנתקף, אולם הוא בודאי מצטער על כך שהוא נאלץ היה לפגוע בבן התוקף.

אותו דבר במקרה שלנו.

הקב"ה מצטער על כך שנאלץ היה להטביע את המצרים בים, כדי להציל את בני ישראל.

היין מסמל את השמחה: "יין ישמח לבב אנוש". כוס מלאה של יין מסמלת שמחה שלמה.

כאשר אנו מזכירים את מכות מצרים, שופכים מעט מן היין כדי לתת ביטוי לכך, ששמחתנו אינה שלמה. אנו מצטערים, שהצלחנו הייתה כרוכה באבדן חיי-המצרים.

גם זו סיבה, שאנו אומרים "חצי הלל" בימי חול המועד פסח, וביום השביעי של החד, שבו היה נס קריעת ים סוף.

(המלקט)

דם צפרדע כינים

הגאון רבי שמחה פלאהם שאל מדוע בחר הקב"ה שהמכות הראשונות תהינה כאלו שגם החרטומים יוכלו לעשות כמותם מדוע לא התחיל במכת כינים שיוודו ויאמרו מיד אצבע אלוקים היא [שמות ח טו] ותרץ במשל מעשה בצייר אמן שגר באחת העיירות הקטנות אולם תמונותיו היו כליל השלמות וציוריו מרהיבי עין ומפעימים נפש הוא שאף להכרה בגדולתו בייחודו ובגאונותו כיצד ישיג אותה אם יערוך תערוכת תמונות מפרי מכ- חולו בעיירתו הקטנה, ויזמין את כתבי העיתון המקומי של העיר אין ערך לביקורת הכתב המקומי מאחר שאין הבנתו והבנת אנשי המקום באומנות אם רוצה להתפרסם עליו לעלות לעיר הבירה שם מוקד הפעילות התרבותית שם יוצאים לאור עיתונים רבים ולהם מדורי אומנות נכבדים מוקירי אומנות ומבקרי אומנות ושם גם נערכות תערוכות תדירות שם יוכל לתפוס את מקומו שם תוכר גדלותו ותהא זו הכרה והוקרה. אבל גם הכרה זו לא תחרוג מגבולות המדינה כיון שאין היא מרכז האומנות העול- מי המרכז הוא בפריז שם מתרכזים הציירים הגדולים שם הם מתכנסים ופועלים שם מרקיעה התחרות שחקים אם יערוך שם את התערוכה יקצור שבחים שם יהיה לגדול ביותר וכולם יודו בעליונותו אזי תוכר גדולתו והוא יוכתר כגדול האומנים בעולם אולם כאשר ישוב לעירו ושלל שבחים נלהבים באמתחתו יהא עליו לספר תחילה מה היא פריז ומי הם אומניה רק אז יעריכוהו בעירו נכונה כערכו והנמשל מטרת נם' מצרים המכות והנפלאות הייתה למען תדע כי לה' הארץ [שמות ט כט] ולמען ספר שמי בכל הארץ [שמות ט טז] וכך אמר משה רבינו לפרעה למען תדע כי אין כה' אלקינו [שמות ח, ו] והיכן יודיע הקב"ה שכוחו וגבורתו מלא עולם והכל בידו כחומר ביד היוצר הוא בחר בארץ מצרים

זי"ע, על הפסוק "ואל זועם בכל יום" (תהלים ז, יג) הרב שואל: מדוע ה' זועם בכל יום האם זה קריאת שמע שצריך לאומרה בכל יום, ממה נפשך אם מגיע לנו, צריך להיות בכל שעה. ואם לא מגיע לנו למה זועם בכלל?

ותירץ על זה באופן נפלא, אף על פי שלא מגיע לזעום, ה' זועם בכל יום כדי לאזן את המצב, אם יהיו בשלוח ובמנוחה זה ירגיל לו את התאוות, ומזה יכולים לבוא לידי עבירות חמורות ה' יצילנו. לכן ה' זועם "רגע כמימריה" (ברכות ז). וזה מכניס קצת מרירות ועל ידי זה נעצרים קצת התאוות שבאדם ויהיה מאוזן, לכן בזמן שבא בלעם הרשע ורצה למצוא הזדמנות רגע של כעס כדי שתחול הקללה ח"ו, וה' זעם כל אותם הימים, לכן אמר "מה אזעום לא זעם ה'" (במדבר כג, ח) כדי שלא יהיה מקום לקללה לחול, וכשראה בלעם שהעם נמצא בשלוח, יעץ לבלק שישלח להם בנות מואב כדי שיכשלו בעבירות, ועל ידי כך יוכל להם, ולכן ה' זועם כל יום "רגע", ובזה יהיה המצב קצת מרי, ועל ידי כך יהיו מאופקים ולא יכשלו בעבירות ודו"ק כי נפלא.

(מילי דהספידיא)

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אֹמֵר, כֹּל שֶׁלֹּא אֹמֵר שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בִּפְסֹחַ לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבְתּוֹ, פֶּסַח מִצֵּה וּמְרוֹר וּכְוִי

צ"ב, מדוע הקדים 'מצה' ל'מרור', והרי מצה רומזת לגאולה כמו שאומר: 'על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכי' כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה. והיינו בשעת היציאה ממצרים. ואילו המרור רומז לשעבוד מצרים, והיה ראוי להקדים שם שיעבוד לגאולה [ואף כי אמנם סדר אכילת המצה והצדור כן הוא, שקודם אוכל מצה ולאחר מכן מרור, אולם התם "ל שהוא מדיני הסעודה להקדים אכילת פת לאכילת המרור שהוא ירק. אולם בדברי רבן גמליאל צ"ב ודוחק לומר דנקט סדר סדר זה משום לתא דסדר האכילה]. עוד צ"ב, מפני מה פלח ב'פסח', כיון שאמר שטעם הפסח הוא על שום שהקב"ה פסח על בתי ישראל במצרים, וזה הלא היה בעת הגאולה אחר ה'מרור' וקודם ה'מצה' שהיא כנגד השעת היציאה ממצרים, כמו שנאמר: 'שלא הספיק בצקם להחמיץ' וכי' [ואם משום זמן אכילת הפסח במצרים, שוב היה צריך להזכירו לבתר 'מצה' שהרי את הפסח אכלו על השובע אחרי המצות],

תשובה עיקר הרגל נקרא בפסח שנא' ובחג הפסח.

(עיין ההגדה)

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אֹמֵר כֹּל שֶׁלֹּא אֹמֵר שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בִּפְסֹחַ לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבְתּוֹ וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח מִצֵּה וּמְרוֹר

למה? כי המצה והמרור הולכים ביחד המצה זאת הגאולה והמרור - זו הצרה. הצרה מביאה את הגאולה!!!

ולפי"ז נוכל להבין דבר נפלא, שאמר האדמו"ר מזוויל: שאל אותו איזה יהודי המשנה בברכות אומרת. כשם שמברך על הטובה, כך מברך על הרעה, מה קורה לבן אדם שאין לו לא טוב, ולא רע?

בן אדם הרוויח כמה מיליונים מברך הטוב והמטיב, נפטר

לו רבי, מישהו, רח"ל, מברך דין האמת. שאל אותו רבי. הוא לא הרוויח מיליונים ואף אחד לא מת לו, לא יברך איזה ברכה? מה פתאום! ברכה יש רק על טוב. - אמר לו הרבי מה זאת אומרת? מה זאת אומרת? - פשוט מאוד אמר לו הרבי הטוב והמטיב' זה על זה שנתן לך טוב - 'דין האמת' זה על זה שהיה לך רע, אבל לא על הרע, כי הרע מביא טוב, אתה מברך 'דין האמת', כשם שמברך על הטובה.

אמר לו הרבי מזוויל - אתן לך דוגמא - אדם מסתובב בבית הכנסת, אוסף תרומות להכנסת כלה, פונה אליו אחד מעשירי בית הכנסת תן לי. שם 100 אומר לו אם העשיר מבקש ממנו מאה שקל, מה פירוש הדבר? למה העשיר מבקש ממנו מאה שקל? הוא מבקש ממך כי הוא בא לתת לך 200!

אם הקב"ה לוקח ממך, הוא לא לוקח ממך, הוא הולך לתת!!! אז כשם שמברך על הרעה כך הוא מברך על הטובה, הוא לא מברך על הרעה, כי הרעה מביאה טובה!

תכרוך את המצה ביחד עם המרור, למה?

כי אני חיינכתי את הבית שלי, שזה הולך ביחד, שמרור מביא מצה, שמרור מביא דברים טובים, אז תכרוך אותם ביחד שלא תגיד שיש מרור ויש מצה לא!!! תקיים את מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו. באותו שמחה של המרור, תאכל גם את המצה, ובאותה שמחה של המצה תאכל גם את המרור.

- אומר לנו הלל הזקן תכרוך את שתיהם יחד מצה ומרור יחד, למה?

שתדע, שכל מרור מביא אחריו מצה.

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים.

או לראות או להראות, אין לך יהודי, אומרים חז"ל, שאין לו מרור. אין אחד בלי מרור. יש פסח, מצה ומרור, אי אפשר יש אחד אין לו פרנסה, - לברוח מזה, אבל כל אחד במרור שלו יש אחד מרור אין לו ילדים, יש אחד מרור - אין לו אישה, יש אחד מרור - יש לו אישה, כל אחד והמרור שלו, אין לברוח ממרור, אבל תדע - כל מרור, בא עם מצה ביחד, כורך אותם ביחד, כן עשה הלל! למה הלל?

אומר ר' שלמה קלוגר - הגמרא (מסכת ברכות ס, א) אומרת ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר (תהילים קיב ז) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה'

שואל המהרש"א במקום - מאיפה הביטחון הזה? צדיקים לא - נענשו אף פעם!?

הלל לא אמר שזה לא - אומר ר' שלמה קלוגר, ועוד מפרשים הלל לא אמר שזה לא קרה בבית שלו, אלא צעקות בבית שלו אין, למה אין צעקות בבית שלו?

כיון שהלל חינך אותם בביתו, שכל מה שעושה הקב"ה, עושה את זה לטובה. גם אם יהיה ח"ו אסון בבית, צעקות לא יהיו.

חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים - בא הלל הזקן ואומר. אתה צריך להרגיש שאתה יצאת ממצרים, איך תרגיש? כשיש לאדם קושי, זה משלים כדי להביא לו את הגאולה יותר מהר.

לא רק שלושה דברים שאמר לך רבן גמליאל כל שלא - אמר שלושה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור, אני אומר לך ותכרוך אותם יחד, למה? "אכלת מצה לבד, אכלת מרור לבד. אני רוצה להגיד לך שהמרור יוצא מצה". אלמלא המרור, לא היתה מצה, אז לגאולה, - תכרוך אותם ביחד, זה סנדוויץ' ". כדי להגיע למצה חייבים לאכול מרור. כי כל מה שעושה הקב"ה, הכל לטובה!

(הגר"ב רוזנבלום שליט"א)

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה, ומרור, לכאורה, רבן גמליאל היה צריך לסדר את המרור קודם המצה, שהרי המרור זכר לשעבוד, והמצה זכר לגאולה, והרי השעבוד הוא קודם לגאולה, והיה לו לומר: "מרור פסח ומצה" ומדוע הקדים מצה למרור?

מתוך הצ"ח במסכת פסחים: שהרי נגזר ברית בין הבתרים להיות במצרים 400 שנה, אך למה יצאנו לפני הזמן? בגלל המרור - שצריך להגיע להכרה, שהפסח והמצה, הגיע בגלל המרור, והוא אשר גרם את היציאה ממצרים. ולכן כל שלא אמר שלושה דברים אלו: פסח מצה ומרור, דהיינו שהפסח והמצה, בא בגלל המרור, לא יצא ידי חובתו.

ומה הפירוש של 'לא יצא ידי חובתו' - לא יצא ידי חובת שהיה במצרים 400 שנה.

בספר "זרע שמשון ביאר שם בכמה אופנים. אחד הביאורים הוא, שרבן גמליאל בא ללמד אותנו יסוד גדול בהודאה לקב"ה. והוא, שכשאדם נושע מהצרה, לעולם הוא צריך לזכור את הקושי ואת המועקה שהיתה לו לפני הגאולה, על מנת שכל הזמן יעריך את הגאולה, ולא יתרגל ויתייחס למצב החדש בו הוא נמצא, כמובן מאליו.

ולכן בדווקא אחרי שאוכלים מצה, מיד אוכלים מרור זכר לשעבוד. לומר, שעל אף שנגאלנו - אין אנחנו שוכחים את הקושי שהיה לאבותינו והיה אמור להיות לנו - אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, ועל ידי כך אנו מתעוררים לשבח את הקב"ה!

ובאמת לפי זה כתב ה'זרע שמשון', שלכן מיד אחרי שמבארים את הטעם של המרור שהוא זכר לגאולה, מיד אנחנו מביאים את המימרא ש'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, ואז מיד לאחר מכן אומרים: לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל וכו'.

(נפלאותיך אשיחה)

נוהגים לשפוך מכוס היין על כל מכה ומכה

סיפר תלמיד שהיה נוכח בליל הסדר אצל הסבא מסלבודקא זצ"ל, כשהגיעו בהגדה לעשר המכות ולשפיכת היין מהכוס, הגביה עיניו הסבא ואמר: יודעים אתם מדוע שופכים יין מהכוס לזכר כל מכה ומכה, נכון שהמצרים היו ראויים למכות ובשבילם

המכות היו רפואה רוחנית, עכ"ז הרי המצרים סבלו הרבה מאד מכל מכה ומכה, חובה עלינו להשתתף בצערם הגדול בעלבונם, עלבונם של בני אדם שנבראו בצלם אלוקים, בשעה שאנו מסובים בליל הסדר מתוך הרחבת הדעת ורוממות הנפש, שמחים על גאולתנו ועל חרות נפשנו, ומברכים על ארבע כוסות יין - בשעה זו צריכים אנו גם לזכור כי חביב אדם שנברא בצלם אלוקים ולהשתתף בצערו של כל אדם, בלי הבדל אם הוא מצרי ואפילו אם הוא שונא לנו, ומעביד אותנו בפרך, ולפיכך עלינו לגרוע מחלקנו מכיסנו המלאה על כל מכה ומכה.

מון הרב אלישיב זצוק"ל ביאר הטעם למנהג לשפוך מעט יין, כיון שבעת העונש למצרים אין השמחה שלימה אצל הקב"ה, כמו שאמרו חז"ל (ילקוט"ש מלכים רכג): מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. לכן מחסירים מעט מהיין המבטא את השמחה.

(הגר"ש אלישיב)

מכת דבר

"והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד". מי הוא אותו אחד? מפרש ה'חתם סופר' על פי הסוגיא של המחליף פרה בחמור. הספק שם נובע מהשאלה מתי היתה משיכת החמור, האם קודם לידת העגל או אחרי הלידה. והנה בשאלות אלו רק ה' יודע מה באמת היה, וכשקרה דבר כזה במצרים בדיוק בזמן מכת הדבר, וגלוי וידוע לפני ה' יתברך שמשרכת החמור היתה עוד קודם התחלת המכה, יוצא אפוא שהפרה היתה של הגוי ועל כן מתה. אך פרעה שלא ידע את האמת, הסתכל וראה שבהמה אחת, השייכת לבני ישראל מתה, ולא ידע פרעה, שהפרה שמתה - שייכת בעצם למצרי... לכן הקשה את לבו!

(ומתוק האור)

ארבה

כתיב (שמות י, יד): 'ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים'. ופירש בעל הטורים: 'וינח' ב' במסורה דין, ואיך וינח ביום השביעי מלמד שנח הארבה בשבת וכו', אפילו אם נח הארבה בכל הגבול אעפ"כ וינח ביום השביעי. ויש להבין, מהו לשון קרא 'וינח' דבי הארבה, הא מניעת אכילה לא שייך ליחשב 'מנוחה', כדכתבו התוס' (שבת קכס, א ד"ה מעמיד, וראה רש"ע שמות כג, יב) בקרא 'למען ינוח שורך וחמרך', שאינו מניחו מל' תלוש ולאכול, כיון שמניעת אכילה אינה מנוחה אלא צער. עוד צ"ב, מה טעם דוקא במכת ארבה מצינו שהיתה מנוחה למצרים מן המכה ביום השבת, מה שלא מצינו בשאר המכות שהונח להם ביום זה מצרתם.

תשובה הארבה אוכל גם מה שאין ראוי לאכילה רק כדי לה- שמיד ולאבד כמ"ש בירו' תענית פ"ג ה"ו למה נקרא שמו חסיל שמחסל את הכל ושייך מנוחה. ומה שהעיר למה דוקא הארבה נח בשבת אולי מפני שהארבה בא לעונש למצרים על ששמו לישראל זרעי חטים ושעורים כמ"ש בשמו"ר פ"ג ולפי שנתנו לישראל לנוח בשבת כמ"ש (בשמו"ר פ"ה י"ח): לפיכך גם הארבה נח בשבת.

(עיין ההגדה)

מצות "ולמען תספר" - במכת ארבה

במכת ארבה אומרת התורה (שמות י, ב): "ולמען תספר בא-זני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'". הקשו רבותינו: במה התייחדה מכה זו משאר המכות, שדווקא בה נאמר הצווי של "ולמען תספר"? התשובה המפרסמת שמופיעה בדברי רבותינו היא, שהייתה זו המכה הראשונה שבה הסכים פרעה לשחרר את העם, אבל מאידך היתה לו שאלה "מי ומי ההולכים?" (י, ח), השיב לו משה: בנערינו ובזקננו נלך בבנינו בבנותנו" (שם, ט) - כולם יוצאים, אף אחד לא נשאר כאן! אך פרעה חשב אחרת: "לא כן. לכו נא הגברים ועבדו את ה'" (שם, יא). אמנם פרעה היה מוכן לשחרר את הגברים, אבל את הנשים והילדים הוא דרש להשאיר. אם כן זה מה שמספרים "באזני בנך ובן בנך": דעו לכם שהיינו יכולים לצאת ממצרים כבר במכה זו. והסבה שלא עשינו כך, היא משום שדרשנו שגם הנשים והילדים יצאו! תשובה נוספת מובאת משמו של רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל: הסיבה שרק במכה זו נאמר הצווי "ולמען תספר" היא, מפני שרק בה נאמר "ואחריו לא יהיה כן" (י, יד). כיצד אם כן ידעו הדורות הבאים איך נראתה מכה זו אם לא יספרו להם עליה?

(הרב ברוך רוזנבלום שליט"א)

נותן בהם סימנים - להראות דוגמא לישראל

בהגדת 'מעשה ידי יוצר' (להגה"ק ר' שלמה קלוגער זצ"ל), מביא כאן דבר נפלא כלפי מהות הסימנים, וז"ל: דהנה, דרך התגרים כשבאים למכור איזה סחורה, מכין לו דוגמא מעין הסחורה בפני עצמן שיהיה לו להראות להקונים דוגמא שלהם, וכן באב שהיה לו בן חביב, ובא אחד ועשה לו רעה, כשבא האב לנקום נקמת הבן, אזל הראות חיבה, מראה להבן דוגמא מעין נקמה שלו שרוצה לעשות בשונאו, אם ייטיב בעיני הבן נקמה זו או לא. וכן עשה הקב"ה, שמכל המכות נטל הקב"ה דוגמא מהם, וטרם הביא אותן על המצרים הראה אותם לישראל, ואם כן כל המכות הללו נעשו שני פעמים, תחילה נעשה דוגמא שלהם לפני ישראל ואח"כ נעשו הם ממש על המצריים.

ובזה אתי שפיר הדיוק שאמר על 'המצריים במצרים', והיה די לומר ש'הביא הקב"ה במצרים'. אך הכוונה, דבאמת גם לפני ישראל באו מכות הללו תחלה, לכך אמר דמה שאמר: "ביד חזקה וכו'", זה הכוונה על "אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים". ולכך, אחר שסיפר גוף המכות, אמר: "רבי יהודה היה נותן בהם סימנים", כלומר שחוגף המכות אמר שהיו להם סימנים לדוגמא בפני עצמן, ואותן הסימנים שנעשו לדוגמא באו על ישראל תחלה כדי להראות את יסכימו ישראל בדבר, ולכך הסימנים מרמזין על הדוגמא שנעשה מכל מכה ומכה לפני ישראל.

(אהלי יעקב)

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב.

עני אחד התארח בליל הסדר אצל עשיר קמצן, והבעה"ב נתן לו כוס קטנה לארבע כוסות. כשהגיעו לקטע זה, פתח האורח ואמר: תמיד הוקשה לי מדוע הוצרך רבי יהודה לתת סימנים, וכי

אין אנו יודעים לבד את הר"ת? אלא הרי המנהג הוא שכשאומרים את שמות המכות שופכים יין מן הכוס, ואם אני אשפוך עשר פעמים מן הכוס שנתת לי לא ישאר כלום... לכן נתן רבי יהודה סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב, שאנשים כמוני ישפכו מן הכוס רק שלש פעמים...

(שיא הפסח)

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב.

כל אחד שקורא את זה, שואל את עצמו בשביל מה צריך - לחלק את זה? קשה לך לזכור עשר מכות?! כל מספר פלאפון, יש לו עשרה ספרות... אז מה הבעיה לזכור עשר מכות?! אם אתה רוצה לקצר, יותר טוב לקצר ב-"אשמנו, בגדנו, גזלנו"... יהיה לך פחות לדפוק

אז כל אחד מבין, שאם ר' יהודה קיצר אותם, ל-"דצ"ך. עד"ש. באח"ב... יש כוונת מכוון, למה הוא עשה את זה... אז ראיתי פעם בדרך צחות, שאחד אומר, ש-"דצ"ך. עד"ש. באח"ב נעשה בקיצור, כי ר' יהודה היה ראש המדברים בכל... מקום. בכל מקום היו מכ"בדים את ר' יהודה לדבר קצר

עוד שמעתי פעם בשבע ברכות, שאחד רצה לשמח חתן וכלה, אתה יודע למה ר' יהודה היה נותן בהם אז הוא שאל סימנים? תלמד, הוא אמר לחתן, שמכות בלי סימנים זה לא מכות ראיתי בדעת זקנים מבעלי התוספות, הוא מביא שהחלוקה הזאת של דצ"ך. עד"ש. באח"ב, היא לאפוקי ממה שדוד המלך כותב בתהילים... דוד המלך הופך את עשרת המכות בתהילים... למשל: הוא מקדים את מכת ערוב, לפני צפרדע (עח, מה) ישלח בהם ערוב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם למרות שצפרדע קדמה למכת ערוב. (קה, לא) אמר ויבוא ערוב כנים בכל גבולם מקדים את הערוב לכנים על זה אמר המגיד מדובנה, למה הוא מקדים את הערוב לפני הצפרדע... יש לו משל מאוד יפה: היה פעם עשיר גדול, שר במלוכה, שעשה פעם חתונה לבתו... היו לו כל-כך הרבה מוזמנים, שלא נכנסו באולם אחד... מה עשה?

החליט לחלק את החתונה לשלושה ימים... סעודת - ביום הראשון, הוא עשה מה שנקרא אצלנו היום עניים... הזמין את כל העניים... ביום השני, הוא הזמין את כל המשפחה שלו... את כל הקרובים שלו ושל אשתו. ביום השלישי, הוא הזמין את כל שרי המלוכה... כל אחד, קיבל הזמנה בצבע אחר... מי שהוזמן ביום הראשון קיבל צבע כזה... ביום השני, צבע כזה... ביום השלישי, צבע כזה... ובתחתית ההזמנה נכתב, שכל מוזמן ביום הזה, אסור לו להגיע פעם נוספת. לכל אחד מותר לבוא רק פעם אחת. מינה שומרים שישמרו, שלא יבואו אנשים פעמיים... מגיע עני ביום הראשון... הביא איתו שקיות, כדי להעמיס אספקה לכמה שבועות... בכל זאת, לא כל יום יש כזאת חתונה למחרת נודע לו, שאשתו קרובת משפחה, של אשתו של בעל השמחה... אז גם ביום השני הוא בא... אבל אז, הוא כבר התלבש בצורה מכובדת יותר... שם עניבה... מכנס יפה... בכל זאת, קרוב משפחה... הוא ניכנס לאכל... איך שהוא ניכנס, תופס אותו אחד אתה היית פה כבר אתמול! - השומרים תופס אותו בגרון, וגורר אותו החוצה... "מה אתה עושה...???" היית פה אתמול, נכון ??? "כן, הייתי..."

שאלות מענינות בהגדה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: נפוץ בעניין עין הרע כי מי שאינו חושש הימנה אינה מזיקה אותו ואסמכה על הא דאמרינן במסכת פסחים דף קי ע"ב לענין זוגות כללא דמילתא כל דקפיד קפדי בהדיה ודלא קפיד לא קפדי בהדיה אלא שלכאורה אינו עניין לעין הרע דהתם מיירי לענין שדים וכפי שפירש הרשב"ם שם שכך דרכם של השדים שמי שאינו חושש מהם אינם מזיקים לו מכל מקום האם נכון להאמרה ומה מקורה והשיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א אין שייך לעין הרע לא שמעתי ואינו נכון.

נשים בבדיקת חמץ

שאלה: בירושלמי (עי' תוס' פסחים דף ד ע"ב ד"ה ימנוהו רבנן) איתא שנשים אינן נאמנות על בדיקת חמץ משום שעצלניות הן ע"ש ויל"ע דמאיך מציינו במדרש (שמות רבה כח ב) אקרא "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבית ישראל (שמות יט ג) שאמרו למה לנשים תחלה שהן מזדרזות במצות חזינן דאדרבה נשים זריזות הנה במצוות ומה טעם הכא בבדיקת חמץ אינן נאמנות מטעם שעצלניות הנה. **תשובה:** הם מזדרזות לעשות אבל לגמור הכל מתעצלנות.

עוד י"ל: בשאלה הובא הירושלמי (פסחים פ"א ה"א) כפי שביארוהו התוספות (פסחים ד' ד"ה הימנוהו) שנים אינן נאמנות על בדיקת חמץ משום שעצלניות הן. אבל המאירי (פסחים ד' ע"א ד"ה ובתלמוד) ביאר שכונת הירושלמי להיפך שלא הוצרכו להכשיר בדיקתן של נשים משום שהן עושות מלאכתן במתינות ובדקות בכל כוחן יפה יפה ואינן טרודות בענינים אחרים וכן מבואר ברבינו מנוח חמץ ומצה פ"ב ה"ז ובראבי"ה סי' תכח וכן מבואר בלשון הירושלמי לפנינו נשים עצמן הן נאמנות אך עמודי ירושלים וטוב ירושלים על הירושלמי שם כתבו שיש לגרוס בירושלמי אין נאמנות וכדברי התוספות ולפי זה אין סתירה כלל בין המדרש לירושלמי שאף הירושלמי לא בא אלא לדבר בשבחן של הנשים שבדקות בכל כוחן יפה ומה שאמר שהן 'עצלנות', הכוונה שבדקות במתינות וכראוי.

שהוא ברא את העולם, לא אכפת לו, מה נעשה כאן למטה... מה עשה הקב"ה? נתן שלוש מכות, להוכיח שהוא משגיח, על כל אחד ואחד מן הנבראים... הראיה, שהקב"ה מזהיר קודם, שהוא מבדיל בין בין מצרים לארץ גושן... למה? - ישראל למצרים להראות שהוא משגיח בכל אחד ואחד, שנמצא למטה. כותב הכלי יקר, בשם האברבנאל - בערוב, מזהיר הקב"ה (ח,

אז למה באת לכאן גם היום ??? "אתמול באתי בתור שנורר... היום בתור משפחה..."! או שנורר או משפחה - אבל כתבו בהזמנה שלא באים פעמיים... תופס אותנו, ובא לזרוק אותו החוצה... הבעל הבית רואה מכות... רץ מהר לברר מה קרה... "למה אתה תופס אותו ככה? " הוא היה כאן כבר אתמול... אכל...אכל...אכל... ראייתי אותו יוצא עם שקיות... והיום הוא בא עוד פעם! "למה באת גם היום ??? " מה זה "למה באת גם היום"... אשתי היא דודה שלי שית של אשתך! "אה... קרובי משפחה... טוב תשאיר אותו..."

אומר המגיד מדובנה - זה מה שהיה בכל מכות מצרים... הגיעה מכת ערוב, באו כל החיות מכל העולם... אמרו הכנים "מה עושים עכשיו? אנחנו היינו אתמול... מותר לבוא עוד פעם או אסור?" "כאן היה להם ספק... אומר דוד המלך (קה, לא) אמר ויבוא ערוב יאלה, כנים גם משפחה, תכניס גם אותם... - כנים בכל גבור... לם אותו דבר גם הצפרדע... היו קודם, ולא ידעו אם מותר להם לבוא... אמר דוד המלך (עח, מה) ישלח בהם ערוב ויאכלם פעם קודמת, הצפרדע באה סולו... עכשיו - הצפרדע ותשחיתם היא באה בתור המשפחה... שתבוא גם. עד כאן, דברי המגיד מדובנה. אם כן, יצאנו למדים... יש לנו דצ"ך עד"ש באח"ב... כותב המהר"ל - שלושת הסדרות של המכות האלה, בא ללמד אותנו, שהשנים הראשונים היו בהתרעה, והשלישית בלי, ולכן ר' יהודה, חילק את זה לשלוש סדרות. דהיינו, דם-צפרדע, התרעה. כנים בלי התרעה. ערוב ודבר עם התרעה... שחין ללא התרעה. ברד וארבה, עם התרעה... חושך ללא התרעה. מכת בכורות, הוא כבר התרע בו על ההתחלה, שנאמר (ד, כג) הנה אנכי הרג את בנך בכורך. זאת החלוקה, של דצ"ך עד"ש באח"ב... ללמדך, ששנים ראשונים היו בהתרעה והשלישי בלי.

בא כאן הכלי יקר, ואומר כאן יסוד נפלא, בשם האברבנאל, והוא מרחיב מאוד לבאר את הדברים... כותב הכלי יקר - במצרים, היו שלוש סוגים של כופרים. היו כאלה שנקראים בשפה שלנו אתאיסטים - לא מאמינים בשום דבר אין אלוקים... כמו שאמר פרעה (ה, ב) לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח. היו כאלה שאמרו יש אלוקים, אבל האלוקים ברא את העולם - ואינו משגיח על שפלים... כלומר הוא ברא את העולם, ולאחר מכן, הוא לא משגיח על מה שקורה בו. יש אלוקים, משגיח על שפלים, אבל אינו יכול לשנות את איתני הטבע. פירוש הדבר, שלאחר שהוא ברא את העולם, הוא לא משנה יותר את הבריאה... כלומר, השמש זורחת במזרח, ושוקעת במערב... ויש עונות השמים, לכל עונה יש את הזמנים שלה... לכל דבר יש מסלול קבוע, ולא ניתן לשנות זאת. כנגד שלושת הסקטורים האלה, כותב האברבנאל - נתן הקב"ה שלושה סקטורים של מכות, וזה דצ"ך עד"ש באח"ב הסדרה הראשונה שנקראת דצ"ך, היתה - כותב הכלי יקר אין אלוקים. נתן להם הקב"ה שלוש - כנגד האנשים שאמרו מכות. במכה הראשונה, מכת דם, נאמר (ח, יח) למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. המכה השנייה, מכת צפרדע, נאמר (ח, ו) למען תדע כי אין כה' אלוקיני. במכה השלישית, מכת כנים, אפילו חרטומי מצרים הודו, שנאמר (ח, טו) ויאמרו חרטומים אל המצרים אצבע אלוקים היא היו קבוצה שנייה, אומר האברבנאל, שאמרו שיש אלוקים, אבל הוא לא משגיח על שפלים... אחרי

ובתוך הדברים נראה כיצד התגלו בהן י"ג יסודות האמונה.
(האלשי"ך)

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים...

דבר חדוד מפרסם על מימרת רבי יהודה נאמר בשם הגאון רב העשיל מקראקא. באחת השנים נקלע רבי יעקב מלובלין עם בנו היניק רב העשיל לעיר אחת באשכנז בחג הפסח. נאלצו האב ובנו להאכסן בביתו של אחד מיהודי העיר שהתגלה כקמץן וכילי שעינו צרה באורחים, וכל העת פקח את עינו על אורחיו שלא יקבלו בארוחותיהם יתר על המדה, חלילה. בהגיע זמן הסעדה, ראו כי בעל הבית הניח לפניהם כוסות קטנות, כיון שרצה לחסוך בהוצאותיו לבל ישתו יותר מדי. שחק העלם ר' העשיל, שכידוע עליו גדול היה, שנון ופקח מינקות, ואמר למארח: "ישר כוחכם! בזכותכם תרצה לי קשיה חזקה שהקשתה לי זה שנים". פקח בעל הבית זוג עינים תמהות. הן לא שוחח כלל עם האורחים חריפים בדברי תורה... "תמיהה היתה בלבי, מה חידוש חדש רבי יהודה בכך שנתן את הסמן דצ"ך עד"ש באח"ב, והרי כל אדם פשוט יוכל לעשות את ראשי התבות הללו לבדו?" הסביר הנער העשיל. "אך כעת", הוסיף בחיך, "הבנתי היטב את כונתו: 'צפה התנא רבי יהודה ברוח קדשו, כי עתיד להיות בעל אכסניא שיתברך במדת הקמצנות, ויתן לאורחיו כוסות קטנות מאד. והרי נוהגים להטיף טפה של יין מן הכוס על כל מכה שמזכירים אך מאחר שהכוס קטנה היא - אם יטיפו על כל מכה ומכה לא יותר להם בכוס יין לשתות את הכוס השניה לכן נתן רבי יהודה סמן בן שלש מילם בלבד, וכך יוכלו האורחים להסתפק בשלש הטפות ולכלול בהם את כל המכות, גם עם יקבלו לרשותם כוסית קטנה בליל הסדר..."

עשר המכות - מידה כנגד מידה

המפרשים שואלים מדוע לא הביא הקב"ה מיד את מכת בכורות, ובזה היה תם הספור? מדוע היה צריך בכל ה"הקדמה" הזאת של תשע המכות? הרב מבריסק צ"ל (חידושי רבנו הגרי"ז שמות ז, א) אומר, שגם אם אחרי מכת דם היה פרעה אומר לי- שראל "תארזו את החבילות ותצאו!" - הוא היה לוקה את שאר המכות מדוע? משום שהמכות לא נועדו כדי שפרעה ישחרר אותם! בשביל מה הן באו? כתוב בפסוק: "ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלוקים לפרעה". פרש רש"י: "נתתיך - שופט ורודה לרדותו במכות וייסורים". מבאר בזה, שהמכות שבאו על מצרים לא היו בכדי שישלחו את ישראל, אלא לקיים מה שנאמר לאב-הם (בראשית טו, יד) "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי", ועל כן נעשה לשופט עליהם לדונם על מעשיהם. כמו כן שנינו במשנה (עדיות ב,י): "משפט המצריים שנים עשר חדש", והינו כדברינו, שהמכות היו מדין "משפט", וקיום ההבטחה לאברהם. לפי זה מבאר מה שנאמר לפרעה לחוד, לעבדיו לחוד ולמצרים למצרים לוד - "בך ובעבדיך ובעמך", כי על כל אחד ואחד באו המכות לפי משפט מעשיו, אשר הגיע לו. מדוע בחר הקב"ה דווקא במכות אלו ולא באחרות? אמרו חז"ל (בראשית רבה ט, יא): "אמר רבי שמעון בר אבא: 'הנה טוב מאד, זו מדת, הטוב. 'הנה טוב מאד', זו מידת הפורענות. וכי מדת הפורענות טובה היא מאד? אלא

(יח) למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ... איפה זה בא לידי ביטוי ? (יח) והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערוב... הקב"ה מזהיר מראש ! גם בדם היה הבדל בין ישראל למצרים, אבל הקב"ה לא הודיע את זה מראש. במכת דבר, אומרת התורה (ט, ד) והפלה ה' מבדיל הקב"ה, בין מקנה ישראל, למקנה מצרים... עובדים שתי בהמות, אחת מתה ואחת לא... ובמכת שחין, הבדיל הקב"ה, בין ישראל למצרים... המכה הזאת באה רק על המצרים... ללמדך, שהקב"ה משגיח על שפלים... על כל דבר ודבר, שנמצא כאן למטה.

כותב הכלי יקר - והקבוצה האחרונה, היא אלה שאמרו, "שהקב"ה ברא את העולם, משגיח על שפלים, אבל לא יכול לשנות, את מה שהוא ברא בטבע... באו המכות האלה, והראו שהקב"ה כן יכל לערוך שינויים... הביא הקב"ה את מכת הברד, שחיבר בה הקב"ה, אש ומים ביחד. במכת הארבה, כיסה הקב"ה את עין הארץ (י, טו) ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ כיסה את השמש, שהיו מאמינים בה... ובמכת חושך, הראה הקב"ה שבעה ימים של חושך... "אתם אומרים שאני לא יכל לשנות את הטבע?!"... הראה להם הקב"ה, כיצד הוא משנה את הטבע, בכל פרט ופרט...

אם ככה, כותב הכלי יקר, בשם האברבנאל - שלושה סוגים של כופרים, שהיו במצרים, כל אחד קיבל את המענה שלו. הסדרה הראשונה, שנקראת דצ"ך, כנגד אלו שאמרו שאין אלוקים... הסדרה השנייה שנקראת עד"ש, כנגד אלו שאמרו שיש אלוקים, אבל אינו משגיח על שפלים... והסדרה השלישית שנקראת באח"ב, כנגד אלו שאמרו שיש אלוקים, הוא משגיח על שפלים, אבל הוא לא יכל לשנות את הטבע.

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך, עד"ש, באח"ב

ולכאורה, לשם מה צריכים סימנים, מי לא יודע את המכות בעל פה?

ובארו בזה האלשיך ועוד מפרשים, שכשמשו רבינו בא אל פרעה ואמר לו: "שלח את עמי ויחוגו לי במדבר", אמר פרעה: "מי ה' אשר אשמע בקולו" - אינני מכיר אותו כלל, אפילו לא שמעתי עליו. דוקא לא מזמן היה לי יום הולדת והוא לא שלח לי מתנה... לכן אינני מכיר אותו".

אמר לו משה רבינו: "אם כך, נעשה לך עתה הכרות עמו. תוך שנת לימוד אחת המחולקת לשלושה שלישים [סמסטרם] אתה תכיר אותו מצוין".

השליש הראשון יהיה דצ"ך - דם, צפרדע, כינים, והלימוד יהיה: "כה אמר ה' בזאת תדע כי אני ה'". במכות אלו יתבטלו כעפרא דארעא כל האלילים ויראו כולם שרק הקב"ה הוא האלוקים!

השליש השני יהיה עד"ש - ערוב, דבר, שחין, שהם ילמדו אותך כי אני ה' בקרב הארץ", "בקרב הארץ" זו השגחה פרטית.

ובשליש האחרון יהיו מכות באח"ב - ברד, ארבה, חשך ומכת בכורות, שענינם: "ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ".

נתבונן עתה בכל מכה ומכה בפני עצמה על פי דברי חז"ל,

חוקר לב ובוחן כליות. לפי שהיו בישראל פושעים שהיה להם פטרונים מן המצרים, והיה להם שם כבוד ועושר, ולא היו רוצים לצאת ממצרים. אמר הקדוש ברוך הוא אם אני אביא עליהן מכה בפרהסיה וימותו, יאמרו המצרים: 'כשם שעבר עלינו כך עבר עליהן'. לפיכך הביא על המצרים את החשך שלשה ימים ולא ראה איש את אחי, ולכל בני ישראל היה אור במושבתם".
(הרב ברוך רוזנבלום שליט"א)

אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דיינו

אמר הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל [מובא בהגדת ארזי הלבנון ח"ב] מכאן פירכה למחשיבים את ארץ ישראל יותר מקיום התורה, שכן בעל ההגדה מלמדנו שאילו היה הקדוש ברוך הוא נותן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל, דיינו, ומ-בואר, שארץ ישראל פחות חשובה מהתורה, אם כן, יש להשקיע את מיטב המאמצים הביקום המצוות לפני שמשקיעים את מירב המאמצים בישוב ארץ ישראל.

(שבילי ההגדה)

אילו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם דיינו

פירוש: מי שנתחייב מיתה וממון פטור מלשלם, לפי שקם ליה בדרכה מיניה". למה, אפוא, נענשו המצרים אף בממון? אלא שברש"י בבא מציעא צ"ב ע"א מבואר, שב"קם ליה בדרכה מי-ניה" אם תפס אין מוציאים מידו, ולפיכך צוה הקב"ה שישאלו איש מאת רעהו כלי כסף וכלי זהב ואז יהיו פטורים מלהחזיר, שהתפיסה מועילה. הוא שנאמר: "אילו הרג... ולא נתן... דיינו", שהרי אילו לא נצטוו על השאלה, מן הדין היו המצרים פטורים משום "קם ליה בדרכה מיניה"

(הגדה ברכת השיר - מובא בספר המועדים בהלכה)

אילו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דיינו

יש להתבונן בכוננת המגיד שאמר "דיינו" גם על דברים שהיו נחוצים עבורנו, כמו "אילו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים - דיינו", והלא קריעת הים היתה נחוצה לישראל כדי להנצל מיד מצרים, וכן הריגת הבכורות וספוק צרכיהם במדבר וכיו"ב. ובביאור הדברים נראה, שלשון דיינו כאן אינו משמש כהוראתו, דהיינו דבר שאינו מוכרח ונחוץ לנו, אלא מלשון תימה, וכאילו אמר כלום דיינו בכך?

משל למלך שהמליך את עבדו על עיר אחת, וכשבא להכתירו ראה שחסרים לעבדו דברים הנחוצים למלכות: לא היו לו מלבושי מלכות - עשה לו; לא היו לו סוסים - נתן לו; לא היו לו עבדים - נתן לו; לא ידע טכסיסי מלכות - נתן לו ספר ללמוד; לא היה לו בית מלכות - נתן לו. ואחרי שמלך, בא העבד והחזיק טובה, שבח את אדונו ואמר: אילו נתן לי את המלוכה ולא נתן לי מלבושי מלכות, כלום די היה בכך כדי שאהיה מלך, ואילו נתן לי מלבושים ולא סוסים, וכי מספיק היה בהם להיותי מלך, וכך

שוקד על הפורענות היאך להביאה. אמר רבי סימון בשם רבי שמעון בר אבא "כל המידות בטלו, מדה כנגד מדה לא בטלה, רב הונה בשם רבי יוסי אמר: מתחילת בריתו של עולם צפה הקדוש ברוך הוא שבמידה שאדם מודד בה מודדיו לו, לפיכך אמרו חכמים: והנה טוב מאדם זו מדה טובה". מבאר מדברי חז"ל אלו, ש"והנה טוב מאד", הכונה להנהגת "מדה כנגד מדה". עשר המכות האלו, שהביא הקב"ה על המצרים - היו מדה כנגד מדה למה שהם עשו ולבני ישראל. חז"ל מבארים במדרש (תנחומא וז"ל) ארא אות יד) היאך כל עשר מכות כולן מדה כנגד מדה הן: "דם - למה הביא עליהן? לפי שלא היו מניחים בנות ישראל לטבול מטו-מאתם, כדי שלא יהיו פריין ורביין. צפרדעים למה הביא עליהן? מפני שהיו משתעבדים בישראל ואומרים להן הביאו לנו שקצים ורמשים", אף על פי שלא היו נזקקים להם באמת, אלא כל זה היה במטרה לאמלל אותם. מספר על פריץ אחד שהיה שונא יהודים שנאת מות, וחפש תמיד דרכים להתנכל להם. אבל בכדי להוציא את גזרותיו לפעל, היה צריך להמציא סבה מצדקת. יום אחד שלח מברק ליהודי, ושם כתב לו: "מחר אני מגיע אליך לאורחות בקר". היהודי התרגש מאד, הלך וקנה מכל טוב, ערך את השלחן יפה, והתכוון לבואו של הפריץ. הפריץ מגיע בבקר עם המשלחת שלו, מתיישב סביב לשלחן, מתבונן ואומר: "מה, אין דג מעשן? איזה מין ארוחת בקר היא זאת?" תפס מקל, הכה את היהודי מכות רצח ויצא החוצה עם כל המשלחת שלו, כשהוא משאיר את היהודי על הרצפה חבול בכל גופו. לאחר שבוע, מקבל השכן של היהודי מברק מהפריץ: "מחר אני בא לארוחת בוקר". מיד הלך השכן לאותו יהודי שכבר 'זכה' לביקור של הפריץ אצלו בבית, ושאל אותו: "תגיד, מה הוא אוהב לאכול לארוחת בקר?" "דגים מעשנים". הלך השכן וקנה כמות עצומה של דג מעושן, שמילא את כל השולחן! למחרת בבוקר הגיע הפריץ, התיישב על יד השולחן, התבונן ואמר: "מה, אין גבינות?" תפס מקל והכה מכות רצח! לאחר שבוע מקבל שכן נוסף מהפריץ: "מחר אני מגיע אליך לארוחת בוקר". הלך היהודי ושאל את שני השכנים מה הוא אוהב לאכול לארוחת בקר; אמרו לו: "גבינות ודג מעושן" "נו, ומה היה בביקור?" שואל אותם השכן. והם ספרו לו את אשר ארע. למחר בבוקר מגיע הפריץ, ורואה שאין שום דבר על השלחן לבד מקל. "מה, לא אמרו לך שאני מגיע לארוחת בקר?" תמה הפריץ, "הודיעו. אבל אתה לא באמת רוצה ארוחת בקר, כי ארוחת בקר הביאו לך לפני שבוע. ותמורתה הכית את בעל הבית מכות רצח. למה אני צריך לקנות ארוחת בקר? תן את המכות ותלך!"... אותו הדבר המצרים: הם לא באמת חפשו שבני ישראל יתפסו צרצרים או ג'וקים. אלא רצו שלא ישבו במנוחה! ממשיך המדרש: "כינים למה? ששמו את ישראל מכבדי חוצות ושוקים, לפיכך נהפך עפרם לכינים. ערוב למה? שהיו המצרים אומרים לישראל, צאו הביאו לנו דובים ואריות, כדי להיות מצ-רין בהם, לפיכך הביא הקדוש ברוך הוא עליהן חיות מעורבבות. שחין למה? מפני ששמו ישראל לחם להם חמין ולצנן להן צונן, לפיכך לקו בשחין, שלא יכלו ליגע בגופן. ברד למה? מפני ששמו המצרים את ישראל נוטעי גנות ופרדסים ואילנות וכרמים, לפיכך הביא עליהן ברד ושבר אילנותיהן. ארבה למה? מפני ששמו את ישראל זורעי חיטים ושעורים, לפיכך הביא עליהן ארבה. ואכלו כל מה שזרעו להם ישראל. חושך למה? יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים, והוא

עוד ועוד.

וכמו כן גם אנו אומרים לפני הקב"ה, שהבטיח לאברהם אבינו לעשות אותנו גוי גדול (בראשית יב, ב), אילו הוציאנו מעבדות ולא ע"י שעשה בהם שפטים אלא שהיה ממציא לנו חן בעיני פרעה כדי שישלחנו, כלום היה בכך די כדי להשיג בשלמות את פרסום אלקותו על ידינו. וכן, אילו היה עושה בהם שפטים ולא באלהיהם, וכן כולם, עד שבא לענין קירוב לפני הר סיני ונתינת השבת, התורה, ארץ ישראל ובית המקדש, שכולם היו הכרחיים עבורנו להשגת השלמות, ובלעדיהם היינו עם ככל הגויים.

(הגדת רבי אליעזר אשכנזי)

אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה

כידוע, יש להבין ענין ההרווחה בקירוב לפני הר סיני בלי קבלת התורה.

וכפשוטו יש לפרש, שהרי אדם הנכנס לחנות שמוכרים שם מיני בשמים ותמרוקים, או פרחים למיניהם, הרי אף אם אינו קונה מאומה מכל מקום אין ספק שביציאתו מן החנות, נודף ממנו ריח טוב, ריח נעים וערב, שקלט מהחנות. וכמו כן אלו קרבנו לפני הר סיני, אשר שם ראינו התגלות אלוהית - וירד אלוהים על הר סיני - אפילו אם יצאנו משם בלי תורה - דיינו. המראה עצמו, והקדושה שירדה וחלה על ההר, כל אלו כשהם לעצמם היו פועלים רושם כה חזק ועמוק שנשמתנו, עד שהיינו מתעלים בהר סיני בעליה מופלגת, ואלו לא באנו אלא בשביל זה - דיינו. וזהו הפשט הפשוט.

ועובדא ידענא, שתוכל לשמש כדי לקרב ענין זה לחושינו. וגופא דעובדא הכי הוה: כהיום גר בקווינס ניו יארק רב אחד ושם והרב פרץ שטיינבערג שליט"א. אביו של הרב פרץ היה בעל הבית חשוב ויקר מאוד, מר אלכס שטיינבערג ז"ל. והוא שימש כהדירקטאר של הועד בשיבתנו תורה ודת. ופעם ערך מר שטיינבערג בביתו, מסיבה לטובת בית מדרש גבוה בליקווד. האסיפה התקיימה בקומת המסד של ביתו, וראש הישיבה הגאון ר' אהרן זצוק"ל חכה בבית למעלה עד שנתאספו כל הקרואים, ואז ירד למטה לדבר.

בין ה"עולם" היה נוכח איש אחד, שלא היה שומר תורה ומצוות ולא שנה ולא למד. רק שמועה שמע ש"ראב"י" אחד גדול יבקר בבית מר שטיינבערג, והוא רצה לראותו, על כן בא והתיישב בשורה הראשונה מול פני הגאון ר' אהרן.

מה היו דבריו של ר' אהרן באסיפה זו? מה היה ה"אפיל" שלו? הוא מסר שיעור בסוגיא ד"אין משנין מצדקה לצדקה" אלו היו דבריו למסובים.

איש זה כמובן, לא הבין מילה אחת. (וכנודע, שאפילו בני תורה חשובים לא יכלו בנקל לתפוס שיעוריו של ר' אהרן, מחמת עומק הדברים, וגם מחמת מהירות דברי קדשו - עד מהרה ירוץ דברו) אבל כמה ימים אחר כך, אמר אדם זה למר שטיינבערג, שאף שלא הבנתי מילה אחת אבל הרגשתי שינוי גדול בנפשי ובחיי.

והנה יהודי זה היה לו מסחר בשותפות עם אחיו, עסק שהיה פתוח בש"ק. ויהי ביום השישי שלאחר מסיבה זו, נגש אל אחיו ואמר לו ששוב אינו נכנס לעסק ביום שבת. וכך נהג מאז, שבוע

אחר שבוע במשך תקופה ארוכה, עד שהוכרח אחיו להפרד מעמו, לאחר מכן הלך אותו יהודי ועלה לארץ ישראל ונעשה שומר תורהו מצוות אמית.

מה גרם לו לשינוי הגדול הזה? שהייה במחיצתו של ר' אהרן פחות משעה. ואף שפת אידיש לא הבין. אבל עצם הישיבה במחיצתו גרמה לו להפוך לגמרי לאיש אחר. וזהו גם אמירתנו כאן... אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה - דיינו.

(מראה כהן)

אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה

רבים תמהו: קרבה זו לפני הר סיני - האם די היה בה? מה תועלת יש בעמידה גרידא למרגלות ההר?

שמעתי באור נפלא על כך מרבי זאב אידלמן זצ"ל, והוא על פי מה שאמרו חז"ל על הכתוב: "לא בשמים היא" (דברים ל, יב) - "שמים בשמים היא, אתה צריך לעלות אחריה ולהורידה משם" (ערובין נה ע"א).

התורה - לא בשמים, היא נתנה לנו כאן. אבל עד כמה עלינו לטרוח לבקשה?

דרך דוגמא ניקח: מעולם לא קרה שיבוא אלי גביר ויבקש ממני לקחת ממנו תרומה, מציאות כזו אינה קיימת. במקרה הטוב - יקבע לי הלה פגישה, ואם אז, אחר התרפסות מצדי יעניק תרומתו יהיה זה הישג מרבי.

כך, כאשר קרבנו הקב"ה לפני הרב סיני ונגאלנו מהטומאה ופסקה זוהמתנו, יכול היה ה' לומר לנו: הנה כעת ברצוני לתת לכם את בתי - התורה הקדושה. בואו אתם השמימה ותקחוה משם, שהרי "מי חוזר על מי - בעל אבידה מחזר על אבידתו" (קדושין ב' ע"ב). אל לא כך היתה הנהגתו עמנו. ועל כך אנו מודים לנו ש"קרבנו לפני הר סיני" וברוב טובו וחסדו, ירד הוא בעצמו על הר סיני, הופיע אלינו - "קרבנו לפני הר סיני", ולא הניחנו בכך - לא הטיל עלינו מאמצי הורדת התורה אלא "נתן לנו את תורתו". ולא די בזה, אלא שהוא יתברך מצוה עלינו: "תורתי אל תעזובו" (משלי ד, ב)

(רבי חזקיהו מישקובסקי)

אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת

לכאורה, שבת נצטוונו במרה. מרה היתה לפני ירידת המן. מדוע אומר בעל ה"דיינו" (קטע זה אינו מופיע לא בהגדת הרמב"ם ולא בהגדת רבי עמרם גאון, הוא מופיע לראשונה בהגדת פראג) שהאכלת המן היתה לפני נתינת השבת. אלא, הוא מדייק מאד. במרה נאמר, שם שם לו חוק. העניין הושם על בני ישראל ולא ניתן להם. ואילו במן נאמר, ראו כי ה' נתן לכם את השבת. הוי אומר, שבלחם אבירים, במן, היה כוח להביא את בני ישראל לשמירת שבת קודש ולהבנת עומק המתנה. גם לביל הסדר שאנו אוכלים את המצה שהיא מיכלא דאסוותא ומיכלא דמהימנותא, יש בכוח אכילת המצה כדי לזכך אותנו ולהעלותינו להרגשת קדושת הזמנים.

(מחודדין)

וקרע לנו את הים

רבינו בחיי בפרשת בשלח (שמות יג, יז) כותב, "שלא נקרע הים להם ביחד, לעשות להם בתוכו שביל ארוך מתחילתו ועד סופו, אלא מעט מעט, כי הים היה נס מפניהם ומדי עברם היו רואים הים לעיניהם... ולמה הוצרך לעשות כן, כדי להרגיל את טבעם במדרגת הבטחון, ושיהיו עיניהם תלויים לאביהם שבשמים, וכדי להבחין את לבם לראות אם יהרהרו אחר מידותיו של הקדוש ברוך הוא".

בקריעת ים סוף, הים לא נקרע כולו כאחד, אלא כל פסיעה שהלכו - נקרע הים עוד ועוד לפנייהם. כיון שכך, כאשר הם הלכו בתוך הים - היו מוכרחים להיות כל הזמן חדורים במדת הבטחון, משום שמי אמר שעוד רגע תמשיך קריעת ים סוף. אדם צריך לצאת מהחג כשהוא מחוזק במידת הבטחון בהקב"ה, ולדעת שכל מה שקורה לו, כל פרט ופרט מהחיים - הכל נעשה בהשגחה פרטית, ואם יתבונן - יבחין אף בניסים הנעשים לו.

(בצלו חמדתי)

"וקרע לנו את הים"

"ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בוקר לאיתנו" (שמות יד, כז)

נס קריעת ים סוף היה אחד מן הנסים הגדולים שארעו לעם ישראל וההתפעלות ממנו באופן טבעי היא גדולה עד מאוד. אך היו שני ניסים דומים של בקיעת ים / נהר וכמעט בקושי שמעו עליהם.

האחד - הירדן נבקע על ידי יהושע בן נון ומי הירדן נצבו כמו נד, כמו שנאמר "אשר הוביש ה' אלקיכם את מי הירדן מפניכם עד עברכם" (יהושע ה, כג) כאשר עשה ה' אלקיכם לים סוף אשר הוביש מפנינו עד עברינו.

השני - מובא בגמרא (חולין ז). שרבי פנחס בן יאיר הלך לפדיון שבויים ובקש מהנהר לחלוק לו מימיו, ואף אמר לו שאם לא יסכים - גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם! לבסוף הנהר נחלק לו ולבני ליתו.

אם כן, רואים בשני המקומות שגם כן נעשה נס גדול בהם. מבאר "אור החיים" הקדוש: תנאי התנה הקב"ה על כל מעשי בראשית להיות כפופים לתורה ולעמליה ולעשות כל אשר יגזרו עליהם.

אם כך, קריאת ים סוף היתה לפני מתן תורה ועל כן נחשב המאורע לנס עצום, אך לאחר מתן תורה יש בכח הצדיקים ועמלי התורה לעשות כן בכח התורה, שזהו כוחה של תורה שהטבע כפוף לה, ובכח התורה אפשר לפעול גדולות ונצורות.

ואין פלא שאנו רואים היום שבכוחם של הצדיקים לשנות גדר הטבע ממש.

יש לעיין: לאיזה צורך נבקע הים? היד ה' תקצר, וכי לא יכול היה לשפוך את מי הים על המצרים ולהטביעם (אמנם עיקר המטרה בנסים היה כדי לחזק את האמונה בלב ישראל, כמו שנאמר "ולמען תספר", מכל מקום, כתוב גם "וידעו מצרים כי אני ה'" ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. ולגביהם מאי נפקא מנה באיזו דרך היו נטבעים)?

ויש לומר, שהקב"ה ביקש להראותם:

שכאשר הוא מחליט להעניש אדם, אינו צריך לילך אליו, אלא האדם בעצמו רץ למקום העונש, כמו שנאמר "ויבואו אחריהם כל סוס פרעה וגו' ומצרים נסים לקראתו".

(טעמא דקרא - הוספות בשלח)

כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח מצה ומרור

שתי קושיות הקשה הצ"ח (פסחים קטז ע"ב) על לשון רבן גמליאל: א. מדוע אמר "לא יצא ידי חובתו", היה לו לומר "לא יצא" [כמו שמצינו בגמרא (ברכות טו ע"א) "הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא"] ב. הלא סדר הדברים במציאות היה: א. מרור - מררו את חיי אבותינו. ב. פסח, אותו שחטו בליל ט"ו. ג. מצה, אותה אפו לאחר מכן, כשלא הספיק בצקם להחמיץ. מדוע, אפוא, שנה רבן גמליאל את סדר הדברים וקבע את המרור בסוף? ובאר הצ"ח: בעצם, עם ישראל היה צריך להשתעבד ארבע מאות שנה, ומה שנגאלו לאחר רד"ו שנה, היה זה מחמת קושי השעבוד. נמצא אם כן, שהמרור הוא חלק מהגאולה ולא חלק מהגלות!

הגמרא (פסחים לט ע"א) דנה מהו הירק שיש ליקח למרור, ובתוך הדברים מובא שם כך: "ואמר רבי אושעיא: מצוה בחזרת. ואמר רבא: מאי חזרת - חסא, מאי חסא? דחס רחמנא עילוין". והדבר מתמיה, הלא מדברים על כך שהמצרים מררו את חיינו, ודוקא כאן מוצאים לנכון לקחת ירק המסמל שחס רחמנא עלינו? אלא שהיא הנותנת: המרור אינו דין, המרור כולו רחמים. כולו חסד, הוא סיבת הגאולה!

וזו הכוונה "כל שלא אמר" - כסדר הזה דוקא - "פסח מצה ומרור" - והיינו שאינו מבין שהמרור הוא חלק מהגאולה - אדם זה, לא יצא ידי חובתו, כלומר עדין לא הושלם חובו, חייב הוא מאה תשעים שנות שעבוד.

(רבי יחיאל מאיר צוקר)

כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח

אמרתי פעם בדרך צחות, בלשון המשנה (פסחים דף קטז ע"א) "כל שלא אמר שלושה דברים אלו לא יצא ידי חובתו" ולמה דיבר התנא בלשון שלילה, ולא אמר "צריך שיאמר שלושה דברים אלו" אלא שקאי על מי שאמר הרבה דברים, וערך את הסדר ברוב דברי תורה, וחושב שמקיים המצוה כהלתה, ועל זה אומר לו התנא: כל מה שאמרת - לחיי, אבל אם שלושה דברים הללו לא אמרת - לא יצאת ידי חובתך.

(ממכתב הגאון רבי יהודה טרגר שליט"א)

ראש ישיבת אנטווערפן)

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבהמ"ק היה קיים על שום מה

פסח לשון דילוג פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבת המ- קדש היה קיים, על שום מה? על שום שפסח הקדוש ברוך הוא

את ראותיו ומזרימה לשם חמצן - כך במצרים, אותה "פצצה" של אמונה שהחדיר בהם הקב"ה נקתה את לבם מכל הדעות הזרות. בורא עולם נתן בהם אמונה שהשפעתה עד היום הזה. זה היה גילוי השכינה של הקב"ה בכבודו ובעצמו בליל היציאה ממצרים. ממשיך ואומר הרב אלישיב: גם אנו, בכל שנה ושנה בליל הסדר זוכים לגילוי שכינה. לכן אפילו יהודים נדחים שאינם יודעים מהי שבת, מהי כשרות, ואפילו לא "שמע ישראל" גם הם עושים "סדר" ואמנם, אמר הרב אלישיב, ישנם יחידים בדור המרגישים בחוש את האור הגדול הזה.

שאל אותו נכדו האם הוא מרגיש זאת, ולא ענה... אך זאת יכול אני להעיד, כי על מרן הסטיפלר זצ"ל ראו בליל הסדר שאינו נמצא בעלמא הדין, פניו זהרו כפני מלאך אלוקים, אש להבה.

(רבי יצחק קולדצקי)

אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים

כאשר הגיע הצדיק רבי לוי יצחק מברדיצ'ב לומר את ברכת "אשר גאלנו" פתח במשל:

בעיר אחת גר עני מרוד שהיה מטופל במשפחה גדולה ולא השיגה ידו אף לא לחם לפי הטף. לפרנסתו היה האיש מסובב על פתחי נדיבים ומקבץ פרוטה לפרוטה.

פעם אחת נתקצבו בידו מספר פרוטות והחליט כי בכסף יקנה כרטיס הגרלה.

למרבה אושרו זכה הכרטיס שקנה בפרס גדול של אלף זהובים! לשמחתו של האיש לא היה גבול ומרוב שמחה החל מרקד ברחובות...

בכסף הזכיה ביסס האיש את מעמדו ופתח לעצמו חנות שממנה מצא את פרנסתו בכבוד.

כעבוד מספר שנים שב האיש וקנה כרטיס הגרלה, ולמרבה תדהמתו שב וזכה בפרס הגדול, אלא שהפעם היה זה פרס בן עשרת אלפים זהובים! שמח האיש בזכיה שמחה גדולה.

אמור נא לי - שאלו שכנו - זכורני היטב כי בפעם הקודמת בה זכית באלף זהובים היתה שמחתך כה גדולה עד שרקדת ברחובות, ואילו עתה כאשר זכית בסכום גדול פי עשרה אינך כה שמח כבעבר. מדוע?

בפעם הקודמת - השיב האיש - גרמה הזכיה לשינוי גדול במצבי. מאיש עני מרוד הרעב לפת לחם הפכתי לאיש בעל פרנסה קבועה ומבוססת. זו שמחה גדולה עד מאד.

הפעם - המשיך האיש בהסברו - אף שזכיתי בסכום גדול, אולם השינוי במצבי אינו כה ניכר ובולט לעין. מאיש אמיד הפכתי לאיש אמיד עוד יותר...

לו הייתי זוכה במליון זהובים - סיים האיש - יכול אתה להיות סמוך ובטוח שגם עתה הייתי רוקד ברחובות!

כן הוא גם הנמשל - אמר רבי לוי יצחק - בני ישראל היו משועבדים במצרים והיו שקועים במ"ט שערי טומאה, ועבדו בעבודת פרך שהיתה מלווה במכות וביסורים קשים, משום כך בגאולת מצרים, כאשר זכו ישראל לניסים כה גדולים ולישועה ויצאה מעבדות לחירות, גרם להם הדבר שמחה כה גדולה עד שאמרו שירה.

כל בתי אבותינו במצרים שנאמר (שמות י"ב): "ואמרתם זבח פסח הוא לה", אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל". לא בכדי נקראים ימים אלו בשם פסח. פסח הוא לשון דילוג. וכשאנו נמצאים בימי חג הפסח, זה אומר שאנחנו בימים של דילוג. ואם במצרים דילג הקב"ה ופסח על בתי ישראל, גם בימים אלו ישנם את אותם סגולות של הימים הללו במצרים. במה זה מתבטא? מובא בספרים כי סדר העבודה של היהודי בעבודת ה' היא, בבניה מלמטה למעלה. היהודי עושה את שמוטל עליו כאן בעולם, ומן השמיים מסייעים בידו והוא זוכה לשפע רב וסייעתא דשמיא. סדר זה נקרא איתערותא דלתתא. היינו, התעוררות מלמטה. שהיא מביאה אח"כ איתערותא דל-עילא, שהיא השפעה מלמעלה. בחז"ל מובאים הדברים באופן נוסף: "אמר הקב"ה פתחו לי פתח כפתחו של מחט ואפתח לכם פתח כפתחו של אולם". כלומר שאם אנו מצדנו נעשה צעד אחד, מן השמים ירעיפו עלינו שפע רב בעשרת מונים, ויפתחו לפנינו פתחים שעגלות וקורנות יכולים לעבור בהם. אמנם כל זה צריך להתחיל מאתנו. זה הסדר שחלק הקב"ה בעולמו. ואולם במצרים כאשר ראה הקב"ה את ישראל שהם בעומק מ"ט שערי טומאה, ואם לא יגאלם מיד לא יוכלו להיגאל לעולם, אזי ברוב רחמיו וח-סדיו, פסח על הפתח. כלומר שהייתה גאולה רוחנית באיתערותא דלעילא ללא עבודה ופתיחה כל שהיא מצדם. דהיינו שהקב"ה דילג ופסח על השלב של 'פתחו לי פתח'. הוא נתן לנו סייעתא דשמיא עוד לפני שהגיעה ההתעוררות מצדנו. זוהי מתנה עצומה שנתן לנו הקב"ה במצרים ואלמלא היא לא היינו מגיעים לגאולה. ועכשיו ימים אלו, מתעוררת שוב השפעה זו. שוב הקב"ה נותן לנו את שפענו בדרך שהיא למעלה מהטבע. היינו שטרם נקרא והוא יענה. יכולים אנו לזכות להשפעות טובות ולגאולה לכלל ולפ-רט, אף אם עדיין אין אנו ראויים לכך, "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". ואין לך נס ופלא גדול מזה.

(הגדתי היום)

עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם

מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל באר, שגילוי השכינה שזכו לו כלל ישראל בליל היציאה ממצרים, לא היה כשאר גילויי השכינה שהיו ושיהיו בעולם.

בגמרא (סוכה ה"א) מבואר, שמעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים. מדוע? כי הכלל הוא: "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה" - אדם מצידו צריך להתחיל את ההתעוררות "פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם", אבל את הפתח הראשון אנחנו צריכים לפתוח.

בליל הסדר, אפילו את ה"חודו של מחט" את ההתעוררות הראשונה שבורא עולם בקש ממנו - לא היה בכוחנו לעשות מצבנו היה כחולה מחוסר הכרה שאינו מסוגל להזיז יד ורגל, ואפילו היה הקב"ה שולח מלאך להצילו, גם המלאך היה שוקע בבוכו של טומאת מצרים. לא היתה, אפוא, בררה, והקב"ה שינה מהכלל הרגיל, וכביכול ירד למטה מעשרה, לתוך לבו ומוחו של כל יהודי, ולפתע חש היהודי שנטהר מכל הטומאה והזוהמה של מצרים.

כמו אדם שאינו יכול לנשום, שמחברים אותו למכונה הפותחת

לשון נקיבה, וכל השירות לשון נקיבה חוץ משירה דלעתיד הוא לשון זכר, כלומר שנקבה יש לה צער לידה, אף כל הנסים יש אחריהם צער, חוץ מלעתיד שאין אחריה צער, וזהו מה שאנו אומרים בליל פסח, בסוף ברכת אשר גאלנו 'ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשינו', כי לעתיד לבוא יהא בחינת שיר לשון זכר שאין אחריהם צער.

(הגה"צ רבי יצחק שלמה אונגר גאב"ד חוג חת"ס - "תורת האיש")

"ברוך אתה ה' גאל ישראל"

לפני התחלת אמירת ההגדה היה דרכו בקודש של הרה"ק "ה'חקל יצחק' מספינקא זצ"ל [וכן נוהג כ"ק הגה"צ מורי חמי שליט"א לאומרו בכל שנה לפני הברכה] לומר בשם הגה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע, הטעם שאנו מברכים 'גאל ישראל' בשם ומלכות, על פי משל לתינוק שראה תפוח נחמד למראה ביד אביו והתאוה אליו, אבל אביו לא רצה לתת לו, מה עשה הבן, קפץ ובירך בשם ומלכות ברכת בורא פרי העץ, ועל ידי זה הכריח את אביו לתת לו את התפוח כדי שלא תשאר ברכתו לבטלה. אף אנו.

ולכן בחג הפסח, המרמז על פה-סח בבחינת "שאל מה דאת בעי ואנא יהבית", [תבקש מה שהנך רוצה ואני אתן לך], הננו מברכים בשם ומלכות ברכת "גאל ישראל", ואנו בטוחים שאבינו שבשמים לא ירצה שנברך ברכה לבטלה ויחיש לגאלנו בגאולה שלימה, אכי"ר.

(אהלי יעקב)

מצות אכילת מדאורייתא

ידועים דברי החת"ס, וז"ל (שו"ת ח"ה השמטות סי' קצ"ו), והנה חמץ חיובו כרת, והנזהר ממשוהו נמלט מכל חטא ועון כל השנה כולה, מצות עשה של אכילת מצה משומרת בליל פסח היא יחידה נשאת לנו מכל מצות אכילתה שבכל התורה, אין לנו פסח ולא קדשים ולא תרומה ולא מעשר שני רק מצוה אחת תשמנה לשנה, עכ"ל.

לכן, מה מאד יזהר האדם באכילה זו, שיעשה זאת מתוך שמחה והתעוררות עצומה ועל ידי הכנה דרבה, בכדי לקיים את המצוה כראוי וכיאות.

(אהלי יעקב)

אפיקומן

לכאורה לכל עשו זכר בליל הסדר חוץ מלפסוק ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו ששייך לנסי הלילה. אבל אם נדייק נמצא שגם לפסוק זה עשו חכמינו זכר, הרי מובא בגמרא פסחים (ק"ג ע"א) לא תדור במתא דלא צניף בה סוסיא ולא נבח בהכלבא, ועיין רש"י שם שמפרש משום הדהא נטירותא בקרתא מאויבים ומגנבים. והרי ידוע שהילדים גונבים את האפיקומן, ואין לחשוש אדם שעובר על דברי הגמרא הנ"ל דלור במקום שאין בו כלבים, ואם בכל זאת מצליחים הילדים לגנוב האפיקומן חייבים אנו לומר שהכלבים לא נובחים בעת ההיא כזכר ללילה זה שבו

לעתיד לבוא - סיים רבי לוי יצחק - תהיה הגאולה כה גדולה וייראו בה ניסים כה גדולים עד שיחושו ישראל שמחה כאותה שמחה שחשו בעת יציאת מצרים.

זה מה שמבטיח לנו הכתוב (מיכה ז, טו): "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות!"

משום כך אנו אומרים בהגדה:

"אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים" וכמו ששמחנו אז בניסים גדולים, "כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודך!"

(ר' לוי יצחק מברדיצ'ב)

למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו

הקשה אחד המפרשים ז"ל שבברכת אשר גאלנו תיקנו לומר "גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים", הרי שהקדימו גאולתנו לגאולת אבותינו, ואילו כאן כתב בעל ההגדה שעשה "לאבותינו" ואח"כ "ולנו".

ואמר הגר"ח קנייבסקי שליט"א דאפשר ליישב על פי מה דאיתא בפסחים (קטז ע"ב) "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" אם כן בברכת אשר גאלנו שמזכירים בה את עניני הלילה שאנו הולכים לקיים "והגיענו לאכול וכו' מזכירים את עצמו תחילה כי הרי אנו הולכים לקיים המצוות האלו ועל כך הרי אמרו חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא, אבל בסתם הודאה ושבח על הנס שהיה, ראוי יותר להזכיר תחילה את אבותינו שסוף סוף הם בעצמם שנגאלו ולהם נעשה הנס.

(שיח הפסח - הגר"ח קנייבסקי)

כן ה' אלוקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ורגלים אחרים

שואל היה הגה"צ הירושלמי רבי אריה לוי זצ"ל, הידוע בכינויו "אבי האסירים": מדוע מתעוררים אנו לבקש על זמנים אחרים, "יגיענו למועדים ולרגלים אחרים", והרי לכל מועד ורגל זמנו הקבוע והראוי? ומשיב רבי אריה זצ"ל: רוב חגי ישראל, נקבעו לנו על הצרה שנושענו ממנה באותו זמן, ומשנושענו מהצרה, נצטוינו על החג. חג הפסח - בא על שחרורנו משעבוד מצרים; ימי החנוכה - בהם השתחררנו מעולם של היוונים; פורים - ניצלנו מגזירתו של המן הרשע. ועל כן ימים אלו נתקנו להודות להש"ת על הצלתנו ועל פדות נפשו.

אלא שזאת אנו מבקשים בליל הסדר, מבקשים אנו מהש"ת "מועדים אחרים" היינו מועדים מ'סוג אחר' לא כאלה שנתקנו על הצלה מצרה וגזירות קשות, אלא מבקשים אנו מועדים "הבאים לקראתנו לשלום", ומתוך שלום ולא מתוך צרה ח"ו...

(מפי הרה"ג רבי שמחה שלמה לוי זצ"ל)

ונודה לך שיר חדש

מבואר במכילתא, הובא בתוס' במס' פסחים (קטז: ד"ה וגאמר) החילוק בין שיר לבין שירה, כי שיר הוא לשון זכר, ושירה הוא

להזיק למי שאוכל את המרור, ובכוחה של החרוסת לבטל את הארס.

והקשה ה'לקט יושר' (או"ח חלק א סימן קנב) אם כן מדוע לא תקנו כל השנה כשאוכלים את עשב המרור להטבילו בחרוסת מפני הסכנה?

ותרץ ה'תרומת הדשן' שהאמת היא שהסכנה שהמרור יזיק לאוכליו, היא סכנה רחוקה, ולכן לא הוצרכו חז"ל לתקן זאת במשך כל השנה.

אבל בליל הסדר, כאשר אכילת המרור היא מצוה, חששו חז"ל אפילו לחשש רחוק, כי אם יקרה שאדם אחד בעולם יסתכן בשל כך, יגידו שהכל קרה בגלל המצוה, והיה בכך חילול השם גדול, ולכן תקנו להטביל בחרוסת דוקא באכילת המצוה.

ללמדנו, עד כמה צריכים להזהר מעניני חילול השם, ולברוח כמטחוי קשת ממצב שבו אנשים שלא זכו לשמור מצוות יראו את שומרי המצוות בקלקלתם ויאמרו: תראו למה מביאות המצוות, רח"ל.

(חשוקי חמד)

"כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צידה לא עשו להם"

וכי בני ישראל גורשו ממצרים, הלא זה היה חפצם - לצאת מארץ מצרים כדי להיות בני חורין?

נראה לבאר לפי פירושו של רש"י על הפסוק (שמות ו, א) "כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו", שכך כתב שם: "על כרחם של ישראל יגרשם, ולא יספיקו לעשות להם צידה". לכאורה גם דבריו תמוהים. כי אף שבני ישראל רצו להכין לעצמם צידה לדרך, בכל אופן רצו מאוד לצאת ממצרים, ומדוע נחשב הדבר שפרעה גרשם בעל כרחם?

אלא, מכאן אנו למדים, שגם מה שאדם חפץ לעשותו, אם אינו חפץ לעשותו **עכשו** והכריחוהו - נחשב הדבר שנעשה בעל כרחו. בני ישראל, אף שבודאי רצו לצאת ממצרים, אולם רצונם היה לצאת רק אחרי שיכינו לעצמם צידה לדרך כיון שהכריחו לצאת קודם, נחשבת יציאתם שנעשתה בעל כרחם.

יש לדברים הללו משמעות להלכה, שהרי אי אפשר לקדש אשה בעל כרחה, כמבואר בגמרא במסכת קידושין (ב ע"ב) אשה שרוצה להתקדש אך לא עכשיו, לא יוכל האיש לקדשה עד לרגע שתחפוץ. לא תועיל הטענה שבין כה וכה היא חפצה להתקדש לאיש הזה וזהו רצונה העיקרי. אלא, אם יקדשנה בשעה שעדיין אינה מוכנה להתקדש, יחשבו הקידושין שנעשו על כרחה, ואינם חלים.

(בצלו חמדתי)

ולא יכלו להתמהמה

כשש מאות רבוא גברים היו ביציאת מצרים. תעשו חשבון כמה מיליוני יהודים יצאו באותה שעה ממצרים. בפסוקים לא מפורט באריכות, אבל רק נתבאר קצת מה היה שם בשעה שהפסוק אומר: "ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה... כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף". כמה דורות אחרי זה הנביא אומר: "כה

טעם למנהג חטיפת האפיקומן על ידי התינוקות

אמר שלמה אלכסנדר סופר בן בעל הכתב סופר היה נוהג א"א מו"ר הגאון ז"ל להתחרות את ילדיו בנוי ונכדיו שהיו סמוכים על שולחנו בשעת הסדר אם יעלה בידם לגנוב האפיקומן מתחת מראשותיו.

ושוב אמר לו הטעם דע בני כי כל מעשינו בלילה הזה כולם מכוונים להזכיר חסדי ה' וניסיו עמנו במצרים, כמו שאמרו חז"ל (שם קט"ז) חרוסת זכר לטיט וכדומה, ויפלא לכאורה למה לא נעשה זכר כלל לנס גדול שהיה שם, שבביל יציאת מצרים לא חרץ לאיש כלב לשונו הרי התורה מעידה בפרשת בא (שמות י"א ז') ולכל בני ישראל לא יחרץ וגו', למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל הרי שהיה זה פלא גדול (ועי' בילקוט שמעוני שם) ולמה יגרע לבלתי קבוע לו שם וזכר בין שאר מעשים מה-לילה הזה אולם כבר אמרו חז"ל במסכת פסחים ק"ג לא תדור במתא דלא נבח בה כלבא ופירש רש"י משום שהוא נטירותא מאויבים ומגנבים ועתה לפי"ז מבואר כי גניבת האפיקומן הוא הזכר לנס דלא יחרץ כלב לשונו דמכיוון דלא נבחי כלבא באותו לילה פרצו גנבי

עוד טעם מצאנו על שנוהגין הילדים לחטוף האפיקומן ד"ל על פי מה דאיתא במדרש פליאה עה"פ (בראשית כ"ז ל"ה) בא אחיך במרמה ויקח ברכתך, בא אחיך במרמה בחכמת התורה, הוציא אפיקומן ואמר אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ויקח ברכתך. והנה אותו יום שברך יצחק את יעקב פסח היה כמו שאמרו ז"ל פרקי דר"א פרק ל"ב עה"פ שם פסוק ט' קח לי שני גדיי עיזים אחד לקרבן פסח ואחד לחגיגה ועל ידי שהוציא יעקב האפיקור-מן זכה לברכת יצחק ולכן נהגו לחטוף ולהוציא האפיקומן כדי לזכות לברכות ובזה יש להבין מה שהילדים מבקשים שיבטיח להם אביהם משהו תמורת האפיקומן ומחזירים האפיקומן וי"ל בדרך צחות שיעקב אבינו כשישבו על הסדר הוציא האפיקומן מתחת יצחק אבינו וביקש מאבינו יצחק שיתן לו הברכות והב-טיחו בברכות

(מכתב סופר ז"א להגש"פ דף ק"י לבעל הכתב סופר ז"ל בהערות באר מרים להג"ר יוסף נפתלי שטרן ז"ל) (להגש"ס מגיד משנה עם ק"ט להג"ר מנשה קליין ז"ל אב"ד אונגאר)

כוס של אליהו הנביא

החיהרי"ם שיבח מאוד את בעל ה'נודע ביהודה', שהיה מלוח בליל הסדר את אליהו הנביא בכל מדרגות ביתו עם נרות בידו! ואמר החיהרי"ם: 'אין זה מוכרח שראה את אליהו הנביא, אלא שהאמין באמונה שלימה שבא לכלא' מישראל עלכן לי והו... ואמונה כזו חשובה יותר מגילוי אליהו...'

[אור פני יצחק]

מרור

הגמרא (פסחים קטו ע"ב) אומרת, שהסיבה שתקנו להטביל את המרור בחרוסת היא כדי לבטל את הארס שבמרור, העלול

אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך" מה יש? "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".
אני רוצה להסביר. מיליוני אנשים יודעים שעתידיים מחר-מחרתיים לצאת. תכינו אוכל! תכניסו לסלים כמה תפוחי אדמה. ומה כתוב? "וגם צדה לא עשו להם!"

ירד שלג כבד בירושלים. לילה קודם התקשרתי לפלוני ממשפחתי, והוא סיים בזריזות את שיחת הטלפון באומרו: "אני חייב לרוץ למכולת לקנות כמה דברים, אומרים שיהיה שלג, צריך שיהיה בבית אוכל, הרי אי אפשר יהיה לצאת. - א גאנצע מעשה! כמה זמן אמור היה להיות שלג? יום וחצי, יומים, ושם, הם יצאו למדבר, כל אחד עם חמשים ששים ילדים, מה עם אוכל? יענקי שלו אם רק מתעורר בלילה ואין לו הדיסה שלו, צורח עד ששומעים אותו עד הרחוב השלישי, איך הוא יכין לו בקבוק דיסה בדרך לרעמסס? כך עם הילד הראשון ומה יאכיל את הילד הששים? כל משפחה היתה כמו מוסד שלם. והם יוצאים ללא מזון לדרך. התורה הכריזה את הפלא העצום הזה: וגם צדה לא עשו להם!"

שמעתם פעם שאדם בא לארמון המלוכה ומביא איתו סנדוויץ'?!... המלך אפילו לא יכעס עליו, כי אם הוא בא עם אוכל ואלא שוטה, וכי לא יהיה לך אוכל בבית המלוכה?! לכם הם לא הכינו צידה. היה להם בטחון שהם בתוך ארמון המלך.
מהיכן אני יודע שזו הסיבה שלא הכינו אוכל? - כי אחרי הפסוקים שהקב"ה משבח את בני ישראל: "זכרתי לך חסד נעורייך... לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" מה כתוב? - "קדש ישראל לה" (ירמיה ב, ב), היינו, זו היתה דרגתם בעת יציאת מצרים.

(יחי ראובן)

מוציא מצה

מעלת אכילת מצה בליל פסח היא כשמחת נישואין: בזוהר (רע"מ ח"ג דף רנא') מבואר שבלייל הסדר מברכים שבע ברכות לפני אכילת המצה, כי הם בבחינת 'שבע ברכות שמבר-כים על הכלה' כי כלה בלא ברכה אסורה לבעלה. ולפי זה ביאר המהרי"ל את טעם ההלכה שאוסרת לאכול מצה בערב פסח, וכ-תוב בירושלמי שזה דומה לחתן שעוד לפני החופה רוצה להיות עם ארוסתו שזה אסור. ולפי זה הדימיון ממש מדויק. כמו שכלה אסורה לחתן לפני שיברך עליה שבע ברכות, כך המצה אסורה עלינו לפני שנברך עליה שבע ברכות. והנה בסדר השבע ברכות של נישואין הברכה הרביעית היא 'אשר יצר את האדם בצלמו.. והתקין לו ממנו בנין עדי עד'. ולפי דברי הזוהר יוצא שהיא מכ-וונת להברכה הרביעית שבלייל הסדר שהיא ברכת 'בורא פרי האדמה'. ויש להבין איך מתקשרת 'בורא פרי האדמה' לברכה על יצירת האדם והתקין ממנו בנין עדי עד. אך יש לפרש ענינה כי האדם שנברא עפר מן האדמה הוא 'פרי האדמה' ואנו מודים ומשבחים להשי"ת שאנו פרי האדמה ממקום המקדש. ועל זאת אנו בטוחים שעוד יגיע הזמן שנשוב ונתייחד עם מקור מחצ-בתנו ואנו בנין עדי עד יחד עם המקדש. עוד יש רמז בזה כי 'האדמה' בגימטריא "כל"ה". וזה ענין שבברכה זו פוטרין את המרור, כי נחמה גדולה יש בברכה זו אשר על ידה פוטרין את

מרירות הגלות כבטחון שעתידיים אנו לשוב לבית מקדשנו ועתידי הקב"ה לקיים ההבטחה 'ולקחתי אתכם לי לעם והבאתי אתכם אל הארץ' שכנגד זה הוא כוס הרביעי שאומרים עליו ההלל על הליקוחים. ותיבות בור"א פר"י האדמ"ה עולה כמנין ולקחת".
(מהרי"ל - הגדת ייתי ויפסח)

מרור

לכאורה הדין היה שהמרור צריך להיות קודם אכילת המצה כשם שהעינוי היה קודם לגאולה בכל זאת אוכלים את המרור אחרי המצה בשם אחד מגדולי המוסר אומרים שכן טבעו של אדם הוא שלאחרי הישועה שוכח הוא את הפורענות שקדמה לה על כן אומרים לו כי לאחר המצה המרמזת על חרות זכר גם במ-רור כדי שלא יהא צורך להזכיר לו זאת מן השמים. ואפשר עוד לומר באמת הלא נגזר על ישראל להיות במצרים ארבע מאות שנה כפי שנאמר וענו אותם ארבע מאות שנה [בראשית טו י"ג] אלא שקושי העבודה השלים את החסר והחיש את הגאולה יוצא איפוא שדווקא עינוי הגלות ומירור החיים הם הם אשר החישו את הגאולה לפני זמנה ממילא שפיר ראוי המרור לבוא אחרי המצה לפי שהמרור היה חלק מן הגאולה ובשם רבי יושע בר מברייסק אומרים כדי להרגיש היטב את טעם המרור צריך אדם לטעום תחילה את טעם המצה רק מי שנעשה תחילה בן חורין בנפשו רק הוא מסוגל להרגיש את כל המרירות שבעבדות

[אמרות חכמה]

מרור

ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך.
למה נמשלו מצרים כמרור? לומר לך מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה, אף מצרים תחילתן רכה וסופן קשה. (פסחים ט ע"א)
תחילה רכה - בתחילה נשתעבדו להן על ידי שכר שהיו שוכרין אותן, ואחרי כן הקשו עליהם את העבודה. (רש"י)
דרשו חז"ל בפרך - ב'פה רך', שבתחילה היה השעבוד ברצון (רך) ואחר כך בכפייה (מר). כנגד זה תיקנו לאכול בפסח מרור, שבתחילת גידולו הוא מתוק וסופו מר.
שואל רבי יוסף סלנט זצ"ל בספרו "באר יוסף" שאלה עצומה: הרי את המרור בליל הסדר אנו אוכלים "על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים". אך ביום הראשון לעבודתם, שנתנו לאבותינו כסף זה לא היה מר - זה היה מתוק, שהרי כל אחד קיבל כמה מאות זהובים. רק ביום השני, כשהודיעו להם שמעתה עליהם לעשות את הלבנים בחינם, אזי נהיה להם מר. מדוע אפוא, אוכלים מרור שתחילתו רך וסופו קשה?
מתוך ה'באר יוסף' שכתוב כאן יסוד נפלא: שאדם שנגרמה לו צרה שלא באשמתו, עם כל הצער והיגון שיש לו, הוא לא מא-שים את עצמו במה שקרה. אבל ברגע שהוא אשם בצרה, לא רק שכואב לו מהצרה עצמה, אלא כואב לו גם "איך הבאתי על עצמי את הצרה הזאת".
דהיינו הצרה מתעצמת יותר, כאשר האדם הביא אותה על

למקדש כהלל", היה רבי גדליה סילברסטון, רבה של וושינגטון, אומר אל המסובים:

מן הראוי לעשות 'זכר להלל' לא רק באכילת מצות ומרור, אלא אף בשאר ענייניו של הלל: להיות ענוותן כמותו (ראה שבת לב), ולמסור את הנפש על לימוד תורה לשמוע דברי תורה כששגג יורד (ראה יומא לה ב) אף בדברים שאינם קלים כל כך יש לנהוג כהלל...

(הגדה של פסח כמוצא שלל רב)

שולחן עורך -

מדוע עורכים סעודה באמצע אמירת ההלל? בתחילה אנו אומרים שני פרקי הלל; הללו עבדי ה', בצאת ישראל ממצרים, ולאחר מכן נוטלים לסעודה, ורק אחר הסעודה ממשיכים באמירת 'לא לנו?' מבאר הנצי"ב מוולוז'ין, כי הסעודה בפסח היא בעצמה הלל, מפני שכולה מְצוּת. וכך כתב הנצי"ב (הגש"פ ד"ה ומפסיקין, הו"ד במקראי קודש פסח ח"ב עמ' קלז): הטעם שמפסיקין באמצע ההלל, שלא כבכל השנה שאסור להפסיק באמצע הלל, כדי ללמדנו בזה, שהסעודה שאנו אוכלים לפני ה', פסח בזמן הבית ומצה ומרור בזמן הזה, הוא עצם השבח של הלל, שהעלנו הקב"ה ביציאת מצרים, עד שאפילו אכילתם הוא ענין מקודש.

(נפלאותיך אשיחה)

צפון

מהיכן נובע המנהג לגנוב את האפיקומן? מובא בספר "בית אהרן" בשם ה'כתב סופר' על פי מה דאיתא בגמרא (פסחים ק"ג, א): אמר ליה רב לרב אסי: לא תדור במתא דלא צניף בה סוסיא ולא נבח בה כלבא" - אל תגור בעיר שבה הסוס אינו צונף והכלב אינו נובח. מדוע? כי אם יבואו גנבים, אי אפשר יהיה לרדוף אחריהם. אם הכלב רואה גנב - הוא נובח ואז אפשר לרדוף אחריו על ידי הסוס, אבל כשאין כלבים - יבואו גנבים.

והרי בליל הסדר "לא יחרץ כלב לשונו" - הכלבים לא נבחו, ממילא אפשר היה לגנוב, וזכר לזה גונבים הילדים את האפיקומן...

(כתב סופר)

צפון

אדם בא לפני רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, ביקש פיסת אפיקומן כסגולה - ב"מדרש תלפיות" (ערך אפיקומן) הביא בשם ה'תשב"י שזו סגולה לשמירה, כשירי מצוה המעכבים את הפורענות (סוכה לח ע"א) וכבר רמזו כי "מכל צרה הצילני" (תהלים נד, ט) "ראשי תיבות "מצה" (יפה ללב ח"ז) ואפיקומן משולחן רבינו, מה רבה סגולתו!

השיבו בנועם שיחו: הגאון רבי מאיר דן פלאצקי זצ"ל, בעל "כלי חמדה", סיפר שפעם בא אדם לפני השפת אמת זצ"ל, וסיפר שיש לו חולה בתוך ביתו. הפציר ברבי שיתן לו סגולה עבורו,

עצמו. וזה מה שכתוב כאן "שצריך להביא מרור שתחילתה רך וסופה קשה, כי זה שביום הראשון שילמו להם כסף, זה גופא היה תחילת המרור. אם ביום הראשון לא היו מתפתים אחרי הכסף, כל אחד היה עושה לבנים בודדות, ולמחרת לא היו צריכים לעבוד כל כך קשה, וכך פרעה לא היה מוצא בהם ענין לשעבדם. הפי- תוי הכספי ביום הראשון, היה בעצם המלכודת שהפילה אותם. לכן אוכלים מרור שתחילתו רך, כי הפה הרך והמתיקות הזו, היא הסיבה למרירות שבאה לאחר מכן.

מוסיף ה'באר יוסף', שהצער של עם ישראל היה כפול; לאחר ששבט לוי לא עבד, וכולם ראו שעמרם לא עשה אפילו לבנה אחת, כאב הלב, מדוע לא עשינו כמותו, והרי הוא היה גדול הדור. מדוע לא עשינו מה שגדול הדור עשה, והלא אם היינו עושים כך, ודאי לא היינו נופלים לתוך המלכודת הזאת...

ה'כתב סופר' מתרץ, שכאשר אדם נאלץ לעבוד בכפיה אצל מי שהיה פעם אוהבו, זהו דבר קשה עד מאד, שכן העובד אצל מי שהיה שונא לו מאז ומעולם, ממילא יודע הוא ששונאו ומשועבד לו. אבל אדם שהיה מתנהג עימו בידידות ובאהבה, אך לפתע נהפך ליבו לשונאו וצריך קצת להשתעבד תחתיו - זהו דבר קשה מאד.

ולכן גם מה שהיה בפה רך זהו גזירה. שכך היה בשעבוד מצרים, בתילה הטיבו לישראל, ולאחר מכן שיעבדו אותם. לכן התקינו לנו לעשות "מרור" בפסח זכר לתקופה שהיה להם טוב, כי מה שבתחילה היה להם טוב, זה גופא הכביד והקשה את הגלות עוד יותר.

(נפלאותיך אשיחה)

ככל שנה ושנה חייב אדם לראות את עצמו

כתוב במתני' (פסחים קט"ז ב'): "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". ראיתי בהגדה של פסח [חברון] שמובאת שם שאלה לשאול מהגאון ר' הלל זקס זצ"ל, שלכאורה מכיוון שבכל שנה ושנה יש חובה על האדם בליל פסח לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים ה"ל למימר בכל שנה ושנה חייב אדם לראות את עצמו. ונראה שיש כאן איזה רבותא במשנה, והרבותא אינהו שבכל שנה ושנה חייב, שהרי זה ודאי שכל חובה שיש בליל הסדר אין סיבה שלא תהיה בכל שנה ושנה, אלא החידוש הוא בכל דור ודור, דהיינו בכל תקופה ותקופה, בכל סוגי התקופות שיש אדם חייב לראות את עצמו. ועתה יש לנו לברר מה החידוש שבכל תקופה יש חובה לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, באיזה סוגי תקופות היה מקום לומר שאינו צריך לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, ואולי הכוונה היא שגם בתקופות של צרות שבהם בעצם עם ישראל משועבד לגוים שהוא נשלט על ידם, הוה אמינא שבאותו דור לא חייב לראות את עצמו כאילו הוא בן חורין, שהרי עתה הוא במצב של שעבוד, קמ"ל שגם בדור כזה חייב לראות עצמו כאילו יצא ממצרים.

(הגרה זקס זצוק"ל)

"זכר להלל" ..

מדי שנה, בליל פסח, כשהגיעו בקריאת ההגדה אל "זכר

ממילא היה בליל פסח בכל בית ולכך עושים זכר לאליהו.
(הגדתי היום)

כוס של אליהו

מובא בירושלמי (פסחים) שתיקנו חכמים ד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה המוזכרים בכתוב (שמות ו) "לכן אמור לבני ישראל וגו' והוצאתי אתכם וגו' והצלתי וגו' וגאלתי וגו' ולקחתי" והנה אנו נוהגים שמוזגים כוס חמישי, וקורין אותו "כוס של אליהו", והטעם משום שיש מחלוקת בגמ' האם צריך כוס חמישי, ולא נפסק להלכה, וכשיבוא אליהו זכור לטוב יתברר הספק.

ועל כן מוזגין הכוס מספק ואין שותים אותו, וקוראין אותו "כוס של אליהו", כי בבואו יתבררו כל הספקות, ובכללם גם ספק זה.

(בשם רבינו הגר"א)

מוזגים כוס לאליהו הנביא

כוס חמישית היא "כוס של אליהו הנביא", ואותה לא שותים בליל הסדר.

מה ענין אליהו הנביא לארבע כוסות?

הגאון מוילנא אומר: ישנה מחלוקת בגמרא כמה כוסות שותים בליל הסדר - ארבע או חמש. לכן מוזגים כוס חמישית, אך לא שותים אותה - "שב ואל תעשה". מצפים ומחכים לאליהו הנביא שיבוא, ואז יתרוץ קושיות ובעיות ויכריע בשאלה כמה כוסות יש לשתות בליל הסדר.

נשאלת השאלה: ממה נפשך, לשם מה יש למזוג כוס חמישית, הלא ניתן להמתין לבאו של אליהו גם בלי מזיגת הכוס, וכשיבוא במהרה הרי אז יפתור ויכריע לנו את הספק, האם יש לשתות כוס חמישית אם לאו. כשנדע מה הדין אז גם ננהג על פיו, ואם יכריע שיש חובה לשתות כוס חמישית - נמזוג ונשתה.

צא וראה, בשבת מתפללים תפילת מוסף - כנגד קרבן מוסף. לכאורה, למה מתפללים תפילת מוסף, אולי בו ביום יבוא משיח ויבנה את בית המקדש ואז כבר נזכה להקריב קרבן מוסף במקדש?

אלא: "ואת מוסף יום השבת הזה" - הלואי ונזכה להקריב את המוסף הזה אך בינתיים מתפללים עליו, ואם נזכה - נקריב. כך גם אנו נוהגים עם הכוס החמישית - הלואי ונזכה לשתות אותה, ובינתיים מוזגים את הכוס.

שפוך חמתך

רבינו ה'חידושי הרי"ם' סיפר מצדקתו של הגאון ה'נודע ביהודה' זצ"ל:

בליל הפסח, כשפותחין הדלת ואומרים: "שפוך חמתך" נוהג היה לצאת ה'נודע ביהודה לחוץ, ללוות את אליהו הנביא מכל המדרגות שאצל ביתו.

בחזרתו אמר לאורחים: אל תחשדו בי שראיתי את אליהו הנביא" רק צריכים להאמין באמונה שלימה, שאם חז"ל הקדושים אומרים שצריכים לפתוח הדלת משום כבודו של אליהו והנביא, אשר מגיע לכל בית של יהודי שעורכים בו את הסדר, מכאן

דחאו הרבי, אבל הלה לא הרפה הודיע שלא יזוז מהחדר עד שיקבל את הסגולה.

חשב ה"שפת אמת" ואמר: "יש לי סגולה עבורך, לפני מתן תורה נאמר: "והייתם לי סגולה מכל העמים" (שמות יט, ה) על ידי לימוד התורה ושמירתה. למד תורה, והיא תהיה לך הסגולה הבדוקה ביותר!"...

ואמר רבי מאיר דן, שבכך מובנים דברי הרמב"ם בבאור המשנה (יומא פ"ה מ"ו), שמי שנשכו כלב שוטה אין מאכילים אותו מכבדו. הואיל ואין זו תרופה אלא סגולה בעלמא לא התירו חכמים לאכלה. ובאורו, שאם להזקק לסגולות - הלא סגולה בדוקה לפניך, לעסוק בתורה "והייתם לי סגולה"

והוא הדין, אמר רבנו, לענין סגולת האפיקומן כשמירה. מדוע לא תסתפק בסגולת התורה, ש"בהתהלךך תנחה אותך, בשכבך תשמור עליך, והקיצות היא תשיחך" (משלי ו, כב)..

(ישא ברכה)

'אפיקומן'

חכם מה הוא אומר. מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צווה ה' אלקיננו אתכם? ואף אתה אמור לו כהלכות פסח אין מפ' טירים אחר הפסח אפיקומן. בספר "בת עין (לרבי אברהם דוב אויערבאך זצ"ל מאברישט צפת) בענייני פסח, כתב לבאר את העניין של אפיקומן על פי אותו הרעיון. אמרו חז"ל כי אפיקומן הוא נוטריקון אפיקו מנא. כלומר הוציאו כלים. והנה פסח הוא העת והזמן שמתגלים בו אורות גדולים ויקרים ללא איתערותא דלתתא. ואם בדרך כלל אנו מקבלים את ההארה מכח המצוות שאנו עושים, הלילה הזה. משפיע הקב"ה הארות אלו ללא התערות זה. וזוהי שאלת החכם: "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציווה ה'?", מדוע צריכים אנו את המצוות המעשיות בפסח הרי בדרך כלל המצוות הן שמביאות אותנו לדרגה הגבוהה של היום, ועתה, כיוון שהוא רואה שבפסח נתגלו הארות בלי איתערותא דלתתא. למה באו המצוות הללו? והתשובה לזה: אמנם כן, עתה אין צורך בזה, אבל מה יהיה אחר הפסח? כיצד נעלה בהר ה' וכיצד נגיע למקום קדשו? לזה משיבים לחכם ואומרים לו: "אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן". כלומר 'כלי' מכונה בשם 'מן', לשון מנא. וכדי לקבל את ההשפעות מלמעלה כל השנה אנו צריכים להיות כלי קיבול הראוי להשפעה זו. אם כי בפסח יכול. אבל אחר הפסח אין מפטירים אפיקומן. כלומר, אין עוד השפעה כזו, ורק ע"י איתערותא דלתתא של תורה ומצוות יהיה ניתן להיות כלי מוכן לקבל אור וקדושה. לצורך זה אומרים לחכם צריך להכין את הכלים כדי לזכות לדרגות הרוחניות הגבוהות
(הגדתי היום)

כוס של אליהו הנביא

טעם יפה כתב בעל ה'פתחי תורה' למה שנהגו לתת בשול-חן ליל הסדר כוס של אליהו. וזאת על פי מה שמובא בגמרא (כריתות ט:): "איתו לילה של פסח מלו את עצמן כמ"ש (תה-לים קל"ו)": "בדמין חיי", דם פסח ודם מילה. ו"לילה כיום יאיר" (יחזקאל ט"ז) וידוע אשר אליהו מלאך הברית נמצא בכל ברית,

שפון חמת

אצל הגרי"ש אלישיב פותחים את דלת המרפסת של החדר, ולא את דלת הבית. [ורבינו התבטא בזה: וכי אליהו הנביא צריך למדרגות?]
רבינו נעמד ומכריז "ברוך הבא", ואמר שכן היה עושה זקנו בעל ה"לשם" זצוק"ל.

(הגדת הגרי"ש)

ברך

מהו רגע השיא של ליל הסדר?
יהיו האנשים שישבו על כך תשובות שונות, אך באמת - אומר רבי חיים קניבסקי שליט"א - רגע זה הוא... ברכת המזון!
אמנם נכון שבמשך כל השנה מברכים אנו ברכת המזון ואין כל חידוש בכך שאנו עושים זאת גם בליל הסדר, אך מקובלנו שעל ידי שמברכים את ברכת המזון של ליל הסדר בכונה, זוכים ופותחים את שערי הברכה לכל השנה כולה, וזכות זו תעמוד למברך ולכל זרעו.

בספר "רבי חיים" על רבי חיים קניבסקי שליט"א, מובא ספור מדהים המלמד אותנו כל חשיבותה של ברכת המזון וההדור בה: יהודי עשיר למד את דברי השולחן ערוך (אורח חיים צא) שכאשר אדם עומד בתפילה, עליו להיות לבוש בצורה מכובדת, מפני שבאותה שעה עומד הוא לפני מלך מלכי המלכים. מכיון שחשיבותה של ברכת המזון היא כתפילת שמונה עשרה, סבר הגביר שכשם שלצורך התפילה הוא לובש כובע וחליפה, כך עליו לברך ברכת המזון כאשר הוא לובש כובע וחליפה.

אך אז עלתה בו מחשבה: "הרי כאיש עסקים מרבית העסקאות שלי נסגרות במסעדות, ואני יושב גם עם חילונים וגויים שלא יבינו מה פשר הלבוש הזה. אולי אני פטור מכך?"
הוא החליט לעלות את רבי חיים, ולהציג לפניו את השאלה. "איני מבין את דבריך", השיב לו רבי חיים. "הרי הסגולה הבדוקה ביותר לעשירות היא ברכת ה', כפי שנאמר בפסוק (משלי י, כב) 'ברכת ה' היא תעשיר', ומבאר החיד"א שהכונה לברכת המזון, והמברך אותה בהדור זוכה לעשירות. חלק מצורת ההדור בברכת המזון היא ללבוש בעת הברכה כובע וחליפה!"

הגביר סבר וקבל, והחל לנהוג כך, על אף הקושי שבדבר. ואז הגיע לפתחו עסקה גדולה שבה הוצע לו לרכוש באמריקה בנין גדול בעשרות מיליוני דולרים. הוא ישב עם המוכר למשא ומתן במסעדה. בסיום הארוחה חצץ ביניהם סכום של חמישה מיליון דולר, ובעוד שהמוכר ביקש חמישה מיליון דולר נוספים, ביקש הגביר לשלם חמישה מיליון דולר פחות. הויכוח נמשך, והגביר כבר חשב להכנע ולסגור את העסקה, אך אז נזכר שעליו לברך ברכת המזון.

"תן לי מספר רגעים לחשוב", ביקש מהמוכר. לאחר מכן קם ממקומו ונטל את ידו במים אחרונים, לבש את הכובע והחליפה והחל לברך ברכת המזון.

והנה כשסיים לברך, פנה אליו המוכר: "אנחנו מדברים כאן על עסקה של עשרות מיליונים, ומתוכחים על חמישה מיליון? קבלת את ההנחה. הבה נתקדם ונסגור את העסקה!"
ואכן הם לחצו ידיים והעלו על הכתב את פרטי העסקה.

שאליהו נכנס לבתייהם הקדושים של כל ישראל. וכדי לחזק את האמונה בעצמו ובבניו, לכן היה הולך ומלוח אותו מביתו. הוסיף ואמר ה' חידושי הרי"ם: ואמונה זו, חשובה יותר מגילוי אליהו, (נפלאותיך אשיחה)

מנהג פתיחת הדלת בשפון חמת

סיפר הרה"ג רבי שמחה שלמה לוי זצ"ל בנו של הגאון הצדיק רבי אריה לוי זצ"ל:

בשבת חול המועד, ביקר אבא זצ"ל, בכלא כדרכו, את אסירי המחותרות, משהגיע שאל והתעניין אצל האסירים איך עבר "ליל הסדר"

אחד האסירים שדעתו היתה בדוחה עליו השיב לאבא ואמר: רבינו, ליל הסדר עבר עלינו כהלכתו, בכל פרטיו ודקדוקיו, אלא שדבר אחד נבצר מאתנו לעשותו.

תמה רבי אריה ושאל: ומהו אותו דבר שבקשתם לעשות ולא יכולתם? השיב האסיר לרבו בחיוך ואמר: מנהג ישראל לפתוח את הדלת ב"שפון חמתך", וזה לא יכולנו לעשות, כדי שנגריש כבני חורין אמיתיים.

חייך רבי אריה למשמע הדברים והשיב לבן שיחו: אכן את הדלת לא יכולתם לפתוח, אבל מעלת בן חורין אינה תלויה בדלת הנפתחת, אלא במעלת נפש האדם, אם פותח הוא פתח קטן בלבד, להתקרב לבוראו, אזי בן חורין אמיתי הוא. אדם יכול לצאת ממסגר נפשו ומכלאו הפרטי, בא כלאוה נשמתו הטהורה בכבלי התאוה והחומר, אם רק יפתח לה פתח קטן, להאיר לה ולהוציאה ממחשך...

(חג גדיא)

שפון חמת

כתב הרמ"א (או"ח ת"פ): וי"א שיש לומר שפון חמתך וכו' קודם "לא לנו", ולפתוח הפתח כדי לזכור שהוא "ליל שימורים". ובזכות אמונה זו יבוא משיח וישפוך חמתו על המכחשים, וכן נוהגים.

ולכאורה, נכון היה יותר לעשות מנהג זה בתחילתה של הסעודה, כשאומר "כל דכפין ייתי ויכול", ולא כפי הנהוג, בסופה של הסעודה.

ברם, לא על חינוך נקבעה פתיחתה של הדלת עם מזיגת הכוס הרביעית. בגמרא (פסחים קט:) התקשו בתקנת חז"ל לשתות ארבע כוסות משום חשש זוגות, דבר העשוי להביא לידי סכנה, ותירצו על כך בגמ' באחד מהתירושים, שלילה זה הוא "ליל שימורים", שמור מן המזיקין, ואין לחשוש בו לזוגות.

מטעם זה פותחים את הדלת דוקא בעת מזיגתה של הכוס הרביעית, שכן כוס זו לא היתה נמזגת, מחמת הסכנה שבזוגות, לולא יחודו של הלילה, שהוא ליל שימורים. ולכן פותחים אז את הדלת ומראים כי זהו ליל שימורים, כדי להצדיק בכך את מזיגתה של הכוס הרביעית.

(בית הלוי)

כשסיפרו לרבינו את השאלה, אמר לעיין בשלהי נדרים בסוגיא דתוך כדי דיבור וב"אילת השחר" שם בשם השיטה מקובצת, שמבואר שדבר התלוי במציאות, לא שייך עליו חזרה תוך כדי דיבור. דומה הדבר למי שיבשל בשר בחלב, ויחזור בו תוך כדי דיבור ויאמר שלא התכוון לבשל בשר בחלב, הלא ודאי לא יועיל. וכן אפיקומן הוא ענין של מציאות, שהכזית האחרון שאוכל בסעודה הוא האפיקומן, ואין בזה דין כוונה, אלא כיון שהיה בדעתו שזה יהיה הכזית האחרון, ממילא זה האפיקומן. לא שייך לבטלו אחרי שאכל.

(בצלו חמדתי)

פיוט "חד גדיא"

בשנה אחת ליל הסדר, שאל אבי מורי (הגאון רבי יוסף צבי הלוי דינר) זצ"ל בפיוט "חד גדיא", הרי הגדי לא עשה שום רע, א"כ השונרא שאכל את הגדי עשה שלא כהוגן, ולפי"ז הכלב שנשך לשונרא עשה כהוגן, אזי החוטרא שהכה - עשה שלא כהוגן, האש- עשתה כהוגן ששרפה את החוטרא, א"כ המים עשו שלא כהוגן בכך שכיבו את האש, וממילא התורא עשה כהוגן כששתה את המים, והשוחט שחט שלא כהוגן את התורא, ומלאך המות שחט בצדק את השוחט, ולפי"ז קשה איך ממשיכים שהקב"ה שחט את מלאך המוות, הלא מלאך המוות עשה כהוגן?

וביאר אאמור"ר זצ"ל שיש כאן טעות שורשית, אמנם הגדי לא עשה כל רע, והשונרא אכל אותו שלא בצדק, אבל אין זה מצדיק את הכלב שהלך ונשך את השונרא, כי מה זה נוגע לך מה השני עשה, ואפילו שהוא נהג שלא כהוגן, בכל זאת אסור לך להתערב! וזה הלימוד של בעל ההגדה, שבא ליישב את הקושיא מדוע נענשו המצרים על ששיעבדו את עם ישראל והעבידום בעבודת פרך, והרי כל זה הגיע לעם ישראל כפי שנאמר לאברהם אבינו (בראשית טו יג) "ועבדום וענו אותם"

והתירוץ הוא שאין זה מצדיק את המצרים לשעבד אותם, ואל להם להתערב חשבון של השני!

(הגאון ר' יהודה אריה דינר / אוצרותיהם של צדיקים)

חד גדיא שיר ניצחון לאמונתנו הזכה

רבים תמהו מה פשר השיר שנאמר בסיום ההגדה "חד גדיא". אחד הביאורים לכך הוא שפיוט זה הינו שיר של אמונה. שיר שהבהיר לכל מצרי שעובד לאלוהיו כי אחד הוא אלוקינו וכי כל האלילים אינם אפילו בבואה של השפעת הבורא על בראיו. הרי עיון מבוסס על מדרש רבה בפרשת נח (פר' ל"ח י"ג), כאשר אברהם אבינו שבר את פסלי תרה, לקחו אביו ומסרו לידי נמרוד. והנה התפתח ביניהם ויכוח: אמר נמרוד לאברהם געבוד לאש, ענה אברהם ואמר, ונעבד למים המכבים את האש, אמר נמרוד, א"כ נעבוד למים. אמר אברהם, ונעבד לעננים הנושאים את המים. אמר נמרוד, אם כן נעבד לעננים. אמר אברהם ונעבוד לרוח המפזרת את העננים. אמר נמרוד א"כ נעבוד לרוח, אמר אברהם ונעבוד לאדם הסובל את הרוח. הוויכוח ביניהם הסתיים ונמרוד השליך את אברהם לאור כשדים, והקדוש ברוך הוא הציג לו משם, (על פי הגדה לפסח של מהר"ט גאנדי ז"ל מפראנק-

"אמור לי", פנה לפתע הגביר אל המוכר. "מדוע ותרת לי לפתע על חמישה מליון הדולרים? הלא רק רגעים ספורים קודם לכן לא הסכמת להוריד במחיר אף לא דולר אחד?!"

"כשראיתי שאתה לובש את הכובע והחליפה, הבנתי שאתה עומד לעזוב את המקום, כיון שאינך מעוניין להכנע", השיב המוכר. "אמרת לעצמי שאם כך, לא כדאי לפוצץ את העסקה על סכום שכזה".

הגביר רק רצה לברך ברכת המזון, אך התקיים בו הפסוק "ברכת ה' היא תעשיר", ובזכות ההדור שנהג בו - הרויח חמישה מיליון דולר!

(שש באמתך)

אדיר במלוכה לך השם הממלכה

אחרי קיום כל מצוות ליל הסדר דאורייתא ודרבנן, ואמירת ההגדה בהתעוררות היה מתמוגג עוד מאהבת ה' ואמונה גם בסוף ליל הסדר. אחד מנכדיו של הסטייפלר זצ"ל תיאר את 'שירת הסבא' בליל הסדר, במילים אלו:

'בהרבה עתות רצון היה סבא זצ"ל שר להקב"ה בדביקות עד לדמעות, כמו בחנוכה לאחר הדלקת נרות וגם כאשר התקרבו ימים הנוראים היה שר מפעם לפעם שירי תשובה, ובכלל, בעבודת התפילה היה מזמר מפעם לפעם פסוקי תהילה ושבח להש"ת. ופעם התבטא שזה אצלו חיזוק ליראת שמים. וכן בליל הסדר ובעיקר בסופו בעת ששר "אדיר במלוכה - לך ה' הממלכה" כל שנה היינו ממתינים בליל הסדר לשיר הזה. כי באותה שעה היה ממליך את הקב"ה בדביקות רבה שכל השומעים היו מזילים דמעה עמו ומביטים עליו ביראת רוממות, וגם בשנותיו האחרונות ממש, כאשר כוחותיו לא עמדו לו לשורר ולומר את ההגדה בקול, עם כל זאת, כאשר הגיע לשיר זה, היה מתגבר כארי ושר בדביקות נפלאה בעיניים דומעות... אשרי עין ראתה זאת!

בהזדמנות, סיפר הסטייפלער לבנו, הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, כי בשעה שגיסו ה'חזון איש' זיע"א שמע אותו פעם מזמר בחג הפסח את "בצאת ישראל ממצרים" - ביקשו לחזור שוב על הניגון... ויצוין, כי ניגון זה שה' הסטייפלער שר "בצאת ישראל" בליל הסדר, הוא הניגון שהגר"ח מוואלוז'ין זיע"א שר אותו, ונכדיו של הגר"ח אמרו כי במשפחה ספרו שבשעה ששר הגר"ח זצ"ל את הניגון הזה, היה מגיע עד כלות הנפש, בדבקות עצומה!

(הגדת 'מצוה לספר' ע"פ תולדות יעקב)

אפיקומן

אחד מחשובי הרבנים בבני ברק נשאל, על אדם שהיה באמצע הסעודה בליל הסדר, ולפתע ראה שבעוד כמה רגעים מגיעה שעת חצות, חטף מיד ואכל מצה לאפיקומן. בעודו מסיים את הכזית, שם לב שהשעון ממחרת בחצי שעה, ובאמת יש לפניו עוד מספיק זמן לאכול סעודה כרצונו ואחריה לאכול אפיקומן. מיד ביטל כוונתו באכילה זו לאפיקומן, ואמר שיהיה לאכילה סתם. השאלה הנשאלת אם אפשר לבטל כוונת אפיקומן בתוך כדי דיבור?

פורט). מעין הוויכוח וההתנצחות הזו, היה בין האיש הישראלי למצרי עובד הגילולים.

ומתחיל: חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי היינו גדי זול שקנה אבא בתרי זוזי, עושים אותו המצרים לאליל וסוגדים לו בגלל התועלת החמרית שזה מביא לבעליהם.

ואתא שונרא מתווכח היהודי עם המצרי ואמר לו מדוע תעבדו לגדי בגלל חשיבותו החמרית הלא החתול יכול להתקיפו ולאכ-לו כרגע, והסוף לאליל שלכם. אומר המצרי טוב, נעבוד לחתול בשל תקפו. ואתא כלבא אומר היהודי אם כן תעבדו לכלב שהוא חזק יותר ויכול הוא לנשוך לחתול ומה תאמר אז? נשכו לי את האלוהים שלי? טוב, אומר המצרי אתחיל לעבוד לכלב.

ואתא חוטרא ואז אומר לו היהודי, אם כן, תעבדו למקל העץ, הרי בכוחו לחבוט בכלב ולהבריא אותו או להרגו. וכי נראה לך שתוכל לעבוד לאלוהים כאלו שמקל מכה בהם והם נעלמים? ואז אומר המצרי אם כן נעבוד לעץ. שיש לו כח חזק להכות בכלב, הוא יהיה לי לאלוהים ונאמר לעץ 'אבי אתה'.

ואתא נורא אומר לו היהודי מה קרה לך "לעץ ניתן לעבוד. הרי ברגע אחד יכולה האש לכלות אותו. וכי מה תאמר על עץ שהיה לך לאלוהים, הוא נשרף לי. לזה תעבדו? עם כן חושב המצרי בקול, אעבוד לאש שכוחה אכן גדול. היא מכלה את העץ וברגע הופכת אותו לאפר. וכבר אומר המצרי ועושה. הוא מחליט לעשות את האש לאלוהיו ולעבוד לו בכל עוזו.

ואתא מיא ואז באה לו הפתעה. כיבו לו את האלוהים. מה זאת אומרת? אומר לו היהודי, איזה אליל הוא האש? האם לאש שייך-בהו ברגע קט תעבדו? חושב לו המצרי אם כן אעבוד למים. אם הם מתגברים על אש החזקה אין לך כח גדול מזה.

ואתא תורא ואז קרה לו משהו שכלל לא עלה בדעתו. שתו לו את אלוהים. כן, באמצע התיפלה שלו. הוא כרע על ברכיו. ביקש מה שביקש. והנה אך פתח את עיניו ואיננו, כי לקחו לו את האלוהים. אומר היהודי בניחון מה קרה? למה אתה כל כך שבור? ואז ענה לו המצרי, עבדתי אל המים והנה בא השור ושתה לי את האלוהים. מי שתה לך אותו? שאל היהודי. השור! ענה המצרי. אם כן תעבדו לשור! יעץ לו היהודי טוב אומר המצרי בלית ברירה. נעבוד לשור.

ואתא השוחט ואז בא השוחט ונוטל בסכיניו את חייו של השור. וכשמספר זה המצרי ליהודי, מציע לו, 'אם כן תעבדו לשוחט'. אומר המצרי אכן ראוי שנעבוד לשוחט.

ואתא מלאך המוות ואז בין השוחט לא יהיה אליל לנצח, כי בא יבא מלאך המוות ויטול את נשמתו. וכי יעלה על הדעת שיעבוד לשוחט ויום אחד הוא לא יקום? שוב הבין כי יש חזק מהאדם והוא מלאך המוות. הן הוא הגיבור והחזק מכל העולם, וברצותו מהרס וקוטל את חיי האנשים החזקים ביותר. לו כוחות עליונים כבירים ולו יאתה כתר מלכות.

ואתא הקב"ה ואז אומר לו היהודי, 'שוטה שכמותך, כל הכוחות החזקים והאדירים שבעולם התחתונים ועליונים הם כאין וכאפס לעומת אלוקי השמים והארץ. היחיד והמויחד הוא המושל בכל ובידו כח וגבורה והוא עשה את השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר בה וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם. והוא מחיה את כולם ואין עוד מלבדו. ובא יום וגם את היצר הרע ישחטו ואז מה תעשה? אז! אז אעבוד אותו. את מי שאמר והיה העולם את הקב"ה "זה בדיקו מה שאנחנו עושים", משיב לו היהודי, "אנחנו

כורעים ומשתחווים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. לפניו נע-בוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום, תמיד!" הסתיים הוויכוח. הגוי מבין כי אין לו אל מי להתפלל ואין לו את מי לעבוד אלא את אלוקי העבריים. כי רק ה' הוא האלוקים ואין עוד מלבדו. ואז אנו בכל שנה ושנה כאשר מעלים על נס את הנסים שעשה לנו ה' במצרים, נוסף נדבך נוסף של אמונה, ואין לך זמן מתאים מסוים ה'סדר' לציין את אמונתנו, ולזכור ש'אחד הוא אלוקינו שבשמים ובארץ'.

(הגדתי היום)

חד גדיא

הגאון רבי יוסף צבי דינר זצ"ל אב"ד לונדון ביאר הפיוט "חד גדיא" והקשרו לליל הסדר כמובא בדרכי יוסף צבי (עמ' פא), דהנה קשה למה הקב"ה עשה במצרים שפטים, הרי על עם ישראל נגזרה בין כך גזירה בברית בין הבתרים.

והנה בפיוט דחד גדיא יש להקשות למה הקב"ה שחט את מלאך המות, הרי הוא שחט בצדק את השוחט ששחט שלא בצדק את השור, דכשנלך לפי הסדר יצא כך, הגדי לא עשה רע והשונרא שאכלו עשה שלא בצדק, וא"כ טוב עשה הכלבא שנשכו, אבל לא טוב עשה החוטרא שהכה לכלבא שרק השיב לשונרא כגמולו הרע שאכל לגדי על לא עוול בכפו, וכן על זה הדרך האש עשתה טוב ששרפה את המקל והמים לא טוב, השור טוב והשוחט לא טוב ומלה"מ עשה טוב וא"כ מדוע הקב"ה שחטו. וביאר הגרי"צ דונר פשוטן של דברים, גם אם השני עשה שלא כהוגן אין זה מצדיק התערבות של גורם אחר להכות עשוק מיד עושקו, דמה לו לעשות חשבונות לא לו, וממילא כולם לא היו בסדר שהתערבו על ריב לא להם.

ובזה מבואר מדוע נענשו המצרים דהגם שהקב"ה גזר על עם ישראל שיעבדו - אין זה מתיר להם לשעבד בעם ישראל. דמה זה ענינם, וזהו הקשר של פיוט חד גדיא לליל הסדר.

והרה"ק ר' אליעזר מדזיקוב זצוק"ל אמר בשם אביו הרה"ק ר' נפתלי מרופשיץ זצוק"ל ד"חד גדיא" הוא כעין לחש נגד עין הרע כדי שלא יזיק לישראל עין הרע של המלאכים המתקנאים כביכול בישראל בגודל רוממותם בליל הסדר, עי' זוה"ק המובא בתחילת ההגדה בקטע "פקודא בתר דא".

(והאר עינינו)

מדוע אומרים את פיוט "חד גדיא"

מאחר והמלאכים רואים את ישראל בליל הסדר, אנו פוחדים שהם מקנאים בנו, וכדי שלא ישימו עין הרע בקנאתם, לכן אנו אומרים "חג גדיא" שהוא לחש כנגד עין הרע...

(בשם החוזה מלובלין)

"אחד מי יודע"

בליל הסדר, שאל אבי מורי זצ"ל: מה עניינו של הפיוט "אחד מי יודע" להגדה של פסח? ועדו, אם בעל ההגדה רוצה ללמדנו "ידיעות ביהדות", שיאמר באופן ישיר שיש רבש"ע אחד, ב' לוחות, ג'

אבות וכו', ודמעו עשה זאת על דרך שאלה ותשובה?

ואמר אבי מורי, בדרך משל, כששואלים ילד מה מזכירה לו הסיפורה שתים, מיד הוא עונה שאתמול הוא קיבל שתי סוכות. וכאשר שואלים מה מזכירה לו הסיפורה ארבע, הוא עונה ששלושם הוא קיבל ארבע קוביות שוקולד. וכששואלים אותו מה מזכירה לך הסיפורה שש? - שקיבל שש מכות מהרבה, ומספר עשר מזכיר לו שהוא גר בבית מספר עשר, וכן הלאה.

וזה מה שבעל ההגדה בא לומר, שיש לחנך את הילדים ולדבר עמם בעניני קדושה ועניני תורה, עד שכל עולם המושגים יהיה בענינים אלו, וע"כ בשעה שישאלו את הילד: אחד מי יודע? דהיינו מה מזכירה לו הסיפורה אחת, מיד יענה: אחד אלוקינו וכו'. הראש של הילד צריך להיות מונח בעניני תורה, שכאשר ישאלו אותו בעיזה ענין, אזי באופן טבעי הדבר יזכיר לו משהו שקשור לעניני תורה ואמונה וכו'. ולכן בעל ההגדה כתב את הפיוט "אחד מי יודע" בדרך של שאלה ותשובה, כדי להורות לאבא בליל הסדר שעניני "והגדרת לבנך", את הדרך כיצד לחנך את ילדיו (הגר"י דינר שליט"א)

אחד מי יודע

פיוט "אחד מי יודע" זה נכתב בדרך של שאלה ותשובה ומפרט 13 סיבות ליציאתנו ממצרים. זו גם הגימטריא של המילה "אחד". בכך אנו מצהירים שהקב"ה אחד ויחיד.

מחבר הפיוט אסף את מאמרי חז"ל על גאולתן של ישראל והזכויות של עם ישראל לגאולה:

א. מי יודע זכות אחת, שבזכותה נגאלו? והתשובה: "אחד אלוקינו שבשמים ובארץ" - בזכות האמונה שהאמינו בא-ל יחיד ומיוחד.

ב. מי יודע זכות שניה? שני לוחות הברית. משה רבנו שאל את הקב"ה: "מה זכו ישראל לצאת ממצרים" וה' ענה לו: "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים..." שיקבלו על הר חורב שני לוחות הברית! ובזכות זה יגאלו.

ג. מי יודע זכות שלישית? שלשה האבות - ויזכר אלקים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב" (שמות ב, כד) ובזכותם נגאלו ממצרים.

ד. מי יודע זכות רביעית? ארבע האמהות הקדושות. ה. מי יודע זכות חמישית? בזכות קבלת התורה (חמישה חומשים) נגאלו ממצרים.

ו. מי יודע זכות שישית? ששה סדרי משנה. גיטין דף ס: "לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה", ששה סדרי משנה.

ז. מי יודע זכות שביעית? בזכות השבת נגאלו אבותינו. ח. מי יודע זכות שמינית? מילה! בני ישראל היו ערומים מהמצוות ולא היתה להם זכות להיגאל, ונתן להם הקב"ה שתי מצוות, אחת מהן - דם מילה.

ט. מי יודע זכות תשיעית? תשעה ירחי לידה. שהיו ישראל ממשיכים את שושלת הדורות למרות כל הצרות ולא נרתעו גם נוכח גזרת פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" בזכות זה נגאלו ממצרים.

י. מי יודע זכות עשירית? בזכות עשרת הדברות, שקבלו מהר

סיני, נגאלו אבותינו.

יא. מי יודע זכות אחת עשרה? אחד עשר כוכביא, אחד עשר השבטים, שבחלומו של יוסף נמשלו לכוכבים, שלא שנו את שמם.

יב. מי יודע זכות שתים עשרה? שנים עשר שבטיא, גדורים היו ישראל בעריות, שמרו על טהרת משפחותיהם כעל בבת עינים ולא התבללו בין המצרים.

יג. מי יודע זכות שלשה עשרה? שלש עשרה מדיא, י"ג מידות של רחמים שישראל הצטיינו בתפילותיהם וצעקו לאבינו שבשמים.

(אור דניאל)

אחד מי יודע

פעם שאלו את הרבי מבעלז, רבי יששכר בער, מדוע אומרים בליל הסדר "אחד מי יודע..." אחד אלוקינו", הלא ודאי שאנו יודעים זאת, הרי אמונה זו מלווה אותנו כל השנה.

השיב: אדם שהוא עשיר גדול, לעולם אינו מגלה כמה כסף יש לו. מתי הוא מגלה? אם קורה שהוא שותה כמה כוסות יין, אז נפתח פיו והוא מגלה את כל סודותיו. "נכנס יין - יצא סוד" (ערובין סב, א). אף אנחנו, כל השנה אין אנו מדברים על אוצרותינו. אבל לאחר ארבע הכוסות, נפתח הפה ואנו מספרים ומגלים את כל האוצרות: אחד אלוקינו, שני לוחות הברית...

(האדמו"ר מבעלז)

שנים מי יודע שני לוחות הברית וכו' עשרה מי יודע עשרה דבריא

צ"ב, הא שני לוחות הברית ועשרה דבריא חד ניהו, דעשרת הדברות היו כתובים בשני לוחות הברית, ומה ביאור הכפילות. [וכע"ז יש להקשות בנוסח תפילת של שבת "ישמח משה וכו', ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת, וכן כתוב בתורתך (שמות לא, טז) ושמרו בני ישראל' וכו', וצ"ב, וכי רק 'ושמרו בני ישראל את השבת' כתובים בתורה, ואילו שני לוחות הברית שכתוב בהם שמירת שבת לא כתובים בתורה ודו"ק בזה] תשובה מנה כל מקום שזכר המספר עשרה

(עיין ההגדה)

תשעה ירחי לידה

שואל האדמו"ר ה"אמרי יוסף" מספינקא: ב"חד גדיא" אנחנו מזכירים רק זכויות שמיחדות לעם ישראל, כגון: שלושה אבות, ארבעה אמהות, חמישה חומשי תורה, וכן הלאה לכאורה, תשעה ירחי לידה לא רומזים על שום זכות. וכן, גם אצל הגויים יש תשעה ירחי לידה. אם כן, מדוע מזכירים ירחי לידה ב"חד גדיא"? עונה ה"אמרי יוסף": יהודי במעי אמו יושב ולומד, מלאך מלמד דו תורה, נר דלוק על ראשו, והוא צופה ומביט מתחילת העולם ועד סופו, כמו שאומרת הגמרא במסכת נדה.

כשנולד התינוק היהודי, הוא שוכח את הכל אבל מתחיל ללמוד מחדש. היהודי אף פעם לא מתנתק מלימוד תורה. הלימוד שלו מתחיל לפני שנולד, וממשיך אחרי שנולד, כל ימי חייו.

התורה הזאת באה לכפר על כל התורה שהיתה חסרה בעם יש-
ראל, וזה גרם להם את הגאולה. תשעת ירחי הלדה שבהם למדו
תורה - הם שהביאו את הגאולה לישראל.

עתה הבה נתבונן, אם היה בני ישראל מתחילים לחשוב: וכי זה
הזמן להיות מעוברת ולהביא ילדים לעולם? הרי אין לנו שמץ של
מושג איך נגדל את אלו שכבר קיימים, ואיך נסתדר עם כל הילדים
הנוספים שיולדו?

אבל בני ישראל לא עשו את החשבונות הללו. ומה התברר
לבסוף? שדוקא רבוי ילדי ישראל, הוא אשר גרם לרבוי של התו-
רה במצרים שהיתה ריקה מתורה. ובזכות התורה גאל הקב"ה
את ישראל ממצרים. בזכות אותן נשים צדקניות נגאלו ישראל
ממצרים.

כשנעמיק בדברים נבחין בנקודה נוספת. הקב"ה היה מוכן לש-
לוח מלאכים מן השמים, לא שילמדו חלק מהתורה, אלא את כל
התורה כולה, אפילו שהוא יודע שהיא תשכח מהם לבסוף!
בשביך ילד יהודי שילמד תשעה חודשים תורה, וישכח אותה,
שולח הקב"ה מלאך - שמשו רבנו מפחד ממנו - ללמוד איתו
חברותא.

כמה מחשיב הקב"ה את למוד התורה שלנו!
לפעמים בן אדם יושב ולומד ולא רואה הצלחה בלמודו. שוכח
את כל מה שלמד. הוא אומר: רבנו של עולם, מה שווה כל הלי-
מוד הזה? זה שווה המון! עד כדי כך שמשמים שולחים מלאך
ללמד את העובר תורה. לכל לימוד יש ערך עצום.

יהודי צריך לעשות את רצון ה' בלי שום חשבונות, רק כי זה מה
שה' ציוה אותנו.

את זה צריך האדם לזכור, וזה מה שמונח ב"תשעה ירחי לדה".
(שש באמרתך)

תשעה ירחי לדה

מהו השבח שבא בעל ההגדה לומר במספר זה?
הגרי"ש אלישיב זצ"ל הסביר שטמון בכך שבח על הצלתו
של משה רבינו מיד המצרים, שכן המצרים מנו ליוכבד תשעה
חדשים, אך מאחר שהקב"ה הקדים את שעת הלידה והיא ילדה
לסוף שבעה חדשים, ניצל משה רבינו מידם, שכן לא ידעו על
לידתו!

זוהי הסיבה לשבח שאנו משבחים במילים אלו.
(רבי ירחמיאל קראם)

בקרב במהרה בימינו

חז"ל אמרו (גיטין פח:): "מהרה' דמרי עלמא תתנ"ב שנים". זאת
משום שיומו של הקב"ה הוא אלף שנים.
אך אנו מבקשים ומתפללים שיבנה בית המקדש במהרה, על
פי ימינו שלנו ולא על פי יומו של הקב"ה.
זהו "במהרה - בימינו".

(מחצית השקל)

קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה

המכוון בבקשה זו הוא ציפיתנו לימות המשיח. אך יש להתבונן
מפני מה נקראו הימים האלו "לא יום ולא לילה"?

הפיוטים בהגדה של פסח רומזים על כל הגלויות, ועל כל הצ-
רות של עם ישראל לדורותיו, ואנחנו מחפשים זכויות שיושיעו
את עם ישראל.

ב"חד גדיא" אנחנו ומזכירים את שני לוחות הברית, את זכות
שלושת האבות וארבע האמהות, את זכות חמישה חומשי תורה
וששה סדרי משנה, וכן מזכירים את שלוש-עשרה מדות הרחמים
של הקב"ה.

אנחנו מזכירים גם זכות "תשעה ירחי לדה" ואומרים: רבנו של
עולם, לכל יהודי, גם היהודי הרשע ביותר בעולם והשפל ביותר
בעולם, יש תשעה חודשים של למוד תורה בטהרה, בלי שום
חטא. יהיה אשר יהיה מקומו של היהודי הזה עכשיו - תשעה
חודשים של תורה וטהרה נזקפים בכל מקרה לזכותו!
מרח הגרי"ש אלישיב זצ"ל תרץ תרוץ נפלא:

המצרים ראו בעניהם כל הזמן ניסים אדירים, תנוקות יהודיים
היו נבלעים בתוך האדמה, ואחרי כן צומחים ויוצאים ממנה. מש-
ליכים אותם ליאור והם ניצלים. בנוסף, התינוקות הללו היו יונקים
דבש וחלב מהסלעים.

מדוע לא בדק ואת משה ביום הראשון שהוא נולד?
כי הם סברו שאשה צריכה ללדת לתשעה ירחי לדה, ויוכבד
הרי ילדה את משה בחודש הששי, שלושה חודשים קודם זמנו.
לכן הם לא ידעו על לדתו, וזה גרם את כל ההצלה של עם ישראל.
שכן, משה בעצם היה אמור להולד בחודש התשיעי, ובאותו
יום באמת אמרו החוזים בכוכבים שהיום נולד מושיעל ישראל.
אבל כיון שמשו נולד שלושה חודשים קודם לכן, הוא כבר היה
נער, היה לו קול גדול ש לבן שלושה חודשים, וכשראתה אותו
בת פרעה אמרה: זה ודאי אינו מושיען של ישראל, שהרי כבר יש
לו קול של נער, ולא יתכן שנולד היום. לכן הסכים פרעה לגדלו
בתוך ביתו, ובתוך ביתו של פרעה השפיע משה על בת פרעה
להיות בתיה, בת ה', והחזירה בתשובה, ומכך התגלגלה כל יציאת
מצרים, שהרי משה גאל את עם ישראל בזכות שבת פרעה הצילה
אותו.

ומה גרם למצרים לספור תשעה חודשים? כי הם היו כל כך
כופרים, שאמרו: תשעה ירחי לדה זה הטבע, ואין נסים בעולם.
הם לא האמינו בנסים. למיטב ידיעתם, אשה שיוולדת קודם זמנה
- הולד מת. אין אפשרות שיחיה.

נמצא, שמא שגרם שמשו ינצל, היתה העובדה שהמצרים היו
כופרים, ובפרו תשעה ירחי לדה. כי אם הם היו מאמינים שיש
ניסים - לא היה פרעה מסכים לגדל את משה בביתו.
מודים אנו, אפוא, לקב"ה על שנתן בטבע תשעת ירחי לדה, וזה
שגרם את כל נס יציאת מצרים.

ובאופן נוסף שמעתי לבאר:
במצרים לא למדו היהודים תורה, כי היו עסוקים יומם ולילה
בעבודה שהעבידו אותם המצרים בפרך.

איך, אם כן, יציל הקב"ה את עם ישראל בלי תורה?
מה עשה הקב"ה? כל אשה יהודיה, כשהיתה מעוברת עם ששה
ילדים, היו באים אליה ששה מלאכים, ומלמדים כל ילד הודי את
כל התורה כולה. ישיבה שלמה במעי האם היהודיה. שש חברו-
תות - ששה תלמידים ועוד ששה מלאכים, סך הכל שנים-עשר,
יותר ממנין, כולם יושבים ולומדים את כל התורה כולה.
ומה קורה עם התורה הזאת? הם שוכחים אותה. אבל היתה שם
תורה, למדו תורה!

לא מהיר מידי ולא איטי מידי. קדימה, קדימה. בלי לחשוב. רק כשהגיעה לשער התירה למעין הדמעות לנבוע מעיניה. המפקד הנאצי עמד נדהם, וכפי שהבטיח דאג לה לשמירה עד סיום המלחמה... לבעלי החיים אין בחירה משל עצמם, אלא הם יד ארוכה של האלוקים. חז"ל מבארים את הפסוק: 'ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים איתו' (משלי ט"ז, ז'), שהכוונה היא שאפילו בעלי החיים, היתושים והמעופפים למיניהם אינם פוגעים לרעה באדם כאשר הוא רצוי לפני הבורא. בחורים אמריקנים שנסעו להרים בקיץ, פנו ובקשו מרבי משה פיינשטיין זצ"ל להצטרף אליהם, כדי שישפיע עליהם מרוחו, והוא הסכים להצטרף. באותו מקום נופש רחשו אלפי יתושים ומעופפים שונים ואף בחור לא העז לצאת מחדרו ללא שמרר על פרצופו משחה לבנה, כדי לדחות אותם. רבי משה ישב - לפתע הבחינו הבחורים בתופעה מיוחדת בחוץ וכתב תשובות בהלכה, שום משחה לא היתה מרוחה על פניו, ובאורח פלא אף יתוש לא התקרב אליו!

אחד מהם הרהיב עוז ושאל: "למדנו רבנו, כיצד זה שאנו מתגרדים ללא הרף, למרות המשחה ואילו הרב יושב ואף יתוש אינו עוקץ אותי?". נענה רבי משה ואמר ברכות: "הבא לי ילקוט שמעוני על ספר משלי", עלעל בו וציטט: "גם אויביו... לרבות מזיקי ביתו, כגון פרעושים, זבובים ויתושים) פרק טז רמז תתקנד)". לאחר מכן הוסיף בענוה ובפשטות: "נראה שהיתושים משלימים איתי כיון שהבורא רוצה בי". - על דרך יסוד זה - שלבעלי חיים אין בחירה משל עצמם מבאר ה'אור החיים' הקדוש את עצתו של ראובן במכירת יוסף: ויכוח התנהל בין ראובן ובין אחיו, האם יוסף חייב בדין או לא, ואם ראוי לפסוק עליו דין רודף מחמת שהביא דיבת האחים רעה לפני אביהם. עמד, אפוא, ראובן והציע: "וידנו אנחנו בעלי בחירה. ויתכן שיש - (אל תהי בו) - בראשית לו, כז לנו בתת מודע כוונות נסתרות ואנו נוגעים בדבר, נשליך אותו אם כן לבור מלא בנחשים, ונתבונן במתרחש עמו. אות - ומאחר שנחשים אינם בעלי בחירה, אם יכישו אותו הוא שהוא בר קטלא, ואם לא - הוא נקי. ואמנם כשהשליכו את יוסף לבור והנחשים לא נגעו בו, הבינו כי מדובר באדם טהור. כיצא בכך ביאר 'האלישיך' הקדוש לגבי דניאל. השרים קנאו בו, אולם המלך אהבו. כדי להכריע בענין החליט המלך לזרוק אותו לגוב האריות, מבלי שידם תהיה בו, ואכן האריות לא פגעו בדניאל בגוב האריות. נמצא, אפוא, שאפילו גויים גמורים מכירים בכך, שכאשר חיות רעות אינן פוגעות באדם - אות הדבר שהוא רצוי לפני המקום ברוך לבד מפרעה הרשע. כששומע פרעה את ה'אור'. כולם בקשת משה: "שלח את עמי ויעבדוני במדבר" (שמות ז, טז) הוא אינו מתפעל מכוחו הנורא של משה, ובפיו הרע הוא אף עומד ומצהיר: "לי יאורי ואני עשיתיני" (יחזקאל כט, ג). שחץ ורהב אלו הם עיקר קליפת מצרים - אך הם אינם קיימים רק במצרים! תחושה זו של אנוכיות ואגוצנטריות, המניחה את האדם במרכז, ומשעבדת לרצונו את כל העולם, היא כח הרסני המכלה עד היום כל חלקה טובה.

תפיסת עולם זו מופיעה כסיסמא וכאידיאולוגיה של מפלגות השמאל: 'האדם במרכז', 'זכות הפרט' וכו', וכוללת סגידה לעולם הנוחיות, הנהנתנות והחומרנות. תחושות אלו מפריעות לקבלת עול מלכות שמים ומסמאות את עיני האדם מכל גילוי אלוקי! וכך הוא אינו מוכן להודות בכך שיש נברא - ויש בורא, שהוא נוצר - ויש יוצר, שהוא מונגם - ויש מנשים! הוא יודע שידעו

לי -למשה רבנו: "מי ה' אשר אשמע בקולו" עפרא לפומיה! - מה לעשות?" וכן "לא ידעתי את ה'". יתירה מזאת, פרעה מדבר את דברי השחצנות הללו על אף שמשוה רבנו מתייצב לפניו באורח נס באופן שאינו מוסבר בשום דרך טבעית! שהרי עשרות חיות טרף מאולפות הגנו על פרעה - כמבואר ב'ילקוט מעם לועז' - ומשה ואהרן עוברים דרכם מבלי שיגעו בהם לרעה. נס כזה היה מצליח לגרום להתפעלות אפילו לנאצי הגדול ביותר, אך פרעה שהגדרתו שחץ וזוהי מהותו - אינו מתפעל מכך כלל. בשחצנותו זו השתנה פרעה מרשעים גדולים אחרים, כפי שניווכח לראות במעשה דלהלן שסיפר הרה"ג רבי מנחם שטיין שליט"א: הרב-בנית סרנא, אשתו של רבי חיים סרנא זצ"ל, ראש ישיבת חברון בגאולה, היתה ניצולת שואה. נס הצלתה ממלחמת העולם השנייה צינת היה מופלא. היא סיפרה שתוך כדי המלחמה, במהלך אחד הנסיונות למלט את נפשה מהנאצים הארורים, ימ"ש, בעודה ברחת ומחפשת קורת גג על מנת להסתתר בה, רואה היא מרחוק וילה בודדת, נשימותיה היו כבדות כשנקשה על הדלת: "אנשים טובים הצילו אותי!" בכתה ודפקה, מקווה לפגוש ב'בני אדם' בתוך המהומה החייתית שסביבה. לבסוף נפתחה הדלת. האיש שלפניה היה לבוש בגדי בית קלים ולא מדים, אך שפמו המזדקר והמבט הכחול והקר שנעץ בה, לא השאירו מקום לאשליה. היא העזה לדרוך בפתח ביתו של 'נאצי'. ולא נאצי רגיל, כי אם המפקד הנאצי האזורי... בראותו אותה הוא אמר רק מילה אחת: "יהודיה!". רגליה של הנערה הצעירה נתקפו ברעד בלתי נשלט, והיא נשענה על הקיר, כדי לא ליפול. - "הצלה את מבקשת...". הוא צחק כאילו שמע זה עתה את אחת הבדיחות היותר מבדחות בחייו בעודו מהרהר בליבו: בשביל לתת לי - "יהודיה טיפשה. את כל הדרך עשתה לסיים את העבודה בקלות". מוחה של הנערה התרוקן כליל. מעולם לא היה מלאך המוות קרוב כל כך ומאיים כל כך. יכולה היתה לשמוע את קול נשיפותיו ולהבחין בהבל היוצא מפיו. פתאום הפסיק הנאצי לצחוק ופניו הרצינו. "איך נכנסת לכאן?", שאל. בלי מילים הצביעה לפניו על השביל הראשי המוליך הביתה. - "הכלבים לא נבחו אפילו?" - "הכלבים???" רק כעת הבחינה בעשרות כלבי 'רוטוילר' ו'אמסטף' גרמניים המשוטטים בחצר. אילו היתה מבחינה לא היתה מעיזה להכנס. בהם קודם לכן הנאצי צמצם מבטו ושתק. ההתרחשות העל טבעית הדהימה אותו. הכלבים שלו מאולפים מספיק כדי לקרוע לגזרים כל זר המנסה להתקרב פנימה. היתכן כי לנערה - 'שלפניו כוחות כישוף ושליטה שלא מן העולם הזה?! הרהר בליבו. רעיון מבריק עלה בדעתו לפתע. "הישארי כאן למשך הלילה הקרוב, ובבוקר תצאי שוב דרך השביל הראשי. אם שוב לא יפגעו בך הכלבים לרעה, אגן עליך במשך כל זמן המלחמה!". הלילה היה ארוך וכרה של הנערה הוספג בדמעות שלישי. מראות בלהה הצטיירו מול עיניה - הנה היא הולכת בשביל הסלול והכלבים מתנפלים וקורעים את בשרה לחתיכות חתיכות. הנה הם מלקקים את הדם. שלום לך עולם. שלום לכן, תכניות העתיד. השחר עלה ומצא אותה טרוטת עיניים. מטהרת. מוכנה לכל אשר ישית עליה מלכו של עולם - ועם זאת כמה לחיות. אנשים רבים עצרו את נשימתם כשעמדה בפתח, מוכנה לצאת למצעד המוות הפרטי שלה. הם הציצו מן החלונות ומן החדרים, נכונים למחזה המתוכנן של קריעתה לגזרים. היא החלה לצעוד - ושום כלב לא זע ממקומו. באצילות התקדמה במהלך השביל, שומרת על קצב הליכה רגיל,

והקב"ה ברחמיו ובחסדיו הגדולים, הצילו ברגע האחרון מאכילת חמץ בפסח.

(הגר"י זילברשטיין-נוי העמודים)

עשרת המכות - שיעור ומבחן במידת האמונה והביטחון.

אמר הקב"ה למשה רבינו - עכשיו אני הולך לתת למצרים עשר מכות שיהיו בשם הווייה, כדי שלאף אחד לא יהיה צד לומר, שיש כוח אחר בעולם מבלעדי מהו שם הווייה?! זהו שם שמהווה את הבריאה בכל רגע ורגע. יש שני מקרים שמביא המהר"ל (בגבורות ה', הקדמה שניה):

אומר המהר"ל - הקב"ה הראה למצרים במצרים, שבדבר אחד יתכן דבר והיפוכו. בזה שאתה רואה בדבר אחד דבר והיפוכו, פירוש הדבר, שאני מוכיח לך שזה לא דבר ישן שנעשה, אלא אני מהווה אותו בכל רגע ורגע. אדם אחד מכניס יד לתוך התקע ומתחשמל, אדם שני גם כן מכניס ולא מתחשמל, פירוש הדבר, שחשמלאי יכול לסדר שאחד מתחשמל והשני לא. "אני סידרתי את המעשה הזה, כדי שתראה שאני מהווה את הדבר בכל רגע ורגע, ואת זה אני רוצה להראות במכות מצרים." אומר המהר"ל - אמר הקב"ה: עכשיו תראה איך אני משנה את צבע המים שבאו לעולם בששת ימי בראשית, כי אני מהווה את המים בכל רגע ורגע. אם אני מהווה, אני אומר ליהודי "תשתה מים" ולמצרי "תשתה דם". אתה המצרי, אם תכניס קש לתוך כוס מים של יהודי, מה שתשאב פנימה יהיה דם ומה שיחזור בחזרה לכוס, יהיה מים. אבל אם תשלם כסף ליהודי, תוכל לשאוב מהכוס מים ולא דם. אני מהווה את הדבר הזה בכל רגע ורגע. אני מראה לך שאני מייצר דבר והיפוכו, בדבר עצמו!

ניקח את מכת חושך:

המצרים בחושך. לא הפסקת חשמל, חושך מוחשי! הם יושבים בבית עם עיניים פקוחות, ולא רואים מה נעשה. אומרת התורה (י, כג) ולכל בני ישראל היה אור במושבָּתם.

אבל לא רק במושבָּתם, אלא כל יהודי שהסתובב בבית למצרי, כשהיה פותח מגירה, היה לו אור. אני שליט על השמש ועל האור וגם על החושך - הראה הקב"ה אני מהווה אותו בכל רגע ורגע! לזה אומר המהר"ל, קוראים "שם הווייה".

אף אחד לא אמר במצרים, שמכת חושך נעשתה ע"י כישוף! אמר הקב"ה - מה שעשיתי בראשית הבריאה, בשם שנקרא "א-ל שדי", הוא שם ההעלם, שבו אדם יכול לטעות בין טבע - לנס. זה מתבטל עכשיו במכות מצרים, אפילו המכשפים הודו (ח, טו) אזבוע אלקים הוא הקב"ה נמצא כאן!

אומרים חז"ל (מסכת קידושין מט, ב) עשרה קבים כשפים ירדו לעולם תשעה נטלה מצרים - הם מודים שהקב"ה ברא את העולם, הם מודים שהקב"ה מהווה את המכות! אומר הקב"ה למשה רבינו - עד האבות הקדושים הייתי בשם שדי - שמתי את העולם באיזון. מי שירצה יראה אותי, ומי שלא ירצה לא יראה אותי. במכות מצרים כולם יראו אותי. בכך אני אוכיח לבני ישראל, שאני הוא זה שברא שמים וארץ! אני הוא שבשם שלי, הקמתי את העולם כולו!

אלו יחייבו אותו - שהרי אם יש בורא, יש גם מטרה לעולם, ואם ישנה מטרה מחובתו להוציא אי אלו אביזרים מתוך הבית, להס- כים לטיפול בארונותיו האישיים ולפעמים גם לשינוי סדרי החיים לכן אינו מוכן אפילו לבוא לסמינר ולקבל המתוכננים הוכחות לענין. הוא גאה מכדי שיאות להיכנע לך. 'עבדא בהפקרא ניחא ליה', הוא עבד ליצרים שלו ומבקש להמשיך גם הלאה לחיות בהפקרות, ולפיכך הוא הולך בדרכי פרעה, ה'מזזה' מראש את ה'סכנה' ומתכחש למציאות ה' שעושה עצמו אלוה. ובראותו הני- סים והנפלאות מתגלים למול עיניו נותר אדיש ואומר: "לא ידעתי את ה'", "מי ה' אשר אשמע בקולו".

[הגדה של פסח - 'דורש טוב']

ברגע האחרון ניצל מאכילת חמץ בסיביר הקפואה

הגאון רבי אברהם אליהו מייזלס זצ"ל היה אדם גדול מאד, ומסר נפשו בפועל ממש על שמירת התורה והמצוות, וב'עון חמור' זה, נכלא לשש וחצי שנים בסיביר בעבודת פרך, כאשר גם שם שמר על התורה והמצוות במסירות נפש.

כשמחותנו מורינו בעל השבט הלוי זצ"ל ל הספידו, סיפר ששמע ממנו שהוא מוכן לספר את מה שעבר עליו בדרך הלך לסיביר, ובדרך חזור מסיביר, אך מה שעבר עליו בסיביר עצמו, אין הוא מוכן לספר בעולם הזה, כי שומר זאת על הדרשה הראשונה שיאמר לפני כסא הכבוד.

אך לעתים רחוקות בלבד היה מדבר על תקופה זו, וגם זה בכדי ללמד כיצד האדם צריך למסור נפשו על התורה והמצ- וות, ואיך שאדם שמקבל על עצמו את שמירת התורה והמצוות הקב"ה מגן עליו.

וכך מספרים בניו בהקדמה לספרו בן אברהם, שאחד הדברים הקשים ביותר לשמירת התורה במקום חשוך כזה, הוא המחסור בלוח שנה, שבעוד שבשמירת שבת, סופרים שבעה ימים, וכך יודעים מתי שבת, אבל לגבי שאר המועדים בלא לוח שנה, הרי זה משימה מסובכת לדעת כל חג מתי הוא יחול. אך אביהם בח- כמתו ובגדלותו הרבה הצליח לסדר לעצמו לוח שנה.

אך שנה אחת סיפר רבינו, לאחר בדיקת חמץ, נטל ידיו כדי לאכול את הפרוסת חמץ שהשאיר לעצמו לאכול באותו לילה, לאחר נטילת ידים, עוד קודם שהספיק לברך את הברכה, דפק על חדרו אחד השוטרים, ואמר שהמפקד קורא לו מיד מכיון שהגיע חבילה עבורו. רבינו רץ מיד בשמחה כי קיוה ששלחו בע- בורו חבילת מצות עבור חג הפסח הממשמש ובא.

בהגיע לחדר של הממונה על המחנה, אמר לו כידוע לך שכאן קודם שמעבירים את החבילה, יש לחפש בקפדנות אם אין חומר שחותר תחת השלטון, וכך לאחר בדיקה קפדנית ודקדנית, גילה שמוחבא שם לוח שנה, המפקד לקחו בחמת זעם, וזרקו על הר- צפה, וצעק כזה 'דבר חמור' קבלת, זה הרי ממש חותר נגד כל השלטון 'המתוקן' שלנו.

אך רבינו כמעט והתעלף במקומו, כי במהלך זריקת הלוח שנה על הרצפה, הלוח נתדפדף בדיוק לחודש ניסן, וגילה שם שהיום אינו ליל בדיקת חמץ כפי שחשב, אלא כעת הוא כבר ליל הסדר,

ממילא, עשר המכות הם כנגד עשרת המאמרות. כי עשרת המאמרות חזרו במצרים. הם מהווים מחדש את הבריאה. יש עוד שתי דוגמאות:

הפעולה הראשונה שעשה משה לפני פרעה היתה במטה - זרק אותו לפני פרעה ונהפך לנחש. אבל אותו נחש לא בלע את שאר הנחשים של החרטומים שהיו סביבו. אמר הקב"ה-אם הנחש יבלע את שאר הנחשים, לא יהיה כאן שום נס נחש בולע נחשים. מה עושים?!

מחזירים את הנחש להיות בחזרה מטה והמטה בולע את הנחשים!

אבל זה לא מספיק, הוא בלע עשרה נחשים ובנוסף, נשאר באותו עובי! אומרים חז"ל - נס בתוך נס היה כאן. גם בעניין קריעת ים סוף, היה אותו דבר: אומרים חז"ל- בשעת קריעת ים סוף, פתאום חוזרים בני ישראל "ויבא סוס פרעה ורכביו ופרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים". אומר הרמב"ן- כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו. אמר ר"א שגם זה מן השירה, כי היו משוררים ואומרים כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב עליהם את מי הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוך הים, והוא נס בתוך נס. ואינו בלשון השירה והנבואות. אבל פירושו, אז ישיר משה, כי בא סוס פרעה ביום ההוא מיד, לא מיום המחרת או אחרי כן. או טעמו אז ישיר, כאשר בא סוס פרעה בים והשיב עליהם ה' מי הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוכו, להגיד כי בלכתם בתוכו ביבשה אמרו השירה.

ראו בני ישראל, שהקב"ה מתפעל כאן שוב מידה של נס בתוך נס. להראות לך, העובדה שיש כאן מים ואין כאן מים - כי כך הקב"ה אמר. יוצא, שהקב"ה מהווה בכל רגע את העולם כולו, שנאמר "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" בואו ניקח דוגמא מהגוף שלנו:

אדם קם בבוקר, ב"ה, נוטל ידיים, נעמד ליד החלון. כל הגוף עובד, כל האיברים תקינים. הוא מתפעל מזה! האם הוא יעיר את אשתו ויאמר לה "שרה, הפלא ופלא, הכל עובד?! אם הוא יעיר אותה, היא תכעס עליו אבל, ל"ע, אם בוקר אחד הוא קם והיד הפסיקה לזוז, ופתאום לאחר כמה ימים, הוא קם בבוקר והיד חזרה לעבוד, הוא לא יעיר את אשתו?! ברור שכן!

אבל לפני שבועיים לא צעקת, לא התלהבת, מה קרה?!? 45 שנה, הכל עבד אוטומט, עכשיו היה שינוי אומר רבינו בחיי, שנקודת השמחה אצל האדם, היא כשמתחדשים אצלו דברים הרגילות, מוחקת אצל האדם את ההתפעלות. רבותי, אם אלו הדברים בואו נתבונן ברעיון נפלא ביותר, שאמר אותו הרב אהרון בקשט: הרב אהרון בקשט לוקח שני מצבים, וכל מצב אחר הוא אצלו פלא: ילד מגיע בפעם הראשונה לתלמוד תורה. הרב'ה מלמד פרשת השבוע ילדים יקרים, אני רוצה ללמד אתכם מה היה "במצרים. עם ישראל יצא ממצרים, כשיצא ממצרים, הם הוציאו מזון לס"א סעודות ונגמר להם האוכל. בט"ו בחודש אייר לא היה להם מה לאכול. ילדים, אתם יודעים מה הם אכלו?

אם יש ילד שזכר מה הוא למד בגן בשנה שעברה, אז הוא יגיד "רב'ה, הם אכלו מן". יש ילדים, שהגנת לא לימדה אותם - פרשת המן, כי היא לימדה אותם על קריעת ים סוף. עומד הרב'ה ואומר

לילדים 'ילדים חביבים, אני רוצה לספר לכם מה היה כשיצאנו ממצרים. בשנת 2448 לבריאת העולם - יצאנו ממצרים ולאחר שלושים יום לבריאת העולם. נגמר האוכל. אתם יודעים מה עשה הקב"ה?! ליד כל אוהל, ירד אוכל שנקרא 'מן'. זה אוכל שהיה בו כל הטעמים בעולם. מי שרצה לאכול לחם, הרגיש לחם. מי שרצה בשר, הרגיש בשר. מי שרצה לאכול עוגה, הרגיש עוגה. מי שרצה שוגי, הרגיש שוגי. פלאי פלאות ברוך ה'! "רב'ה, לא הלכו לקנות - פתחו הילדים את עיניהם בתמיהה במכולת עם עגלה?! "לא ולא. לכל אחד ירד מן ליד הדלת. היה - אמר להם הרב'ה בזה את כל הטעמים שבעולם. "הרב, ומה עם הבגדים", - המשיכו הילדים לשאול "איך הסתדרו?! לא היתה שום בעיה, ענני הכבוד היו מכבסים" - אמר להם ומגהצים להם את הבגדים. "ומה עם הנעלים, היו שם חנויות נעלים במדבר???" "לא, הנעלים גדלו איתם, וכך גם הכובע ושאר - אמר להם הדברים".

הילדים חוזרים הביתה... "א-ב-א! המורה שלנו חטף אלצהיימר. איזה סיפורים הוא מספר לנו?!"

"איך אתה מדבר?! זה כפירה! ככה יצאו אבותינו ממצרים!!!" רבותי, ילד נולד בשנה השניה שהיו במדבר... כל בוקר הוא פותח את החלון של האוהל, לוקח את המן ומכניס לפה. ב"ה אוכל איזה טעם שהוא רוצה. אורזים לו את המן בשקית וככה הוא הולך לתלמוד תורה. הנעלים שלו גדלות באופן אוטומטי, את הבגדים הוא תולה מחוץ לאוהל לניקיון, למחרת זה חוזר נקי. הכל רגוע, אין דאגות! שנה אחרונה לפני שיוצאים מהמדבר, לוקח הרב'ה את הילדים "ילדים, הכל הולך להיגמר. עוד חצי שנה אנחנו - ואומר להם נכנסים לארץ ישראל, אין יותר מן ליד הדלת, אין יותר נעלים שגדלות ואין חליפה שמתנקה בניקוי של ענני כבוד. בעוד חצי שנה אנחנו נכנסים לארץ", נזרע זרעים באדמה ואחרי שלושה חודשים יצא גבעול עם חיטה, נקח את הגרעינים, נברור, נטחן אותם, נלוש, נשים בתנור ורק אז תהיה לנו לחמניה. נעליים?! קונים בחנות נעלים. כל חצי שנה שילחץ, יחליפו. ניקיון של חליפה?! לך לניקוי יבש

"אבא, למלמד שלנו יש אלצהיימר" - חוזר הילד הביתה ואומר הוא אמר שכשנבוא לארץ ישראל, לא יהיה יותר מן ליד פתח האוהל. נצטרך לקחת חיטה, לזרוע באדמה ואז תצא חיטה החוצה. שמעת איזה דבר זה?! נעלים לא יגדלו עם הגיל, נצטרך לקנות בחנות. איך יכול להיות דבר כזה?! את הבגדים נצטרך לכבס בעצמנו, איך יכול להיות?!

מה ההבדל בין שני המצבים - שואל הרב אהרון בקשט אלה שגרו במדבר, לא ידעו שיש מושג אחר מאשר מן ליד הדלת, נעל ים שגדלות עם הגיל ובגדים שגדלים איתך ביחד. הם יו והתרגלו שמן בכל הטעמים מונח על יד הדלת, הנעלים גדלות, החליפה מוגהצת ע"י ענני הכבוד. זה הטבע שלהם, לזה הם הורגלו! לקחת גרגיר חיטה ולשים אותו באדמה כדי שייקרב ומזה יצא החוצה גבעול, מבחינתם זה נס עצום. לנו זה נראה טבעי. זורעים זרע באדמה, יוצא החוצה גבעול ומזה צומח עץ. מספרים לנו סיפור, שבמצרים היה לכל אחד ליד הדלת מן. איך יכול להיות דבר כזה?! אנחנו התרגלנו לטבע והשינוי הוא פלא בעינינו. לעומת דור המדבר, שהיה מורגל בהנהגה ניסית, ולכן זה היה אצלם בטבע. הם כבר הפסיקו להתפעל מזה שירד להם מן. נכנסים לארץ

- מכה טובה אם אתה מאמין בצור העולמים, למה אתה גונב??
זה לא קשור למאמין או לא, השתדלות צריך לעשות.
הוא מבחינתו עושה השתדלות 100% הוא בוטח בקב"ה ב -
טיפש! אם אתה מאמין בקב"ה, למה אתה לוקח מה שלא
שלך?!

היה יהודי אחד שבא להתברך מהרב:
"רב'ה, תברך אותי לפרנסה טובה. קשה לי!"
שאל אותו הרב - " תגידי, במה אתה עובד, שאני אדע במה
לברך אותך? " "כבוד הרב, אל תשאל שאלות. תברך וזהו... מה
זה משנה במה אני עובד?! " "אם אתה רוצה ברכה, תענה על
השאלה, אחרת, אני לא מברך."
מסתכל ימין ושמאל, רואה שאין אף אחד, אומר לרב "אני גנב,
זה המקצוע שלי "

הרב עוצם את העיניים... לפני שהוא מברך אותו, הוא צועק
"רבקה!!! תשימי את כל התכשיטים בכספת! - לאשתו "שהברכה
לא תתחיל ישר מפה אומר לנו החזון- איש, יש אנשים שהם
'זמרי ביטחון'. מי שצריך חיזוק בענייני ביטחון, בא אליהם!
אתה בא אליו ואומר לו שיש לך קשיים בפרנסה: "דוד, מה קרה
לך? מה אתה בלחץ?!" הקב"ה זן ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי
כנים. מה אתה מודאג?! הדלקת נר לרשב"י?!" תתחיל להדליק,
תראה איך הכל זורם! אם תרצה אתן לך קמע, תראה איך יתחילו
לצמוח לך חרובים בפתח הבית"
הוא מאמין חזק בכל הפסוקים, הוא יודע כל מה שזו בענייני
הביטחון!

יש לו ברוך ה' סופר-מרקט עם שמונה קופאיות, מרויח טוב,
הכל הולך מצוין ברוך ה'! כל מי שבא אליו עם קשיים בפרנסה,
נותן לו עלה אחד מהערבה "קח את זה, אתה תהיה מסודר".
יום אחד מתעורר האיש ומוצא שלט מול ה'סופר' שלו "כאן
יפתח בע"ה בל"ג בעומר סופר רמי לוי"... הדופק כבר לא עובד
כמו שצריך... "אתם מכירים את מי שפותח כאן את החנות?" "רמי
לוי" "אין מקום אחר, רק פה"?!?! "אדון דוד, מה קרה?!" אתה רוצה,
יש לי פה ערבה... תדביק את זה על החלון של רמי לוי"
כל 'זמרי הביטחון' הם זמרים, כל זמן שלא נגעו להם ב'רגלים'
שלהם. ברגע שמישהו נגע להם בפרנסה, כל השירה של הביטחון
נעלמת. ואז מה הוא עושה?! בהתחלה לא נעים לו, כי הוא היה
'זמר הביטחון מספר 1'. אבל אחרי שמתחילים לטפס לו על
הפרנסה, הוא מגייס את כל 'כוחות הביטחון', כדי להילחם כנגד
אותו בן-אדם איתו... יורד לשדה חבירו"... תגידי לו שאני אפעיל
את הרב הזה, שיוציא עליו חרם ויגמור לו את העסק! הוא בא
ופותח לי עסק מול החנות"?!?!

"אדון דוד מה אתה בלחץ?!" יהיו פה הרבה 'סופרים' בסביבה,
אם אצלך לא יהיה חלב, אז יקנו אצלנו... מה הבעיה?! אתה חושב
שיחסר לך משהו ממה שנגזר עליך?!"
אומר החזון איש - כל 'זמרת הביטחון' נעלמת לבן- אדם, ברגע
שנגעו בו. זה לא נקרא 'אדם מאמין'
אתם חושבים שזה המצאה?! זה כתוב בתורה: שואל משה
רבינו את הקב"ה והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולו!
אמר לו הקב"ה - הם יאמינו. תעשה להם את המופתים ותאמר
להם את הסיסמא לגאולה "פקד פקדתי."

ישראל, לוקחים גרעין ושמים באדמה ויוצאת חיטה, בפעמים
הראשונות זה היה פלא. ים שלא ראו את הפלא הזה בחיים, לא
הבינו, איך מזרע קטן צומח פתאום עץ תפוחים?! זה פחות נס
ממנו? זה אותו נס. אלא מה? לזה התרגלנו ולזה לא התרגלנו.

הדור שהיה במצרים, שקע במ"ט שערי טומאה - אומר החתם
סופר. הם לקחו את העולם ונעלמו בתוכו, עד שהגיעו לכוחות
של עבודה זרה. הם היו בתוך ההעלם של שם שדי. הם דבקו
בכוחות של עבודה זרה. כדי לעקור אותם מהכוח של עבודה זרה,
עשה הקב"ה ניסים גלויים, וזה שם הווייה, שמהווה את המצב
בכל רגע ורגע

אם אלה הדברים רבותי, נסיים בדבר אחד :
אמונה, זה היסוד העיקרי של האדם .

אדם בעל אמונה, אין לו שאלות - אמר כבר 'החפץ-חיים' לא
קשה לו שום דבר, כי הקב"ה מהווה כל רגע ורגע את המצב שלו.
לכן, אם כרגע אין לו פרנסה, זה לא אומר שבעוד חצי שעה לא
תהיה לו פרנסה. ואם כרגע אין לו שידוכים, זה לא אומר שמחר
לא יבוא שידוך. אם כרגע אין לו ילדים, זה לא אומר שמחר לא
יהיו לו ילדים. אם כרגע אין לו בריאות, זה לא אומר שמחר לא
תהיה לו בריאות, כי הקב"ה מהווה בכל רגע ורגע את המצב.
אמונה מתחילה ב-0 ונגמר ב-100 ל-100- הגיעו בודדים האבות
הקדושים, משה רבינו.

כל יהודי נמצא ב-0 גם הכופר הגדול ביותר. אפילו מי שמאמין
במכבי ת"א בלבד גם הוא מאמין. מאיפה אני יודע שהוא מאמין?!
כי כאשר הוא נוסע במטוס והמטוס הולך להתרסק, הוא לא צועק
"מכבי ת"א תעזור לי". הוא צועק "אלוקים תעזור לי!"

איי, אין לו שום דבר עם הקב"ה???

נכון. אבל כמה רגעים לפני שהוא מרגיש שהמטוס הולך
להתרסק, יוצא מתוך לבו, מה שהקב"ה אומר למשה רבינו "הם
מאמינים בני מאמינים!"

שהם מאמינים. מה 1000% רבותי, הרבה אנשים בטוחים ב -
זה מאמינים?!

תשאל אותם "אתם מאמינים?"

"בודאי, רק הקב"ה!"

"ואל תביאנו לידי חטא ולא לידי עוון- אנחנו אומרים בכל יום,
ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון..."

נקל להיות בוטח - כותב החזון-איש (אמונה וביטחון, פרק ב)
בשעה שאין עיקר התפקיד של הביטחון, אך מה קשה להיות
בוטח בשעת תפקידו באמת, נקל לשגר בפיו ובשפתו את
הביטחון, שהוא להלכה ולא למעשה, רק כמתענג על דמיונות
מזהירים ומשמחים, ומרוב הימים הוא מטעה את עצמו ומטעה
את אחרים, כי אמנם עלה על בני גילו במידת הביטחון, ולאמיתת
הדבר משמש במדה זו להטבת חלומות נעימים על העתיד
הכמוס.

אומרת הגמרא (מסכת ברכות סג, א) - גִּבְּאֵי אָפוּם מַחְתֵּרְתָּא
רַחֲמָנָא קָרִי .

גנב, לפני שנכנס לזקנה כדי לקחת את הביטוח לאומי שלה,
הוא מתפלל לקב"ה: "ריבון העולמים, שהאישה תישן כמו שצריך,
שלא תתעורר לי באמצע, ושהשוטרים יהיו עסוקים בשלג. תן לי
לעבוד, אני צריך משכורת. אני מבטיח לך, אם יש בשבילך..." 10%

וכמו שסיפר פעם ר' אלחנן זצוק"ל, שהיה גר בעירו ספר אחד שהיה מניח את חנותו פתוחה בליל שישי מאוחר וחילל השבת. ונסה ר' אלחנן לדבר עמו ולא היה ביכולתו לפעול אצלו לסגור את חנותו. וכך הוסיף להתגלגל ולהתעסק עמו וסוף סוף לא הצליח כלום. ומאוד עגמה לו נפשו על שכל מאמציו היו ללא הועיל. אבל פעם אחת איקלע החפץ חיים לאתריה, וסיפר לו ר' אלחנן צערו, וביקש מהחפץ חיים שידבר עם הספר. דיבר עמו החפץ חיים והנה פעל אצלו לסגור חנותו.

אז אמר ר' אלחנן בזה"ל "זעט מען קלאר אז מיר האבען נישט מוכיחים". רואין בעליל שאין לנו מוכיחין. וכלומר: אם היינו מוצאים ה"שפראך" הנכון היינו יכולים אמנם לפעול אצל יהודים החיסרון הוא בנו שאיננו יודעים איך להוכיח.

ושמעתי על רבי שלמה ריסקין שנאם בבהכנ"ס בעיר סאוונר ג'ורג'י - (כמדומני), ואמר לקהל כי אף על פי שהורגלו בחילול שבת, עליהם להתחזק ולהתגבר על הרגלם ולהיות שומרי שבת. וסיפר להם מעשה בישיבת החפץ חיים בראדין, שאחז מן הבחורים נתפס בחילול שבת. שהיה מעשן ביום השבת וסיפרו את זה לחפץ חיים, והוא ביקש שיביאוהו אצלו, והנה בא הבחור ושהה אצלו רגעים אחדים וחזר למוטב. והוסיף ר' שלמו שאינו יודע מה בדיוק אמר לו החפץ חיים, אבל על כל פנים חזו לשמירת שבת.

והנה קם אחד מן הקהל ואמר לנואם, לא הגדת לנו מי היו אותו הבחור. אני אגיד. אני הגבר ואספר לכם בדיוק מה קרה א בהיותי אצל החפץ חיים. הוא תפס בידי, וענן בי את עיניו, והוציני אנחה מעמקי הלב ואמר: אוי שבת!... שבת!... אני גר ששים שנו בעיר הזאת ולא חללתי את השבת. דברי החפץ חיים מצלצלו באזני עד היום, ולעולם לא אשכחם.

ובמוצש"ק ויקהל פקודי סוף אדר תשנ"ג, סיפרה לי מנהלו "באר הגולה" איך שמורה אחת מצוות המורות בבאר הגולה מנעו נערה מיוצאי רוסיה מלהנשא לבחור נכרי. כאשר שמעה המורו איך שקרובה להתחתן עם הבן נכר, באה לבית הנערה להוכיח על כך. והנה טרם שפתחה בדברי תוכחה, פרצה בבכי ולא יכל להתאפק. ותאמר הנערה: מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה. כ אשר תאמרי אלי לעשות אעשה.

מוכיחים איז וואס פעלט היינט. מוכיחים הוא מה שחסר לו היום...

וכמו כן סבר משה רבינו, שהכל הוא באשמתו, ולא מצד בו ישראל. וחשב שאין לו את המפתח הנכון אל לבם של ישראי וזהו הק"ו, אם אין לי "שפראך" - שפה - עם אחי, איך יהיה י "שפראך" לפרעה...

ובדרך זו נראה לפרש המשך הפסוקים שם. שמיד אחר הק של משה רבינו כתיב "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום א בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מאר מצרים". וכבר עמדו במפרשים בפירוש מקרא זה. מה צוה להו וגם היכן תשובת ה' לטענת משה הן בני"ו וכו'.

ויש שפירשו שהצווי היתה שמעתה ידבר אליהם רק לצא ממצרים וזאת תהיה עיקר ההדגשה "להוציא את בני ישרא מארץ מצרים", ולא לדבר אליהם על העתיד של ביאת האו וקיום ההבטחה שענין זה לא יוכלו לשמוע ולהשתייך אלי, אב

אומרת התורה (ד, לא) ויאמן העם וישמעו ויפקד ה' את בני ישראל וכי ראה את עֲנָיִם ויקדו וישתחוּ.

"רבותי בואו, הולכים לפרעה" - אומר משה רבינו לזקנים .

שנים של שיעבוד 210 אהה, איזה שמחה, הגיע הגואל, נגמרו אומרת התורה(ה), ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה.. נשאלת השאלה - ואיפה הזקנים אומר רש"י - ואחר באו משה ואהרן וגו'. אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחרי משה ואהרן, עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטיין, לפי שיראו ללכת, ובסיני נפרע להם (כד ב) ונגש משה לבדו והם לא יגשו, החזירם לאחוריהם .

משתחוים... הנה - הזקנים של עם ישראל ויאמן העם הגואל! "בואו איתי, הולכים לפרעה." הולכים שבעים איש, אחד יורד ברחוב הזה, השני יורד ברחוב ההוא. רק משה ואהרן מגיעים לפרעה, כל השבעים ברחו. למה, אתה מאמין לא?! "מאמין מאוד. אבל בשער של הארמון יש על כל כניסה וכניסה דובים ואריות. אם מישהו נכנס ללא רשות, האריה טורף אותו מצד אחד והדוב מהצד השני. שילך לארמון, ואם מחר הוא חוזר חי, אנחנו אחריו". "אבל אתה מאמין, לא???"

"מאמין, אבל אתה יודע... לא כשבאים דובים." זה מזכיר לי מעשה באיזה מרצה אחד, שעמד ודיבר על העניין "אדם שבוטח בקב"ה ואומר שאין עוד - שכותב נפש החיים - מלבדו, שום מזיק לא יכול להזיק לו", או מר המרצה בשיעור "רבותי, אתם יוצאים לרחוב ורואים רוטוויילר עם ריר מהפה בא מולכם, אל תיבהלו! תאמרו "אין עוד מלבדו" והוא יברח לצד השני. נכנס לכם מס הכנסה לחנות" אין עוד מלבדו"... הם ילכו הביתה. תהיו בטוחים בה' עד הסוף!"

ממשיך המרצה לדבר, פתאום נכנס רוטוויילר לשיעור ורץ ישר לכיוון המרצה. המרצה קלט אותו וקפץ מהחלון. "תגיד, למה קפצת?! למה לא - שאלו אותו אח"כ התלמידים אמרת 'אין עוד מלבדו?'" "אמרת, אבל קפצתי ליתר ביטחון" - אמר להם הגיעו ביטחון זה מפעל חיים מ-0 עד 100. ל-100 הגיעו בודדים. אדם צריך לבחון את עצמו, עד כמה הוא בוטח בקב"ה.

ויעבדו מצרים את בני ישראל כפרך

"וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו

אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים" (וארא ויב)

וברש"י שם מחז"ל, שזה אחד מעשרה ק"ו שבתורה.

וההערה יודע דהלא פרכתו כתובה בצדו: "ולא שמעו אל משה

מקוצר רוח ומעבודה קשה" (שם פסוק ט') ואיזה ק"ו הוא זה.

והפירוש הוא, שמשה רבינו לא תלה הדבר בקוצר רוחם, רק תלה

הכל בחיסרון של עצמו. שהטעם שלא שמעו אליו הוא מפני

שאינו יודע כראוי איך לחמם לבן של ישראל "ער וייסט נישט

גענוי ווי אנצוארמען אידען" ובאיזה דרך לשפוך לתוך נפשם

את התקוה ואת האמונה שהגאולה קרובה לבא. רק סבר משה,

שמייאנו בני ישראל לשמוע אליו משום שאין ביכולתו למצוא את

השפה הנכונה ואת המילים המדוייקות הנצרכים כדי להשפיע

עליהם ולנטוע בתוכם את האמונה שהקב"ה מוכו לגאולם.

ואף אם נאמר שרצה הקב"ה להעניש את המצרים על אשר עוללו לבניו, עדיין לא יונח לנו, שהרי יכול היה להכותם אחר צאתנו, מבלי לעכב אותנו במקום הטומאה!

אכן התשובה היא, שאמנם בודאי יכול היה הקב"ה לגאלינו מיד, אולם הוא בקש להעמיד במבחן את בני ישראל, ולגאול רק את אלו מתוכם הראויים לגאולה!

וכאן, אילו היה הקב"ה שולח את משה רבינו אל בני ישראל בעיצומה של עבודת הפרך, ומציע להם לצאת ממצרים תיכף ומיד - אין ספק בכך שכולם היו מסכימים מיד... וכי מי פתי להשאר בבית עבדים כשהדרך אל החרות פתוחה לפניו - ולו תהיה זו חרות במדבר בארץ לא זרועה? וכי מי פתי להשאר בארץ בה משליכים את ילדיו אל היאור או קובעים אותם בבנין?

אכן, לאחר שנה של מכות נוראות שהביא הקב"ה על המצרים, שנה במהלכה פסק השיעבוד לחלוטין ובני ישראל היו כביכול בני חורין בארץ מצרים, הגיע שעת המבחן...

כעת, בחן הקב"ה חוקר כליות, את ליבותיהם של בני ישראל, וגילה כי אמנם שמונים אחוזים מתוכם אינם מעוניינים לצאת אחריו למדבר! שמונים אחוזים העדיפו את ה"חירות" במצרים - על פני החירות המוחלטת של בורא העולם, על פני עבודת ה' ועבודת לה', ולפיכך מתו בזמן מכת חושך ונקברו על ידי אחיהם! וכך גם בדורותינו אנו...

אילו בתקופת הפוגרומים ברוסיה, או בתקופת השואה האיזומה באירופה, היה הקב"ה מציע לעם ישראל משיח - אין ספק בכך שהצעתו היתה מתקבלת בברכה על ידי הכל... אולם הקב"ה אינו חפץ בקבלה שכזו! הקב"ה רוצה לבחון מי באמת מעונין ללכת אחריו ולעבוד אותו בלב שלם!

לפיכך, הקדים הקב"ה והביא אותנו אל ארץ ישראל, הקים לנו 'מדינה', ובקרוב תגיע שעת המבחן בה יציע לנו הקב"ה לילך אחריו אל הגאולה השלמה עם משיח בן דוד! וכאן, מי שיענה להצעה - יקנה את עולמו, ומי שיתפתה אחר מקסם השוא של ה'מדינה' וה'חרות' שלכאורה - ימצא את עצמו עם אותם שמונים אחוזים מבני ישראל שלא זכו לצאת ממצרים אל הגאולה השלמה...

ואמנם, מקור לדברים, יכולים אנו למצוא כבר בנבואתו של הנביא ישעיהו (ישעיהו כא, יא-יב): "משא דומה אלי קרא משעיר, שמר מה מלילה שמר מה מליל. אמר שמר אתא בקר וגם לילה, אם תבעיון בעיו שבו אתיו".

משמעות דברי הנביא היא, שבני ישראל צועקים מתוך הגלות הנוראה הזו ושואלים: "ומה יהיה? מתי תסתיים הגלות?" אולם הקב"ה אינו ממחר לגאלם - שכן זעקתם כעת אינה מלמדת על אשר בלבם באמת... היא אינה מלמדת על כך שבאמת ובתמים חפצים הם להגאל גאולת עולמים ולהיות עבדי ה' לנצח!

רק כאשר תגיע תקוה אשר היא בבחינת "אתא בקר וגם לילה", כלומר: שהאור והחושך ישמשו בערבובייה, שמצד אחד יסור עול שיעבוד מלכויות הגלוי ומאידך תהיה השגחתו יתברך בהסתר פנים גדול ונורא, ועדיין יחפצו ישראל בגאולה השלמה ויבקשו מאביהם שבשמים להוציאם לחרות עולמים בעבודתו יתברך - 'תבעיון בעיו' - רק אז יהיו ראויים להגאל ויגאלו!

אבל ברש"י פירש מחז"ל "צום עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם", ולדברינו הנ"ל יתפרש דבר ה' כמענה על טענת משה רבינו, שכאמור לעיל, סבר משה שהטעם שאינו מצליח בהשפעתו על בני ישראל הוא מצד שחסר לו המפתח ללבם, ועל זה באה התשובה, שמנהיג ומשפיע בישראל צריך לדעת, שאם אין שומעים לדבריו תיכף ומיד, צריך להמשיך עבודתו בסבלנות ובנחת ולעבוד עמם עוד ועוד, ובמשך הזמן יכנסו הדברים בלבם, ואם רואה בעצמו שאינו מצליח בפעולתו, צריך להיות מוכן - לסבול אותם. ולא להתייאש מהשליחות ולומר שהוא בלתי מוכשר לזה, וראוי לתת לאחרים לעשות הדבר. וזהו פירוש הקרא, שלפי דעתך שאתה אשם בדבר, מכל מקום אינו תירוץ, רק צריכים לסבול אותם עד שתצליח.

וזה הוא מוסר השכל. שיש שחושבים שב"שמועס" אחד צריכים כבר לפעול הכל. "איינס און צוויי" - אחת שתיים. אבל האמת היא שצריכים סבלנות יתירה כדי להשפיע כראוי על אנשים, ועל תלמידים, ולהנהיגם בנחת ולסבול אותם. ורק מי שעובד על דרך זה, ומוכן לסבול, הוא היה שיכול להפוך את נשמות ישראל לטובה, ולראות הצלחה אמיתית בעבודתו.

ענין זה גם נוגע לגבי קירוב היהודים ה"רחוקים" שאינם שומרי תורה ומצוות. שבכוחנו וביכלתנו להשפיע על הרבה מהם - אם אך היינו מוצאים את השפה הנכונה והסבלנות הנכונה. בידנו לרוממם ולשפוך לתוכם אמונה, ולחממם בהעתידי המחכה לנו בקרוב, ולהשפיע עליהם את הצפייה ואת התקוה ולגאולתנו הקרובה מאד הממשמשת ובאה. בידנו הוא - לצרפם לצבא ה'. ובזכות השתדלותנו להשפיע על אחרים בסבלנות, נזכה בקרוב להתגשמות הנבואה (זכריה יד ז) "והיה לעת ערב יהיה אור" עס איז שוין צייט - כבר הגיע הזמן. אנו עומדים כבר בסוף אלף השישי סמוך ליום שכולו שבת, והלא צריכים שישאר לנו זמן קצת ל"תוספת שבת לפנינו" - והיה לעת ערב יהיה אור. אור גלוי לעין כל והתגלות השכינה שיאור לכל העולם, ויהיה העולם כתיקונו כמו שנברא מתחילתו. ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים.

(מראה כהן)

השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין

אם נתבונן נמצא, כי בעל ההגדה הקדים את תפלתנו "לשנה הבאה בארעא דישראל" - לתפלתנו "לשנה הבאה בני חורין", כאשר משמעות הדבר היא שבתחילה נגיע לארץ ישראל, ורק לאחר מכן, כשלב מאוחר יותר, תגיע הגאולה השלמה. ואמנם, כך רואים אנו גם למעשה: אנו בארץ ישראל, לכאורה - יושבים על אדמתנו, אולם הגאולה השלימה? היא מאתנו והלאה...

על נקודה זו כתב רבי משה פולק זצ"ל, אב"ד בבאניהג בספרו "וידבר משה":

לכאורה קשה, על שום מה לא מהר הקדוש ברוך הוא להוציא את בני ישראל ממצרים מיד, תוך דילוג על שלב עשר המכות שנמשך שנה תמימה? לשם מה נחוצה היתה השנה הזו? וכי קשה היה לפני המקום ברוך הוא להוציאנו ממצרים בלי להכות את המצרים תחילה?

וקרע לנו את הים

בעמדם על ים סוף, היו ישראל נתונים בפחד נורא. שכן חיל מצרים מנה מיליון ושמונה מאות אלף חיילים [ולפי דעה שניה במדרש - שמונה עשרה מיליון חיילים! ולפי דעה שלישית במדרש מאה ושמונים מיליון!]. שש מאות רכב בחור [הם המובחרים שבהם], כולם עטורי תכשיטים, בעלי בטחון עצמי שופע, ובראשם פרעה. עם ישראל עמדו על הים ופחד פחדים אחז בהם. הים לפניהם, המצרים אחריהם, הם שומעים אותם מרחוק נוהמים: "ארדוף אשיג אחלק שלל", ואינם יודעים את נפשם מרוב פחד!! מה עושים?

התחילו בני ישראל לתת עצות לקדוש ברוך הוא: "ארבע כתות נעשו ישראל על הים: אחת אומרת נפול לים [נתאבד], ואחת אומרת נחזור למצרים [נתנצל ונאמר להם שהתבלבלנו...], ואחת אומרת נעשה מלחמה כנגדן [גם למות בקרב זה משה...]. ואחת אומרת נצוח כנגדן" (ילקוט שמעוני רמז רלג) אבל משה רבינו דחה את כל ההצעות; לאלו שאמרו נקפון לים, אמר: "התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום". לאלו שאמרו נחזור למצרים אמר משה: "כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם". לאלו שרצו להלחם, אמר משה: "ה' ילחם לכם". ולאלו שרצו לצווח, אמר: "ואתם תחרישון". [ועל זה אמר שלמה המלך: "לסוסתי ברכבי פרעה" - דהינו: כשסוסי פרעה רדפו אחריכם, "דימיתך רעיתי" - דוממתי אתכם, אמרתי לכם "ואתם תחרישון"]. ובענין הסכנה מהמצרים אומר הקב"ה למשה: "דבר אל בני ישראל ויסעו"

הקב"ה פתח את הים ובני ישראל נכנסו פנימה והלכו בתוך הים ביבשה. על כזה פתרון אף אחד לא חלם!... אני עצמי זכיתי להרגיש הרגשה מעין זו לא מזמן, כשטסתי משיקגו למכסיקו, שיקגו נמצאת בארצות הבית והשפה המדוברת שם היא אנגלית, ואילו במכסיקו מדברים ספרדית. ואני את שתי השפות הללו לא זכיתי להכיר... כשאדם נוסע במטוס למדינה זרה, לפני הנחיתה נותנים לו שאלון, ובו עליו למלא את כל פרטיו האישיים: שמו, מאיזו מדינה הוא מגיע וכו', כך ידעו מי הוא ומה טיבו. גם בטיסה שלי קבלתי שאלון כזה. הבעיה היתה שהמסמך הזה היה כתוב באנגלית ומתורגם לספרדית ואני לא ידעתי מה לכתוב. איכשהו הצלחתי לכתוב את שמי וגם לציין שאני ישראלי. הבטתי מסביבי, אולי מישהו מהנוסעים יוכל לעזור לי למלא את השאלון, וראיתי שהמטוס ברובו ריק. ישבו שם כמה גויים מכסיקנים, וזהו.

מה עושים? התחלתי להתפלל ולומר פרקי תהילים. לפתע עלה בראשי רעיון: בפלאפון שלי יש את המספר של המארח שלי, שלמה שמו, והוא אמור לי לחכות לי בשדה התעופה. מיד כשאנחת אדליק את הפלאפון, אתקשר אליו, אקריא לו מה כתוב בפתק והוא כבר יסביר לי מה עלי לעשות. כשנחתנו, חייגתי מיד את המספר של שלמה, וענתה לי מזכירה אלקטרונית בספרדית, ואז נזכרתי שהחליפו את הקדומות של הפלאפונים במכסיקו. בקיצור: אין לי אפשרות להתקשר אליו. חשבתי לעצמי: לא נורא, בודאי אשתו נמצאת בבית והיא

תעזור לי.

צלצלתי לביתם, וענתה לי המשרתת הגויה שלהם, בספרדית כמובן: "בואנו" (שלום בספרדית). ניסיתי לגמגם משהו על שלמה ועל יהודית אשתו, אך היא לא הבינה מה רוצים ממנה ונתקה את הטלפון.

נו, עכשיו אני תקוע.

ועדיין לא התייאשתי. חשבתי לעצמי: הרי במשטרת הגבולות תמיד יש תור ארוך. היה זכור לי שבכניסה לארה"ב הוצרכתי להמתין למעלה משלשת רבעי שעה, וחשבתי שגם כאן יהיה כך. שלשת רבעי שעה זה זמן ארוך, ובזמן הזה ודאי אמצא איזה יהודי שיעזור לי.

הגעתי לאולם והנה הוא ריק! אין שום תור, רק אני הייתי שם ועוד ששה פקידים... ומה עכשיו?

הכנסתי את הטופס בתוך הדרכון שלא יראו את החלק הלא ממולא, נגשתי לפקידה ואמרתי לה באנגלית עילגת: 'אינני דובר אנגלית כל כך טוב...' אבל גם היא לא הבינה אנגלית, ולכן הפנתה אותי לפקיד השני שהוא דובר אנגלית.

לא היתה לי ברירה, נגשתי לפקיד ההוא ואמרתי לו באנגלית: 'אינני דובר אנגלית, החבר שלי נמצא בחוץ. התכונתי שיקרא לו כדי שיתרגם'.

הפקיד הביט בי במבט חודר ואמר: "אם אינך יודע אנגלית, אז תדבר עברית!!!"

אני על כל האפשרויות חשבתי, אבל על אפשרות כזו, שפקיד במכסיקו ידע עברית - על זה לא חשבתי...

הקדוש ברוך הוא יודע טוב יותר מאתנו איך לעזור לנו, תפקידנו הוא להתפלל ולא לתת לו עצות..

(ומתוק האור)

והקב"ה מצילנו מידם

כתב בהגדת "שיח יצחק" בשם ה"חתם סופר": והקב"ה מצילנו מידם. לכאורה תיבת מידם מיותרת?

אלא ביאר, פעמים רבות הגם שרואים שהקב"ה מושיענו בכל דור ודור לא ניכר זאת, כי תקומתינו היא בדרך נס, להודות לה' על גבורותיו ונוראותיו ומכחישים מעשיו בזה. מה עושה הקב"ה כדי שיכירו גבורותיו, דרכם של בני אדם כשרוצה להציל אחד מיד מכהו, הוא מזדרז להפילו בטרם ירים ידו, לכן כן בדרכי ה', כי הוא אומר "יגמר נא רע רשעים" נותן לרשע לגמור את כל תכניותיו, וברגע האחרון, אז "יכונן צדיק", מצילו מבין שני אריות, כאשר הוא כבר נואש להנצל מידיהם. כפי שנתפרסם לנו מכל הנסים והנפלאות, גם מה שנעשה בזמנינו, כי לאחר שנחתמו הדין והגזירה, והחרב חדה מונחת על צווארו, אז באה ישועת ה' כהרף עין! וכע"ז יכיר וידע כי הצלתינו מושגחת מה' ובשר ודם לא יכול לעשות זאת. וזה שאמר "והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם" ממש, בהיות כבר ידם נטויה, מוציא אותנו הקב"ה מתחת ידיהם. והיא שעמדה לנו בכל דור ודור, וכאשר רואים זאת הגויים יראים לשלוח בנו יד.

לשנה הבאה בירושלים - שמחה על סמך ההבטחה

לאחר נרצה, כשאנו שמחים שסימנו את ה"סדר", נהוגו לשיר בניגון שמח: "לשנה הבאה בירושלים". לכאורה קשה: לשמחה מה זו עושה, הלא בית המקדש לא נבנה? רבי מתתיהו סלומון שליט"א משגיח דשיבת ליקווד בארצות הברית, מביא ב"ספר המועדים (במאמרי חד הסוכות), שרבי יחזקאל סרנא זצ"ל, ראש ישיבת חברון בירושלים, הקשה קושיא כעין זו על שמחת בית השואבה: כיצד שמחים על מה שהיה במקדש, כשבית המקדש טרם נבנה? ואמר לישיב את התמיהה על פי המשל הבא: אדם קבל מכתב ממפעל הפיס, ובו התבשר כי זכה הפרס הגדול - חמישים מיליון שקלים! הזוכה המאשר הזמין את כל ילדי ומשפחתו לסעדת הודיה באמץ הסעודה פנה אליו אחד הנכדים ושל: "סבא, תראה לי איך נראה הצ'ק של החמשים מיליון!" "אין לי עדיין צ'ק". השיב הסבא, "אם כן, מדוע אתה חוגג?", תמה הנכד, וסבה הסביר: "קבלתי כבר מכתב ממפעל הפיס ובו מודיעים לי רשמית שאם אתיציב ברחוב זה וזה עם הכרטיס הזוכה הם יספקו לי מסכה לשים על הפנים, ואז אוכל להצטלם עם צ'ק. כרגע הצ'ק עדין אינו בידי ורק כשאלך לשםיהיה הצ'ק שלי". זה המשל, והנמשל"לשנה אמהם אבלות על החרבן, אך היות וקבלנו את הבטחת הנביאים בשם הקב"ה שבית המקדש השלישי יבנה - הגם שהצ'ק עדין אינו בידינו, הבית עדין לא נבנה, אבל אנחנו רוקים דים ושמחים על סמך ההבטחה שקבלנו, שהוא עתיד להבנות. (הרב ברוך רוזנבלום שליט"א)

הכל תלוי במושגים

על הפסוק "דבר נא באזני העם וגו' (שמות יא) אומרת הגמרא "אמרי דבי רבי ינאי, אין נא' אלא לשון בקשה. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, בבקשה ממך, לך ואמר להם, בבקשה מכם, שאלו מצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק, [אברהם] (בראשית טו) "ועבדום וענו אתם" קיים בהם, "ואחרי כן יצאו ברכש גדול", לא קיים בהם. היה ה"כתב סופר" שואל: האם הסיבה שהקב"ה ציווה להוציאם ברכוש גדול נובעת מכך שלא יאמר אותו צדיק שלא יצאו ברכוש גדול, וכי בלא תלויות אברהם לא היה מקיים ה' הבטחתו? הרי הקב"ה שומר הבטחתו לישראל תמיד, ואיך לא היה מקיים עתה? והסביר ואמר 'הנה מי שמעודו היה בעוני ודוחק גדול, ולא ראה טובה כל ימיו מבית אבותיו, גם שיהיה לו מעט מזעיר, יחשב בעיניו, לעושר ולהון רב. אבל מי שחי תמיד בהצלחה, לא יחשב לו עושר אלא כשיגיע לו הון רב באמת, רק אז יחשב בעיניו לעושר וישמח בו, כי המושגים שלו שונים. והנה מאחר שהיו ישראל משועבדים ומעונים במצרים, הרי די אם יביאו להם המצרים דבר מועט, וכבר יהיה נחשב בעיניהם להון ולרכוש רב. הם לא היו צריכים לשאול כלי כסף וזהב כדי לחוש זאת. והרי אמר ה' לאברהם שיצאו ברכוש גדול, לא מה שבעיניהם רכוש גדול, אלא מושגים של אברהם. שהיה מושפע בעושר ונכסים בצאן בבקר. לכן אמר ה' שא יאמר אברהם שלא קיים בהם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

(הגדתי היום)

שיר השירים

כתוב בסדר היום שבפסח לאחר הסדר יקרא שיר השירים. גם ברמ"א כתב כן לומר 'שיר השירים' בפסח, כיון שמוזכר שם יציאת מצרים וקריעת ים סוף וכתב שאומרים אותו בשבת חול המועד ואם אין שבת בחול המועד אומרים אותו בשביעי של פסח ובחול" באחרון של פסח. ונהגו עם קדושים מנהג, לקרוא שיר השירים בליל ראשון של פסח אחר גמר הסדר, כפי שמובא בספר "חיי אדם" (כלל קכ"ט) ובקיצור שו"ע (סימן קי"ט) וז"ל "ואחר הפיוטים יאמר שיר השירים במתן גדול ובנעימות הקול. והעיקר להבין פירושו. ובהגדת של פסח "מבית לוי מובא כי מרן הגרי"ז זצ"ל מבריסק נהג לומר שיר השירים אחרי ליל הסדר בצוותא עם בני ביתו כמו שאר הפיוטים שאחרי הסדר הטעמים לקריאת שיר השירים בליל הסדר " א. משום שמדבר שם בענין יציאת מצרים, ובכך נחשב לחלק ממצות סיפור יציאת מצרים (פוסקים) ב. אחרי שכבר קדשנו פינו במצות סיפור יציאת מצרים ובאכילת מזון של קדושה שהיא המצה הנקראת "מיכלא דמהימנותא" [אוכל של אמונה] (זה"ק ח"ב דף קפ"ג) קורין שיר השירים, שאז אפשר להרגיש ניצוץ של קדושתו. (שפתי צדיק) ג. על ידי סיפור יציאת מצרים שבו אנו מתבוננים בנסי ה' ומרבים לספר ביציאת מצרים ורואים עצמנו מיוצאי מצרים שראו גדולת ה' וגבורתו, זה מביא לידי אהבת לאביהם שבשמים. (עלי שור)

ד. יש בשיר השירים קי"ז פסוקים כמספר השנים שהשתעבדו ישראל במצרים. כי כשמת לוי אחרון השבטים, אז התחיל השער בוד כמבואר ברש"י (שמות ו'). (הגדת החיד"א) ה. ליל הסדר הרי הוא הזמן שבו מתגלית אהבתו יתברך לעמו ישראל בשיא ההתגלות. ואז אנו בחינת בני אהובים להקב"ה. בבחינת 'והגדת לבנך'. ולכן בזמן זה ראוי ונכון לזמר שיר השירים שהוא ביטוי האהבה בין הקב"ה. (בשבילי המנהג) (הגדתי היום)

שיר השירים - קודש קדשים

שינו במסכת ידים (פרק ג'): "אמר ר' עקיבא חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידיים. שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל. שכל הכתובים קדש, ושיר השירים קודש קדשים". ובברייתא: אמר ר' אלעזר בן עזריה, למה הדבר דומה, למלך שנטל סאה חייטים ונתנה לנחתום. אמר לו הוצא לי כך וכך סולת, כך וכך מוסרן, וסלית לי מתוכה גלוסקא אחת מנופה ומעולה. כך כל הכתובים קודש ושיר השירים קדש קדשים. שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו. (ועיין מד"ר שה"ש פרשה א')

ובהגדת "שערי ליל הסדר": "כותב: פעם אחת נכנסתי אצל מו"ר המהר"ם בריסק בערב שב"ק לפני תפילת מנחה, בעת שאמר שיר השירים. כשסיים אמר לי: הנה באמת תמיהה לי, מה זה שאומרים בתפילה אחר אמירת "שיר השירים": "שבזכות שיר השירים אשר קרית ולמדתי שהוא קדש קדשים". וכי למדנו דנו כעת שיר השירים, הרי רק אמרנו אותו? ותירץ בנועם שיחו, שפירוש התפילה כך הוא: בזכות שיר השירים שקראתי, שאני רק אמרתי שיר השירים, והמצאות מוכיחה שכל איש מישראל בעת

הוא יתעלף מהומה נוצרה סביבו. חבריו הרופאים חשו לעזרתו. הוא החל מתעורר כשהוא ממלמל משהו על שומה מתחת לזרוען השמאלית של הנער. הוא הסביר לרעיו המשתאים שהוא מצא את בנו בלי יכולת להפנות מבטו לעברו הכל יושבים המורים בלי יכולת לפצות פה נוכח הזרמה שנקלעו איליה. הראשון המתאושש היה דווקא הנער. בקול צלול שאינו הולם כלל פצינט במחלקה סגורה, הוא הולם בנוכחים: אבא שלי, כן, אבא שלי. כמה פעמים כבר בדקת אותי? כמה פעמים ראית את השומה הזאת? ובגלל, השומה שכולם מכירים אתה רוצה שאני אאמין לך שאתה אבא שלי? והנער מוסיף להלום, אני אומנם מחפש את אבא שלי אבא שלי היה שר בכל יום שישי שיר שמאד מאד אהבתי, והיום אינני יודע אף מילה יהודית אבל אם אתה באמת אבא שלי, תן לי בבקשה טון אחד טון אחד בלבד! אני מבטיח לך נאמנה לשיר איתך את השיר כולו הרופא מתקשה לדבר. רוחו סוערת הוא לופת את הנער ומושיבו על ברכיו כאילו היה תינוק, וראה זה פלא, הנער אינו מתנגד. התנוחה הזאת כמו מוכרת לו. הרופא מכעכע בגרונו ושר. הוא שר "שלום עליכם" ו"אשת חיל ואין תגובה. הוא שר "מנוחה ושמחה. ושום סימן של התעוררות. הוא כבר מגיע לצור משלו אכלנו", ואין גובה. דממה של ייאוש ממלאת את חלל החדר. הרופא מתעשת אולי הכוונה לזה? הוא לופת שוב את הנער כאילו היה תינוק. הנער מסכים שוב הרופא מתחיל: "שיר השירים אשר לשלמה..." והנער שאינו יודע אפי' לו מילה יהודית ממשיך "ישקני מנשיקות פיהו" והרופא ההמום אוסף את כוחותיו וממשיך: "כי טובים דודיך מיין" והנער אחרי בחיך ילדותי משובב: "לריח שמניך טובים". הרופא והנער מתחבקים ומתנשקים, האב ובנו פושטים את חלוקיהם לבנים. זה את חלוק הרופא וזה את חלוק החולה. חבוקים צועדים הם לבית האב. לא עוד מכות חשמל לא עוד בית חולים הבן פשוט מצא את אביו הבריא משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ושמחה בו. (אשירה)

(הגדתי היום)

שביעי של פסח

שביעי של פסח

"המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר וגו'" [שמות י"ד, י"א]. יש להבין, הרי הם היו במצב קשה מאוד, והיו מוקפים מכל צידיהם ללא אפשרות לברוח, וכי עתה הזמן לומר דברי צחות?!... ואולי יש לומר לפי המסופר, שר' בונים מפשיסחא הלך פעם על שפת הנהר, וראה אדם הנאבק עם גלי הים ועומד לטבוע ח"ו, ניגש לעברו ואמר לו: 'געב א גריס דער לויתן...' [=מסור דרישת שלום ללויתן...], וע"י זה ניצל, כי כששמע דבר צחות קיבל שמחת חיים, וחזר לו החשק והרצון להנצל. ואף נתנו רמז לכך מן הכתוב בתהלים: 'לויתן זה יצרת לשחק בו...' וכן יש לומר, כיון שבני ישראל היו נתונים במצב כה קשה, רצו לשמח את עצמם מעט בדברי צחות, כדי שיהיו בשמחה ויוכלו לצאת מן המיצר... (שיח הפסח)

אמרו שיר השירים ליבו מתלהב בקרבו. ואפילו אם אינו מבין את פירוש הפסוקים כל כך, מכל מקום מתעורר בקרבו אהבת ה' על ידי האמירה. 'ולמדתי שהוא קודש קודשים'. שמזה שנת-להב בקרבו רשפי אש קודש למד ששיר השירים קודש קדשים. ומכאן ק"ו שכאשר ישיג האדם כי עבודת ליל הסדר הנתונה לכל אחד מישראל בדרך דילוג וקפיצה. ממילא יגיע בליל זה שיידלק בו הרגשי הנשמה הקדושה, וידע כי כשם שזכו בי ישראל בעת יציאת מצרים להשגה זו, כך בכל ליל פסח זוכים להגיע ליציאה מאפילה לאור גדול ולרשפי אש קודש.

(הגדתי היום)

שיר השירים - סיפור נורא

דרשני הדור מספרים ספור שארע בשואה: מעשה ברופא יהודי צעיר שהשואה פגעה בו משפחתו ובלמודיו. את לימודי רפואה, השלים אחר השואה. הוא הוצב להתמחות בבית חולים פסיכיאטרי שהיו בו הרבה נפגעי שואה. את עיקר תשומת לבו משך נער צעיר שהיה בגילו של בנו אותו איבד בשואה. מחל-תו של הנער הזה הייתה חמורה. בשיגיונותיו חשב כי לא הייתה שואה, וכי רק אנשים רעי לב עוצרים אותו במעצר ומונעים ממנו את השיבה לבית שבוורשה עירו. מצבו של הנער היה כה קשה על שנאלצו להחזיק אותו במחלקה סגורה. כל מי שניסה לדבר עמו ננשך ונשרט על ידו. הוא טופל ביד קשה. במכות חשמל ובסמים קשים תוך שימוש בכח. הרופא היהודי הזדהה מאד עם הנער אף הוא היה בן העיר וורשה ואילו אשתו ובו לא היו נלקחים הימנו ע"י הנאצים ימ"ש, היה בנו בגילו של נער זה. שעות ארוכות הוא ישב בספרית בית החולים וניסה למצוא בספרות הרפואית תרופה לחליו של הנער. והנה הבריקה מחשבה במוחו: הרי הנער בוודאי אינו זוכר את מראה הוריו. הוא יציג את עצמו לפניו כא-ביו, ואולי יקל הדבר על הנער שימצא את אביו. גם לו בעצמו יקל הדבר בכך שיאמץ ילד המזכיר לו את בנו. ואז חלפה במוחו מחשבה שניה, הרופא חש שאי מאיימת על שפיותו: ולו אולי זה באמת בנו? הרי הוא לא ראה את בנו שלו מת, יד אכזרית של קלנס גרמני הפרידה בינו לבין אשתו ובנו. ומאז לא ראה אותם יותר. ספרו לו שהעלו אותם לרכבת הנוסעת לשם... אותו שם שממנו לא שבים. אולי הצליחה אשתו להעביר את הילד לידי של מכר מחסידי האמות וזה תוך סיכון עצמי רב העביר אותו לידי אחר, וכך עבר הילד מיד ליד כשסכנת הנאצים עברה חי הילד בדיר ובלול בין התרנגולות מצא מסתור הלא כל זאת שמע מהנער ואולי שמע את סיפורו של בנו שלו. מחשבות אלו הטרידו אותו מאד. הוא חש שהם מאיימים על שפיות דעתו. הוא פכר ידיו כמעט בייאוש. כיצד יוכל לדעת אם נער זה הוא בנו האבוד? שוקע במחשבות אלו, כמו בחלום, שמע את צחוקה הרועם של אשתו ע"ה וראה אותה שוב כמו בחלום, מצביעה על נקודת חן גדולה שהייתה מתחת לזרועו השמאלית של בנם. הוא נזכר בסי-מן ההיכר הזה וגמר אומר כי מחר בבקר יגיע לבית החולים בע-זרתם של שני אחים חסונים יבדוק את הנער. למחרת מוקדם בבוקר, הגיע לבית החולים והודיע לנער שהוא מתכוון לשוב ול-בדקו. הנער כמובן סרב. מספר סיטרים שהזעקו לעזרתו הרימו גבה, אף הם לא הבינו מדוע הרופא מתעקש לבדוק את נער הזה שוב ושוב. ורופא בשלו. הוא הרים את זרועו השמאלית של הנער והשומה הגדולה נגלתה לעיניו. הכל התחיל להסתחרר סביבותיו.

שביעי של פסח - צעקה מול זעקה

בפרשת קריעת ים סוף נאמר: "ויאמר אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל וייסעו (שמות פרק י"ד ט"ו) (מקשה ה"אור החיים הקדוש על הפסוק וז"ל: קשה. ולמי יצעק אם לא לאלוקיו? ובפרט בעת צרה, דכתיב: קראתי מצרה לי (יונה ב' ג'). ועי"ש תשובתו. לצורך ישוב השאלה נקדים את דבריו של המלבי"ם ארבעה צריכים להודות (ומקורו בגמ' ברכות נ"ד) יור-די הים והולכי מדבריות חולה שנתרפא וחבוש בבית האסורים. וסמכו דבריהם על הנאמר בתהילים (תהילים ק"ז) תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו, רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף, ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יצילם. ישבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל ... ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם. ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם. וירפאם וימלט משחיתותם. יורדי הים באניות עושי המלאכה במים רבים... יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג. יחוגו ויגועו כשכור וכל חכמתם תתבלע. ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם. המלבי"ם מציין כי במדבר ובירודי הים נאמר ויצעקו, ואילו בחולה ובבית האסורים נאמר ויצעקו? ומיישב שם המלבי"ם, כי צעקה גדולה מצעקה. ביאור דבריו, היות וברור שכל יהודי שנמצא במצוקה פונה ומתפלל לקב"ה. אך ישנה תפילה וישנה תפילה. חולה וחבוש בבית האסורים רק זועקים, משום שעדיין תולים בכל מיני השתדלויות הרופא, המנ-תח, הקשרים עם מנהל ביה"ח ... וגם מבקשים בתפילה מאלוקים, ולעומתם יורדי הים והולכי מדבריות כשהם בצרה, אין להם במי להתלות אלא בקב"ה, ואז מתפללים וצועקים באמת רק קב"ה. ועל זה אומר דוד המלך: "קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראו באמת". דווקא למי שתולה אך ורק בקב"ה. ולפי זה, כאשר עם ישראל עמדו על הים, הם נקלעו אל הסכנה, אולי הייתה זו עבורם סכנה הגדולה ביותר שידעו אי פעם. כל בני ישראל נמצאים יחד. לפנייהם ים-סוף מאחוריהם מצרים המתקרבים בחיל כבד. מימין ומשמאל מדברות בהם רובצות חיות רעות המשוועות לטרף. מה עשו? נקטו אומנות אבותיהם בידיהם. הם התפללו אל ה' מעומק הלב, אך עדיים היה חסרון בתפילה, מדוע? משום שעמדו על היבשה, העלו רעיונות להינצל כמבואר במדרש, שנחלקו לכמה כיתות והללו אמרו ניתנו ראש ונשובה למצרימה והללו אמרו נלך למדבר. אמר הקב"ה למש רבינו 'מה תצעק אלי' אני מעונין בצעקה של עם ישראל, וכדי שתגיע מעומק הלב "דבר אל בני ישראל וייסעו" דהיינו ירדו אל הם. ואזי יהיו מירודי הים. שאז הם צועקים באמת, וכשצועקים מעמקי הלב נושעים.

(הגדתי היום)

שביעי של פסח - הללו עובדי ע"ז והללו

כשבאו ישראל לעבור את הים, טענו מלאכי השרת, על כך שעם ישראל עובר את הים והמצריים טובעים בו? ושאלו מה נשתנו אלו מאלו? למה מגיע למצרים עונש ואילו ישראל יצאו מהים בשלום? והרי, הללו, המצרים, עובדי עבודה זרה, והללו, היהודים, אף הם עדיין בטומאת עבודה זרה. וכמבואר במדרש שבשעת קריאת ים בסף השרים של מצרים קטרגו על ישראל ואמרו: "הללו עבדו ע"ז והללו עבדו ע"ז, מפני מה אלו נטבעים ואלו ניצולים?" ונשאלת כאן השאלה: למה במכות מצרים לא

טענו המלאכים, מה נשתנו אלו מאלו? למה כשראו שהמכות מכות במצרים ואל בני ישראל לא הגיעו, לא שאלו מה נשתנו אלו מאלו, למה לא באו מלאכי השרת ואמרו: ריבוננו של עולם, לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים ואתה עושה להם ניסים? את התשובה לכך כתב במהר"ל (גבורת השם פרק מ') וז"ל: וראו חכמים בקריעת ים סוף מה שלא היה בכל המכות כי מכת בכורות שהייתה המכה היותר גדולה, לא היה בה בטול הטבע לישראל, אלא למצרים אבל קריעת ים סוף, שהיה בה בטול הטבע לבני ישראל, וזה הציל אותם, דבר זה מעלה עליונה היא, מה שלא היה עד הנה. ולכן טענו המלאכים, באיזו זכות זכו ישראל לקריעת ים סוף, והרי כדי לזכות לניסים צריכים זכויות. ואיה זכויותיהם שהרי עובדי ע"ז היו באותה עת.

(הגדתי היום)

שביעי של פסח - הים מסרב להיבקע

וכיון שהלך לקרוע את הים לא קבל עליו הים להיקרע. אמר לו הים: מפניך אני נקרע? אני גדול ממך, שאני נבראתי בשלישי ואתה נבראת בשלישי? כיון ששמע משה כך, הלך ואמר להקב"ה: אין הים רוצה להיקרע. מה עשה הקב"ה? נתן ימינו על ימינו של משה שנאמר (ישעיה ס"ג) "מוליך לימין משה זרוע תפארתו, בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם". מיד ראה הים להקב"ה וברח, שנאמר (תהילים קי"ד) הים ראה וינס, מה ראה? אלא שראה להקב"ה שנתן יד ימינו על משה, ולא יכול היה לעכב אלא ברח. מיד אמר לו משה מפי מה אתה בורח? אמר לו הים מפני אלוקי יעקב, מפני יראתו של הקב"ה. מיד, כיון שהרים משה ידו על הים נבקע, שנאמר "ובקעו המים". (שמו"ר פרשה כ"א פסקה ו')

מי גדול ממי?

טענת הים, שאני נבראתי בשלישי ואתה נבראת בשלישי, הוא פלאי פלאים. מה שייך הגיל לנושא הזה? מדוע תהא מעלה לים על משה בשל קדמתו בבריאה. ויתירה כך, הרי הבריאה נבראה לפי סדר החשיבות, קודם דומם לצומח והצומח לחיי והחי למד-בר. אם כן מה היתה טענתו של הים?

זכות התורה סר העיכוב,

אלא שכל המעלה של ישראל היא רק ע"י שעוסקים בתורה. כי מה ערך לו לאדם, נזר הבריאה, עם כל מעלותיו כשאינו ממצה את תכליתו. וכאן בא משה כשידו אחוזה בקב"ה ואוחז לו שע-תיד הוא להביא את התורה לישראל. ולמרות שעדיין אינו כן, כבר ידועים דבר התוס' (כתובות סג.) כי "דרך הוא בהולך ללמוד שנ-עשה גדול" ואם כן, הרי שמשה בא עתה בשם התורה הקדושה, והיא הרי וודאי קודמת לים שהרי נבראה תתקע"ד דורות קודם (שע"פ שבת פח) באותו הרגע הטבע נכפף לו והים נס מפניו.

הטבע כפוף לתורה

וכך הם דברי ה"אור החיים הקדוש האומר: כי מכאן ראויים שהתנאי היה שהים וכל הבריאה יהיו כפופים לתורה הקדושה

האמונה. רק לאחר שראו אל כל המעשים של יציאת מצרים, את עשרת המכות, ואיך שהקב"ה הפלה בין מצרים לבין בני ישראל. ובנוסף לזה, ראו את קריעת ים סוף שאז פתח הקב"ה ז' רקיעים, עד שראו כולם כסא הכבוד. או אז נתחזקה אצלם האמונה לדרגה גבוהה בהרבה מזו שהייתה להם. ועל דרגה זו באמונה נאמר, "ויראו" "ויאמינו". הייתה זו אמונה גבוהה בהרבה מאשר קודם לכן. ומכאן כי על כל אחד מאתנו ללמוד מדרכי ההשגחה ומה-תבוננות במעשי ה', להאמין ולהאמין עוד ועוד. לעלות בדרגות האמונה שמתגלית לנו כל פעם באופן אחר, עד שנגיע למדרגה של אמונה בחוש. כי ישנם אנשים שמאמינים, אך אינם עומדים מול ניסיונותיהם. ולמה? כי האמונה שלהם אינה גדולה דיה כדי לעצור את רצונם ומעללי יצרם.

מספרים כי בוורשה היו גנבים שהיו גם נוכלים גדולים שהפילו ברשתם רבים. אלו היו גונבים בשיטה מתוחכמת מאד, עד כי יכלו לרוקן מהאדם את כל ממונו באופן שכלל לא היה חושד בהם. איך הם עבדו? דרכם הייתה להציע לאדם מסוים לקנות מהם מאה אלף רובלים בשטרי כסף מזויפים, תמורת שלושים אלף שטרות אמיתיים, הם הבטיחו ששטרי הכסף מזויפים ברמה גבוהה גבוהה עד שאין אדם בעולם שיוכל להרגיש בזיופם. כדי לשכנע את האדם, היו אומרים לו שינסה וייקח שלשה שטרות כסף מאיזה חבילה שחפץ, ילך לבנק וינסה להחליפם, אם ייקח את השטרות ולא יקפידו אין לך ראייה גדולה מזו כי הזיוף מדויק מאד, שכן אין לך מבין גדול יותר בזיופים מהחלפן היושב בבנק, ואם הוא לא ירגיש שום פסול בשטרות אלו, שום אדם בעולם לא ירגיש בכך, רבים התפתו מדבריהם אלו חשבו כי האמת אתם שכן אחרי ששולחים לבחון שטרות בבנק והחלפן לא ירגיש בזיוף. אין לחוש לכך שיתפסו ומתוך תקוה כי הרווח יהיה גדול מאד נפלו רבים ברשותם. וזה באמת היה סוד הנוכלות שלהם? הם פשוט לא רימו ולא שקרו. ומה בכל זאת הכתיר אותם בתואר המפוקפק נוכלים? דווקא השיטה הזאת. הם הביאו לקונה מזוודה מלאה בחפיסות של שטרות, אמרו לו שייקח כמה שטרי כסף מזויפים מאיזו חפיסה שירצה, ייטול אותם וילך לבדוק אותם בבנק. ואכן באמת החלפן בבנק המיר לו את השטרות ללא שום חשד וחשש. שמח וטוב לב שב מהבנק, פגש את הגנבים הללו, מהר לשלם להם שלשים אלף כסף מהשטרות האמיתיים, ולקח מהם את המאה אלף רובלים השטרות המזויפים המדויקים והלך מהם בשמחה, והנה כאשר הלך מאותם גנבים לביתו, לפתע ממולו שני שוטרים. הוא נבהל מהם מאוד, כי ידע שמי שנתפס עם שטרות כאלו עלול להיכנס לכלל ימי חייו. בשיניים נוקשות נענה לבקשתם שיפתח את מזוודתו לבדיקה, וכשעמדו לבדוק את השטרות מזויפים ניצל את ההזמנות וברח כל עוד נשמתו בו. הם לקחו ממנו את הכסף והוא נותר ללא כסף אבל בסתר לבו שמח כי ניצל מהשוטרים. הסוד שלהם היה, שלא השטרות היו מזויפים, אלא השוטרים היו מזויפים. גם השוטרים היו מאותה כת של הגנבים האלו. וסוד הערמה היה, שבאמת השטרות היו טר-בים שטרות רגילים שכלל לא זויפו. כי אילו באמת היו השטרות מזויפים היו מכירים אותם בבנק, כי אין לך שטר מזויף שלא יזהו אותו, ולכן החליפו אותם בבנק. ומה הרוויחו במה שמכרו מאה רובלים בעד שליש משוים? את ה'רווח' עשו השוטרים. בעת שהלך מהם ונפלו עליו, יכול היה לעמוד חזק ולטעון כי השטרות אמיתיים. והראיה שלקחו אותם בבנק. ולמה לא עמד מולם

וללומדיה. וביאר העניין כך הוא, שדרך הקטן להיות נכנע לגדול ממנו, והתורה הקדושה היא גדולה מכל הבריאה כי נבראה לפני בריאה העולם. גם כל העולם נברא לפני התורה, שהרי "הקב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא" [הסתכל בתור וברא את העו-לם]. ועוד שהעולם קיים בזכות התורה, שנאמר (ירמיה ל"ג כ"ה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת". ומכיוון שכך דין הוא שהבריאה תיכנע לעמלי התורה. לכן הים לא רצה להיכנע למשה רבינו, כי משה עדין לא קיבל תורה ואין לו מעלה על הים כי רק אחר מתן תורה זכה עם ישראל להיות למעלה מן הבריאה, ע"י שהתאחדו עם התורה שקדמה לעולם. והקב"ה עמד לימין משה. וימין רומז על התורה, שנאמר: "מימינו אש דת למו". והיות ומשה רבינו וכל עם ישראל יצאו ממצרים כדי לקבל תורה, שאמר (שמו ג' י"ב): "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר ה'?" ודנים את האדם הולך ללמוד כבן תורה שדרך הוא בהולך ללמוד שונעשה אדם גדול (כתובות ס"ג ובה-תוס') וא"כ משה רבינו שהלך לקבל את התורה נחשב כבן תורה וצריך הים להיקרע מפניו וכך היה. עכ"ד.

לאור הדברים האלו מובן מה שהשייכות כל חג הפסח לשבו-עות. אנו כורכים אותם ביחד כי אילולא חג מתן תורה שבשבו-עות, לא היה יציאה ממצרים. הרי קבלת התורה שהיא התכלית של יציאת מצרים נגרמה בשביל התורה. ובאמצעות יציאת מצ-רים הגיעו לקבלת התורה. לכן אנו סופרים את הימים עד שנגיע לקבלת התורה. שהרי זמן חירותנו בפסח הוא כדי להגיע לקבלת התורה וחירות היינו חרות על הלוחות כי אם התורה חרותה על לבנו אז אנו בני חורין. נמצא כי תכלית יציאת מצרים ומט-רת קריעת ים סוף הם: "בהוציאך אל העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה". נהגו בקהילת בעלזא שבליל שביעי של פסח שרים "והערב נא". והסביר זאת הרבי ר' אהרון מבעלזא זצ"ל ואמר כי הטעם הוא מפני שיציאת מצרים וקריעת ים סוף היו בזכות קבלת התורה.

(הגדתי היום)

שביעי של פסח - ויאמינו בה' ובמשה עבדו

"ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, וירא את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות י"ד). צריך להבין, רק עכשיו האמינו בני ישראל בה'?" עד אז לא האמינו ח'?" והרי ישראל מאמינים בני מאמינים הם? כמו שאומר המדרש (שמו"ר ג' י"ד) שבשעה שאמר משה רבנו להקב"ה " והן לא יאמינו לי", אמר הקב"ה: 'לשון הרע אתה דובר כל בני ישראל מאמינים בני מאמינים הם'. אז מה קרה על גדות ים בסוף. שממנו הגיעו בני ישראל לאמונה ה' ובמשה עבדו. מה היו חסרים עד כה באמונתם? ויתירה מכך, הרי כלל ישראל כבר רכשו את אמונתן מאברהם אבינו שעליו נאמר (בראשית טו, ו'): "והאמין בה' ויחשבה לו צדקה". וגם במצרים ראו את יד ה' שהייתה על פרעה ועל מצרים. ומה התחדש עתה כשראו את מצרים מת על שפת הים? מה הם ראו שעד כה לא ראו מכאן אומר המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל כי ישנם דרגות רבות באמונה. כי אמנם בראשונה האמינו כבר בה' ובמשה עבדו אך היה זה מכח המסורה שקיבלו, הם האמינו כי יבוא הגואל שיוציא אותם מע-בדות לחירות ויאמר "פקד פקדתי" אולם עדיין אין זו שלימות

איתן והתעקש שהם שטרות אמיתיים? הלא בדק אותם? למה לא הציע להם 'שילכו לבנק ויבחנו את השטרות', כמו שהוא עשה? והתשובה היא, שאמנם הוא האמין לנוכלים הללו, אך לא היתה זו אמונה חזקה מספיק כדי לעמוד מול ה'שוטרים'. הסבה מנובה-ררדוק אשר הביא את המעשה הזה כדי להמחיש לנו, שאמנם אנחנו מאמינים בני מאמינים, אך עם על זאת כעומדים מול היצר הרע שבא בכל תקפו, עדיין יכולים אנו להיכשל, כי אמונה שלנו לא תמיד מספיק חזקה. כי האמונה החזקה צריכה להיות ללא בדל של ספק. וככל שאמונתו תהיה חזקה יותר ומוחשית, כן נוכל לעמוד מול כל פיתוי היצר, ולא נסור מדרך ה' לעולם (הגדתי היום)

גאלת מצרים - גאלת הדיבור

האר"י הקדוש אומר: ירדנו למצרים, למלך שנקרא "פרעה" - רע, ויצאנו ממצרים, עם פה - שח. מתחיל ב'פה' ומסתיים ב'פה'. סוד הגאולה היה אפוא באות פ"ה, כי גלות ישראל במצרים היתה 'גלות הפה' ויצאו ממצרים רק כאשר היו מתקנים בחטאי הפה. ה"שפת אמת" (באור ההגדה של פסח) כותב: "וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור. קשה: כי מיד ששמע יעקב מיוסף ירד שמה, ורק בדרך נראה לו השי"ת ואמר לו: 'אנכי ארד' וכו' (בראשית מו, ד), אבל נראה שירד עבור יוסף, ומהו אנוס על פי הדבור? ויש לומר על פי מה שכתב בזוהר הקדוש (וארא כה ע"ב) שהדבור היה בגלות במצרים. נמצא כי ירדת ישראל למצרים והגאלה - הכל היה תקון הדבור, וזהו 'אנוס על פי הדבור'. ופי הדבור' הוא יוסף והמשכיל יבין, שבאמת ירד עבור יוסף למצרים, והינו להיות עושים מעשרה מאמרות עשרת הדברות".

(הרב ברוך רוזנבלום שליט"א)

ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה (שמות יד, כב)

המגיד ר' שלום שבדרון פתח את שיחתו ואמר. אומר לכם "ווארט" ששמעתי באמריקה, מאברך, נכד של החתם סופר. בקריעת ים סוף (שמות יד, כב) נאמר כך: "ויבואו בני ישראל קודם ים ואח"כ יבשה. ואילו בהמשך (פסוק) בתוך הים ביבשה" קודם יבשה - כ"ט) נאמר "ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים" ואח"כ ים, והדבר אומר דרשני. וביאר בעל ה'נועם אלימלך', שבתחילה הם נכנסו לים, והים הפך ליבשה. אבל אח"כ הם הגיעו למדרגה גבוהה כזו, שהם הלכו ביבשה כמו שהלכו בתוך הים, כלומר: הגיעו להכרה שהיבשה היא בעצם בדיוק כמו ים. טמון כאן ענין עמוק, והחתם סופר ביאר זאת במשל נפלא. משל לצייר שהחליט לצייר את סוסו של המלך. מה עשה? לקח לוח ענק כגודלו של הסוס, והתחיל לצייר. ועשה זאת בדייקנות מרובה, תוך הקפדה לא לשכוח את כל הפרטים הקטנים ביותר, עד שהיה נראה הציור בדיוק כסוסו האמיתי של המלך. לקח את הציור והעמידו והמשיכו הלאה, ברחובות עיר, וכל האנשים עברו, הסתכלו עליו כלל לא נעצרו, לא התפעלו במיוחד. הצייר לא הבין מדוע לא מתפעלים, הוא הרי צייר כל כך יפה, והסוס של המלך היה מיוחס וידוע. עד שקלט את הנקודה: הציור היה כה מדויק, הסוס היה נראה עד שכל האנשים שעברו חשבו יכה חי ואמיתי, בגודלו הטבעי שזהו סוס חי, וא"כ ממה יש להתפעל!?

וכי זוהי להם הפעם הראשונה בחייהם שהם רואים סוס?!... הם כלל לא חשבו שזהו ציור, וממילא לא היה אצלם מקום להתפעלות. מה עשה? הלך וחתך את הסוס בקו שחור. ברגע זה, ראו כולם שזהו ציור, ואז נוכחו לדעת עד כמה שהוא יפה, כי הבינו שזה לא סוס חי, ואם כך התגלה לעיניהם היופי המיוחד הטמון בציור, יופי שטרם נראה כמותו. אנשים נולדים על היבשה, דור-כיים על היבשה, והולכים כל ימיהם על היבשה. חיים על היבשה וגם מתים על היבשה. ממילא הם מתרגלים ליבשה, ואינם שמים לב ל - "רוקע הארץ על המים!" רצה הקב"ה שיתרוממו מעט גבוה יותר, שישומו לב שדורכים על בריאה של השי"ת הרוקע הארץ על המים. מה עשה? קרע את ים סוף, ואז מתוך קריאת הים ראו את היבשה, וכתוצאה - "ותיראה היבשה" מראה זו טיפ-סו למדרגה כזו גבוהה, שהיו בבחינת "ובני ישראל גם כשהתהלכו על פני היבשה, עשו זאת ה'לכו ביבשה בתוך הים" מתוך אותה התפעלות שהיתה להם לפני כן בשעה שהלכו בתוך הים! ודברי פי חכם חן!. מעשה היה בראש ישיבה גדול, שבלייל הסדר אמר את ההגדה בהתלהבות, ופירשה בהרחבה לבנו בן החמש. כשהגיע לקריאת ים סוף, תיאר לפניו בהתפעלות כיצד הים נקרע, ואת כל הניסים והנפלאות שארעו שם. והנה הבחין האב שהילד לא מראה כלל סימני התפעלות מיוחדים, אלא יושב ומקשיב באדישות כפי שהקשיב לחלקים האחרים של סיפור ההגדה. פנה האב לבנו ושאל אותו: "שמעת את כל מה שסיפרתי?" "כן", אמר הילד, "שמעתי" שאל האב: "וכי אינך נתפעל? אמר הבן: "לא! אותו השי"ת עשה גם את הים וגם את היבשה. מדוע, אם כן, שלא יוכל לעשות שכאן תהיה יבשה, ובמקום אחר ים? נו, אז הוא עשה - במקום הים - מהים יבשה, ומה בכך?!...". רבותי! הילד צודק במאת האחוזים! אכן ממה יש להתפעל כאן? מקודם עשה הקב"ה שכאן יהיה ים וכאן תהיה יבשה, ועכשיו החליף. נו אז מה?! וכי את מה שהוא ברא יבשה, אנחנו כן מבינים? מה בכל אופן הנס הגדול שהיה שם? התגלה שהקב"ה מרחם על כלל ישראל ומשנה את הטבע - עבורם! הרי הקב"ה ברא את העולם באופן שיש בו סדרי טבע, וכך באופן כללי הוא צריך להתנהל! אבל למען בניו האוביו הקב"ה שינה את כל סדרי הטבע! זהו הנס היחידי שהיה בקריעת ים סוף, ודו"ק והוא נפלא עד מאוד!!

(מתוך הגדת ר' שלום שבדרון)

אשרינו שזוכים אנו לומר בכל יום את השירה של 'אז ישיר משה' שמובא על כך שהאומר שירה בעולם הזה יזכה לשבח בה לקל גם בעולם הבא, כמש"כ בזוה"ק (דך נד) [בתרגום ללשה"ק]: כל אדם שאומר שירה זו בכל יום ומכון בה, זוכה לאמרה לעתיד לבוא, שהרי בשירה הזאת יש עולם שעבר, ויש בה עולם הבא, ויש בה קשרי אמונה, וחלקים ממנה הם ימות מלך המשיח, ותלוין בה כל השירות ותשבחות שאומרים העליונים והתחתונים. "ויאמרו לאמר" לדורי דורות, כדי שלא תשתכח מהן לעולמי עד, שכל מי שזוכה לומר שירה זו בעוה"ז זוכה לאומרה בעולם הבא וזוכה לשבח בה בימות מלך המשיח בחדות כנסת ישראל בקב"ה... באוה"ח הקדו' כתב עה"פ 'ויאמרו לאמר': ירמוז בזה שמצוה לאומרה תמיד, וקבעוה בתפילת שחרית לאומרה בכל יום. [קרי-עת ים סוף עשתה רושם כביר כל כך, עד שאמרו בני ישראל

שירה - וכתבו לדורות....]

כתב בספר חרדים וז"ל: יכיון בשירת הים שאומרים בכל יום לאומרה בקול ובשמחה רבה כאילו אותה שעה יצא ממצרים. שהרי אמרו במדרש "ויסע משה את ישראל מים סוף" שהסיעם מעוונותיהם שנמחלו ע"י השירה, שאמרו שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה, מוחלין לו על כל עוונותיו. והביאו גם במשנה ברורה (בסימן נ"א י"ז)

החיד"א (ב'צפורן שמיר' ס"ב אות כ"ד) כתב וז"ל: "הפליגו בזוהר הקדו' באמירת שירת הים וסודרה אחר פסוקי דזמרה, שהוא עליו גדול ונחת רוח לשכינת עוזינו, ועל כן צריך לאמרה בשמחה רבה ובנעימה, ויצויר בדעתו כאלו עומד ביבשה בתוך הים והמצרים נטבעים והוא ניצול, והוא סגולה לכפרת כל עוונותיו כידוע".

אכן אפשר להתרגל ולעלות בזה לאט לאט, לומר את השירה בכוונה ובשמחה. ולשם כך חשוב מאוד לבא מוקדם לתפילה ולהתחיל את היום עם תפילה טובה בלא שידלג על פסוקי דזמרה ובפרט על שירת הים שהיא כל כך חשובה... וכמה חבל שבגלל כמה רגעים של שינה מאחרים לתפילה, ונאלצים לומר את הפסוקי דזמרה בחפזון, ולא זו בלבד, אלא מפסידים על ידי זה לומר את שירת הים בכוונה ובשמחה גדולה, שע"ז נמחלים העוונות. ועוד שהרי גם אין זה מכבוד התפילה, כשהיא לא שלימה! והנה מה שמובא שהאומר שירת הים בשמחה מוחלין לו על עוונותיו, צ"ב האם הקב"ה סתם מוחל לנו על העוונות?! וז"ל שהמחילה האמורה היא כאשר יאמר את זה בצורה כזאת שזה ישיפע עליו בעבודת ד', שמתעורר ע"י לתשובה! וממילא ימחלו עוונותיו - [זה מרומם את האדם למצב כזה שעכ"פ יביאנו להטרה מעוונותיו].

ויש לנו לדעת על כך מש"כ רבנו יונה בשע"ת (שער א' מ"ז) "בחסד ואמת יכופר עוון" (משלי טז. ו) היינו ששום דבר אינו נמחק בלי תשובה! רק שיש דברים שלא הוא חיזוק האמת, שזה קידוש ד' - מספיק להם תשובה לבד, וכן הוא במה שנאמר 'בחסד' - והיינו צדקה וכדו', שאם עשה תשובה, ד"ז יצילו מן היסורים, ו'אמת' [וקידוש ד' זהו כפרה על חילול ד' שלא מתכפר ללא מיתה] שביחד עם התשובה מוחלין לו עוונותיו!

אם אדם יאמר שירת הים בכוונה הראויה - ירגיש מה שנאמר "ויהי לי לישועה" "זה קלי", שהקב"ה לא מטפל רק בכלל ישראל אלא גם בכל יחיד ויחיד... וכן שע"כ נוכל לזכות מעין מה שזכו אז בני ישראל לקבל אמונה שלימה, ולעוד הרבה דברים גדולים. 'זה קלי וְאִנְוָהוּ' - יש בחז"ל ע"ז כמה פירושים (במכלתא פרשה ג') א. מל' נוי מצוה, 'התנאה לפניו במצוות סוכה נאה לולב נאה' ב. מל' אני והוא, 'הוי דומה לו' מה אני והוא אעשה עצמי כמותו לידבק בדרכיו. ג. מל' נווה, 'אעשה לו נווה'. ר' - הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון, כמ"ש רש"י (שבת קלג:): ואנוהו יוסי בן דורמסקית אומר אעשה לפניו מקדש נאה ואין נוח אלא בית המקדש. ד. רבי עקיבא אומר אדבר בנאותו ושבחו של מי שאמר והיה העולם וכו'.

להראות יפיו ושבחו של בורא העולם לעין כל. ב'נוי מצווה' אני אראה את נוי ושבחו לבאי עולם, בכך שאעשה - המהר"ל לומד ששורש כל הפירושים הוא אחד מצות בנוי ובהדר (כאשר

אדם אינו מסתפק כגון בהקמת סוכה כשירה וכדו' אלא הוא טורח שגם תהי' נאה, הוא מבטא בזה שהמצוה אינה חלילה כר-חיים על צוארו וכאילו הוא מוכרח ואנוס בעשיית המצוה, אלא אדרבה, המצוה חביבה עליו, הוא שמח בה, ומשו"כ אינו מסתפק בקיום המצוה באופן של לצאת יד"ח, אלא הוא מהדר בקיומה אף יותר מכדי חיובו. נמצא א"כ שההידור במצוה אינו רק תר-ספת מעלה במעשה המצוה, אלא הוא מהווה ביטוי לחביבותה של המצווה בעיניו). גם ע"י 'אני והוא', דהיינו שהמידות הטובות והנאצלות של עם ישראל, כאשר אנו נוהגים במידות טובות אנו מעידים בזה על יוצרנו שהשפיע עלינו ממידותיו העצומות. המידות של ישראל מראים על המידות של מעלה, שכאשר ישראל - נזר הבריאה נוהגים כראוי, [מעין הנהגה של מעלה] הם מראים בכך שבחו לבאי עולם, (על אותו משקל פירש בספר באר יוסף את מילות התפילה "מלך מהולל בתשבחות" שכאשר מהללים אדם על חכמה מידות טובות וכדו' בעצם אנו משבחים בזה את הקב"ה, שהרי מי נתן לו את החכמה וכדו' הרי המקור זה הקב"ה, ועל כן הוא מהולל בתשבחות, כי גם בתשבחות של בני אדם מתהלל ומתגדל שמו ע"כ).

רבנו הס"ק ר' אלה לאפיאן זצ"ל היה מזכיר, ששמעון בן שטח קנה חמור, ותלמידיו שמו לב שהחמור עטור במרגלית, אמרו לו רבי, 'ברכת ד' היא תעשיר', הגיב רבי שמעון, 'חמור לקחתי מרגלית לא לקחתי', וכשהלכו תלמידיו והחזירו את המרגלית לישמעאלי, אמר אותו ישמעאלי, 'ברוך אלוקי שמעון בן שטח', ולא אמר ברוך שמעון בן שטח, מכיון שהוא הבין שהמקור של מידותיו הטובות של רשב"ש הם מהי"ת, ובמעשה זה גרם שהתהלל והתקדש שמו של ד' בגויים. נמצא א"כ שכאשר, עצמם, זה מביא להערצה לאלוקיהם, ואין לך קידוש השם גדול מזה - מלבד מה שזה מעורר התפעלות מהם - רואים אנשים שמתנהגים בא-צילות וברוממות כדאיתא בחז"ל "ואהבת את ד' אלוקך" שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיאמרו פלוני שלמד תורה ראו מה נעים מעשיו ומתוקנים דרכיו!

א"כ תפקידו של עם ישראל הוא, 'עם זו יצרתי תהילתי יספרו, אנחנו נבראנו בייחוד כדי לספר את תהילת ד'. וכאשר ישראל עושים את רצונו של מקום יש ברכה גדולה בכך שניכרת תהילת וגדולת ד', ואם לא ננהג כראוי ולא נמלא את תפקידינו לספר את תהילת ד' ח"ו, עלולות לבוא עלינו צרות גדולות... וגם תכלית הצרות הללו הן להעיד על גדלותו של הקב"ה. ובידינו הדבר, לזכות להעיד על הקב"ה בצורה שגם נעימה לנו. וגם לפי' ואנוהו מלשון אעשה לו נוה ג"כ שייך לענין זה, דביהמ"ק עם גודל קדושתו, הצטיין במיוחד ביופיו, ומהות הבית ויופיו העידו על הדר בו. וכך בכל מצוה, נוי המצוה מעיד על נוי של המצווה עליה... ובזוה"ק איתא שמצווה גדולה ליפות בית הכנסת, שהוא מכוון כנגד ביהמ"ק העליון.

"אלקי אבי וארוממנהו" - איתא במכילתא: אני מלכה בת מלכים אהובה בת אהובים קדושה בת קדושים טהורה בת טהורים. ופירש"י "אלקי אבי" לא אני תחילת הקדושה, אלא מוחזקת ועו-מדת לי הקדושה ואלקותו עלי מימי אבותי. עוד דרשו במכילתא: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה - רבש"ע לא על נסים שעשית עמי אומר לפניך שיר וזמרה, אלא על נסים שעשית עם אבותי

ועמי שאתה עושה בכל דור ודור, "אלקי אבי וארוממנהו", עכ"ל. ר' יעקב עמדין אמר, כאשר אני מתבונן על המציאות שאנו חיים וקיימים בגלות ככבשה אחת בין שבעים זאבים, נראה בעיני הנס הזה יותר גדול מכל הניסים שהיו לנו ביציאת מצרים ובכל הדורות. במלחמת העולם השנייה שהצורך הגרמני רצה להשמיד אותנו, מרן המשגיח ר' אליהו לאפיאן זצ"ל אמר בשם פרשנים, שאילו הוא לא היה עושה שתי טעויות הוא היה כובש את כל העולם, ובאמת שחלק גדול מהתורה שזה היה באירופה הוא הצליח לכבוש, אמנם נשאר קצת תורה בארץ ישראל וקצת באמריקה, עוזבי התורה כבר שמחו שאנחנו הולכים להיכחד, וב"ה הקב"ה הצילנו מידי והתורה חוזרת ופורחת עוד יותר ממה שהיה, תמיד היו יחידי סגולה שמסרו נפשם לתורה והיום יש כ"כ הרבה אברכים ששקועים בתורה "כי גבר עלינו חסדו ואמת ד' לעולם".

שביעי של פסח-העוצמה שבנס קריעת ים סוף

הנצי"ב בספרו "העמק דבר" מבאר שהמיוחד בנס קריעת ים סוף שראו "טביעת המצרים בו הנהגה של "מידה כנגד מידה" כי בנוסף לעצם טביעתם של המצרים, אופן טביעתם ומיתתם היה שונה זה מזה, כי מי שרשעתו היתה גדולה יותר, מת מידה כנגד מידה במיתה המלווה ביסורים גדולים יותר. וכפי שדייק רש"י מלשונות הפסוקים שעל הרשעים נאמר "יאכלמו כקש" שהולכין ומטורפין עולין ויורדין. בבינוניים נאמר "ירדו במצולות כמו אבן". ועל הכשרים נאמר "צללו כעופרת" שנחו מיד. "ומזה בפרט נודע להם השגחתו יתברך בפרטות על כל יחיד ויחיד אפילו על גויים, וכל שכן על ישראל" ומשנתבררה להם השגחת ה' על כל יחיד להעניש כל אחד ואחד בעונש הראוי לו. הביאה ידיעה זו לשני דברים (א) ליראה מהקב"ה. (ב) לאמונה בקב"ה "שעד כה היה מקום עדיין לחשוב שאולי כוחו של משה בכישוף או בידיעת שמות הקודש גדול כל כך לעשות באמצעותם כל המכות, וגם קריעת ים סוף. אבל עתה שראו הגמול לכל אחד בהשגחה כפי מעשיו האמינו כי אך יד ה' הוא, ומשה הוא עבדו, ולא עושה מדעתו ח"ו. וזהו שנאמר "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים" שראו שהעניש את המצרים באופן שונה זה מזה מידה כנגד מידה וראיה זו הביאה אותם ל"ויאמינו בה" ובמשה עבדו".

(פניני-תורה)

התנאי לגאולה: אמונת חכמים

במכת חושך מתו הרבה הרבה יהודים, היה בירור גדול ונורא מי יחיה, ומי... מי יזכה לגאולה ומי לא, ולמה הביא עליהם מכת חושך, שהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלושת ימי האפילה, כדי שלא יראו מצריים במפלתם ויאמרו אף הן לוקין כמונו (רש"י)

וכי לאחר מכת חושך כשהמצריים התחילו קצת להתאושש, לא שמו לב ולא הרגישו שחסרים כל כך הרבה יהודים? הרי בכל מקום מרכזי נהיה פשוט ריק. רוב רובם של הבתים נשארו שוממים. וכי המצריים שהכירו היטב את היהודים לא שאלו: היכן אביך? היית רואה אותו כל יום, איך שלקחת אותו עם הכסא

לגלגלים לבית הכנסת שלכם, ועכשיו אני כבר לא רואה אותו, היכן הוא?! והיכן בנך שהיית רואה אותו כל יום חוזר מהגן עם הילדים שלו, עובר דרך המכולת, ועכשיו כבר כמה ימים שאני לא רואה אותו וכו' וכו'.

אין צל של ספק, שהמצריים הרגישו היטב בדבר והתחילו לפחד אולי רוב היהודים ברחו - פשוט ניצלו את ההזדמנות שהם לא יכלו לזוז מהמקום - וברחו ממצרים. הם גם ראו את בית הקברות היהודי שבפאתי עיה"ק גושן, איך שפתאום בבת אחת גדל והתרחב במימדים מבהילים. לאחר חקירות ודרישות נודע להם הסוד הגדול, שמיליונים, מליונים, רבים מהיהודים, מתו במכת חושך.

אבל אחרי הכל זה לא כמו אילו היו רואים בשעת מעשה את כל המתים הרבים, והיו "שוחקים על משבתיה" של היהודים. ואפילו שמדובר על יהודים רשעים, חס הקב"ה על כבודם!!!

הפלא היותר גדול, איך היהודים הנשארים הספיקו לקבור כל כך הרבה קרובים וידידים, כולם הרי היו אבלים, דווים וחפויים. לאחד נשארו מתוך מאה ילדים רק עשרים, ולאחד מתוך מאתיים ילדים, וכיצד היה להם זמן וראש להיכנס לבתי המצריים להסתכל במטמוניות שלהם. הרי הציווי "דבר נא באזני העם" נאמר ביחד עם הפסוק "עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים" וגו', ואם כן במכת חושך עוד לא היה ציווי של "דבר נא" וכיצד ואיך נכנסו לבתיהם.

הקשה מרן הנצי"ב (פרק י"א פס' ב' ד"ה איש מאת רעהו) איך צמו כל המצריים שלושה ימים רצופים במכת חושך של "וימש", בלי אפשרות לזוז, בלי אפשרות להביא אוכל לפיהם. ומתוך ישראל שהיה להם אור במושבותם, הם הושיטו להם מזון וכל ההכרחי, ובזה השיגו ישראל חן גדול בעיניהם, אם כן הרבה יותר קשה, למי היה זמן וכוח ורצון לסעוד את כל המצריים במצבם, בנוסף לכל האבלות?! ועל כרחך צריך לומר [חידוש גדול] שהיו משפחות שלימות ששם היו כולם רשעים, כולם "נושרים", והיו משפחות שלימות ששם היו כולם צדיקים וכולם נשארו בחיים. ואותם אלה מהמשפחות השלימות שהיו כולם צדיקים הם הם שסעדו את המצרים במצבם, ותוך כדי כך שמו עין גם "בחורים ובסדקים" של מקומות המסתור של המצרים [יתכן שהנצי"ב לשיטתו שחולק על האבן עזרא וסובר שפרעה כשקרא למשה זה היה באמצע מכת חושך, ואילו האבן עזרא, וכדבריו, בתרגום יונתן בן עוזיאל, וגם באוה"ח הקדוש, שפרעה קרא למשה אחרי שנגמרה מכת חושך. יתכן שמחלוקתם אם בכלל יכלו המצריים לאכול או לדבר או לשמוע במצב של "וימש חושך". כי כמו שלא יכלו לזוז, יתכן שלא יכלו לפתוח את פיהם, ולא לאכול וגם לא לשמוע. אבל הנצי"ב לשיטתו שיכלו לאכול, לכן סובר ש"ויקרא פרעה" היה בתוך מכת חושך, שגם יכלו לדבר וגם לשמוע, לפי דבריו].

והנה בני ישראל הנשארים מקבלים ציווי מהשי"ת על ידי משרע"ה, לקחת שה לבית ולהכינו לקראת שחיתתו. מי שעבר את מאורעות השואה רח"ל, או מאורעות סיביר, אי אפשר לתאר כלל את הפחד שנכנס להם בדם, בעצמות, מפני הנאצים ימ"ש או הקומוניסטים ימ"ש. זה נורא נוראות. וגם כיום, שבעים שנה אחרי, עוד אפשר למצוא אנשים שכל דפיקה בדלת זה מרעיד

אותם, אולי הנאצי הגיע, אולי הק.ג.ב כי הפחד מחלחל בעצמות, ובודאי אחרי שמונים ושש שנה שהמצריים רדו ביהודים בעריצות ואכזריות נוראה, ודאי נכנס הפחד מהם בעצמות, וכי יעלה על דעתו של מישהו - בחלום הכי רחוק - לקחת את האלוהים של אדונו המצרי ולגעת בו כלל?! והן הן הדברים שטען משרע"ה לפרעה "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו".

והנה ברגע האחרון ממש, ערב השחרור הנכסף, לוקחים היהודים את האלוהים של המצריים לנגד עיניהם ואומרים מפורש שהולכים עוד כמה ימים לשוחטו. בלי ספק שבקרוב ליבם התחלחו, וכל ישותם היה מלא שאלות, תמיהות וקושיות, היאך נתת לנו רבינו משה כזו הוראה קשה לביצוע, הרי יסקלנו! היה צריך לשכנע את האיברים שסיכמו לעשות את הפעולה הקשה הזאת ואל ישתתקו מרוב פחד ואימה, וכל רחש קל שהיא בחוץ, ליבו של היהודי יצא מרוב פחד שמא בא שכנו המצרי לבדוק מה כבר עשה היהודי לאלוהים שלו. מי יודע אם בכלל יכלו היהודי לעצום עין מרוב פחד. ובפרט בפרט שבזה גופא אנחנו מבטלים בידיים של עצמנו את עיקר טענתנו לצאת, שהרי אנחנו מוכיחים בעליל שכן מסוגלים לעבוד את ה' בארץ מצרים, ותחזור טענת פרעה למקומה, "לכו עבדו את ה' בארץ"!!!

וצרה על צרה, פחד על פחד, בעצם אותם הימים שבין לקיחת השעה לשחיתותו, אתה חייב ללכת לשכן המצרי ולבקש ממנו בהשאלה כלי כסף וכלי זהב, תארו לעצמכם מה עבר בלבו של היהודי כשעמד בדלת ודפק אצל שכנו המצרי. מסתמא רעד כולו כעלה נידף והיה בטוח: ישר בפתיחת הדלת קללות וגיזופים צעקות ואיומים, תסתלק מכאן מחוצץ שכמוך! לקחת לפני כמה ימים את האלוהים שלי, ואתה מתכוון לשחוט אותי, ואתה עוד מבקש כלי כסף וכלי זהב? הימלט על נפשך טרם אכלה בך את זעמי!!!

נמצא שהפסוק "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמים" דרשו חז"ל על דם פסח ודם מילה, זה לא היה סתם דם פסח, זה היה דם של הקרבה עצמית גמורה לרצון השי"ת, דם שהתעלה מעל כל השאלות והחשבונות האישיים, דם של מסירות נפש גמורה על אמונת חכמים תמימה, בלי שאלות ובלי קושיות, ציות של מאה אחוז בקול משרע"ה, רק אותם אלה זכו לגאולה.

באותו מהלך ובנסיגות דומים מאד היתה הצרה והרווחה בזמן מרדכי ואסתר - מסביר הרב דסלר זצ"ל כאשר על פניו היה נראה שמרדכי הוא יוצר וגורם לצרות, ואילו שאר היהודים גרמו לקרוב הדעת בהליכתם למשתה, ורק מרדכי בקנאותו ובהרגזותו את המן גרם לגזירה הנוראה. ובכך היתה תשובתם תשובת המשקל, ששמעו בקולו במאת האחוזים נגד כל הגיון ונגד כל סברה, וביטלו את מצות אכילת מצה ואכילת מרור וארבע כוסות, הכל כדי שאסתר תיכנס עכשיו ומיד לפני המלך לבקש לקרוע את הגזירה. ומה בוער, יש זמן, עוד אחד עשרה חודשים עד לביצוע הגזירה, ולמה להכניסה לספק פיקוח נפש, וביטול מצוות עשה דאורייתא ודרבנו? אלא הם שמעו בקולו בלי להבין ובלי לשאול

קושיות, ובכך היתה גאולתם.

לפיכך השיטות, כל הדעות, כל הסימנים, הננו מתקרבים במוחש לגאולה האחרונה. כתבו בספרים הקדושים, והחתם סופר הק' היה חוזר על כך בפרט בליל הסדר, "כהגאולה הראשונה כך תהיה הגאולה האחרונה" ואם כן, עלינו להתכונן למצב של אמונת חכמים תמימה, שמיעה מלאה, וכניעה מלאה, לקיים דברי חכמים אפילו אם אני בכלל לא מבין, ואפילו אם יש לי קושיות וסתירות, אבל אני מקיים "וכוף את יצרנו להשתעבד לך" לשמוע בקול ה' על ידי ציות מלא באמונת חכמים.

בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל.

תפילה מהרש"ש ז"ל לאומרה אזורי הסדר

יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו, שבכח סגולת ארבע כוסות וכל המצות שעשינו בלילה הזה, יגדל נא כוח ה' לרוחם בו עלינו ולהושיענו, אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, וברכות והודאות לשמך הגדול על שהושיענו וקימתנו, כן תושינו ותושינו ותאסוף גלותנו לוצרות קדשך לשמור זקיקך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך ברוך קל ההודאות, ונא לישיע עמך לישע את משיחך, וכימי צאתנו מארץ מצרים ביד זזקה ובזרוע זטויה ובאותות ובמופתים כן עתה בגלות הזויל הזה הראינו נפלאות, וחנינו לראות פני משיחך הקדוש, והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אוד וישמו אוד, והיה כל הארץ שפה אודת לכלם ולעבדו שכם אוד.

ויקיים בנו מקרא שכתוב ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים אמן כן יהי רצון, יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.